Csodálatos történet?

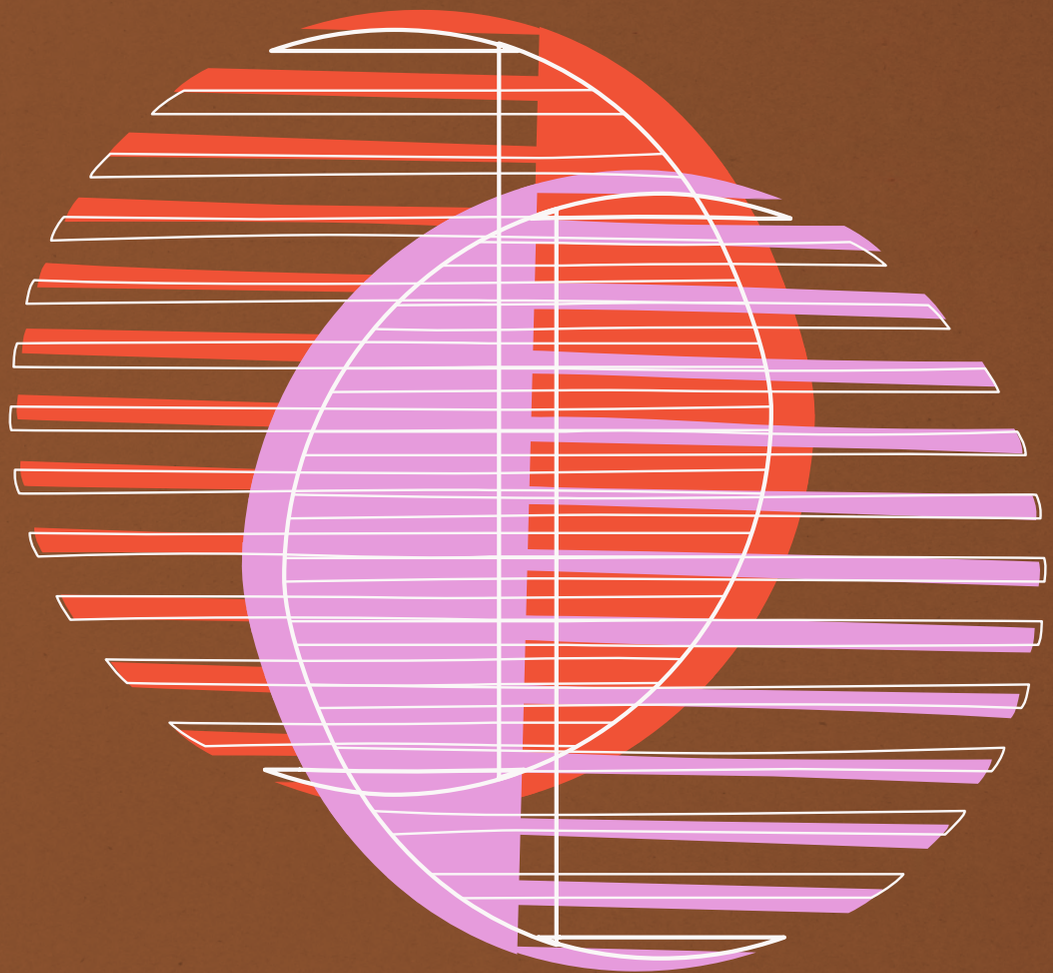

Egy avantgárd művészpár: Újvári Erzsi és Barta Sándor

Csodálatos történet?
Egy avantgárd művészpár: Újvári Erzsi és Barta Sándor

Szerkesztette
Bagdi Sára, Dobó Gábor
és Szeredi Merse Pál

Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum, 2023

Tartalom

5 Bevezető

11 Újvári Erzsi és Barta Sándor életének kronológiája

22 Két mű 1921-ből

23 Nők a hátországban: Újvári Erzsi illusztrált *Prózái*

46 Barta Sándor antikiáltványai

51 A társadalmi reprodukcióról a forradalmi utópiák és propagandariportok diszkurzív terében

52 Bagdi Sára
„A mi lábunknak nincs pihenése…”

65 Budapest | 1919 | Manifesztum

72 Házasság
78 Családkoncepciók

80 Bécs | 1920–1925 | Utópia

82 Csodálatos történet
89 Munkaiskola

95 Moszkva | 1926–1938/40 | Propaganda

97 Barta Sándor Jasznaja Poljanában
99 Az udárnyica
105 Szokolnyiki

112 Életrajzi mikrotörténetek

113 Barta Sándor a Pénzügyminisztériumban
114 Újvári Erzsi költői indulása

119 Barta Sándor: *Vörös zászló*
128 Barta Sándor meséi
130 Vita a Proletkultról Bécsben
132 *Az őrültek első összejövetele a szemetesládában*
134 Újvári Erzsi és Barta Sándor az *Akasztott Emberben*
136 *Idő kristálya: Moszkva*
142 Barta Zsuzsa születési dátuma
144 Lenin halála
146 *Miniatűrök a Vörös Moszkvából*
153 Barta Sándor Szovjetunióban megjelent kötetei
156 A Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége
159 Újvári Erzsi az *Új Előré*ben
166 A mezőgazdaság kollektivizálása a Szovjetunióban
170 A *Sarló és Kalapács*
172 Barta Sándor: *Közelharc*
174 Újvári Erzsi: *A csengő*
179 Az uráli utazás
186 Tuberkulózis
191 „A Mutter" Moszkvában
195 Barta Sándor önéletrajzai
198 Barta Sándor és az *Új Hang*
200 A „nagy tisztogatás"
203 Barta Zsuzsa élete
210 Barta György élete
213 Barta Sándor rehabilitálása
215 Újvári Erzsi és Barta Sándor kötetei 1957 után

217 Irodalomjegyzék

Bevezető

Újvári Erzsi és Barta Sándor
Budapest, 1919 körül
Kassák Múzeum

Bevezető

Újvári Erzsi és Barta Sándor a magyar avantgárd irodalom elfeledett alkotói közé tartoznak. Műveik ma kevéssé ismertek és hozzáférhetők, annak ellenére, hogy az 1910-es és 1920-as években a korabeli kritika figyelemmel kísérte, és sok esetben Kassák Lajos költeményeivel egyenértékűként kezelte új verseiket és köteteiket. A Kassák Múzeumban 2022-ben megrendezett kiállítás, valamint a tárlaton bemutatott anyag alapján összeállított kötet ezt a hiányt igyekszik megszüntetni. Célunk az volt, hogy Újvári és Barta munkásságának reprezentatív és a teljes életművükre vonatkozó keresztmetszetét mutassuk be – így tehát nem kizárólag a korai, avantgárd korszakra koncentrálunk, hanem későbbi, részben feltáratlan munkáikkal is foglalkozunk.

Az irodalomtörténet-írás foglalkozott avantgárd korszakukkal, amikor Kassák húga, Újvári Erzsi és férje, Barta Sándor, a *Ma* társszerkesztője az 1917 és 1922 közötti nagyjából fél évtizedben a magyar avantgárd élvonalában alkottak. Verseik, kiáltványaik Kassák lapjaiban jelentek meg, aktív résztvevői és alakítói voltak a *Ma* forradalmi programjának. 1922-ben azonban, hasonlóan más, a kommunista párt vonzáskörébe kerülő társaikhoz, elhagyták Kassák csoportját, majd 1925-ben a Szovjetunióba költöztek. Az ezt követő több, mint egy évtized az életmű izgalmas, de kevéssé kutatott, illetve mostanáig szinte teljesen ismeretlen időszaka. Részben kontinuus korábbi avantgárd művészetükkel, ugyanakkor közéleti és írói imágójukat jelentősen átformálták, és művészetüket a szovjet állami propaganda szolgálatába állították. Bartát 1938-ban beágyazottsága és elkötelezettsége ellenére, de hasonlóan több százezer régi forradalmár és emigráns társához, koncepciós per után kivégezték, Újvári pedig két évvel később betegségben hunyt el.

Hagyatékukat gyermekeik megmentették és Budapestre hozták, azonban a második világháborút követően a Magyarországon is kiépült sztálinista rendszer számára a „nagy tisztogatás" idején kivégzett írók tabunak számítottak. A kádári konszolidáció jegyében az 1960-as évektől kezdték rehabilitálni a korszakra jellemző eufemizmussal „törvénytelenségeknek" nevezett időszakban félreállított vagy kivégzett baloldali írókat. Ekkor jelentek meg újra, illetve néhány esetben először Barta regényei, kisepikai művei és költeményei. Az ekkoriban színre lépő, 20. századdal foglalkozó irodalomtörténész generáció fő ambíciója azonban nem a hőskor forradalmi irodalmának rehabilitálása volt, hanem az, hogy a nyugatos modernség felől olvassák újra a két világháború közötti korszakot. Ebben a perspektívában az avantgárd folytatás nélküli kísérletként tűnt fel, és lényegében Kassák életművére

korlátozódott.[1] Barta Sándor és Újvári Erzsi munkásságának proletkultos[2] és moszkvai időszakával kapcsolatban az 1960-as évektől kezdve Botka Ferenc irodalomtörténeti alapkutatásai és bibliográfiái szolgáltak információkkal,[3] Illés László pedig az *Új Hang* folyóiratról, valamint – a rendszerváltozást követően hozzáférhetővé vált – moszkvai titkosszolgálati levéltári anyagok alapján Barta koncepciós peréről közölt elemzéseket.[4] Barta költészetéről a háború után az első, az avantgárd korszakot is értően elemző szöveget Illyés Gyula írta, a Barta válogatott költeményeit közlő, 1962-es *Ki vagy?* című kötetben.[5] Kifejezetten Barta avantgárd korszakával foglalkozott tanulmányaiban Aczél Géza, Kassák monográfusa, valamint az avantgárdkutató Deréky Pál.[6] Újvári Erzsi munkássága még Bartáénál is töredékesebb recepcióval bírt a szocializmus évtizedeiben. Avantgárd költeményeinek első alapos elemzését Kálmán C. György írta meg, Újvári – Barta Zsuzsa kezdeményezésének köszönhetően megjelent – gyűjteményes kötetében, 1986-ban.[7] Kálmán C. 2008-ban még egyszer foglalkozott Újvári verseivel, az elmúlt években pedig Földes Györgyi szentelt részletes elemzést irodalmának, a magyar avantgárd elfeledett nőíróit feldolgozó kutatásai során.[8] A fenti munkákkal szemben kötetünk elsődleges célja nem a két író életművének értékelése a magyar irodalmi modernség(ek) mátrixában, hanem a két politikus *és* író életművének kontextualizáló elemzése az újonnan feltárt archívumi források bevonásával.

A Bartához és Újvárihoz hasonló, Szovjetunióba emigráló művészek kutatása komoly tudományos kihívást jelent. Ez magyarázza, hogy a hozzájuk hasonló figurák módszeres kutatása globálisan is csak az utóbbi években indult meg.[9] Miben állnak ezek a kihívások? Először is, a többszörös emigráns, akár nyelvváltó figurák atipikusaknak tűnnek a nemzeti irodalomtörténeti szintéziseket olvasva, ugyanakkor a nemzetközi avantgárdon belül inkább a szabályt jelentették, és nem a kivételt.[10] A hasonló életművek feldolgozását hátráltatja, hogy a velük kapcsolatos levéltári kutatások nehezített terepen zajlanak. Ennek részben nyilvánvaló logisztikai, nyelvi, kompetenciabeli okai vannak – ezért sem véletlen, hogy a kérdéses határterületeken gyakran egész kutatócsoportok

1 Szeredi 2022, 124–130.

2 A proletkult szó az orosz „proletár" jelző (пролетарская) és „kultúra" szó (культура) összevonásából keletkezett. A forradalmi Oroszországban, majd a Szovjetunióban a proletariátus művészetének megszervezését és támogatását célul kitűző mozgalom volt, amely 1921-től nemzetközi szervezetté vált, az 1920-as évek közepére azonban felbomlott.

3 Lásd pl. Botka 1969; Botka 1984; Botka 1990.

4 Illés 1961; Illés 1962; Illés 1994.

5 Illyés 1962.

6 Aczél 1976; Aczél 1977; Deréky 2000.

7 Kálmán C. 1986.

8 Kálmán C. 2008, 32–48; Földes 2021.

9 Bővebben lásd: Dobó 2022.

10 Elméleti hátteréhez lásd pl. Latour 1999.

állnak fel.[11] Ezen túl pedig a nomád életműveknek a feltárása komoly elméleti kihívást (és egyben lehetőséget) jelent, amennyiben eleve áthágják a nemzeti irodalomtörténetek logikáját.[12] A másik kihívás, hogy az avantgárdtörténet-írás és muzeológia alapvető narratív sémája a hőseposz, amely kiemeli az avantgárd szereplők ellenkulturális, emancipatorikus, normaszegő stb. stratégiáit. Sokuk azonban nem, vagy élete nem mindegyik szakaszában volt „hős" – Míra Holzbachovától Újvári Erzsiig sokan avantgárd korszakuk után ideig-óráig, vagy akár évtizedekig például sztálinista rezsimek működtetésében vettek részt. Az antifasiszta kabarék avantgárd táncosnője vagy a háborús hátországban küzdő nők testtapasztalatait sajátos expresszionista versnyelvvel színre vivő költő bemutatásához a modernségkutatásnak hozzáférhetőbb elbeszélésmódjai vannak, mint a csehszlovák pártfunkcionáriushoz vagy a harmincas évek Szovjetuniójának nemzetközi propagandájában résztvevő publicistához. Arról nem beszélve, hogy ezekkel a különböző területekkel és korszakokkal egymással nem feltétlenül érintkező, önálló, specializált tudományterületek foglalkoznak. Vitatható, hogy leválaszthatók-e a „hősies" avantgárd periódusok az egész életműről, ahogy az sem nyilvánvaló, hogyan kéne összekapcsolni ezeket az olyannyira különböző életszakaszokat.

Jelen kötet a fellelhető archívumi anyagok összességének – magyar; bécsi emigráns és szovjetunióbeli – értelmezésére vállalkozik, és ennek a munkának fontos gyűjteménytörténeti vonatkozásai is vannak. Barta Zsuzsa és Barta György a második világháborút követően Moszkvában – édesapjuk korábbi kollégája, Gábor Andor segítségével – sikeresen megmentették az evakuált lakásuk pincéjében őrzött írói hagyatékot.[13] Ezt az anyagot Barta Zsuzsa 1948-ban nagyobbrészt Budapestre hozta, és később, az 1970-es években bizonyos egységei a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárába és kézirattárába kerültek. Ekkor a múzeum munkatársai Barta Sándor eredeti kéziratait, valamint a Szovjetunióban működő Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége hivatalos iratait vásárolták meg, kiegészítve Barta orosz nyelven megjelent köteteinek egy-egy példányával.[14] Barta Zsuzsa az 1980-as években

11 Például most futó projektjében az Újvári Erzsihez, Réti Irénhez, Kádár Erzsébethez hasonló, a nemzetközi munkásmozgalomban (konkrétabban a Szovjetunió kultúrpolitikai hálózatában) mozgó figurákkal foglalkozik a következő kutatócsoport: *Red Migrations: Marxism and Transnational Moßility after 1917* az Ohio State Universityn (u.osu.edu/redmigrations). További példa az idén zárult, *Agents of Change: Women Editors and Socio-Cultural Transformation in Europe, 1710–1920 (WeChangEd)* című, hat éven keresztül a Genti Egyetemen futó ERC-projekt, amely a nők szerepét vizsgálta az európai transznacionális folyóirat-hálózatokban (wechanged.ugent.be).

12 Schein 2019; Neubauer – Török 2009.

13 Barta Zsuzsa visszaemlékezése, ismeretlen hangfelvétel leirata, dátum nélkül. Kassák Múzeum, KM-AN-2021.3.46.

14 Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, V. 3667/1–36.

többször is kutatott szülei hagyatéka után Moszkvában, és ekkor fotómásolatokat készíttetett édesapjának a Gorkij Világirodalmi Intézet archívumában őrzött kéziratairól. Ezek a másolatok is bekerültek a PIM gyűjteményébe.[15] A Barta Zsuzsa által megőrzött családi fotóalbumok, levelek és kéziratok egy része azonban nem a múzeum gyűjteményébe, hanem halálát követően testvére, Barta György családjához került. 2020–2021-ben ezt a gyűjteményi egységet vásárolta meg a Kassák Múzeum Barta György lányától, B. Barta Katalintól és családjától. Kötetünkben számos, korábban nem ismert kéziratot és fotográfiát közlünk ebből a gyűjteményből.

Kiadványunk a Kassák Múzeumban megrendezett kiállítás felépítését követi. A kötet egyszerre tartalmaz irodalmi és forrásszövegeket, valamint az azok értelmezését segítő jegyzeteket és elemzéseket. Célunk, hogy a két szerző munkáját abban a mára teljesen elsüllyedt, és ezért nehezen megragadható viszonyrendszerben értelmezzük amelyben a két művész magát hivatásos forradalmárnak is, ha nem elsősorban forradalmárnak tartotta. A kötetben olvasható versek, novellák és esszék válogatásakor szempont volt, hogy a két művész életének budapesti, bécsi és moszkvai időszakát is bemutassuk. A kötetben az irodalmi műveket a korabeli helyesírásnak megfelelően közöljük. A kötet első egységében Újvári és Barta életrajzi kronológiája kapott helyet. Ezt követi két legjelentősebb, egyaránt 1921-ben megjelent kötetük részletesebb bemutatása. Újvári Erzsi *Próza*k, valamint Barta Sándor *Tisztelt hullaház* című kiadványai a magyar avantgárd mozgalom expresszionista és dadaista jegyeket mutató korszakának meghatározó munkái. A kötet harmadik egysége Újvári és Barta teljes életművét tekinti át egy speciális szempont, a család, a gyermeknevelés és a női szerepek műveikben megjelenő elképzelései, valamint ezek változásai alapján. A forrásszövegeket Bagdi Sára tanulmánya helyezi tágabb kultúrtörténeti kontextusba. Az utolsó egységben a PIM-ben és a Kassák Múzeumban található hagyatéki gyűjtemények alapján életrajzi mikrotörténeteket mutatunk be, amelyek Barta és Újvári műveinek, valamint életük társadalmi és politikai kontextusának megismeréséhez szolgálnak adalékokkal. A kötet egységei közötti tájékozódást kereszthivatkozásokkal segítjük.

Csodálatos történet? című kiadványunk a Kassák Múzeum Kassák-műhely című, open access digitális formátumban megjelenő sorozatának második kötete. A sorozat célja az, hogy a múzeumban folyó, szerteágazó művészet-, irodalom- és társadalomtörténeti kutatásoknak ebben a formában is platformot biztosítson.

15 Uo., V. 4334/1–15.

Újvári Erzsi és Barta Sándor életének kronológiája

Újvári Erzsi és Barta Sándor életének kronológiája

Barta Sándor

Újvári Erzsi

Újvári Erzsi és Barta Sándor

Kontextus

1897

Október 7-én, egy budapesti asszimiláns zsidó családban megszületik Blau (Barta) Sándor. Édesapja szabómester, családja szerény körülmények között él. Fiatalon tuberkulózissal fertőződik meg. Apja mellett inaskodik, 1914-ben érettségizik, majd fél évet a Strasser és König gabonakereskedelmi cégnél gyakornokoskodik. 1915-től a Pénzügyminisztériumban számgyakornok (pályakezdő tisztviselő). Vezetéknevét 1917-ben Bartára változtatja.

↗[113] Barta Sándor a Pénzügyminisztériumban

1899

Július 14-én Érsekújváron megszületik Kassák Erzsébet, Kassák Lajos legfiatalabb lánytestvére. 1906-ban édesanyjával és két nővérével Budapestre költöznek, Erzsébet az angyalföldi szemfedélgyárban dolgozik, és kisebb megszakításokkal folytatja iskolai tanulmányait.

1915

Kassák Lajos novemberben elindítja *A Tett* című folyóiratot. Az első magyar avantgárd lapot kevesebb, mint egy évvel később háborúellenessége miatt betiltják.

A Tett
1. évf. 1. szám, 1915. november 1.
Kassák Múzeum

1916

Kassák novemberben *Ma* címmel indít új folyóiratot.

Ma
1. évf. 1. szám, 1916. november 1.
Kassák Múzeum

Kassák Erzsébet 1916-tól Újvári Erzsi néven közli prózaverseit bátyja folyóirataiban. Első írása *Háború! Asszony! Holnap!* címmel, *A Tett* május 6-i számában jelenik meg.

↗ [114] Újvári Erzsi költői indulása

Kassák december 3-án a szabadgondolkodó fiatalok és egyetemisták szervezetében, a Galilei Körben tart előadást az avantgárd költészetről *Szintetikus irodalom* címmel. Kassák önéletrajzi regényéből kiderül, hogy Barta Sándor ekkor a hallgatóság körében ült és élesen kritizálta Kassák és Újvári költészetét.

1917

Barta a Galilei Körben történt incidenst követően avantgárd verseivel jelentkezik Kassáknál, aki a *Ma* februári számában közli első költeményeit. Később a *Ma* állandó munkatársa lesz.

1918

Az őszirózsás forradalom után a *Ma*-kör politikailag radikalizálódik. Az 1918 novemberében megjelent első világszemléleti különszámban Barta Sándor szövegezi meg a csoport követeléseit, *Kiáltvány a kommunista köztársaságért!* címmel.

1919

Januárban, a *Ma* kiadásában megjelenik Barta Sándor első verseskötete, *Vörös zászló* címmel.

Barta Sándor
Vörös zászló
Borítóterv: Bortnyik Sándor
Budapest, Ma
1919
Kassák Múzeum

↗ [119] Barta Sándor: *Vörös zászló*

A *Ma* negyedik világszemléleti különszámában, Barta Sándor és Kahána Mózes fordításában részletek jelennek meg Lenin *Állam és forradalom* (1917) című írásából.

Ma folyóirat világszemléleti negyedik különszáma
Borító: Bortnyik Sándor
1919. január
Kassák Múzeum

Március 21-én kikiáltják a Tanácsköztársaságot. Kassák és köre támogatja az új rendszert, de munkájukat a pártdirektíváktól függetlenül folytatják, ami konfliktusokat okoz a politikai vezetőkkel.
A *Ma* utolsó budapesti száma július 1-jén jelenik meg.

Barta Sándor és Újvári Erzsi aktív résztvevői a *Ma*-kör előadóestjeinek Budapesten és vidéken. Június 28-án házasságot kötnek.

A *Ma* gárdája
Színházi Élet
1919. április 20.
Kassák Múzeum

1920

Kassák májustól Bécsben adja ki a *Má*t, nemzetközi kapcsolatépítésbe kezd, és megismerkedik a dada mozgalommal.

Barta Sándor és Újvári Erzsi a Tanácsköztársaság bukása után, Kassákot követve Bécsbe emigrálnak. Verseiket és írásaikat rendszeresen közlik a *Má*ban.

1921

Barta Sándor májustól 1922. júliusig a *Ma* helyettes szerkesztője. *Igen* című drámája az év végén önálló kötetként is megjelenik a *Ma* kiadásában.

Júniusban megjelenik Újvári Erzsi *Prózák* című verseskötete a *Ma* kiadásában, George Grosz illusztrációival.

Szeptemberben megjelenik Barta Sándor *Tisztelt hullaház* című, kiáltványokat tartalmazó kötete a *Ma* kiadásában.

1922

A *Ma*-kör Bécsben (Hietzing)
Balról jobbra: Bortnyik Sándor, Uitz Béla, Újvári Erzsi, Simon Andor, Kassák Lajos, Simon Jolán, Barta Sándor
1922
Petőfi Irodalmi Múzeum

Áprilisban megjelenik Barta Sándor *Mese a trombitakezű diákról* című, meséket és novellákat tartalmazó kötete a *Ma* kiadásában.

↗ [128] Barta Sándor meséi

A *Ma* köre ideológiai különbségek miatt felbomlik. A folyóirat korábbi társszerkesztője, Uitz Béla Komját Aladárral májusban *Egység* címen proletkultos lapot alapít, amelyben Kassákot is kritizálják.

Barta Sándor fordításában megjelenik Gogol *Egy őrült emlékiratai* és Rabindranat Tagore *Nacionalizmus* című műve a Julius Fischer Verlag kiadásában.

A nyár során Barta Sándor és Újvári Erzsi is elhagyják a *Ma* szerkesztőségét, kapcsolatuk Kassákkal és Simon Jolánnal megszakad.

↗ [130] Vita a Proletkultról Bécsben

Novemberben Barta Sándor proletkultos lapot indít *Akasztott Ember* címen, amiben élesen támadja Kassákot. Folyóiratának összesen három száma jelenik meg 1922–1923-ban.

Akasztott Emɓer
1. évf. 1–2. szám, 1922. november 1.
Kassák Múzeum

↗[132] *Az őrültek első összejövetele a szemetesládáɓan*
↗[134] Újvári Erzsi és Barta Sándor az *Akasztott Emɓer*ben

1923

Márciustól az *Akasztott Emɓer* helyett *Ék* címen jelenik meg Barta Sándor lapja, amely 1923–1924 között összesen hat számot ér meg.

Ék
2. évf. 4–5. szám, 1924. április 20.
Kassák Múzeum

↗[136] *Idő kristálya: Moszkva*

Barta Sándor és Újvári Erzsi írásait és verseit az *Akasztott Emɓer*, majd az *Ék* és az *Egység* folyóiratok közlik. Az év végén megszületik lányuk, Barta Zsuzsa.

↗[142] Barta Zsuzsa születési dátuma

1924

Január 21-én meghal Lenin, rövid hatalmi harcot követően a Szovjetunió vezetése végleg Sztálin kezébe kerül.

↗[144] Lenin halála

Barta Sándor belép a Kommunisták Magyarországi Pártjába.

Barta Sándor és Újvári Erzsi a Nemzetközi Vörös Segély segítségével Moszkvába költöznek. Kezdetben Mácza Jánosnál laknak a Szretyenszkij bulváron. 1926-ban saját lakáshoz jutnak Moszkva egyik külvárosában, a Szokolnyiki parkban. 1932 körül szintén külvárosban, a Tisinszkaja utcában költöznek be egy új építésű társasházba.

↗[146] *Miniatűrök a Vörös Moszkváɓól*

1925

Barta Sándor első regénye, a *Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él*, a *Kassai Munkás* vasárnapi mellékletében (*Nőmunkás*) folytatásokban, majd önálló kötetként is megjelenik. Ugyanebben az évben a mű német változatát a Vorhut Verlag adja ki. 1926-ban a regény orosz fordítása is megjelenik Moszkvában.

↗[153] Barta Sándor Szovjetunióban megjelent kötetei

Októberben Moszkvában megalakul a RAPP (Orosz Proletárírók Szövetsége) magyar szekciója, Barta Sándor alapító tag.

1926

Moszkvában megalakul a Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége. Bécsben *Sarló és Kalapács Évkönyv* címmel jelenik meg első kiadványuk.

↗[156] A Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége

Barta Sándor és Újvári Erzsi a Szövetség aktív tagjai, egy-egy elbeszéléssel képviseltetik magukat a *Sarló és Kalapács Évkönyv*ben, Barta a szerkesztőbizottságnak is tagja. Ebben az évben Újvári Erzsi két nővére, Mária és Teréz, valamint Teréz férje, Uitz Béla is Moszkvába költöznek.

Barta Sándor a szovjet cenzúrahivatal, a Glavlit német és angol referenseként kap állást, és többek között a *Deutsche Zentralzeitung* és a *Moscow News* munkatársa.

1927

1927-től Barta Sándor és Újvári Erzsi magyar nyelvű írásai és versei – többek között – a budapesti *100%*, a New York-i *Új Előre*, a párizsi *Párisi Munkás*, a bécsi *Új Március*, valamint a kassai *Munkás* című kommunista lapokban jelennek meg.

↗[159] Újvári Erzsi az *Új Előré*ben

A Nemzetközi Politikai Emigránsok Klubjának Magyar Csoportja bemutatja Barta Sándor *Vörös 1919* című drámáját.

Novemberben Trockijt kizárják a Pártból.

1928

Zalka Máté, Hidas Antal, Illés Béla és Barta Sándor
Moszkva
1928
Kassák Múzeum

1929

Sztálin meghirdeti az első ötéves tervet és a mezőgazdaság kollektivizálását.

↗ [166] A mezőgazdaság kollektivizálása a Szovjetunióban

A kassai *Munkás- és Parasztnaptár*ban megjelenik Újvári Erzsi utolsó ismert verse, a *Vörös Fekete tenger partján.*

↗ [140] *A vörös Fekete tenger partján*

Decemberben elindul „a Szovjetunióban élő magyar nyelvű dolgozók folyóirata", a *Sarló és Kalapács*, amelyben Barta Sándor és Újvári Erzsi is rendszeresen publikálnak.

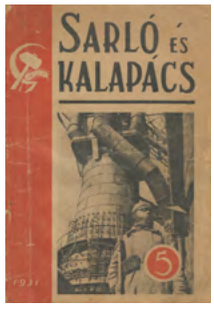

Sarló és Kalapács
3. évf. 5. szám, 1931. május
Petőfi Irodalmi Múzeum

↗ [170] A *Sarló és Kalapács*
↗ [172] Barta Sándor: *Közelharc*

1930

Szeptember 3-án megszületik második gyermekük, György. Újvári Erzsi egyre kevesebbet ír, idejét a gyermekek nevelésére fordítja.

Moszkvában megjelennek Barta Sándor *Misa* és *Pánik a városban* című elbeszélései, orosz fordításban.

1931

Barta Sándor részt vesz a magyar proletárirodalom platformtervezetének kidolgozásában, amely a *Sarló és Kalapács*ban jelenik meg.

Moszkvában megjelennek Barta Sándor *A kilyukasztott szavazólap (350.000)* és *Menedékjog* című elbeszélései, orosz fordításban.

↗[174] Újvári Erzsi: *A csengő*

Barta Sándor és Barta Zsuzsa
nyaraláson
Krím-félsziget
1931
Kassák Múzeum

1932

Áprilisban feloszlatják a RAPP-ot, néhány hónappal később a magyar szekció is bejelenti feloszlatását a *Sarló és Kalapács*ban.

Barta Sándor egy nemzetközi íróbrigád tagjaként, Louis Aragon francia és Jef Last holland írók társaságában uráli körutazáson vesz részt. Élményeit több riportban és versben is megírja.

↗[179] Az uráli utazás
↗[186] Tuberkulózis

1933

Barta Sándor és a Proletárírók Nemzetközi Brigádja a fehérterror alatt kivégzett üveggyári munkások emlékművénél
Konsztantinovka
1933. augusztus 14.
Kassák Múzeum

Moszkvában kiadják Barta Sándor *Nincs kegyelem* című regényét a Szovjetunióban Élő Külföldi Munkások Kiadóvállalatának gondozásában. *Aranyásók* címmel önéletrajzi ihletésű regényt ír az első világháború előtti Budapestről, amely csak 1957-ben jelenik meg.

1934

Az augusztusban megrendezett I. Szovjet Írókongresszuson rögzítik a szocialista realizmus irodalmi doktrináját. A kongresszuson Magyarországról Illyés Gyula és Nagy Lajos vesznek részt.

Moszkvában megjelenik Barta Sándor *Kétszer kettő – öt* című elbeszélése, valamint *Nincs kegyelem* című regényének egy részlete, orosz fordításban, *A győzelemig* címmel.

1935

Istenes Erzsébet két évre Moszkvában élő lányaihoz – Máriához, Terézhez és Erzsébethez – költözik, főként Barta Sándor és Újvári Erzsi lakásán él.

↗ [191] „A Mutter" Moszkvában

Újvári Erzsit rokkantsághoz vezető krónikus betegséggel (sclerosis multiplex) diagnosztizálják, emiatt rendszeresen szanatóriumi kezelésekre utazik.

Újvári Erzsi egy szovjet szanatóriumban
1935. szeptember
Kassák Múzeum

↗ [195] Barta Sándor önéletrajzai

1936

Barta Sándor május 1-jén a Vörös téri tribünről nézi az ünnepi felvonulást. Megjelenik *Amnesztia* című regénye, német kiadásban.

A Szovjetunióban Sztálin hatalmának megszilárdítása érdekében megkezdődik a „nagy tisztogatás", koholt vádak alapján százezreket börtönöznek be.

1937

Barta Sándor *Új Hang* címmel népfrontos irodalmi és társadalmi folyóiratot alapít. A lap mutatványszáma 1937 végén, első száma 1938 januárjában jelenik meg. Főmunkatársai többek között Balázs Béla, Gábor Andor, Lukács György és Madzsar József. A folyóirat szerkesztését Barta letartóztatását követően Gábor Andor veszi át.

↗ [198] Barta Sándor és az *Új Hang*

1938

Új Hang
1. évf. 1. szám, 1938. január
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándort ellenforradalmi kémkedés koholt vádjával május végén halálra ítélik és kivégzik. Családját nem értesítik a történtekről, hiába keresik a moszkvai börtönökben.

↗[200] A „nagy tisztogatás”

1940

Újvári Erzsi egészségi állapota rohamosan romlik, augusztus 11-én egy moszkvai kórházban meghal. Gyermekeit nővére, Kassák Mária veszi gondozásába. A második világháborút az uráli Csisztopolban vészelik át, később Magyarországra költöznek.

↗[203] Barta Zsuzsa élete
↗[210] Barta György élete
↗[213] Barta Sándor rehabilitálása
↗[215] Újvári Erzsi és Barta Sándor kötetei 1957 után

Két mű 1921-ből

Nők a hátországban:
Újvári Erzsi illusztrált *Prózái*

Újvári Erzsi 1916-tól *A Tett*ben, majd a *Ma*ban publikálta expresszionista jegyeket mutató, sorszámozott (lásd: *Próza: 1*, *Próza: 2*) verseit. Ezek legtöbbje az első világháború alatt született, és központi témájuk a háború volt. A sokszor intim terekben, kis közösségekben játszódó jelenetek belső nézőpontból tárják fel a hátországban élő és dolgozó nők háborús tapasztalatait. Újvári a korai magyar avantgárdban egyedülálló módon, hangsúlyosan női elbeszélői hangon és a testi érzékelés perspektívájából vizsgál a korszak szempontjából olyan súlyos és kezeletlen kérdéseket, mint a széteső családok, a hátországban rekedt nők szexuális vágyai és magánya, a harctéri sebesülések, a várandósság vagy a gyermeksorsok problematikája. *Próza*-sorozatának hátterét apokaliptikus tájleírások adják, melyekhez Bortnyik Sándor készített illusztrációkat 1918-ban. Bortnyik naiv, népmesei formavilágot imitáló, ugyanakkor brutális jeleneteket ábrázoló grafikáinak kifejezetten értelmezői szerepet is szánt.

Újvári verseskötete 1921-ben, Bécsben jelent meg. Ebbe végül csupán egyetlen családi témájú verset válogatott be, a 7-es számút, amely egy szülés élményét dolgozza fel. Az antológia gerincét főleg az 1919 körül írt forradalmi versei alkották, és George Grosz három grafikája illusztrálta, amelyek erőteljesen átértelmezték Újvári verseinek eredeti üzenetét. Grosz a berlini baloldal dadaista csoportjához tartozott. Grafikái a háború és forradalmak utáni nagyváros nyilvános tereiben ábrázolják a munkásokat és a városi szegénységet. Képein ezek az emberek a háborús évek és az osztályelnyomás áldozataiként jelennek meg. Újvári 1919-es versei viszont a forradalmakról és az alulról szerveződő mozgalmakban rejlő produktív erőről szólnak. A társadalmi ellenállásban meghatározó szerepet tulajdonít a nőknek, szemben Grosszal, akinek a munkáin jellemzően a nagypolgárságot kiszolgáló prostituáltként tűnnek fel.

Bortnyik Sándor: *Repülőgép*
Illusztráció Újvári Erzsi *Prózái*hoz, 1918
Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria
Adattári fotóreprodukció

Fehér házak ölén jólakott asszonyok nyújtóznak.
Csönd.
Csurog az eresz, a falak alján négy fekete csöpp ül.
Valahol húst darabol a hentes.
Csönd.
Szagos üstök alján habzik a szesz.
Puhára csuklanak a kábuló fejek.
Aztán csak a kék, hatalmas ég dominál.
És csönd... csönd.
A porban csontos gyerekkezek építik a maguk várát,
nyúlós sárral a nap is szét foly.

A táncoló szögek alatt bus egyforma emberek térde törik. Fejük röpül, inukat nyúzza a fekete sár. Fölöttük csönd – lárma – tűz – berregés – napborulás. Verekszik a gép, kattog – morog, kitárt szárnyakkal megáll, mint a sas – lezuhan.
Egyszerre száz szem mered a piros foltra.
Valahol ének csendül.

Újvári Erzsi

Ők mennek, mennek. Néma szájukat asszonyok nyitogatják
Hová?
Hová?

Vonul a trén. Nehéz kerekek törik a követ, mélyülő ágyútorkok ijesztgetnek. Izzadt lovasok vonják előre a keresztes kocsikat.
Lányok virágot dobálnak, égő szemük vakba világít.
Csak egy csöppet!
Fordul a szekér, tetejére nagy lyukakat éget a bujó nap.

Az égig lángol!
Kapát ide!
Jaj, a tehenek!
Vizet!
Szekeret!
Hintalovam!
Segítsetek!!
Emberek!
Csak a pénzem!
Várjatok!!

Tűz hull. A meglékelt házak egymásra roskadtak.
Vizet!
Kapát!
Megzavart eszükkel a kaput keresték.
Nyugat felé!

Az ingó sorok alatt síró anyák meztelen gyerekeket húztak. Emberek csomóba futottak, párjukat kiabálták.
Egy megvadult ló közéjük tiport – elnémultak.
A miséző pap kar nélkül szaladt ki a templomból.
Rohanó lovasok kürtölték tele a várost.
Vonathoz!

Vörös füstbe rohantak.
Az utolsó kút előtt egy elszakadt karó szúrt az égbe.
A dombról lefelé gurult a röfögő csorda.
Egy ijedt asszony árokba szülte halott fiát.
A karám tetőn sűrű zsírfüst csapkod, lovak égnek, nyerítve lecsuklanak csak a fejük, az égő lámpás világit ki a rácson.
A legázolt mezőkön csattogó harangnyelvek búcsúzkodnak a fülekbe.
Ökör bődül még valahol.

Véresen csúsznak a keskeny lépcsőn.
Görbülő hátukat a másik puhítja. Torkukba karcossá ülepedik a szagos füst.
Kormos kőbuckák tetején vörös, kék szemek jeleznek
Remegő kezek aranyat csörgetnek.
Elég?
Az enyém is!
Indul!
Az ablakokra ragadtak.
A tehenek!
Apám!
Tátott szájakba csak a hold zubog bele békítőn.

Ma, 1. évf. 2. szám, 1916. december 15., 23.

A szoba mélyén nehézszagú ágyak. A sarokból elnyúlt, éles testek világítanak a sötétbe. Izmos karok kulcsolódnak a fejek fölött. A melleken szétnyílt az ing. A megfeküdt bőrön nagy, tarka foltok mérgeskednek.
Egy fekete karika zörög a falon. Ólmos lábai messzire lenyúlnak.
A szobaasszony kopog az ajtón.
Sárga gázláng fröccsen az arcokra.
Öt óra!
Föl-föl!
Már elsimult!
Izzadt arcok bújnak elő a vékony takarók alól. Csak ő várt. Várt.
Aztán ő is mozdult. Dagadt lábait félve csúsztatta a padlóra.
Nem bírt fölkelni. Az éjjel vért köpött. Keserű nyál hólyagosodik a szájában.
Valahol tíz percet dudál a gyár.

Bortnyik Sándor: *Falu II.*
Illusztráció Újvári Erzsi *Prózái*hoz, 1918
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum – Patkó Imre Gyűjtemény

Visszafektették.
Nem!
Én?
Csak a hátam!
Fényes homlokán kékes gyöngyszemek csillogtak.
Csak a hátam!
Téglát, meg forró hamut raknak a testére.
Juj!
Takarjanak be!
Fekete, sárga karikák futnak körbe. Úgy érzi, mintha szakálla nőtt volna. Mindig nagyobb-nagyobb lesz.

Magasradobált házsorok. Hirtelen utak nyílnak előtte. Vasárnap. Pajtások. A sötét utcák végén világit a korút. Egy vadszőlős kerítés, zöld asztalok, színes lámpaszemek. Sárga plakátok. Csengő villamos. Egy üres halottas-kocsi.

Elaludt?!

Valaki a kályha eldugult rácsát szeleltette.

Mozi. Sötét alkof. Piros cédulák. Pénzcsörgés. A kávéházak tükrén bámuló arcok. Szikrázó villanydrótok. Zenés pince. Kifestett lányok. Katonák. Fáradt katonák.
Egy sárga végállomás.
Damjanich utca.

Az asztalon egy fiatal anya szagos olajjal keni a gyereke gyönge testét.

Harmonikázó legények. Verkli. Páros öreg utcasöprők félve rúgatják eres lábukat.
Csárdást!
Egy égő szemű lány emeli a poharát és a csillogó bor lefut a barna mellközön.

Most az ő teste szagát érezte vissza.
Száján ízesedett a másik szája. Hideg ujjai kés éllel furakodtak a fogai közé.
Segítsenek!
Feketekendős fej hajolt fölé.
Jaj a mellem!

Valaki vérpiros virággal koszorúzta a mécsest.
Egy éneklő gyerek földig húzta az óraláncát.

Lovak, szürke, fekete lovak.
Egy hajó indul a híd alatt.
Fehér ruhás lányok húsvéti vánkossal.

Jaj!

Egy görbecsőrű papagály így kiabált a fűlébe:
Pénzt!
Pénzt!

Az erdőben három országút kínálja a testét.

Jaj!
De ég!
Hamar!!

Hideg borogatást raktak a halántékára. A szomszédasszony tömött dunyhát húzott didergő testére.
Aztán lábujjhegyen kimentek, csak egy öreg ember maradt az ágya mellett.

Olajos lépcsők. A gép jár. Benzin. Pattog. Ég. A gépész szalad. Késő.
A szíj elkapja. Földhöz vágja. Újra viszi.
Tűzoltó-fecskendő.
Bordái mögül magas vízsugár szökik. Talán az égig.
A falon véres fej, láb.
Fogai egy üres hordóba tovább mozognak.
Szeme egy jajgató lány kötényébe hullott.
S az ajtóba valaki megállította a szívét.

!Vizet!
Fölült. Teljes erejéből az öreg arcába vágott. Visszaesett. Teste mint a jég. Csak a szeme srófolódott utólszor égésre. Melléhez kapott.
Még egy feszítés.
Adjatok!
Szeme a fekete semmibe meredt.
A-a-á...
Szája nyitva maradt s világít, mint egy kerek tükör. Pattogó fogakkal veszedelmesen világit. Körmeit mélyen a húsába vágta. Csontjait mégegyszer földobta.

Aztán...

Hátul valaki megmozdult.

Előre lépett.

Közömbösen felkötötte a halott leszakadt állát.

Ma, 2. évf. 4. szám, 1917. február 15., 58–59.

December 20.
A házak fehéren és púposan egész a földekig nyúlnak.
Csomós faágak támasztják az eget.
A túlfűtött kemencék alján pattog a kalács.
Egy széles udvaron visít a disznó, hasában markolatig a kés. Ijedező asszony fehér tállal fogja föl a szökő vért.
Hosszú rudak kötözik a házak sebét.
Friss szalmán pihennek a barmok.

Ő is készülődött. Mindent felejtve törte dologba magát
Testéhez csípősen ragad a ruha.
Kamrába a sógor vágja a vastag fatörzseket.
S ő csak térül-fordul, térül-fordul.
Bőrét csiklandozza az éhes férfiszem.

Bortnyik Sándor: *Falu I.*
Illusztráció Újvári Erzsi *Prózái*hoz, 1918
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum – Patkó Imre Gyűjtemény

Kendőjét összébb húzza. És nagyot fúj a tenyere hajlásába.

Játszik a szél.
Harang csendül.

Testükre keresztet rajzol az ujjuk.
És dolgoznak tovább.
Az úton békétlen öregek tipegnek.
Nagy a hó.
És a templomban már misézik a pap.
Pista!
No?
Segíts!

Újvári Erzsi

A törőgépet húzták a kamrába.
Kezük összeért. Szemük ijedten a föld felé fordult.
A fiatal legény szinte főtt a forró vágytól.
Az asszony eszébe az első szerelmes éjszakák kergetőztek. Az ura is így bolondult utána az egész napi munka után. Szagos testtel leste a lányos ablak nyitását.

Az úton egy tanyai pásztor tereli a nyáját.

Észretértek.
Az asszony az udvarra futott. És fagyos hóval tömködte cserepes száját.

A fehérre terített asztalon, már égnek a gyertyák.
Tavalyi termés forr a hasas korsókban.
Megtetézett tálakban piroslik a fánk.
És viasz szag, viasz szag.
Fényesség.
Odakint a fagyos karok közül földre esett a szent skatulya.

Orrukat sóshússzag rángatja.
Az asztalhoz ültek. Derekukat mélyen az étel fölé görbítették.

Foguk alatt hasad a kappan fehér húsa.
Aranyszínű szájjal kínálkoznak a poharak.
Fenékig ürítik.
Arcukra forró vért kerget az erős ital.
Újra isznak.
Szótlan, maguk gyötrődésük ellen már lázadozik az eszük.
Étvágytalanul messzire tolták a virágos tálakat.
Fejük lekonyul.
Aztán merészen a másik szemével játszik a szemük.

A legény testén soha nem érzett vadság futott végig.
Nyaka szinte töredezett a nehéz fej alatt.

Az asztalon csillog a rum.
Az üveg szája az asszony szájával akadozik.
Keze erőtlenül az ölébe esett.
Fölsír.
Szegény uram!
Két éve!

Nehéz próbálkozások után máskor csak eddig bírták.
A legény melle most neki feszült.
A másik emberrel verekedett.
Látatlanul is ő győzött.

Ejj!

A báttya ismert mozdulataival magához emelte az asszonyt. Fejét körbe becézte. Vállához ért.
Tenyerébe ezer hangyát érzett.
Te vagy?
Az asszony sikoltott.
Jóska!
Már nevetett. Ölében a visszajött embere fejét érezte.
Forró, könnyes fejét a legény inge alá túrta.
Az ijedten megugrott.
Az első asszony, kinek széles ajka égő foltot hagy a bőrén.
Fölkapta.
Az ágyra dobta.
Széles markába ájultan gyötrődött az asszony husa.
Két karja körül kígyózza a nyakát.
Jóska!
Pista!
Jóska!
Fehér foga a másik száját tépte.
A másik teste égette a combját.
Messzire lökte magától. És játékosan visszaemelte a karjára.
Egy ideig még fújt.
Aztán kifáradt feje az asszony párnás mellére csuklott
Az izzadt ablakra cifra papírokat ragaszt a szél.

Éjfél.
És a hazatérő misézők szája sírós, új zsoltárba kezd.

Ma, 2. évf. 4. szám, 1917. február 15., 59–60.

Bortnyik Sándor: *A táncosnő*
Illusztráció Újvári Erzsi *Prózái*hoz, 1918
Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Égett haj. Nehéz parfőm szag.
Mint kövérhasú dongók a falakalján dörgölődznek a komédiások.

Már csöngetnek.

A balerina feketetrikóban a színre ugrik.
Nyugtalan bokáján újra nyílnak a virágok. Égő szemét két merész vonal mélyíti. Karjain finom aranyszálak csillognak.
A fehérbe öltözött szüzek kezében remeg az olajág.
A sor végét két fáklyás szolga zárja.

A zene édesen fölgügyög.

A szín közepén áll a virág, táncát várja.

Tevétől a remegő szirmokig nyulik. Ideges rándulása ezer szemet fáraszt. A lábak ágaskodnak. Minden ujjban más rugó rándul.
Ma jön. Neki táncol. Jön. A messze mezőkről ide téved. Fáradt testtel, új örömet hoz.
Fejét hátra veti. Összezsugorodik. Huszkörmön csúszik tovább a test.

Újvári Erzsi

A zenészek arca pirosgömb, közepében sárga kígyó tekerődzik.

Hátra csúszik. És előre ugrik.
Szája most vadul a virágnak esett. Már holtak a szirmok.
Piroslik az ínye.
Kiszáradt torkába a virág keserű nedve csurog.

Ezer tenyér köszönéssel verődik.
És az ajtók keretébe zöld, fehér, sárga színeket dobálnak a lentről jövők.

Két évi front szolgálat. Már minden ellenségföldjét ölelte.
Szája mellett két beteges vonal húzódik.
Holnap már utazik a hegyek közé. De eljött a lányhoz.

A barna bútorokra fehér gyertya pettyez. A fal mellett magas bőrfotelek. A sarokban egy ágy kínálja a puha ölét.

A lány állt előtte. A tánctól még hosszabranyúlt az arca. Szines rajzú válla remegett.
Úgy vártalak!
Mint régen az ölébe ült.
Könnyes szeme az ő szemét kereste. Nyaka, mint megriadt csiga menekül a mellére.
A férfi fásultan előre mered. Túlfeszült idegeit bántja a csönd.
Valahol most embert állítanak az ágyuk torka elé.
Mi bajod?
Holnap!
Vissza?
Haja kibomlott és fojtogatón a nyaka köré csavarodik.
Ne menj!
Nevetett. Fejét hátra dobta. Száját csücsösen csókra kínálta.
A másik ölébe érezte már a forró testet. És öklei puhák lettek, a rózsaszín bőr láttán.

Jaj!
A férfi fogai alatt vörös vér szökik.
A szájam!
Kínlódó testükre az ablak barna keresztjét veri a besütő hold.
Ősz.
Valahol a szagos mezőkön, az aratók fáradt mellüket fürdetik a szélben.
A városban még fehérek az utak.

És csomós karjukat égnek feszítik a fák.

Fájó ráemlékezéssel múltak a napok.
A görcsös fejfájás után, testét, mint egy őrjítő kánikula csúszta körül a láz.
Vasárnap. Két előadás.
Derekába éles szúrást érzett. Forró száján most újra fájt a régi seb.
Didergős testtel bújt a párnák közé.

Gyűrött arcok nevetnek a szemébe.
Mulató.
A kopott zongora mellett egy süket öreg alszik. Csenevész pálmatörzsek. A vak tükör tetején az éneklő kanári kalitkája.
S a titkos imádó, gyávaságán tördeli a kezét.

Hat óra.
Az ólomra szokott orroknak szinte fáj a friss levegő.
Egy pince lakásba vastag festéket ken magára a legnagyobb lány.
A próba után.
Egy utca keresztezésnél megáll.
Fülébe újra megelevenedik a kar. Villamos a dupla dob. Kocsisok a bakon a bőgőt vonogatják. Az orgona sípja automobil. Vékony telefondrótok hárfa zengése.
És a csurgók végéről hajlott söprűvel dirigál egy kéménysöprő.

Reggel van.
A párnák fehérségéből csak megnyúlt arca látszik. Két vörösfolt. Két égő szem.
Fejét mintha az éjjel pántokba szorították volna.
Kezei akár a tömött sózsacskók, a föld felé kívánkoznak.
A fejem!
Szemét a rémület homályosra verte.
Mi lesz velem?
A párnákat messzire dobta.
Lábai mint lötyögős vásári sípok fújódnak az ing alatt.
A harapás!
Egyenesre merevedett testét valahogy levonszolta az ágyról.
Karját a nyaka köré kerítette. Szája egy utolsótaktust hörgött.
Derekát forgatni akarta. Lábai a szokott mozdulattal az ujjakra ágaskodnak.
Nem bírta tovább.
Megfordult.

A tükörből most ijesztőn vissza jelzett a mása.
Istenem!
A derekam!
Testét vadul a tükörnek vágta.
Aztán.
A padlóra esett.
Az ezüst szilánkok magasra röpültek.
Újra vissza estek.
És csillogós hegyükkel tele tűzdelték a testét.

Ma, 2. évf. 5. szám, 1917. március 15., 75–76.

Egy este valami görcsökbe feszitette. S valaki százfelé akarta szaggatni a testét.
Fájdalmát az ajkába harapta.
Fölnevetett.
Szája soha nem hallott altatóra nyílott. S az eszében muzsikálni kezdtek a Neki szánt szavak.
Karja keménysége lesz az Ő puha ágya. Szeme tüze is csak az Ő bogarában fog égni.
Jaj.

Valahonnan a kemence mélyéből kilesett egy öreg.
Miatyánk!

Aztán, éles hangja a csönddel verekedett.

Bortnyik Sándor: *Születés*
Illusztráció Újvári Erzsi *Próza*hoz, 1918
Kovács Nimród gyűjteménye
Reprodukció: Jill A. Wiltse and H. Kirk Brown III, Denver

Mari! Hé!

A faluban mintha egyszerre hallották volna meg a kiáltást.
Az asszonyok ijedten összefutottak.
A kamrák sarkig tárása. Edénycsörömpölés. A tenyerük tüzétől gyantát izzad a kút lenyúló karja.
A gyolcs meg a csipke, csak néha dobálták a nap felé, most azok is előkerültek.
És a bába, a szagosköténnyel.
A nyakába dobott hajcsigák egyenesre fáradtak.
Apró lábai ijedten a pihenést keresték.

Az asztalról hozzá erősködik a rum.

Kezét csókra nyújtotta.

Anyám!

Éles szeme a beteg felé hasította a levegőt.

Szentelt vizet!

Csöpögő ujjakkal keresztet rajzolt a hasára.

Miért?

Mert egy asszonynak kutyafejű gyereket küldött az Isten.
Egy másikat megcsapott a lidérc s az öt ujja még most is lángol az arcán.

Jaj!

Valaki a bölcső fölött a jószagú birsalmát olajjá morzsolja.
És valaki a teste tűzét kínálja vánkost melengetni.

Vizet!

Igy még soh'se fájt, és örülni is már csak annak tudott, hogy fiú lesz.

Hány óra?

Reggel majd friss inakkal várják a lovak.
És ki töri majd igába őket?
Ki tart zsajtárt a habos tej alá?
A tyúkok majd a szomszédba hullajtják a drága tojást.

Istenem!

A búza is kifejtődik, mert nincs ki marokra szedje.
Anyám!

Az asztalról fejébe szurkálnak a hegyes ollók, a kések.
De a nagy fájdalomtól már sírni sem lehet.

A cudar!

Valaki a tüdejét fújtatónak használja a tűzhöz. A másiknak meg a melle keménysége fölött szakadozik az ing, mikor a vödröt a vízbe meri.

Éles sikítás.
Karja, mint a nyárfaág, nincs pihenése.

Ja-a-ájj!

Lábai fájón messzire kívánkoznak.
Testét, mintha hengeres gépek szaggatnák.

Pista!!

Szeme a holtak sírján pislogó mécs.

Krisztusom!

Ismeretlen falu. Égő házak és ő nyitott sebbel a szélnek állítva.

Meghalok!!

Végső feszítés.

Belülről kínzás.
S az ágy fehér alján most kivirágzik egy fej.

Jajj...

Úgy érzi, hogy az égből két könnycsepp gurul le és gurul, gurul...

A gyerek elsírta magát
Egy öreg arcán vörösre feszült a bőr, mikor a szája az örömre pattant.

Fiú!!

Asszonyok: a magtalanság síró kalászai, fölkapták.
És feszülő karokkal magasra emelik a tenyerük drága gyöngyét.

Fiú!

S az arcukon keverődzik a sárga meg a vörös.

A beteg szája nehezen mozdult.

Ide!
Féltette.
Hozzám!

Hangja visszapattant a fülükről, s a lehelletük szinte melegíti a gyönge testet.
Csak nézték.
Nézték.
Egy percre magukénak érezték a másik örömét.
Jaj! Adjátok!

Valaki a beteg mellé pólyázta a gyereket.
És a rózsaszín fej most beleveszett a teste hajlásába.
Enyém!

Az asszonyok jajgató karja még utána lendült.
Aztán messzire elhúzódtak az ágytól.

Az övé!
Övé!

S a szemük égő golyója darabokra törve a padló homokjára hullott.

Valahol a pince hajlásán pedig csapra verték a tavalyi termést.
S valaki az ajtó előtt flótázni kezdett.

Ma, 2. évf. 11. szám, 1917. szeptember 15., 166–167.

Indultak. Dáridósan. Erzsébethid. Matrózok kezében melegre csavarodott a drót. A hajó nyakát alázatosan a padlóra törték.

A parasztok, mert kár a hiába járás, a korlátok tövébe ültek.
Valaki szemükbe szúrta az aranystráfját s hangjával a fülükre ijesztett.
Lefelé!
Lefelé!!

A keskeny lépcső előtt remegtek a hájban gyöngülő inak. Száz tű szurkált a fejükben, ha lefelé néztek.

Bortnyik Sándor: *Áradás*
Illusztráció Újvári Erzsi *Prózái*hoz, 1918
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum – Patkó Imre Gyűjtemény

Az asszonyok!

És lent víziósan:
lámpa alatt zöld arcok. A padlón fekete-sárga kúpok. Az anyanyúl piros szeme. Csillogó gránát almák. A kalitkában egy magastaréjú kakas.

Teljes sebességgel, mert a kapitány marka kétnap meg kétéjjel a vasat öleli.
Egy beteg száját almával cukrozták.
Valaki az óráját mutogatta.

Egyszerre a gyomrukra ijedtek. Szemük visszatükrözte a tavalyi bort.

Kapitány úr!!!
Jobbra!!!!

A cigányok csárdásba kezdtek.

Hé!
Jobbra!!
Hé!!! Hé!!!

Valaki némára verte a hegedűk nyakát.

???

Egy lány nevetni kezdett.
Aztán csak hangtalanul vonaglott a két lila csík. Mások egyszerre szinte felvonítottak.
Kapitány!!!
Az idegek pattanásig feszültek. Valami, mintha a szívüket birizgálná.
Egy gyerek játszott a padlón – hirtelen tapsolni kezdett.
Hinta!
Egy száraz fejű öreg visítva észbekapott.
Süllyedünk!!
A mókázók álla zölden leszakadt.
Az ülők ina futásra pattant.
Akinek a reuma ronggyá szaggatta a lábát veszettül dirigált.
Előre!
A nyelvük rakétákat eregetett. És összegubancolódtak.
Száz felé futottak. Hiába. Egymást tépték.
Az ajtó!!!!
Segítség!!!!
A lépcső!!!!
Az öregek remegő fejükkel a mellüket koszorúzták.
Gyerekeknek szétsirt a szája.
Anyám!
Valakit betegre ráztak a görcsök és kínjában véresre ásta a mellét.
A házam!!
Mindenünnen egyformaságok sípoltak fel.
Csak én!
Csak én!
Csak én!

Asszony, aki az elsővel terhes, lábait féltőn a hasa elé húzta.
Még a napot se látta!

Menekült kezében gyökerestől csillog a pájesz.

O, Adonáj!

Egy beteg szája csöndre csukódott. Az anya mostisféltőn rágörbült és a nyelvével melegre kenegette az arcát. Homlokáról kékes gyöngyszemeket gyűjtött a tenyerébe.
Fényességem! Szerelmem! Életem!
Aztán hangos koppanással ő is a padlóra vetette magát.
A többiek pedig viharzottak, mint a kórus.
A lék!
a viz!
a lék!

Valaki a földet emlegette. Reménytelen szájukból most kizengtek a zsoltárok.
Segíts meg!

Nyelvüket sebesre kínozták.

Hol van????
Az ajtó!!
A lábaim... A lábaim...

Még egyszer a lépcsőig jutottak. Hiába. Karjuk a másikéba kapcsolódott.
Már a nyakam.

Egymáson mázsáskodtak.
Nyelvükről fehér habok bujkáltak a szájuk elé.

Víz... Víz... Víz...

Még egyszer fölibe verekedtek.

De valami eszelősen visszahúzta őket.

Ja-a ájj-aj!

Csak a fejük színes golyóit dobták föl az égre.

Ma, 3. évf. 7. szám, 1918. július 15., 84.

Újvári Erzsi: *Prózák*
Borítóterv: Kassák Lajos
Bécs, Ma, 1921
Kassák Múzeum

George Grosz: *Das Gesicht der herrschenden Klasse*
[Az uralkodó osztály arca]
Berlin, Malik-Verlag, 1921
Kassák Múzeum

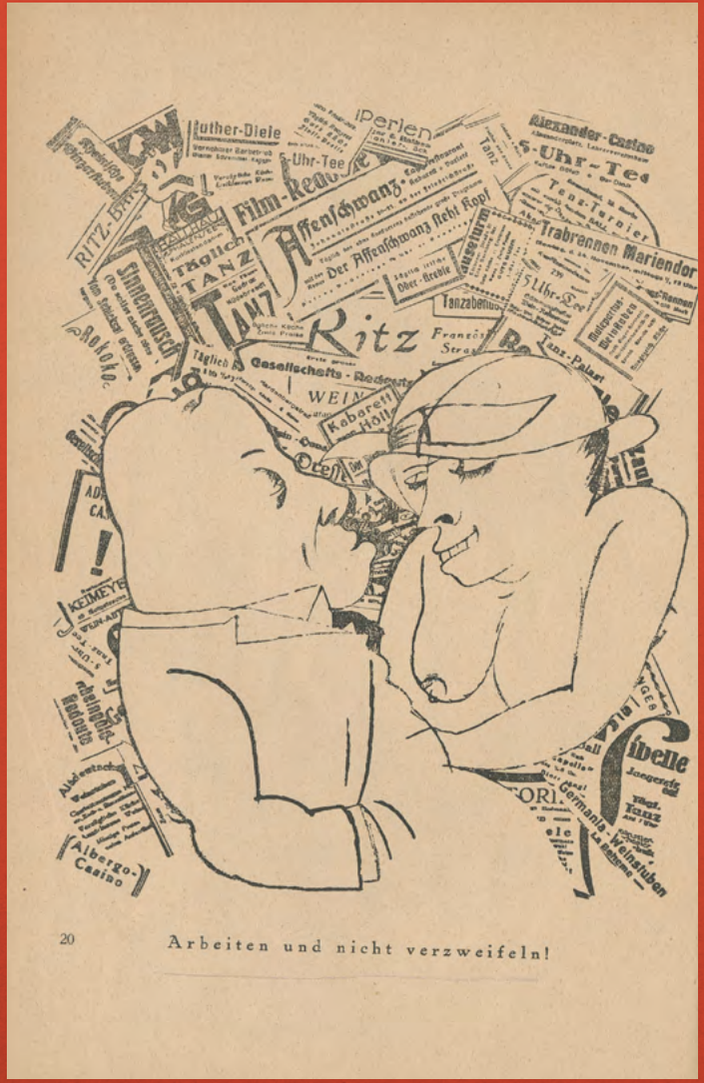

21

Éjjel egy lánynak énekelni kezdett a melle.
Börtönökből hegyekre futottak a fák.
Csak ti ültök még mindig a falak alatt.
Gyerekeitek labdák a cirkuszban és nem szabad megnőniök.
Gyertek velem!
Hintát kötünk a legmagasabb hegyek közé.
Tornyokat az asszonyok mellére tűzzük.
Velem!!
A bányákból kiguritjuk a vakok szemeit.
Hegyekről lemossuk a temetőket.
Madarak veletek a rizsföldekre szállunk.
Sipokat faragunk a gyárak kéményeiből.
Gépek az olajforrások elé futunk.
Halljátok e állatok?
Tüzeket rakunk az ostorokból.
És énekelni fogtok a várandós anyákkal.
Nézzétek, a csillagokat szedem lámpásnak a tenyereitekbe
Karjaim már elérték a napot.
Gyertek!
Felénk kiáltoznak a kókusz szigetek.

20

Ki érti meg az állatok bőgését
Az örökös munkáról és a ketrecekről?
Csak én kivánok velük egy jászolnál lenni.
Mert az én szemeim is örökké kérdeznek.
És hol van aki felelni tudna?
Testvéreimet isten mellé ültették az asszonyaik.
Ha néha lejönnek hozzám betakarják a szemeimet.
Társaim a hold alatt az asszonyért hegedülnek.
Talán a párom?
De ő fehér gyolccsal a testemet mossa,
Mert holnap talán már mellém fekhet.
Emberek!
A ti nyelveteken szólok,
Talán még lesz valaki köztetek aki felém nyujtja a kezét.
Akkor szemeimet a madaraknak adnám.
Szines üvegből házakat fujnék a hegyek tetejére.
A narancsszagu szigetek elé usznék.
De csak az állatok jönnek.
Várjatok veletek megyek a jászolok elé.

19

Valaki megöntözte az országutakat.
S reggel a nap hiába ugrott az égre, senki se hallotta
a harangok szavát.
Hidakon papok futottak égő tömjénnel.
Nyugatra!!
Ágyak az utcára dobták az embereket.
Ki hitte?
Valaki ijedtében a Duna aljára itta magát.
A gyárak kéményei hiába fütyültek.
Férfiak bukfenceket vetettek, fákra másztak és örömükben
leharapták a nyomorékok púpját.
Asszonyok ostorba fonták hajukat.
Ha valaki jönne!
Erdőkből szakállas emberek másztak elő és ugatva a
konyhákba futottak. Anyák a vizek elé csúsztak
Mert jaj!!
Ők a gyerekek után fognak kérdezni.
S ki tudja melyik madár vitte el a szemüket?
Az inasok összetörték a műhelyeket.
A folyók mind kiáradtak és lemosták az utcalányok arcát.
Egy csillagász az országutat figyelte.
Láttatok-e valaha örömet??!
Gyerekeknek szárnyuk nőtt. Madarakkal röpültek.
Hajók mind kifutottak a vizekre.
A kórházak helyén szökőkutak fakadtak.
Élünk!!!
És a gyerekek tüzet vittek a város alá.

16

Szátokban csikorognak a kövek. Pihenő tenyeretekben az
asszonyok éhes gyomra sir.
A ti bűnötök, hogy gyerekeitek szájából vörös utak folynak.
Mert homlokotok kinyitása helyett, a szagos husokért vere-
kedtetek.
És hangotok fölzendült mikor „uraitok fölszabaditani jöttek"
Akkor testvéreitek fejét hegyes kövekkel koszoruztátok és
aki biztatón rátoknézett, annak szemét az ujjaitokra tüztétek.
Most korgó gyomorral a kutakba merültök.
Égő fejetek a hideg kémények alatt futkos. Pedig tegnap.
A mérnökök életüket keverték a papirra: maguktól induló gépe-
ket, széles ablakokat dobtak elétek, hogy az örömről énekeljetek.
Asszonyok kemény testtel a könyvekről beszéltek és mellükről
egészséges gyerekek hullottak az öregek ölébe.

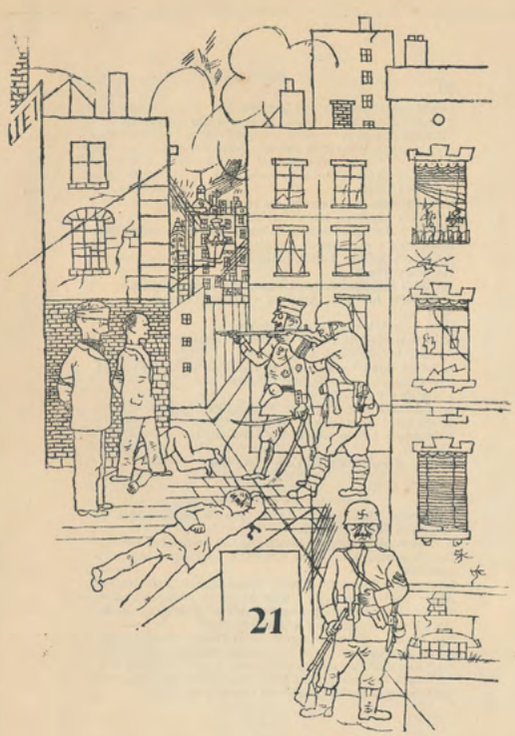

Barta Sándor antikiáltványai

Az 1920-as évek eleji bécsi magyar emigráció közege egyfajta művészeti és politikai laboratóriumnak tekinthető, amelynek egyik jellegzetes dokumentuma Barta Sándor 1922-es *Tisztelt hullaház: egy kiskorú költő szónoklatai a forradalomról, népszerű életbölcselet egyszerű agysejtűek számára, boldog antológia, csodálatos kongresszus)))))))) DHUJKLMNOPCXXXRRRRRRRRöööööööŐ* című kötete. Barta műve illeszkedett a bécsi *Ma* programjához és pozíciójához, vagyis a szabad kísérletezéshez a politikai és művészeti koncepciókkal – függetlenül a tényleges cselekvés lehetőségétől és a közönség társadalmi elvárásaitól. Ahogy a bécsi magyar baloldali közeget, úgy Bartát is a Tanácsköztársaság kudarca és az egyre távolabb kerülő forradalom kérdése foglalkoztatta. A *Tisztelt hullaház* a munkásmozgalom jellegzetes beszédmódjait, műfajait forgatja ki: dekonstruálja és újraírja a kiáltvány, a politikai szónoklat, a gyűlés, a szlogen, a megváltástörténet, a kórus ismerős szövegeit, miközben (ön)ironikus viszonyt alakít ki saját avantgárd költészetével is.

Barta szerint a politikai és gazdasági küzdelmek önmagukban nem képesek lebontani az általa kispolgárinak tartott etikát és kultúrát. Szemben későbbi propagandisztikus, a szovjet kultúrpolitika irányelveit követő szövegeivel, az 1920-as évek eleji Barta-művek a dada eszközeivel lázadnak a hierarchikus, konformista és konvencionális kultúra ellen. Egyszerű üzenetek helyett a sokszólamúság és az elbeszélői nézőpontok filmszerűen gyors váltogatása jellemző Barta antikiáltványaira, melyekben nyelvtöredékek, nyelv előtti elemek, hangutánzó szavak és halandzsa szövegek rakódnak egymásra. Művész – értelmiségi – forradalmár „hőseiben" sem hisz többé, és úgy véli: az alávetett csoportok a „10 beszélő ember" és a „Trombitakezű diák" nélkül is képesek felszabadítani önmagukat; az egyik avantgárd meséjében például „Együgyű Zahariás, a megváltó" minden messiástól, így saját magától is megváltja az emberiséget.

Barta Sándor: *Tisztelt hullaház: egy kiskorú költő szónoklatai a forradalomról, népszerű életbölcselet egyszerű agysejtűek számára, boldog antológia, csodálatos kongresszus)))))))) DHUJKLMNOPCXXXRRRRRRRRööööööŐ*
Borítóterv: Kassák Lajos
Bécs, Ma, 1921
Kassák Múzeum

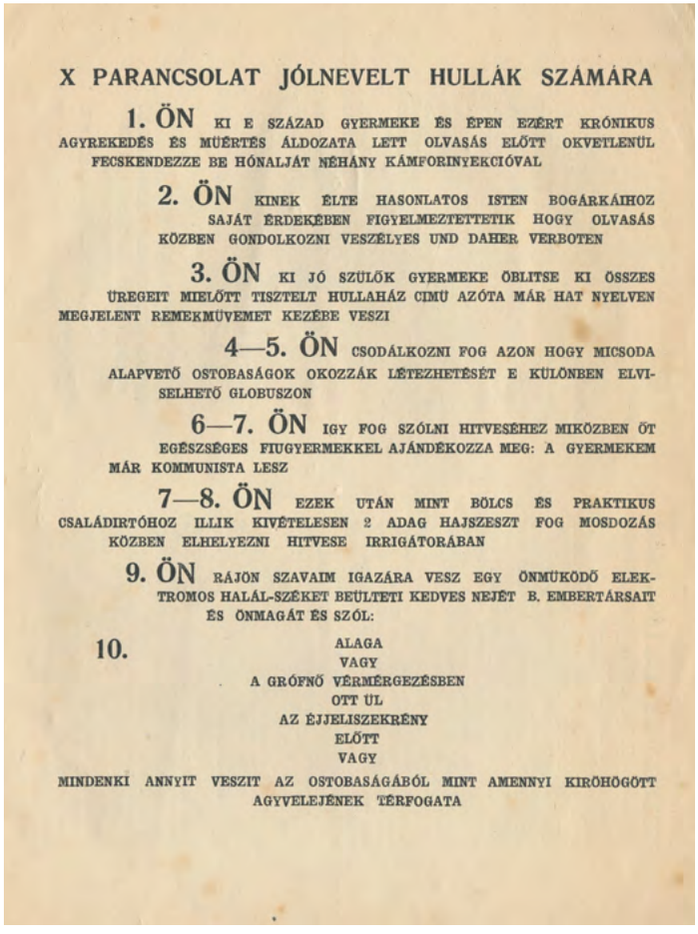

X PARANCSOLAT JÓLNEVELT HULLÁK SZÁMÁRA

1. ÖN KI E SZÁZAD GYERMEKE ÉS ÉPEN EZÉRT KRÓNIKUS AGYREKEDÉS ÉS MŰÉRTÉS ÁLDOZATA LETT OLVASÁS ELŐTT OKVETLENÜL FECSKENDEZZE BE HÓNALJÁT NÉHÁNY KÁMFORINYEKCIÓVAL

2. ÖN KINEK ÉLTE HASONLATOS ISTEN BOGÁRKÁIHOZ SAJÁT ÉRDEKÉBEN FIGYELMEZTETTETIK HOGY OLVASÁS KÖZBEN GONDOLKOZNI VESZÉLYES UND DAHER VERBOTEN

3. ÖN KI JÓ SZÜLŐK GYERMEKE ÖBLITSE KI ÖSSZES ÜREGEIT MIELŐTT TISZTELT HULLAHÁZ CIMŰ AZÓTA MÁR HAT NYELVEN MEGJELENT REMEKMŰVEMET KEZÉBE VESZI

4—5. ÖN CSODÁLKOZNI FOG AZON HOGY MICSODA ALAPVETŐ OSTOBASÁGOK OKOZZÁK LÉTEZHETÉSÉT E KÜLÖNBEN ELVISELHETŐ GLOBUSZON

6—7. ÖN IGY FOG SZÓLNI HITVESÉHEZ MIKÖZBEN ŐT EGÉSZSÉGES FIUGYERMEKKEL AJÁNDÉKOZZA MEG: A GYERMEKEM MÁR KOMMUNISTA LESZ

7—8. ÖN EZEK UTÁN MINT BÖLCS ÉS PRAKTIKUS CSALÁDIRTÓHOZ ILLIK KIVÉTELESEN 2 ADAG HAJSZESZT FOG MOSDOZÁS KÖZBEN ELHELYEZNI HITVESE IRRIGÁTORÁBAN

9. ÖN RÁJÖN SZAVAIM IGAZÁRA VESZ EGY ÖNMÜKÖDŐ ELEKTROMOS HALÁL-SZÉKET BEÜLTETI KEDVES NEJÉT B. EMBERTÁRSAIT ÉS ÖNMAGÁT ÉS SZÓL:

10.
ALAGA
VAGY
A GRÓFNŐ VÉRMÉRGEZÉSBEN
OTT ÜL
AZ ÉJJELISZEKRÉNY
ELŐTT
VAGY

MINDENKI ANNYIT VESZIT AZ OSTOBASÁGÁBÓL MINT AMENNYI KIRÓHÖGÖTT AGYVELEJÉNEK TÉRFOGATA

Barta Sándor: X. parancsolat jólnevelt hullák számára
Tisztelt hullaház
Bécs, Ma, 1921

Népszerü életbölcselet egyszerü agysejtüek számára.

I. Az ember viszonya a világhoz:

A.)

KIINDULÁSI ALAP: Miért van az ember?
Felelet:

MERT■

További kiindulási alap: Miért legyen?
Felelet: Önmagáért.

1-sö tétel { Senki sem élheti ki az életet maximálisan ha azt nem kizárólag mint önmaga függvényét értékeli és vizsgálja.

B.)

KIINDULÁSI ALAP:

Ha nem tudok a hátam mögötti fáról
akkor a hátam mögötti fa nincs

Az én illetőleg a világ összetevői:

2-ik tétel

1. Az anyagelosztódás folytonossága = kémia — MONIZMUS
2. Azaz nincsenek értelmes és értelmetlen processzusok csak processzusok
3. Tehát minden értelmi kapcsolatkeresés énem esetlegességeinek függvénye — RELATIVIZMUS

SZUBJEKTIVIZMUS

TIZENHÁROM NAIV KÉRDÉS

1. Önző disznó tehát az ember?
   Igenis.
2. Lehet ezen segiteni?
   Nem.
3. Kell ezen segiteni?
   Nem.
4. Miért?
   Mert az önzés hiányéerzet.
5. Mit kell tehát csinálni kedves Pálinkás elvtárs?
   A hiányérzetet kell megszüntetni.
   (Helyes.)
6. Hányféle hiányérzet van?
   Materiális és kulturális.
7. Hogy szüntethető meg a materiális hiányérzet?
   A primär életfeltételek megteremtésével.
8. Hogy szüntethető meg a kulturális hiányérzet?
   A kultura szabaddátételével.
9. Hogy történjék ez kedves Balázs Béla?
   Az embereket szabaddá kell tenni a mai „kulturától".
   (1-es.)
10. Valószinü hogy ezekután boldog lesz az ember?
    Nem.
11. Hanem?
    Magassabbrendü narkotikumok teljesebben adják a boldogság érzetét, mint a kevésbé magasabbrendüek.
12. De miért narkotikumok ezek? he... he... he...
    Azért kedves Sallai mert csak az élet vonalából hatnak.
13. És azon tul?
    Változatlanul fennáll: mindennek az ellenkezője is igaz.

II. Az uj világhoz vezető ut;

az a forradalom amelynek alapja egy kettős hiányérzet: a materiális és a kulturális.

Jó anyag tehát mai összetevőiben a jó forradalomhoz a munkásság?

NEM.

Forradalmat akar ma egyáltalában a munkásság?

NEM.

Mit akar tehát a munkásság?

KENYERET.

Kap most is kenyeret a munkásság?

Kap, de keveset.

Mit akar tehát a munkásság?

TÖBB KENYERET.

Mit?

Több kenyeret kérem szépen.

Szabad ezen gunyolódni?

Nem.

Mit kellene akarnia a munkásságnak?

Az életet.

De hiszen az élethez a több kenyéren át visz az ut!

A több kenyéren át elsősorban a kispolgárságba visz az ut.

Az élethez vezető egyetlen ut az élet maradéknélküli megkivánása.

Jó, jó, de a forradalom alapfeltétele a materiális hiányérzet.

A materiális hiányérzet a kenyérlázadás alapfeltétele.

Hm. A kommunista gazdasági rend tehát nem forradalmi tény, kérdem én öntől leejtett álkapoccsal?

A kommunista gazdasági rend a kapitalista gazdasági rendnek emberibb továbbfejlesztése a trösztökön szindikátusokon nagybirtokokon és bankokon keresztül felelem én önnek mély keserüséggel.

Kérdem tehát öntől mi a forradalom?

Az a benső és csakis egyenkint és kizárólag szubjektive és föltétlenül dogmákon lovagolás nélküli müvelet, amely következtében a világról való elgondolásaink a teljes-(ebb) élet irányában változnak meg.

Erläuterungen:

Kétféleképen származhatnak elgondolásaim a világról:

1. Ha azt (a világot t. i.) a priori, a magam összetevőivel, megfertőzetlen eszemmel mint közvetlenül érdeklő jelenségkomplexumot vizsgálom, tehát megkonstruálom magamnak a világot.

2. Ha jó és kimeritő filozófusokat olvasok tehát reproduktiv uton és mások folytonos reprodukálásával másodlagos uton.

(Refrain: senki sem élheti ki maximálisan az életet ha azt nem kizárólag mint önmaga függvényét értékeli és vizsgálja.

Vagy: Nietzsche és Kant filozófiája között mindössze annyi a hasonlóság hogy mindaketten a világról irtak, viszont ennyi a különbség is.)

Azonban a kultura örök kérem he... he... he...

He... he... he... a Kultura valóban az. Viszont a kultura a mindenkori uralkodó rend (URALKODNI=KOMPROMISSZIUM) ideológikus alátámasztója: kizsákmányoló és nem felszabaditó.
Ennek illusztrálására szolgáljon a következő tabella:

Egy egyszerü kaucsukmunkás lelkióceánja az Ur

TÖRZSSZÁM: 9.684.448

1921. Junius — Ujjlenyomat helye

SZELVÉNYEK KOITUSZ SZAKSZERVEZET KATONASÁG

IGAZGA TÓ · RENDŐR SÉG · MŰSOR UTÁN TÁNC

4 polgári felesége rajong a SZIFILISZ — MOZIÉRT — amerikai vigjáték 4 malterozó állvány nyal — CONTI utca

nikotin nikotin alkohol alkohol tárca rovat

gyerek az ágy alatt NICK-CARTERT olvassa — KENYERET — kozmikus detektivdráma vagy a laboratorium az őrült hüvelykujjában vagy az erkölcs győzelme szárazon és vizen

le a puderos naccágákkal (szakszer. § 48/a.)

REND! lakásán található könyvek: O h n e t, munkáska lendárium kizárólag fizikai munkásoknak, senki szigetén . . .

Szerelmi levelező

OLLA TÚ

11 éves kisleány sullya . . . . . 29 kiló | ÖSSZESEN:
9 „ kisfiú „ . . . . . 24 „ | Kgr. 53.—

FEBRUÁR 1.

le a zsidókkal! (létminimum minusz 50%) — Éljen Hindenburg?

MI IS HASZNOS POLGÁRAI AKARUNK LENNI A TÁRSADALOMNAK!

5 KORONA AZ OROSZ SEGÉLYALAP JAVÁRA

ASSZONY
Főz varr mos ápol föl
napi elfoglaltság 19 föl
óra ápol főz mos ti
Europai szalondráma 1 drb hullával rab
liliomlelkü bankárokkal jai
és megjutalmazott életmentőkkel

Egy gazdag fiú története vagy bogyan lehet Ön milliomos származása dacára is 24 óra alatt jó kommunistává

37·8° !GYÖNYÖRÜ!

S C H U B E R T

1921-ik esztendejében a kapitalista világrendben

KICSIT KÖHÖG
SÁRGA CSIKÓ
EREDETI KOSZTÜMÖKKEL
(204 Jókaiból álló könyvtáralap javára)

DEMAGÓGIA
HATALOM PUSKÁI
POLITIKAI FILM:
FEHÉREK EGYESÜLJÜNK

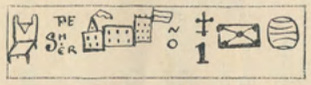

JÖN A SÁRGA RÉM

éljen a forradalom?

mégis csak jó az esti hangulat

Isten mégis csak szép az élet 2× szerelem komp

lexum irodalom kék szökökutak

RENDŐR FÜLKÉK

A PROLETÁR szenvedései és reményei
6 véres és megható részben
melyben és ezuttal egész tisztességesen kérem s a becsületes burzsoázia számára is közkivánatra ujból bebizonyittatik hogy a mai órabérek mellett lehetetlen az erkölcs utján megélni vagy
hogyan keletkezik a családirtás
vagy
lopni bün e?
vagy
győz az igazság és zsarnok burzsi halála
irta:
egy jó elvtárs (a régi jó időkből)

MŰSOR UTÁN TÁNC HÉTFŐ — HIDEG MELEG BUFFET HÉTFŐ — GIGÁNYZENE HÉTFŐ

T. B. C. — A MUNKA SZENT — 606.

KEDD: MINDENKI LEHET MILLIOMOS
SZERDA: OLVASSATOK A PARTKIADVÁNYOKAT
CSÜTÖRTÖK: UJ MŰSOR
PÉNTEK: ROCKEFELLER A ZSÁKHORDÓ
SZOMBAT: minden út »

CONTIU NIKOTIN ALKOHOL

VASÁRNAP HÉTFŐ ROCKEFELLER A ZSÁKHORDÓ

SZOMBAT — COLT GYORSFÉNYKÉPÉSZ — 38·2°

A forradalmár összetevői ezek?

Nem

Miért?

Mert ezek az összetevők a mai életrend biztositékai, leszerelő és nem tudatositó erők.

III. tétel: Az a proletariátus amely a mai összetevők egyrészében (az ugynevezett kulturális összetevőkben) narkotikumot tud találni a mai összetevők másik részére (a mai magántulajdonos tbc. és kizsákmányoló életrendre) az önmagában hordja a mai uralkodó állapotok egyensulyát, tehát már eleve képtelen a forradalomra: az egyetlen lehetőségre, amelyben felszabadithatná magát.

Mit kell tehát tenni?

Meg kell bontani ezt az egyensulybeli állapotot.

Hogyan?

A mai ugynevezett kulturális összetevőket elégtelenekké kell tenni arra, hogy lenarkotizálhassák az embert.

Hogyan?

Igényesebbé kell tenni kulturkivánságaiban.

Ez az a bizonyos kulturájában forradalmasitott ember, akiről Lengyel József megboldogult elvtársunk azt irta 1919-ben a „fiatalság" lapjában hogy olyan mint a magyar mágnás angol lord kaucsukcipősarkot hord?

Ez az.

Ez az a kulturájában forradalmasitott ember akiről Kun Béla azt jelentette ki az egész kispolgárság üdvóceánjától körülzokogva hogy burzsoádekadencia?

Ez az.

Ez az amiért „azember" (?) cimü három hónapon át igy köszöntötte föl az ellenforradalmat: Ez kell a proletárnak?

Ez az.

Ez az a kulturájában kaucsuksarkozott angol mágnás magyar burzsoá dekadencia ez kell a proletárnak amit jó elvtársi kötelesség Luntcharskival, Zólával, Dantével és erotikus atlaszokkal a hónuk alatt a jóforradalmároknak lekakálni egy eklektikus moccanással?

Ez az.

És mindezek tekintetbevételével miféle sürgönykiáltványt kell intézni azonnal Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália és a sarkvidéki népek összes ovodásaihoz?

A következő kiáltványt:

ANYÁK becukrozott tenyere ellen

APÁK gyilkos önszeretete ellen

HÁZAK börtönös békessége ellen, mik szentelt ürüléket fakasztanak a pápaszemesek ajkain

MERT minden élet önmagáért való

MERT minden élet csak önmaga tövényei szerint élhető ki a legteljesebben

jaj bordélyok vajaskádaiban
anyák légüres csipőin minden
volt életek hevernek most bele
a kezdődők puha agyvelejébe

ÜLTESSÉTEK PUSKAPORRA A CSALÁDOT!

DIÁKOK

RAGASSZATOK ZÖLD PAPIRSZÁRNYAKAT A KÖNYVESPOLCAITOKRA!

mert én tudom

1921 tavaszán mindenki annyit veszit az ostobaságából mint amennyi kiröhögött agyvelejének térfogata

KATONÁK

LÉPJETEK KI A BANKÁROK
PÜSPÖKÖK
GENERÁLISOK
GERINCÉBŐL

MERT én tudom

lekvárhalak az egyesült államok japánok angolok dreadnaughtjai

MUNKÁSOK!

VIZELJÉTEK KI MAGATOKBÓL
A NÉPAKADÉMIÁKAT
VEZÉREITEKET
ÉS KONGRESSZUSAITOKAT

FIGYELEM!

EURÓPÁBAN 1½ percenként fordul fel egy tüdővészes

AZ ASSZONY ELLEN

MERT Ő AZ aki kigyujtott éjszakák barrikádok
sztrájkok induló
sarkkutatók fölött kenguruk kereplésével átsipitja magát
ÉS HIÁBA hogy háztetők élein csatornák karjain bengálit füstölget elröpült kölykei után
ÉS HIÁBA hogy mozdonyok teste dicséretét énekelik a hajszálnyi viaduktokon
MERT Ő AZ aki percek parazsában felissza a forradalmakat
MERT Ő AZ aki felihatatlan testén elbékélteti az ELLENTÉTEKET
MERT Ő AZ aki mézpuha gerinceket és tejfehér
ÜNNEPEKET nevet a városok fölé
AZ Ő ünnepre való testén minden nyomorultak feje körül kigyulladnak az elégedettség viaszkgyertyái

SZOMNAMBULISTÁK
SZABÓ DEZSŐ
UTÁN
TALÁLKOZUNK
A GELLÉRTHEGYEN
SCHLACHTA s. k.

AZ ELÉGEDETTSÉG PEDIG MA A KIZSÁKMÁNYOLÓK ÉLESZTŐJE

A MÜVÉSZET ELLEN

MERT csak önmaga határain belül épitkezik
és minden emberi megnyilatkozás a BEHORDOTT TÁVOLSÁGOKKAL ARÁNYOS
ÉS ezért nem mondom én kedves

KASSÁK LAJOS

hogy a ház szebb festmény mint a kép, hanem mondom igenis hogy nagyobb emberi lehetőség a képnél és mondom legfőképen hogy a HÁZ, KÉP, ZENE, IRODALOM, TECHNIKA, FILOZÓFIA, POLITIKA, KÜLÖN-KÜLÖN KISEBB EMBERI LEHETŐSÉGEK mint egy EGYSÉGES ÉLETFORMÁBAN EGYESITVE ÉS EZ TALÁN AZ ÜNNEPÉLY VAGY AKÁRMI MÁS EGY INDIVIDUUM EGYSÉGÉBEN KARMESTERSÉGÉBEN

A KULISSZÁK
A NÉZŐK ÉS
KOMÉDIÁSOK
AZ ILLUZIÓK
ÉS LÁTVÁNYOS
SZINHÁZKET
RECEK

AZ ÖNMAGUK
ÉRT VALÓ SZINEK ÉS FORMÁK ÉS SZÓNOKLATOK ÉS
BÖLCSELKEDÉSEK

NÉLKÜL

SZINEKKEL FORMÁKKAL HANGOKKAL ZENEKAROKKAL EZERTORKU SZAVAKKAL ÁGASKODÓ MOZDONYOKKAL BETÜKKEL HULLÁMZÓ TRIBÜNÖKKEL CSAK KOMÉDIÁSOKKAL

ÉS EZÉRT MONDOM hogy a mai ember részember tehát a mai müvész isés mindegy még azis hogy szajhák manikürözött álkapcsain vagy formák egymással helyzetes geometriáján fürdeti ki magán SPECIFIKUS látókörét

A MÜVÉSZ A FILOZÓFUS A KÉMIKUS A ZENÉSZ A MUNKÁS A BOHÓC A MAI SZEPARÁCIÓS ÉLETREND produktumai, nem egy állapotot teljesen betöltő (a gyászoló az örülő) hanem egyetlen életcsíkon futó szakot reprezentálnak

SZEPARÁCIÓ pedig annyi mint kis körökre bontani az életet, hogy azokon belül elbirhatóbbá váljon az élet hogy azokon belül a mai életrend kiegyensulyozási müveleteit biztosabban elvégezhesse

hogy részemberek produkálódjanak akik celláik cizellálásába öljék bele minden kétségüket és fájdalmukat

MERT minden mély és emberi megnyilatkozás valamennyi határokon és cellákon tulról indul el érvényes valamennyi határokra és cellákra és ezért elsősorban a határokat gyöngiti agyon.

És amit legvastagabban legnagyobb betükkel kellene világgá orditani hogy:

FILOZÓFIA ÉS KÉMIA NEM KÜLÖN!

Ime itt a vége a kiáltványomnak s általában az egész népszerü bölcselkedésemnek, amelyet szigoruan egyszerü agysejtüek számára szerkesztettem.

Filozofusokba temetkezett halottsiratók müvészetbe szomorodott poéták savreakciókon üldögélő kémikusok most kórusban obégathatjátok felém

VISSZA A MAGAD TERÜLETÉRE DILETTÁNS
DE ÉN MONDOM:

egyszerü ember vagyok
minden terület az enyém
minden területen egyformán látó
minden képleteken technikákon
beszajkózottságokon tul

a legteljesebb emberi lehetőségeket csak én csak igy mutogathatom fel magamból.

■ ■ ■

Barta Sándor: Népszerű életbölcselet egyszerű agysejtűek számára
Tisztelt hullaház
Bécs, Ma, 1921

A társadalmi reprodukcióról a forradalmi utópiák és propagandariportok diszkurzív terében

„A mi lábunknak nincs pihenése…”

Bagdi Sára

A társadalmi reprodukcióról a forradalmi utópiák és propagandariportok diszkurzív terében

A nők társadalmi szereplehetőségei és a nemek közötti munkamegosztás kérdése olyan témák, amelyek 1919-től egészen a harmincas évekig vissza-visszatérnek Újvári Erzsi és Barta Sándor írásaiban is. Rajtuk keresztül átfogó képet kaphatunk a két szerző irodalmi munkásságáról, miközben konkrétabban kirajzolódik előttünk az a társadalomtörténeti kontextus is, amelyben az Újvári-Barta-szövegek keletkeztek. Ebben a tanulmányban azt vizsgálom tehát, hogy a társadalmi reprodukció és a nemek közötti munkamegosztás kérdései miként jelennek meg Újvári Erzsi és Barta Sándor szövegeiben.[1] A társadalmi reprodukció vagy reproduktív munka mindazon feladatok sokaságát öleli fel, amelyeket az egyénnek vagy egy háztartásnak a produktív munka, vagyis a bérmunka mellett kell végeznie. Ide tartozik a gyereknevelés, a házimunka, a szex, illetve minden, a társadalom szövetét összetartó tevékenység, beleértve az emberi kapcsolatok mindennapi ápolását.

A századforduló gazdasági rendszereit felforgató olyan események, mint az első világháború vagy a szovjet tervgazdaság bevezetése, kiélezte a nemek közötti munkamegosztás egyenlőtlenségeit. A háborús hátország gyáraiban és a szovjet iparban jelentősen megnőtt a nőmunkások aránya, a reproduktív munka és a bérmunka kettős terhe egyre több nő mindennapjait határozta meg. A tanulmány ennek megfelelően kiemelten foglalkozik a világháborús összeomlást követő Tanácsköztársaság, valamint a szovjet élmunkásmozgalom nőképével és ezek megjelenésével Újvári és Barta szövegeiben. Mindkét időszak a nők gazdasági emancipációját állította saját ideológiájának középpontjába, ugyanakkor az 1919-es Magyarország és a sztálini Szovjetunió társadalmi és gazdasági viszonyai alapvetően különböztek. A két eltérő kontextus lehetőséget ad azoknak a retorikai alakzatoknak a vizsgálatára, amelyek Újvári és Barta szövegeiben elleplezik vagy éppen felfedik az adott időszak társadalmi reprodukcióról szóló közbeszédének ellentmondásait.

Barta és Újvári a Tanácsköztársaság alatt házasodtak össze, és ekkor fogalmazták meg először nézeteiket a nők társadalmi szereplehetőségeiről és a család mint társadalmi egység

1 A tanulmány Bolonyai Blanka, Csányi Gergely, Meszmann Tibor és Teller Katalin javaslatainak köszönhetően nyerte el végleges formáját. A főcím idézet Újvári Erzsi *Próza: 10* című verséből.

értelmezéseiről a forradalom idején. Annak ellenére, hogy mindkét szerző olyan társadalmat képzelt ideálisnak, amelyben nők és férfiak egyenlő terheket vállalnak produktív és reproduktív munkák terén egyaránt, Barta és Újvári párhuzamos életműve is hordozza a lenyomatait a nemek közötti munkamegosztás strukturális egyenlőtlenségeinek. Forradalmi gondolataik tartalma alig változott 1919 után, a moszkvai emigráció alatt a két szerző szövegei mégis folyamatosan veszítettek szubverzív potenciáljukból, és a propaganda eszközeivé váltak. Ennek a folyamatnak a megértéséhez elsősorban azt kell megvizsgálnunk, hogy a nemek szerinti munkamegosztás körül kialakuló diskurzusok, amelyekhez Barta és Újvári csatlakozott, miként fedik el vagy állítják be természetesnek a nőkre háruló túlmunkát. A nemek szerinti munkamegosztás problémaköre nem merül ki produktív és reproduktív munka puszta ellentétében, a munka szimbolikus vonatkozásaival is számot kell vetnünk a szövegek mögött húzódó ideológia felismeréséhez, és ehhez arra is rá kell kérdeznünk, hogy a gyereknevelés, a párkapcsolatok és kollegiális viszonyok területén gyakorolt érzelmi gondoskodás milyen helyiértékkel és kontextusban jelenik meg Újvári és Barta szövegeiben.

A társadalmi reprodukció forradalmi elméletei

Újvári és Barta 1917-től dolgoztak együtt a *Ma* szerkesztőségében. A csoport az őszirózsás forradalmat követően kezdte el publikálni a *Ma* világnézeti különszámait, amelyekben lefektették saját aktivista programjuk alapvetéseit és szolidaritást vállaltak a kommunista forradalmi törekvésekkel.[2] Ebben a sorozatban közölték a szovjet alkotmány magyar fordítását és Lenin *Állam és forradalom* (1917) című szövegének részleteit is. A világnézeti különszámokba szánt fordításokban a nőkérdés csak érintőlegesen, az általános, nőkre is kiterjesztett választójog kapcsán került elő. Ezekben a kiadványokban csak Újvári és Barta tárgyalta részletesebben a nőket érintő szempontokat a forradalom kapcsán. Ennek ellenére Újvári és Barta szövegei nem voltak teljesen egyedülállók. Marxizmus és feminizmus metszetében már több alapozó irodalom jelent meg magyarul 1919 előtt is. Engels *A család, a magántulajdon és az állam eredete* című szövege szerepelt Marx és Engels válogatott műveinek első magyar kiadásában (1905). Ebben a szövegben Engels Marx és Morgan nyomán vizsgálta a társas viszonyok történeti alakulását és a nemek szerinti munkamegosztás felől magyarázta és kritizálta a nő alárendelt szerepét a polgári családban. Ugyanakkor

2 Szeredi 2018, 129–130.

sem Marx, sem Engels nem dolgozott ki koherens és jól integrált elméletet a reproduktív munkák értelmezéséhez. Többek között August Bebel és Alexandra Kollontáj elméleti és gyakorlati munkája során, a századforduló után alakult ki olyan politikai program, amely rögzítette a marxista feminizmus alapvetéseit.[3]

Bebel *Nő és szocializmus* című kötete a magyar munkásmozgalomban is alapirodalomnak számított. Kassák az *Egy ember életé*ben és Barta *Aranyásók* című, életrajzi ihletésű regényében is hivatkozik Bebel könyvére mint meghatározó mozgalmi olvasmányra. Kollontáj-szöveg először a Tanácsköztársaság alatt jelent meg magyarul, ugyanabban az évben, amikor Lenin saját ügyosztály vezetésével bízta meg Kollontájt. Pártpolitikusként elért konkrét eredményei sosem közelítették meg Kollontáj elméleti munkáinak radikális, marxista társadalompolitikáját. *A kommunizmus és a család* (1920) című írásában a nukleáris család és a gyereknevelés átfogó reformját sürgette, meg kívánta szüntetni a magánháztartásokat, és a reproduktív munkák, beleértve a gyereknevelés, teljes kollektivizálása mellett érvelt.[4]

A Tanácsköztársaság és a bécsi emigráció éveiben (1919–1925) Barta családkoncepciója folyamatosan közelített Kollontáj elveihez. Újvári lírájában viszont nem esik érdemben szó a gyermeknevelés kollektivizálásáról, csak a Lenin halálának apropójából írt, 1924-es versében utal Lenin politikai programjának Kollontájjal egybehangzó elemeire. Ezek a gondolatok a moszkvai emigráció éveiben kivesztek Barta írásaiból is. Az 1930-as évekre, amikor Újvári és Barta sematikus propagandariportokban mutatták be a dolgozó anyák mindennapjait a Szovjetunióban, a sztálini politika már a retorika szintjén sem követte a kollontáji elveket. Sztálin újra megerősítette a nukleáris családhoz kötődő hagyományos nemi szerepeket,[5] a nőkre háruló reproduktív munkák részleges állami átvállalása is ugyanazon intézményrendszereken (óvodák és iskolák) keresztül történt, mint a nyugati, kapitalista államokban, és a fizetett bérmunka mellett a fizetetlen reproduktív munkák többségét a nők továbbra is a magánháztartások privát szférájában végezték.[6]

↗[88] Újvári Erzsi: *Lenin*

Barta Sándor a háztartások és a gyereknevelés kollektivizálásáról (1919–1924)

Barta nem vett részt a Tanácsköztársaság politikai szervezeteinek munkájában, de az 1919-es reformpolitikai kezdeményezésekkel összhangban, a nő és a modern család gazdasági szerepének alapvető újragondolását remélte a proletárdiktatúrától. A Tanács-

3 Csányi – Gagyi – Kerékgyártó 2018, 7–13.
4 Kollontai 1977, 250–260.
5 Somlai 1990, 25–40.
6 Csányi – Gagyi – Kerékgyártó 2018, 7–13.

köztársaság népképviseleti szerve, a Tanácsok Országos Gyűlése támogatta, hogy „[m]inden szakma és minden pálya a nők előtt is megnyittassék”,[7] és „a nőknek a férfiakkal egyenlő munkáért teljesen egyenlő munkabért fizessenek”.[8] Valamint kimondta, hogy „megfelelő számban mindenhol még a legkisebb faluban is csecsemőgondozó és napközi otthonokat”[9] kell létesíteni, hogy a gyerekek ellátása az anyák munkaideje alatt is biztosított legyen, de a proletárdiktatúra néhány hónapja alatt nem történt komolyabb lépés az országos gyűlésen megfogalmazott célok megvalósítása felé.

A KMP (Kommunisták Magyarországi Pártja) kiadta Kollontáj *A dolgozó anya* című 1916-os esszéjét, amely a gyermekágyi segély bevezetését sürgette a forradalom előtti Oroszországban, de a polgári család intézményének radikális újragondolása nem volt integráns része a Tanácsköztársaság programjának. A Közoktatási Népbiztosság szabad szerelemmel foglalkozó, *Kommunizáljuk-e Zsófit?* című füzete is csak a nők gazdasági helyzetére koncentrált, és amellett érvelt, hogy a nő gazdasági autonómiája nélkül sem a kényszerházasságok száma nem csökkenthető, sem pedig a válás nem jelenhet meg valós jogi lehetőségként.

↗ [78] Családkoncepciók

A *Világforradalom – világburzsoázia és programm* című 1919-es manifesztumában Barta szintén a gazdasági alap reformjától várta a társadalmi viszonyok átalakulását, az „öntudatos, valamenynyire elindult asszony” megszületését, de a Tanácsköztársaság politikájának fősodrához képest radikálisabb, a kollontáji elvekhez közelítő álláspontot képviselt a *Ma* fórumain, és a polgári házasság és család intézményét általában elavultnak gondolta. Ennek megfelelően amellett érvelt, hogy „külön akarjuk tehát gazdaságilag a férfit az asszonytól és viszont”, és Kollontájhoz hasonlóan a gyereknevelés teljes társadalmasítása mellett foglalt állást.[10]

↗ [70] Barta Sándor: *Világforradalom – világburzsoázia és programm*

A gyerekek szocializációja Barta szerint a tanítóik és kortársaik körében, „távol a szülők szentimentális vagy brutális zsarnokságától” kell, hogy történjen, és ezzel a megfogalmazással amellett is érvelt, hogy a mozgalomban végzett világnézeti nevelést előnyben kell részesíteni a családon belül történő szimbolikus értékközvetítéshez képest. Barta és Kollontáj álláspontja gyakorlati szempontból lényegileg nem különbözik ezen a téren, viszont Kollontáj a gyermeknevelés kollektivizálásának időszerűségét nem a nukleáris család hibás vagy akár káros nevelési gyakorlataival indokolta. Szerinte a szülői minta nem hátráltatja a mozgalmi nevelést, ellenkezőleg: a gyereknevelés kollektivizálásának szükséges feltétele, hogy

7 *Tanácsok országos gyűlésének naplója* 1919, 262.

8 Uo.

9 Uo., 263.

10 Barta nem közvetlenül Kollontájtól kölcsönözte a gyermeknevelés kollektivizálásával kapcsolatos gondolatait, ezek a témák benne voltak az általános köztudatban, többek között Jászi Oszkár, a Galilei kör alapító tagja, *Új Magyarország felé. Beszélgetések a socialismusról* (1907) című kötetében is tárgyalta a kérdést.

a szovjet nők a saját gyermekükre fordított érzelmi gondoskodást a gyerekközösség egészére kiterjesszék.[11]

Barta 1919-es manifesztumában még nem egyértelmű, hogy milyen konkrét társadalmi és gazdasági viszonyok között kéne elgondolni a polgári család baloldali reformját. Három évvel később, amikor az *Akasztott Emőer* című proletkultos folyóiratában rövid véleménycikkekben elemezte a polgári kapitalizmus kulturális és jóléti intézményeit, már pontosabb képet kapunk a Barta által ideálisnak gondolt társadalmi rendszerekről.

A cikkekben olyan polgári intézményeket tárgyal, amelyek egyszerre tartják fenn és fedik el a kapitalista társadalmakon belül kiéleződő egyenlőtlenségeket. Barta szerint az óvodák („gyerekkertek"), az olcsó mozik és a bérkaszárnyák terjedése látszólag a modern proletariátus igényeit követi, de valós társadalmi jelentőségük kimerül annyiban, hogy biztosítják, hogy a munkások napról napra visszanyerjék a munkaerejüket: „A cél: a munka, a robot. S minden egyéb csak: eszköz."

↗ [135] Barta Sándor: *Cirkusz-kapitalizmus 2.*

Ebben a sorozatban, Barta a bérházépítészet bevett alaprajzi megoldásait kifejezetten azért kritizálta, mert a magánháztartás és a polgári család hagyományos formái tükröződnek benne vissza: „millió kis világra bontja az egyetemes valóságot. Ha most ezekbe a kis kamrákba beleképzeljük a bútorok legkomolyabbikán: az apát, a maga hierarhikus hatalmával, és az asszonyt, aki az anyaság és a 18 órás robot világtalanságába vergődik a négyzetnyi sparhertek körül, a gyerekeket, akik rossz másai lesznek a szülőknek".

↗ [135] Barta Sándor: *Cirkusz-kapitalizmus!*

Az *Akasztott Emőer* publicisztikai írásai már feltételezték, hogy a magánháztartás megszüntetése lenne a kapitalista intézményrendszer lebontásának, a házimunka és a gyereknevelés kollektivizálásának a legfontosabb feltétele, de Barta saját társadalmi víziója csak 1925-ben, a *Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él* című utópikus riportregényben nyert végleges formát. A regény az Északi Telep fiktív terébe sűríti mindazon társadalmi törekvéseket és gazdasági innovációkat, amelyeket Barta a szovjet politikától is remélt. „[A] köztulajdon, a szolidaritás, a kollektív összeműködés, az önkéntes tömegfegyelem, a tervszerűség, az összes dolgozók anyagi és szellemi egy alapra állítása" lennének azok az elvek, amelyek alapján a dolgozók közössége megszervezi a Telep társadalmát.[12]

↗ [80] Csodálatos történet

A regényben a kolhozok és gyárak közösségeiben a magánháztartás ténylegesen megszűnik, a mosás, a főzés és a gyereknevelés szervezett keretekben zajlik, viszont annak ellenére, hogy a produktív és reproduktív munka mennyiségét látszólag telje-

11 Kollontai 1977, 250–260.
12 Barta 1925.

sen egyenlően osztják meg, a gyereknevelés során végzett érzelmi munka láthatatlan marad, és az olyan társadalmi szerepek, amelyek elsősorban az érzelmi munka felől értelmezhetők, jelentésüket vesztik a regényben. Anya és gyermeke közötti kötődés tapasztalata akkor is elsikkad, amikor a regény egyik szereplője, Una az Északi Telep klinikáján hagyja az újszülöttjét, amíg férjével szállást és munkát keresnek. A regényben kirajzolódó kollektivitáskoncepció merőben pragmatikus marad. A szereplőknek nincsenek érzelmi motivációik, döntéseiket pusztán gyakorlati szempontok határozzák meg.[13]

Újvári Erzsi forradalmi versei

Újvári műveiben szintén visszatérő téma a nőkre háruló kettős teher (produktív és reproduktív munka együttese), viszont szemben Bartával, aki szinte kizárólag a munka materiális vonatkozásaira helyezi a hangsúlyt, Újvári a nőkre háruló érzelmi, gondoskodási feladatok felől közelíti a kettős teher valódi jelentőségét. A munka érzelmi vonatkozásait a reproduktív munkák, a gyereknevelés kontextusában szokás megemlíteni, de a bérmunkában érvényesülő társadalmi és gazdasági viszonyokat is szimbolikus aktusok sorozata tartja fent.[14] A nők által végzett érzelmi munka Újvári életművében is a reproduktív munkákkal, a párkapcsolatokkal és a gyereknevelléssel kapcsolatban kerül elő a legtöbbször, de a szövegeiben megjelenő nők a forradalmi megmozdulások és a bérmunka területén is gyakorolják az érzelmi gondoskodás aktusait.

13 Kollontáj több esszéjében is tárgyalta az új moralitás kérdését, legrészletesebben a *Nyissunk utat a Szárnyas Erosznak: Levél a dolgozó fiataloknak* című szövegben (Kollontai 1977, 276–292). A gyereknevelés kollektivizálásáról bővebben *A női munka a gazdaság fejlődéstörténetében* című szövegében lehet olvasni (Uo., 142–150). Kollontáj sem tudta sikeresen áthidalni az elmélet és a gyakorlat között tátongó szakadékot, de Bartával ellentétben Kollontájnál az érzelemgazdag emberi kapcsolatok tapasztalata része az új, kommunista morálnak. Mivel a nőket érintő társadalmi elvárások számos aspektusa a reproduktív munka érzelmi vonatkozásain keresztül közvetítődik, Kollontáj felismerte, hogy a reproduktív munka szimbolikus és materiális vonatkozásaival egyformán számot kellett vetni.

14 Alice Hochschild 1983-as, *The Managed Heart* című könyvében vezette be az érzelmi munka fogalmát. Hochschild amellett érvel, hogy a különböző bérmunkák a szakmai gyakorlat mellett bizonyos attitűdöt is megkövetelnek a munkásoktól. Az érzelmi munkát azokra a konkrét szakmákra vonatkoztatta, amelyekben kifejezetten elvárt, hogy az alkalmazottak – legalábbis úgy tegyenek – mintha érzelmileg is elköteleződnének az ügyfelek kiszolgálása során. Ilyen munka a légiutas-kísérőé vagy az ügyfélszolgálatokon dolgozóké (Hochschild 1983). Nancy Fraser két évvel Hochschild könyvének megjelenése után a produktív és a reproduktív munkát is olyan duális rendszerként (dual-aspect activity) írja le, amelyek szimbolikusan (érzelmi munkával) és materiálisan performálható feladatokat egyformán magukba foglalnak (Fraser 1985). Az érzelmi munka fogalmát azóta a fraseri megközelítés határozza meg. Jelentése kibővült és olyan ernyőfogalommá alakult, amely a produktív munka mellett a reproduktív munkákra is kiterjed. Jelen tanulmányban Fraserhez hasonlóan, produktív és reproduktív munka területén egyformán foglalkozom a munka érzelmi vonatkozásaival, amellett érvelek, hogy a nők által végzett produktív és reproduktív munkáról szóló közbeszéd elemzésekor érdemes szem előtt tartani, hogy a fraseri értelemben vett duális rendszerekről van szó, ezért az érzelmi munka fogalmát, a bérmunka mellett, a reproduktív munkában végzett érzelmi gondoskodásra is értem.

Nőnek és anyának „lenni” meghatározó társadalmi jelentőséggel bír Újvári forradalmi verseiben is. Három verssel képviselte magát a *Ma* világnézeti különszámaiban, ugyanabban a kiadványsorozatban, amelyben Barta *Világforradalom* című manifesztumát is közölték. Az *Asszonyok*, a *Próza: 5* és a *Próza: 10* olyan össztársadalmi megmozdulásként mutatják be a forradalmat, melynek valós hatása abban mérhető, hogy eléri-e a munkásosztály olyan láthatatlan rétegeit, mint a nők és a gyerekek. Újvári korai versei a láthatatlan, reproduktív munkák komplex szövetét tárják fel, amely a házimunka, a betegek ellátása (*Próza: 1*) és a várandósság (*Próza: 7*) mellett kiterjed a párkapcsolatban elvégzendő érzelmi gondoskodásra is. Az érzelmi gondoskodási feladatok aránytalan megosztása a kapcsolatokon belül és a hozzájuk kötődő elvárások negatív vonatkozásai, a szorongások és a felelősségtudat szintén megjelennek Újvári verseiben. *Vándorlás* című (1918) szövegében azt vizsgálja, hogy az anyasághoz kötődő társadalmi elvárások miként válhatnak a párkapcsolati erőszak eszközévé, és egy olyan bántalmazó kapcsolatot mutat be, ahol az apa az anya gyermeke iránt érzett szeretetét kérdőjelezi meg, ezzel keltve lelkifurdalást az asszonyban, aki a fájdalmát és az indulatait később a saját gyermeke ellen fordítja. A nőkre terhelt szorongások lenyomatait hordozzák a *Próza: 18* sorai is:

↗[27] Újvári Erzsi: *Próza: 1*

↗[37] Újvári Erzsi: *Próza: 7*

↗[76] Újvári Erzsi: *Vándorlás*

↗[86] Újvári Erzsi: *Próza: 18*

Szemeinkben elvetélt gyerekeket hordunk.
Ha nevetni akarunk a tányérok és mozsarak orgonálnak a szánkból.
Esténként fehér lepedővel megpántozzuk a szivünk.
Mert a párunk minden őrömét és szomorúságot a mi testünkre hordja.
Ki birja tovább???
Minket most vérző tűkkel az ágyakra feszitettek
Ha élni akarunk égő tornyokat építünk a hasunk fölé
És reggel.
Minden reggel ágyékunkat nyitogatják az orvosok
Szívünket fehér kannával öntözik az apácák.

[...]

Mert ma láttuk a párunk szemében a másik asszony mellét.
És hiába sirunk. Nevetünk.
Holnap újra benne találjuk.
Asszonyok!!!
Ha el tudnánk szakadni a párunk meleg ágyékától. Följutnánk
a hegyekre és velünk futnának csikók Szemeinket megfürdetnék
a vizekben és nem látnók többé a konyhák kéményeit.

Újvári fiatalkori verseiben az érzelmi munka gyakran társul a szégyen, a kötelességtudat és a kiszolgáltatottság tapasztalatával, de a forradalmi versekben a nők által végzett érzelmi munkának emancipatorikus szerep is jut, amennyiben a nők többnyire láthatatlan, érzelmi munkája a mozgalom újratermeléséhez és továbbörökítéséhez is elengedhetetlen, mert Újvárit idézve; „a gyerekek erejüket tőlünk kívánják" és „a mi testünkből hordják széjjel az örök elégedetlenséget". ↗[74] Újvári Erzsi: *Próza: 10*

A moszkvai évek: a női gondoskodás a propaganda szolgálatában

A bécsi emigrációban töltött évek után Újvári és Barta 1925-ben a Vörös Segély[15] segítségével költöztek Moszkvába. A szovjet emigráció éveiben (1925–1938/40) mindketten követték a RAPP (Orosz Proletárírók Szövetsége) irodalmi realizmust propagáló direktíváját. A két szerző elbeszéléseinek többsége továbbra is elsősorban Magyarországon vagy Bécsben játszódott, visszatérő témájuk volt a húszas-harmincas éveket meghatározó általános munkanélküliség és a munkások kiszolgáltatottsága.

Barta a moszkvai magyar emigráció lapjában, a *Sarló és Kalapács*ban és elvétve a New York-i kommunista *Új Előré*-ben közölt novellákat a bérharcokról és a munkaerő kizsákmányolásának különböző formáiról; többek között az időskori és betegellátás hiányosságairól (*Nyugdíj*, 1927) és a cselédség kiszolgáltatottságáról (*Marusza,* 1925). Moszkvában jelent meg Barta *Misa* című elbeszélése is, melynek kezdeményét (*Peleske Miska* címmel) még 1924-ben az *Ék*ben és az *Új Előré*ben[16] publikálta. A Bécsben kidolgozott társadalmi utópia radikálisabb pontjai (a polgári család és a magánháztartás tagadása, a pedagógiai reformok) a moszkvai emigráció évei alatt kivesztek Barta szövegeiből, de a *Misa* című elbeszélésben érintőlegesen visszatért a polgári család és a hozzá kötődő intézmények kritikájához, hogy rámutasson, hogy a burzsoá családmodell és a polgári iskolarendszer, amelyet a burzsoá ideológia mindenki számára természetesen adottnak állít be, nem magától értetődő és nem is hozzáférhető a társadalom perifériáján élők számára, ezért a munkásmozgalom informálisan átvállalja a polgári család intézményeiből kiszorulók társadalmi integrációját.[17]

A szöveg központi alakja, Misa a századforduló környékén születik Budapesten, újszülöttként elveszti a szüleit, és

15 A Nemzetköz Vörös Segély 1922-től a Komintern hivatalos segélyszervezeteként működött. Kiemelt feladata volt a Szovjetunióval szimpatizáló politikai menekültek támogatása, emellett jelentős nemzetközi propagadatevékenységet is végzett.
16 Az *Új Előre* a New York-i magyar nyelvű kommunista emigráció napilapja volt. Első időszakában szocialista kiadvány volt *Előre* címen, majd 1921-től kommunista orientációt vett fel, és *Új Előre* címen jelent meg 1937-ig.
17 Barta 1972, 164–224.

a munkásmozgalom lesz az elsődleges szocializációs közege. Gondozását először a szomszéd suszter, később a Vasas Szakszervezet egyik munkása vállalja, a Vasas székházban énekelhet először közönség előtt, és a szakszervezeten keresztül nyílik meg a lehetőség, hogy Misa munkát kapjon a Ganz gyárban. Személyiségét a tömegmozgalmak, a tüntetések, a munkáskultúra intézményei alakítják, a szocializációját meghatározó pillanatokban is csak elvétve kerül személyes kapcsolatba másokkal, gyakran marad külső szemlélője az eseményeknek. Misa csak az öreg molnárhoz kerül valóban közel, akivel először egy tüntetésen találkozik, ahol az öreg „maga fölé emelte, és odatartotta a végeláthatatlan tömeg fölé",[18] hogy Misa láthassa a tömegben álló munkások arcát. Ellentétben az *Aranyásók* című Barta-regény történetével, ahol a munkások beszervezése személyes beszélgetések és munkahelyi barátságok mentén alakul, Misa egészen kiskorától, még mielőtt személyesen megismerné a szakszervezet tagjait, már ösztönösen szimpatizál a mozgalommal. Barta elbeszélése nem ad érdemi válaszokat arra, hogy a politikai tömegmozgalmakon belül gyakorolható szolidaritás és a mozgalom identitásformáló alakzatai milyen határokig korrelálhatnak egy Misához hasonló korú gyerek érzelmi világával és szocializációs igényeivel, de szemben a *Csodálatos történet* absztrakt társadalmával, a *Misa* című novella konkrét helyzetekben mutatja be a munkásmozgalmon és a proletariátus osztályközösségén belül alakuló szolidaritás hálózatainak mindennapi működését.

Újvári a család Moszkvába költözése után az *Új Előré*ben közölt elbeszéléseket a mélyszegénységben élő nőket és gyerekeket különösen érintő kérdésekről, az oktatáshoz való hozzáférésről, a veszélyes városi életterekről és a prostitúcióról. Kiemelten foglalkoztatta, hogy a bérmunkát végző anyákra nehezedő kettős teher miként érinti a gyerekeket. A *Szép rét az iskola* (1927) és a *Mihályka élete és halála* (1926) című elbeszélésekben is a gyárban dolgozó anya munkaideje alatt kerül veszélybe az otthon hagyott gyermeke.

↗ [163] Újvári Erzsi: *Szép rét az iskola*

A munkán keresztül történő kizsákmányolás témája az 1930-as évek fordulójára eltűnik Barta és Újvári szövegeiből. A frissen bevezetett tervgazdaság ideológiai megalapozásához a termelésnek megkérdőjelezhetetlen prioritást kellett élveznie a szovjet irodalomban is, ezért a RAPP új direktívái már nem engedtek teret a produktív munka kritikai elemzésének. Miután 1928-ban Sztálin meghirdette az első ötéves terv bevezetését, a termelés folyamatos növekedése lett a társadalmi haladás legfontosabb mércéje. 1930-tól a RAPP hivatalos programjának középpontjába az élmunkásokat állították,[19] és a publicisztikai írások között előnyben

18 Barta 1972, 190.
19 Zambani 2011, 257–258.

részesítették azokat a riportokat, amelyekben a szerzők közvetlenül szólították meg a szovjet gyárak élmunkásait.

Barta leghosszabb riportsorozata az 1932-es, a szovjet kormány és a Forradalmi Írók Nemzetközi Szövetsége által szervezett uráli propagandakörúton készült, melyen egy nemzetközi íróbrigád tagjaként vett részt többek között Louis Aragon, Elza Triolet és Jeff Last társaságában. Nyilvános terekben folytatott, gyakorlatias, adatfókuszú riportjai a *Csodálatos történet* közlésmódjához hasonló tárgyilagossággal elemzik a szovjet családok gazdasági viszonyait. Az Urálban dolgozó orvosnő élethelyzetét a következőképpen összegzi: ↗[188] Barta Sándor: *Útban az Ural felé*

> Ő – két állása van – háromszázhetvenöt rubelt keres, a férje kétszázötvenet, az apja hetvenkét rubel nyugdíjat kap. Kétszobás lakásuk van, amiért nyolc rubelt fizetnek havonta. Elmondja, hogy az ellátás a tavasszal gyenge volt, de most, hogy a kolhozpiacok megkezdődtek, javult a helyzet. A kenyeret, cukrot s ami a jegyre jár, rendesen megkapják. Fejenként tizenhat kiló lisztet kapnak havonta.

Az uráli riportsorozatban megjelenik egy paraszti származású bírónő is, akit három hónapos képzés után neveztek ki.[20] A harmincas években a nők számos olyan területen megjelentek, amelyek korábban kizárólag férfiak számára voltak fenntartva, ugyanakkor a gyárakban dolgozó nők többsége nem rendelkezett szakképesítéssel. Ellentétben a népbíróságot képviselő asszonnyal, aki a rövid képzés után azonnal felelős pozícióba került, a frissen munkába álló nők rendszerint betanított munkákat végeztek.

A szovjet gazdaság extenzív iparosítása nem lett volna lehetséges a nők tömeges foglalkoztatása nélkül. 1930-tól kampányszerűen toboroztak elsősorban fiatal, képzetlen nőket gyári munkára. Az ellátórendszer nem volt felkészülve a tömegesen munkába álló nők gyermekeinek ellátására, és a kollontáji elképzeléseket cáfolva egyre több szovjet nőt sújtott a bérmunka és a háztartási munka kettős terhe. Az új szovjet nőideál, az élmunkásnő (udárnyica) az ipari munka olyan területein is helytállt, amely addig csak férfiak számára volt fenntartva, és sikerrel vett részt a norma túlteljesítését szolgáló munkaversenyeken, miközben családja háztartásáért is ő felelt.[21]

Újvári mindössze egy riportot közölt a *Sarló és Kalapács*ban és ezzel a szöveggel, 1934-ben le is zárult az életműve. A *Gálocska* című interjú alanya, Násztya Újvári szomszédságában, Szokolnyikiben lakott, és szülési szabadságon volt otthon, amikor Újvári meglátogatta, hogy interjút készítsen vele, amelyben bemu-

20 Barta 1972, 434—439.
21 Ilič 1999, 27–42.

tatja, hogy a vidékről városba költöző fiatal anyát miként készítették fel a gyerekgondozóban, hogy a modern orvosi iránymutatások szerint tudja ellátni a csecsemőjét. A *Gálocska* című riporttal szinte egy időben egy *Udárnyica* című propagandaesszét is közölt a *Sarló és Kalapács* oldalain. Mindkét szöveg a szovjet szociálpolitika azon intézkedéseit (szülési szabadság) és intézményeit (terhesgondozás, üzemorvosi rendszer, gyerekgondozók, gyerekkertek) veszi sorra, amelyek segítik a gyárak fiatal élmunkásnőit, hogy egyszerre álljanak helyt a bérmunka és a gyereknevelés területén.[22]

↗ [102] Újvári Erzsi: *Gálocska*

↗ [100] Újvári Erzsi: *Udárnyica*

A nők által végzett érzelmi munka láthatóvá tétele, amely a korai versekben a munkavégzés nemi egyenlőtlenségeinek megértését segítette, az *Udárnyica* és a *Gálocska* című szövegekben már a propaganda közvetítését szolgálja. Násztya otthon is élmunkásként teljesíti anyai feladatait, és a szabadságból visszatérve a gyárban is élmunkásnak megfelelően dolgozik. Újvárit idézve: „Násztya újra bekapcsolódik a munkába, minden idege újra a termelésé — mert tudja, hogy ezalatt Gálocska jó kezekben van. Mert tudja, hogy mennél öntudatosabban dolgozik ő odafent, annál jobb dolga lesz Gálocskának odalenn."

↗ [102] Újvári Erzsi: *Gálocska*

Újvári említett szövegeiben az élmunkásnők túlmunkáját a gyár és a gyermekeik iránt érzett szeretetet indokolja. Az *Udárnyica* című esszében Kátya a szülési szabadsága alatt, önként visszamegy pár napra betanítani az őt helyettesítő lányt, hogy a brigád ne maradjon le. A szövegben a szovjet munkaverseny-kultúra olyan alulról szerveződő mozgalomként jelenik meg, amelyet a munkások elkötelezettsége, a gyár és a munka szeretete hívott életre. Az élmunkásmozgalom mögött álló valós gazdasági kényszerekről, és arról, hogy a brigádtagok bérezése függött attól, hogy milyen hamar sikerül betanítani az új munkásokat, nem esik szó.[22]

A valóságban a gyári munkába felvett képzetlen, fiatal nők többségét a gazdasági helyzetük bizonytalansága motiválta, hogy túlmunkát vállaljanak. A női munkaetikáról, a munkaközösség

22 Az Újvári udárnyica-témájú esszéiben felsorolt szolgáltatások a gyakorlatban gyakran nem voltak elérhetők. Melanie Ilič szovjet nőmunkával foglalkozó könyvében összefoglal egy Újvári szövegeivel azonos évben megjelent szovjet cikket, amelyben egy munkaügyi felügyelő részletesen beszámol egy leningrádi gyárban tapasztalt hiányosságokról, felfedve az állami propaganda és a gyárakban bevezetett, valós gyakorlatok között húzódó ellentmondásokat: „1934 novemberében a *Trud* rövid cikket közölt Kletszkina, a leningrádi Krasznij Treugolnyik gyár munkaügyi felügyelője tollából. Kletszkina arra panaszkodott, hogy »az igazgatóság viszonya szívtelen a dolgozó nőkhöz.« Kodasz, az egyik osztály igazgatója, nem akart szoptatós anyákat alkalmazni. Alig volt jobb a helyzet a gyár más osztályain. Egyetlen külön szoptatásnak szánt hely sem volt kijelölve. A jelentésében azt is megjegyezte, hogy a törvényben előírt »szoptatási szünetet« tartó nők munkabérét megpróbálták csökkentetni. Az egyik élmunkásnő, Najezdnyikova, havonta 132 rubelt keresett a gyermeke születése előtt, viszont miután szoptatós anya lett, csak 86 rubelt fizettek neki. Kletszkina arra panaszkodott, hogy a Krasznij Treugolnyik gyárban több tucat szakképzett munkásnőt elküldtek, miután anyák lettek." (Ilič 1999, 71–72, ford. Gwen Jones).

és a munka szeretetéről szóló megnyilatkozások arra szolgáltak, hogy elfedjék az udárnyicákat életrehívó, valós gazdasági viszonyokat, és természetesnek állítsák be a nők által végzett túlmunkát.

Zárszó

Összességében tehát a társadalmi reprodukció mindkét szerzőnél végig kulcskérdés marad, viszont különböző premisszákból indulnak ki és a hangsúlyok is máshová esnek náluk. Barta a társadalmi reprodukció problémakörét materiális oldalról közelítette, és a gazdasági alap reformjától várta a nemek közötti munkamegosztás egyenlőtlenségeinek felszámolását. Újvári ugyanazon kérdéskört elemezte, de a nemek közötti egyenlőtlen munkamegosztás érzelmi vonatkozásait és a nők szubjektív tapasztalatait is részletekbe menően tárgyalta, arról viszont, hogy a nők felé támasztott társadalmi elvárásokat milyen gazdasági meghatározottságok befolyásolják, keveset írt.

A két szerző a társadalmi reprodukció témáját érintő szövegek sokaságát publikálta a két világháború között, a nőket terhelő, láthatatlan munka számos aspektusa mégis megmarad láthatatlannak az Újvári-Barta életművekben is. Barta *Csodálatos történet* című regényében és későbbi riportjaiban az érzelmi vonatkozások figyelmen kívül hagyása a nemek közötti munkamegosztás leegyszerűsítő modelljéhez vezet, melyben a nőkkel szemben támasztott társadalmi elvárások számos eleme elveszik. Az Újvárinál megjelenő udárnyicakultusz esetében viszont ugyan kiemelt szerep jut az érzelmi munkának, de a szövegbe íródó propaganda a „női természet" inherens járulékaként mutat be olyan szimbolikus tartalmakat, mint a gondoskodás és a szeretet, és arra használja őket, hogy természetesnek tüntesse fel a munkásnőket célzó, kizsákmányoló gyakorlatokat.[23]

Barta és Újvári avantgárdtól a propagandáig terjedő életműve több, különböző oldalról nyújt betekintést a társadalmi reprodukció körül alakuló közbeszédbe, ezért elemzésükön keresztül számos olyan módszertani kérdés felmerül, amely fogódzó-

22 Szergej Tretyakov *Kilenc lány* című 1935-ös elbeszélésében szintén amellett érvelt, hogy a sztahanovista Pása Angelina női traktorista brigádjának sikereihez hozzájárult, hogy a brigád nem kizárólag formálisan szerveződött, hanem a nők személyes problémáikkal is Pásához fordultak, „együtt sírnak, együtt nevetnek". Az udárnyica az érzelmi munkát a brigád kollektívájának újratermelésébe invesztálta, és ez a gondoskodó szeretet a brigádtagok mellett kiterjed a munka materiális eszközeire is: „Pása úgy ismeri a traktort, mint a saját kezét, és úgy gondoskodik róla, mint egy anya a gyermekéről." (Tretiakov 1995).

23 A nő ösztönösnek beállított gondoskodása a reproduktív munkák láthatóságát is hasonlósan korlátozza. (Csányi – Kerényi 2018).

ként szolgálhat a társadalmi reprodukcióról szóló szépirodalmi és publicisztikai írások kritikai elemzéséhez. A két szerző szövegeinek párhuzamos vizsgálata rávilágít arra, hogy a nemi munkamegosztásról szóló diskurzusok mögött álló ideológiák elemzése során annak a vizsgálata is lényeges, hogy az érzelmi munka miként jelenik meg bennük, mivel a nemek közötti munkamegosztásba kódolt egyenlőtlenségek nem korlátozódnak szigorúan a produktív és reproduktív munka ellentétére. A hagyományosan nők által végzett érzelmi munka a háztartás és a bérmunka területén egyformán megjelenik, és tovább komplikálja és mélyíti a munkamegosztás egyenlőtlen viszonyait.

Barta és Újvári utópikus családkoncepciói a Tanácsköztársaság és a bécsi emigráció idején

Újvári és Barta számára a házasság és a család egyszerre volt ténylegesen megélt társadalmi és érzelmi tapasztalat, valamint a politikai és a művészeti fikció terepe. 1919-ben kötöttek házasságot. Ugyanebben az évben Barta a *Világforradalom – világburzsoázia és programm* című manifesztumában pontonként összefoglalta, hogy milyen reformokat vár a Tanácsköztársaságtól a művészet, a tudományok és a családi élet területén. A családot a társadalom alapegységének tekintette, így annak ügyét politikai vízióiban is elsőrendű kérdésként kezelte.

Programja a Tanácsköztársaság szociálpolitikáját és a szovjet reformmozgalmakat, Alexandra Kollontáj marxista feminista politikáját, valamint a szovjet munkaiskola reformpedagógiai elveit ötvözte. Barta 1919-es szövege szerint a gyökeres változáshoz nem elég a társadalom gazdasági alapjainak újrarendezése. Szerinte a kommunizmus „csak eszköz" a „kispolgári" erkölcsöktől szabad, „anarchikus kultúra megteremtésére".[1] Azt hirdette, hogy az ideális családban mindkét fél gazdaságilag és érzelmileg egyaránt független, egyforma oktatásban kell, hogy részesüljön, és így azonos lehetőségekkel kell bírnia a munka világában is. Nála a gyerekek első számú társadalmi közege a polgári család mikroközösségéből áthelyeződik a társadalom kiterjesztett nagyközösségébe, a nevelésükért pedig saját kortársaik és tanítóik felelősek.

A fenti elképzelés Barta 1924-ben, Bécsben írt, *Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él* című utópikus riportregényben nyert végleges formát, amely az idealizált Szovjetuniót jelképező „Északi Telep" társadalmát is bemutatja.

Barta és Újvári különbözőképpen gondolkoztak egyén és társadalom viszonyáról, így a női és férfi szerepekről is. Szemben Bartával, aki a társadalom makrostruktúráit vizsgálta, és nem tett különbséget a nyilvános (társadalmi) és a privát (családi) terek között, Újvári a proletárcsaládok és proletárasszonyok közvetlen tapasztalataira és személyes élményeire koncentrált. Szövegeiben nők és gyerekek mikrokörnyezetén keresztül reflektált általános társadalmi problémákra. Ez a perspektíva lehetővé tette,

1 Barta 1919 | Barta Sándor, Világforradalom - világburzsoázia és programm, Ma folyóirat világszemléleti második különszáma, 1919. január, 2.

hogy közelnézetből vizsgáljon olyan hatalmi viszonyokat, mint orvos – páciens, szülő – gyerek, gyerek – tanár vagy férfi és nő kapcsolata; ezek viszont Bartánál gyakran csak absztrakt vagy utópikus képekben jelentek meg.

Újvári a nő forradalomban betöltött szerepét is komplexebben látta, mint Barta. A nőknek kiemelt státuszt szánt mind saját társadalmi egyenlőségük kivívásában, mind az új nemzedék nevelésében. Ellentétben a férfiakkal, akik csupán „megálltak a teremtésüknek örülni", Újvári szerint a nők lehetnek a katalizátorai egy valóban átfogó, a társadalom perifériáján élőket is elérő társadalmi emancipációnak.

↗ [74] Újvári Erzsi: *Próza: 10*

Asszonyok!

Ma folyóirat első világszemléleti különszáma
Borító: Bortnyik Sándor
1918. november
Kassák Múzeum

Vörös fejek a fekete aszfalton.
Reggel.
Az utcák keresztjén nevetés, sikítás.
A sötét kapukból ijedt asszonyok futottak a párjuk elé. Virágzó tenyerüket a másik szemére ültették. Sovány mellükkel az utakat zárták.
Ne menjetek!!
Munkások. Katonák. Diákok.
Az asszonyok testét messzire dobták.
A húsotokkal??
Vissza???
Nem!!
Fáradt lábaik az utakba folytak.
És ők nézték.
Egy leány a combja árvaságát siratta.
Itt hagytak!!!
Az asszonyok hirtelen magukra ijedtek.

Újvári Erzsi

Egyedül.
Szemük alá fekete karikákat dobált a rémület.
Mit csináljunk??
Valaki ijedten eléjük csúszott.
Utánuk!!!
A másik mérget csöpögtetett a fülükbe.
Utánuk csúszni??
Kik vagytok???
Csak ők???
Csak ők???
Görbe derekuk falnak nyújtózott.
Asszonyok!!!
Valaki fehérutakat dobált az eszükre.
Újra!!
Az otthont!!!
A kapuk előtt még egyszer megálltak.
Aztán hangos örömük a falakat verte.
Értünk!!
A szobák beteg szemeit világosra nyitották.
Meztelen gyerekeket raktak a nap alá.
Élni akarunk!!
Testüket melegre fürdették és teli torokkal az ég felé nevettek. Iskola helyett a legkeményebb testű asszony a gyerekek elé vetkőzött.
Ilyenek legyetek!!!
Valaki imádkozni akart. Furulyák harsantak a torkából,
A nevetés és a fény bukfencezett a térben. Mert ők már nagyok voltak! Emberek!!
A házak ijedten kirobbantak.
És az ő nagyfejű gyerekeik, mint a vörös ördögök szétfutottak az utakon.

Ma folyóirat első világszemléleti különszáma, 1918. november, 4.

Barta, hasonlóan a marxista feminizmus fősodrához, a *Ma* világszemléleti különszámában publikált manifesztumában amellett érvelt, hogy a Tanácsköztársaságnak a nő gazdasági önállóságára kell koncentrálnia, hogy szellemi függetlenséget biztosíthasson, és meg kell teremtenie a lehetőséget arra, hogy a nők egyenlő mértékben vehessenek részt a termelésben.

Ma folyóirat világszemléleti második különszáma
Borító: Mattis Teutsch János
1919. január
Kassák Múzeum

Asszony

Az asszony problémájának megoldását ma minden magasabb rendű kultúra félre nem kényelmeskedhető előfeltételének tartjuk.
Egy magasabb rendű életforma eleve kizárja, hogy így szólhassunk az asszonyhoz, mint ahogy ma kell szólnunk: kinek az asszonya vagy? Mi hozzá is így akarunk szólni – önzésből, mert ő csak így lehet része az új énünknek és viszont mi neki: ki vagy?
Ép az új gazdasági lehetőségektől várjuk az öntudatos, valamerre (nemcsak a mai házasság ketrece felé) elindult asszonyt, az ugyanolyan teherrel felénk tárulkozót, aki nem fogad el semmiféle különhelyzetes koncessziót a férfitől és ezt monumentálisan eléje plakátozza. Teremtő barátnak akarjuk az asszonyt, nem kiöltözködött nyűgnek aki várja, hogy csináljanak vele és érte.
Tudjuk, hogy az uj asszonyt nekünk gondolatainkban már új férfiaknak kell életrehívnunk (majdnem istenes pózban és majdnem a semmiből) mert mi érezzük a leglesújtóbban és helyettük is csak mi, hogy nincs és aki van gipszmintás terméke a mai kapitalista világrendnek – akik nekünk sem ma, mégkevésbé az új kultúrában nem kellhetnek!
Az új férfi és az új asszony tartósabb összeállásának alapjául nem a mai érettlen ideológiáknak megfelelően a nemiséget hanem a szellemi egymáshoztalálkozás előfeltételét hirdetjük.
A nemi életben, mint a legszabadabb életformát minden mai polgári raffinériákon túl a spontán egymásért nyúlást tartjuk a legegészségesebbnek.

Család

A családot a mostani termelőképességében munkamegosztásában morális és abszolutisztikus berendezkedésében a mai társadalmirend szimpla függvényének és jólválasztott alátámasztójának tartjuk.
A gyors és széles fejlődés millió zsákutcáját látjuk benne, az utódokra nézve pedig később csak alig kiküszöbölhető konzervatív determinánsok melegágyát.
Az asszonyra az egyéniségének a család alá robotolásában való teljes felélését.
Az új, egészséges kultúra előfeltételeként külön akarjuk tehát gazdaságilag a férfit az asszonytól és viszont, s külön a szülőktől az utódokat. Együtt őket fiatalon kötetlenül tanítók barátságában távol a szülők szentimentális vagy brutális zsarnokságától.
Röviden és egyenlőre ennyit az új kultúra elé, melynek megvalósítását a kommunista gazdasági rendben keressük.

Ma folyóirat világszemléleti második különszáma, 1919. január, 2.

Házasság

Barta és Újvári 1919-ben, a Tanácsköztársaság alatt keltek egybe. Kassák visszaemlékezése szerint eredetileg nem terveztek esküvőt, mert Barta a házasságot elavult, polgári intézménynek tekintette.

Barta Sándor és Újvári Erzsi
házassági portréja
Budapest, 1919
Braun-Barta család gyűjteménye

„Roppant probléma, hogyan rendezzék be jövendő életük családi körülményeit. Ha összeházasodnak, Bözse nem akar Bartáékhoz költözni, Barta fél a mi családi együttesünktől. Ők különben is fütyülnek minden ilyen konvenciókra. Hallották, hogy Oroszországban vége a családi életnek, a fiatalok ott szabadon összekelnek, és többé senkinek semmi köze az ő privát ügyeikhez. Így szeretnék megoldani a maguk dolgát, de az anyám ragaszkodik hozzá, hogy formálisan keljenek össze. Jolántól kérnek tanácsot, de ő is azt ajánlja Bözsének, hogy a házasságukat jelentsék be az anyakönyvvezetőnél.
– Egyszerű formalitás ez – mondja –, de helyesebb, ha ezeket a formalitásokat betartja az ember.
Barta nagy nekilendüléssel okoskodik:
– Nem fontos, hogy mint férjet és feleséget összeboronáljanak bennünket. Mi szeretjük egymást, és ez nekünk untig elég. Nem akarom, hogy Bözse olyan rabszolga legyen, mint a többi asszony.
– Gondoljanak arra, ha egyszer gyerekeik lesznek.
Barta erre is megfelel:
– Akkorára már meglesznek a gyerekköztársaságok, a gyerekeket kivonjuk a szülők konvencionális, buta dresszúrája alól, és hagyjuk, hogy szabadon, kötetlenül nőjenek!”

Kassák Lajos: *Egy emőer élete* (részlet)

Barta Sándor és Újvári Erzsi házassági anyakönyvi kivonata
1920. január 12.
Kassák Múzeum

Budapest fő- [illegible] megye.
város.

Házassági anyakönyvi kivonat.

Folyó szám	A házasságkötés helye és ideje (év, hó, nap)	A vőlegény: családi és utóneve, állása (foglalkozása), vallása, életkora, lakhelye	A vőlegény: szüleinek családi és utóneve	A menyasszony: családi és utóneve, állása (foglalkozása), vallása, életkora, lakhelye	A menyasszony: szüleinek családi és utóneve	A házasságkötési tanuk családi és utóneve, lakhelye	Házasságkötési kijelentések. Aláírás előtti esetleges megjegyzések. Aláírások.
1184.	Budapest 1919. hónap hónap-napján kelt	Barta Sándor író ref. Budapest 1897. okt. 7. lak. Budapest VI. Károly körút 22	Blau Simon Rudolf [illegible] Wiener Karolina	Kassák Lajosné Kozsibet nőtl. Kirschner Ignác (özv.) 1894. júl. 14. lak. Budapest V. Szegfu u. 16.	nőtl. Kassák István Tekesz Kozsibet	Kassák Lajos Budapest V. Kiegyezés tér 15. Reiter Róbert Budapest 15. Rákóczi út 3.	Barta Sándor ref. vőlegény mint polgári tanúviselő az itt nevezett és előtte együtteren jelenlevő házasulókat, miután azok előtte a két tanu jelenlétében személyesen kölcsönösen kijelentették, hogy egymásával házasságot kötnek, a törvény értelmében házastársaknak nyilvánította. aláírások s. k.

Utólagos bejegyzések. Kiigazitások.

Bizonyitom, hogy ez a kivonat a [illegible] ~~anyakönyvi kivonat~~ házassági anyakönyvével ~~szószerint~~ ~~tartalmilag~~ megegyez.

Kelt Budapesten, 1920. január 12. [illegible]
anyakönyvvezető, m. k.

12. r. sz.

16. sz. minta az A. U. 115. §-hoz.

Magyar állami nyomda. Budapest, 1918. — 1906.

Újvári korai versei nem követik a marxista feminizmus gazdasági szempontú megközelítését. A reproduktív munkára, a gyermeknevelésre a produktív munkával egyenlő feladatként tekint, az intézményesítéssel (bölcsődék, napközi otthonok építésével) szemben a reproduktív munka, az anyaság társadalmi jelentőségének elismerését szorgalmazza.

Próza: 10

Barna szalonban a lányok fáradt combja az ágy felé hajlik.
De szemük az öklükkel nyitódik.
Mert ők, akik az asszonyok között egyedül mertek az életükért felelni.
Érzik már, hogy a fák és az erdők ölelésére indultak az emberek.
És ők csak nevető szájak. Gerincük a föld felé hajlik.
Valakinek görcsbe rándult a teste.
Karom szagos olajág volt s most egyedül sírok.
Ő az, kinek nagy sárga kévék szakadtak a karjából. Fölállt. Nézzétek, mellem sebesre pattan ha férfit látok, mégis örömre hívom.
És én?
Vörösre szakadt a tüdőm, hogy mindig forró legyen a szám. Most ki segít, hogy a napra dobjam?
Testünket hiába rakjuk párnának.
Ha a férfiak szeme elé érünk, utálatukat dobálják felénk.
Csak a gyerekek látnak szentnek, nagy sírós szájjal megköszönik a testünk.
S mi ágyba gyöngítjük karunkat.
Miért?
Valaki eszével az elégedetlenségükre világított.
Mert láttuk az otthont.
Ha égő szemünket a házak fölé dobtuk, szeretettel verte vakká az anyánk.
A férfiak gyerekeket örültek ránk, hogy mindig a pihenést várjuk.
Most élni akarunk.
S mégis csak szomorú szemünkkel puhítjuk a tenyerünket, a férfiaktól várjuk, hogy erős mellel értünk verekedjenek.
Hiába mert ők minden utat maguk alá tolnak. Az ő karjaik már találkoznak az országok határán.
És az asszonyok. Erejüket a gyerekeik fehér homlokára rakják. Sírnak.
De mi már emberig kínoztuk magunkat.
Mi, szomorúság helyett az elégedetlenséget adjuk a lányoknak,
Ne várjuk, hogy a férfiak emeljenek az okosságra.
Ne csak a párunk megértő fülei legyünk.

Újvári Erzsi

Karunkat dobáljuk a napra, mert erőnk csak a teremtésnél mérhető össze.
A betegek gyógyítása helyett agyunk minden munka elé gépeket dobáljon, hogy az emberek a napba fürödjenek.
A házak elé parkokat toljunk az utak négy felé nyilasára.
Asszonyok.
Ha a férfiak megállnak a teremtésüknek örülni, a mi lábunknak nincs pihenése, mert a gyerekek erejüket tőlünk kívánják.
Könnyező mellünk gyújtsa égőre a szemünk.
Anyák leszünk.
Anyák.
És a gyerekek a mi testünkből hordják széjjel az örök elégedetlenséget.

Ma folyóirat 1919. májusi demonstratív különszáma, 1919. május 1.

(Polgári hálószoba kisággyal) Férfi. Asszony. Gyerek.
Asszony: *(utcai ruhába öltözve idegesen járkál)* Elég volt... már nem akarom!
Férfi: *(kérdőjelesen áll a szoba közepén)* Mi???
Asszony: *(karját unottan messzire dobja)* Igen... a házasság... új ruha... korán fekvés.
Férfi: Mit akarsz???
Asszony: Magam! Az életem!!
Férfi: Bántottalak? Valamid hiányzott??
Asszony: Nem!
Férfi: *(kínlódva)* Mond hát miért?? Miért???
Asszony: Értem!!
Férfi: A feleségem vagy!!!
Asszony: *(megáll, a férfi felé fordul)* Menhelyet adtál, hogy fehér ágy nyúljon a derekad alá.
Férfi: *(rémülten)* Én???
Asszony: *(hangosan)* Hogy a testem csak neked gömbölyödjön mert rám kívánkozol. Rám... és kitudja... kitudja honnan jöttél!
Férfi: Én? Asszonyom!!
Asszony: *(újra járkálni kezd)* Mindegy!!
Férfi: *(könyörögve)* Nézd... én... a gyerek... egyedül...
Asszony: *(karját az öröm magasra emeli)* Egyedül... Kik voltunk eddig?! A fekete városok... A nap sárgán a pincékbe csurog.
Férfi: *(csodálattal nézi)*
Asszony: A szemeim... *(a sezlon felé megy, leül, karjai lassan az öléбe hullanak)* és négy évig!!!
Férfi: *(tehetetlenül felé kapdos)*
Asszony: Négy év!!!
Férfi: *(hozzálép, fejét őrjöngve az asszony mellére dobja)* A karod!... A melled!... A szád!
Asszony: *(gerincén mintha jégcsöpp futna le)* Hiába!!!
Férfi: Az enyém... Enyém vagy!!
Asszony: *(fölnevet)*
Férfi: A tested... Te is!!
Asszony: *(a férfi fejét lassan fölemeli)* Miért kínozzuk egymást??
Férfi: *(az asszony száját keresi)* Ugye nem??? Nem igaz???
Asszony: *(halkan)* Elmegyek!
Férfi: *(egy ideig nézi, aztán az asszony fölé emelkedik)*
Asszony: Elmegyek! *(a ruháját igazítja)*
Férfi: *(megfordul, a kiságyra veti magát)* Józsikám!!! Fiam!!!
Asszony: *(idegesen megrándul)*
Férfi: *(reszketve fölülteti a gyereket)* Fiacskám!!... Az anyád... nem szeret... elmegy...

Gyerek: *(értelmetlenül néz)*
Férfi: Nézd… Elmegy!!
Gyerek: *(kezét az anyja felé nyújtva sírni kezd)* Anyjám!
Asszony: *(összegörnyed)*
Férfi: *(a gyerek füléße súgja)* Elmegy!
Gyerek: Anyjám!!
Asszony: *(száját véresre harapja)*
Férfi: *(szemét az asszony felé fordítva a gyerekért nyúl)* Józsikám!!!
(föláll és a gyereket, mint valami drága virágot az asszony öléße ülteti)
Asszony: *(megvonaglik)*
Férfi: *(nevetve)* Istenem… mégis!
Asszony: *(fölegyenesedik, égő szemét a férfiéßa doßja)* Te… te-e-e!
Férfi: *(ijedten hátrál)* Ő akart!
Asszony: *(nézi)*
Gyerek: *(álmosan)* Vizet!!!
Férfi: Vizet??? *(örömmel az ajtó felé sompolyog)* Galambjaim! *(kimegy)*
Asszony: *(szeme most a gyerekre esik. Valami a száját hirtelen kifeszíti. Melle hörög. Nyakát vörösre festi a vére)* Menni… *(Két sötétparázs égett az agya alá. Karjáßól tíz fekete kígyó a gyerek nyaka köré csavarodik. Egy száj piros udvara. Érzi, hogy az öléßen valami egyenesre nyújtózik. Föléje mered. Aztán karjait magasra emelve ßele nevet a csöndße)* Egyedül!… egyedül!…

Ma, 3. évf. 8–9. szám, 1918. szeptember 15., 93.

A Tanácsköztársaság idején kiterjesztették a választójogot minden, a 18. életévét betöltött nőre, bevezették a terhességi segélyt, és felemelték a gyermekágyi segély összegét. A Tanácsköztársaság baloldali társadalomkritikája a tőke és a munka elosztására, vagyis a bérharcokra és a munkához való jog általános kiterjesztésre koncentrált, propagálta a nők munkába állását, az oktatás és szakoktatás koedukálását, valamint a női és férfi alkalmazottak közötti bérkülönbségek eltörlését.

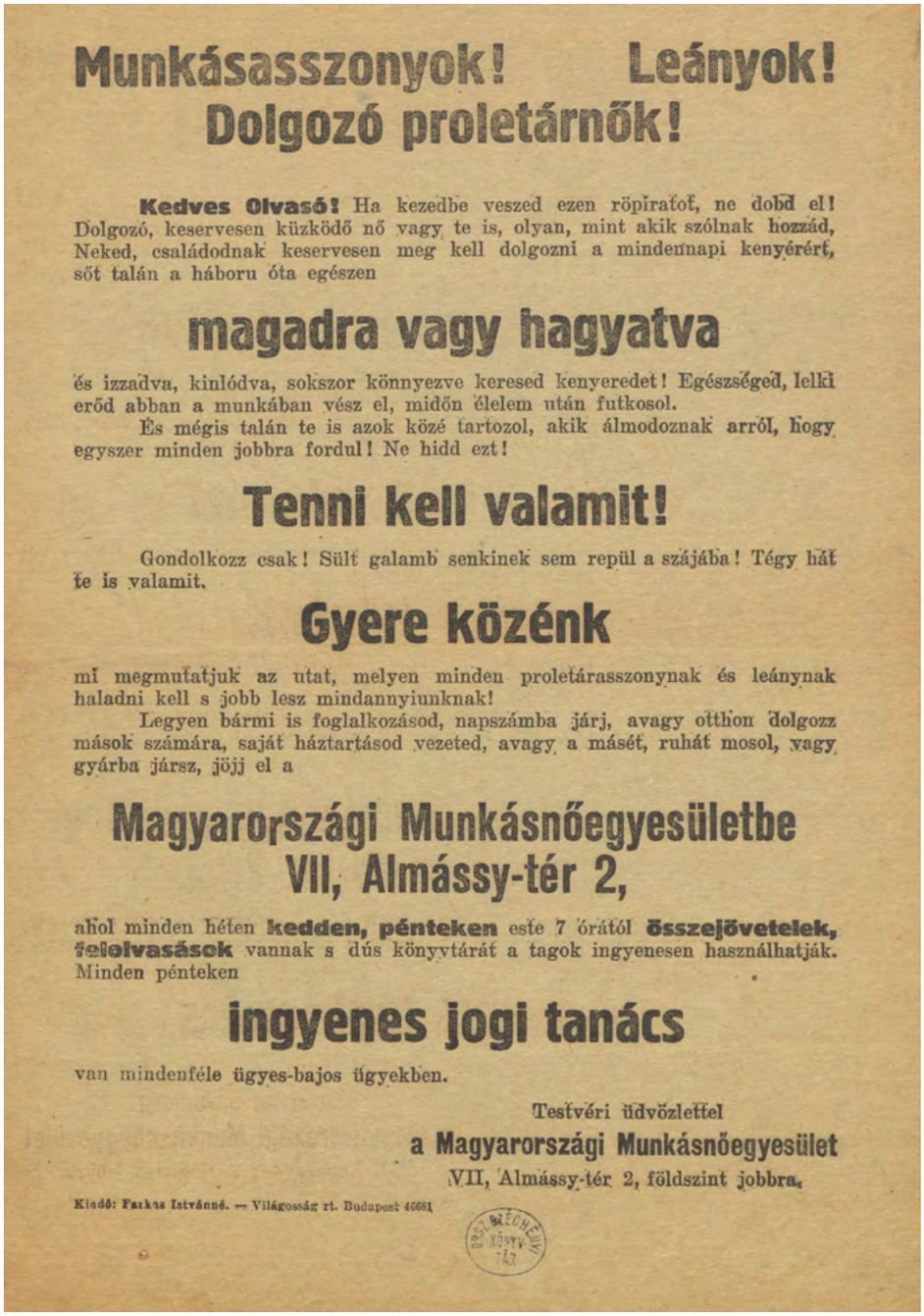

Munkásasszonyok! Leányok!
Dolgozó proletárnők!

Kedves Olvasó! Ha kezedbe veszed ezen röpiratot, ne dobd el! Dolgozó, keservesen küzködő nő vagy te is, olyan, mint akik szólnak hozzád, Neked, családodnak keservesen meg kell dolgozni a mindennapi kenyérért, sőt talán a háboru óta egészen

magadra vagy hagyatva

és izzadva, kinlódva, sokszor könnyezve keresed kenyeredet! Egészséged, lelki erőd abban a munkában vész el, midőn élelem után futkosol.

És mégis talán te is azok közé tartozol, akik álmodoznak arról, hogy egyszer minden jobbra fordul! Ne hidd ezt!

Tenni kell valamit!

Gondolkozz csak! Sült galamb senkinek sem repül a szájába! Tégy hát te is valamit.

Gyere közénk

mi megmutatjuk az utat, melyen minden proletárasszonynak és leánynak haladni kell s jobb lesz mindannyiunknak!

Legyen bármi is foglalkozásod, napszámba járj, avagy otthon dolgozz mások számára, saját háztartásod vezeted, avagy a másét, ruhát mosol, vagy gyárba jársz, jöjj el a

Magyarországi Munkásnőegyesületbe
VII, Almássy-tér 2,

ahol minden héten **kedden, pénteken** este 7 órától **összejövetelek, felolvasások** vannak s dús könyvtárát a tagok ingyenesen használhatják. Minden pénteken

ingyenes jogi tanács

van mindenféle ügyes-bajos ügyekben.

Testvéri üdvözlettel

a Magyarországi Munkásnőegyesület
VII, Almássy-tér 2, földszint jobbra.

Kiadó: Farkas Istvánné. — Világosság rt. Budapest 46681

Munkásasszonyok! Leányok! Dolgozó proletárnők!
Budapest, Magyarországi Munkásnőegyesület, 1919
Országos Széchényi Könyvtár

1919-ben újra kiadták August Bebel *Nő és a szocializmus* című művét, Szamuely Tibor pedig lefordította Alekszandra Kollontáj *A dolgozó anya* című esszéjét. Kollontáj szerint a gyermekgondozás össztársadalmi feladat: a nők társadalmi felszabadításának előfeltétele az, hogy a nő idejét ne korlátozza a reproduktív munka, és a produktív munkából a férfiakkal egyenlő időben tudja kivenni a részét. Ehhez viszont szükséges, hogy a társadalom átvállalja a reproduktív munkákkal kapcsolatos teendők jelentős hányadát, és mindenki számára biztosítson ingyenes bölcsődéket, óvodákat és napközi iskolákat.

A Tanácsköztársaság társadalmi programját a Közoktatási Népbiztosság füzeteiben ismertették. A pár oldalas kiadványok célja többek között a polgári, kapitalista társadalmi berendezkedés kritikája, a kommunista családképpel kapcsolatos tévhitek lebontása, a proletár asszonyok mozgósítása volt. A *Kommunizáljuk-e Zsófit?* című füzet amellett érvel, hogy a nők gazdasági függetlenedésének köszönhetően mérséklődhetnek a házasságon belüli egyenlőtlen hatalmi viszonyok, és csökkenhet a kényszerházasságok száma.

Kommunizáljuk-e Zsófit? Oktató írás a szabad szerelemről és egyről-másról, amit tudni illik és muszáj is az asszonynépnek
Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919
Országos Széchényi Könyvtár

Alekszandra Kollontáj: *A dolgozó anya*
Fordította: Szamuely Tibor
Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919
Petőfi Irodalmi Múzeum

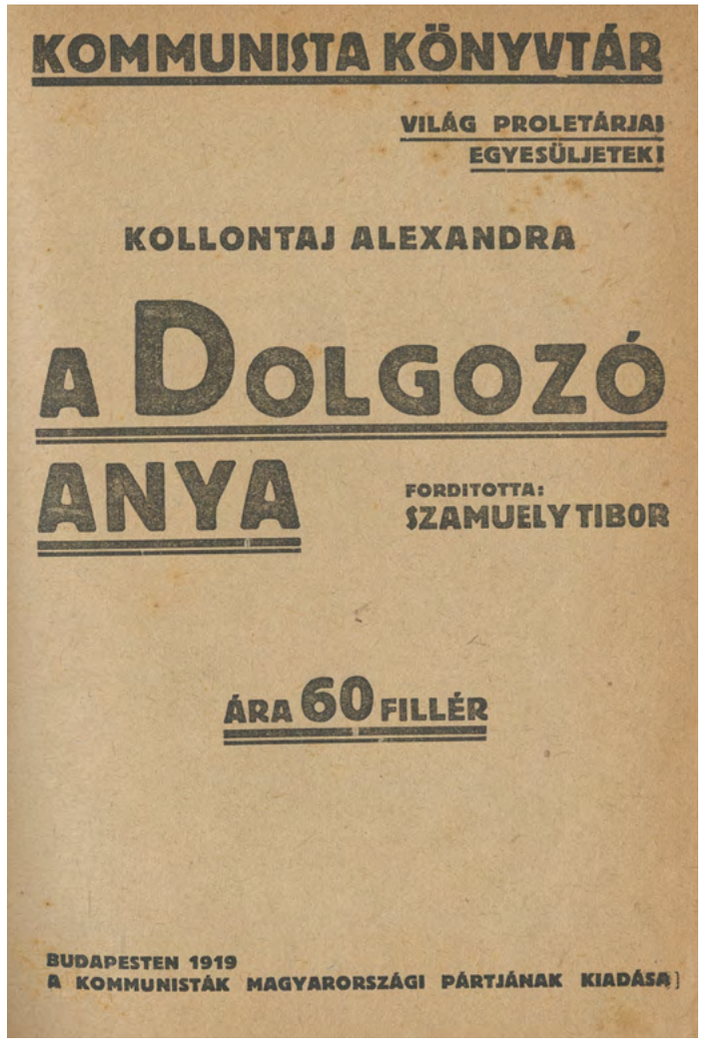

BÉCS | 1920–1925 | Utópia

Barta Sándor riportregényének szerkezete Vlagyimir Majakovszkij 1921-es, *Buffó misztérium* című drámájának színeit követi, ahol a tisztátalanok – akik a nemzetközi proletariátus közösségét szimbolizálják – megjárják a mennyet és a poklot, csalódnak a túlvilági társadalmi rendben, és a földön kezdik el építeni a saját, utópikus, kommunista társadalmukat. Barta a *Csodálatos történet* második részében, az Északi Telepről szóló, fiktív riportban dolgozza ki részletesen a termelésről, a családról és a gyereknevelésről szóló elképzeléseit. Az Északi Telep az 1920-as évek Szovjetuniójának idealizált képét festi le: modern egészségügyi ellátással, tömegsportra alkalmas sporttelepekkel, mindenhol elérhető áramszolgáltatással, kolhozokkal, modern nagyüzemekkel és munkaiskolával.

Barta Sándor: *Eine wunderßare Geschichte, oder wie entdeckte William Cookendy, ßürgerlicher Reporter, die Erde, auf der er leßt*
[Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él]
Borítóterv: Paul Munels
Bécs és Berlin, Vorhut Verlag, 1925
Österreichische Nationalbibliothek

Újvári Erzsi: *Prózák*
Borítóterv: Kassák Lajos
Bécs, Ma, 1921

Újvári Erzsi bécsi, forradalmi versei párbeszédben állnak Barta regényével. Bár nem írt olyan részletes és programszerű utópiát, mint a férje, verseiben mégis reflektál mindazon kérdésekre, amelyek Bartát is foglalkoztatják. Számos esetben Bartának ellentmondó megoldásra jut, amikor saját szemszögéből vizsgálja azokat a kihívásokat, amelyekkel a gyermeknevelés, a munka és a párkapcsolatok területén szembesül.

Csodálatos történet

Ebben a szekcióban Újvári Erzsi 1920-as években készült verseiből válogattunk, Barta *Csodálatos történet* című regényének részleteihez. A szövegpárok bemutatják, hogy a regényben megjelenő Északi Telep utópikus társadalmában miként gondolkodtak gyermeknevelésről, párkapcsolatokról és a nők munkába állásáról, és miként lépnek párbeszédbe Újvári versei Barta programregényével.

Csodálatos történet (részlet)

A gyermeknevelés az Északi telepen elsősorban állami feladat

...mindaz, amit magán a szülészeti klinikán láttunk, s ami már eleven forradalmi valóság volt, amellett szólott, hogy a forradalmi telepeken lényeges és mély változások történtek.
Miután Una a kitűnő kezeléstől s a céltudatosan összeállított táplálkozástól hamarosan felépült, elhatároztuk, hogy elhagyjuk a klinikát, s belekapcsolódunk a dolgozók rendes áramkörébe. Mindezt csak elősegítette az, hogy Doo és Una elérvén céljukat, most már nem akartak egyebet, mint valahol megtelepedni s munkába állni. Gyermeküket egyelőre a klinikán hagyták, ahol egy külön osztály volt erre a célra berendezve. Ezután elbúcsúztunk a klinika vezetőjétől s ott szerzett ismerőseinktől, s nekivágtunk a városnak, hogy a Párt épületében jelentkezzünk.

Barta Sándor

Fölkavart vérű lányok fájósmellű férfiak és örömtelen gyerekek indulnak feléd
Liget.
Fáid alatt vakasszony énekel haldokló gyereke fölött
Falábú katona halálra szalutálja magát lámpáid előtt
Bokrod ölében terhes asszony vajúdik
Jaj hová tegyem?
Egy meggyulladt ágyékú kamasz a tó aljára issza magát.
A kardotnyelő szerecsen fölhasította a torkát. Bohócok a cirkuszba húzzák.
Örömök ligete!
Hozzád vándorolnak a kisírt szemek s az elfáradt öklök
Fütyölő gyárkapuk levegőtlen műhelyek adjátok vissza nekik a nevetésüket
Fák hajoljatok meg s szárítsátok fel az ő könnyeiket
De jaj
Egy éhes gyerek leharapta a viaszbabák rózsáit s most sír
Lovak megállanak bódék összecsuklanak és szétnyílnak a bokrok
Merre fussunk a fájdalmainkkal?
Nézzétek a városba vezető úton egy ember nevetésteli napokról beszél hozzátok
Menjetek s fogjátok meg a kezét.

Ék, 1. évf. 3. (8.) szám, 1923. szeptember 1.

Párkapcsolat

Megfogtam a kezét: éreztem, nagy kincset tartok a kezemben, de én biztosítékokat kerestem, hogy megőrizhessem őt magamnak. Hogy legyen holnap is az enyém, őrizze meg a teste és esze harmatát az én számomra.
Márta nagy, okos szemeinek pillantását belesugározta az enyémbe, és mindent megértett.
– Látod – mondta –, te nem szeretsz engem.
– Márta... miért hiszed ezt?
– Kapzsi vagy, biztosítékokat keresel a holnapra. A te szerelmed még sokszor csak túltengő bírvágy s birtokló elégedettség.
– Tévedsz, Márta... vagy lehet az is, hogy igazad van. De én már ma tudom, hogy holnap és holnapután és azután is ugyanúgy foglak szeretni, mint szerettelek ma...
– De miért kell ezt már ma elmondanod? Honnan kerülnek ezek a problémák már ma beléd? Látod, én ma maradék nélkül a tied vagyok – egyetlen titkos gondolatom sincs a holnapra. Mit érdekelhet az engem e pillanatban, hogy mi lesz velünk holnap! S ha érdekelne is, lehetséges legyen az, hogy amiért ma jók vagyunk egymásnak, elkötelezzük magunkat egy egész életre? Miért? Ma banalitás volna azt mondani, hogy te vagy az egyetlen okos és szép férfi, akit szeretnem lehet. Nem, ma tömegével vannak okos és kívánatos férfiak és asszonyok. S ma már merjük nemcsak hirdetni, de élni is, hogy az egyetlen s egyensúlyt jelentő életforma a szabad nemi kiválasztódás. Szeretlek sok minden olyanért, ami másban nem így van meg, mint benned. De nem szeretlek semmi olyanért sem, ami másban egyáltalában nem volna meg, s nem is lehet meg. Ahonnan te jössz, ott az emberek valami oktalan esküdözéssel, melyet egy áradozó pillanatban tesznek, s az áradozásmentes évekre is kiterjesztenek, lekötelezik magukat egy egész életre. S ezért aztán tele vannak benső és külső fekélyekkel, megcsalják, becsapják, faképnél hagyják, sokszor legyilkolják egymást. A mi életünk ezzel szemben egy roppant kereszteződése az utaknak. Egy ezüstlő háló, mely beszövi a földet. Nincsenek erőszakos megkötődéseink, nem birtokolni – valóban csak szeretni akarjuk egymást. S ezt az állapotot egyetlen természetellenes megkötődéssel sem akarjuk meghosszabbítani, éppen mert tudunk természetesek, egyszerűek, szociálisak lenni mindenben és így a nemi életünkben is. Még körülöttünk is a legtöbben úgy gondolkoznak, mint te, de mi, fiatalok, már ilyenek vagyunk.

Mi még nem láttuk a napot és a harangok szívét
Szemeinkben elvetélt gyerekeket hordunk. Ha nevetni akarunk a tányérok és mozsarak orgonálnak a szánkból.
Esténként fehér lepedővel megpántozzuk a szívünk.
Mert a párunk minden őrömét és szomorúságot a mi testünkre hordja.
Ki bírja tovább???
Minket most vérző tűkkel az ágyakra feszitettek
Ha élni akarunk égő tornyokat építünk a hasunk fölé
És reggel.
Minden reggel ágyékunkat nyitogatják az orvosok Szívünket fehér kannával öntözik az apácák. Csak vakok volnánk! A kések. A tűk.
És az éjjel talán már a mi ágyunk előtt énekelnek a gyertyák.
Pedig élni!
Élni!!
Mert ma láttuk a párunk szemében a másik asszony mellét.
És hiába sírunk. Nevetünk. Holnap újra benne találjuk. Asszonyok!!!
Ha el tudnánk szakadni a párunk meleg ágyékától. Följutnánk a hegyekre és velünk futnának csikók Szemeinket megfürdetnék a vizekben és nem látnók többé a konyhák kéményeit.
De hová??? Hová???
Szánkban megint orgonálni kezdtek a tányérok.

Ma, 6. évf. 4. szám, 1921. február 15., 51.

Újvári Erzsi

Munkásasszonyok

A parasztok elindultak a kommuna felé. Voltak vagy négyszázan. Asszonyok, vének, gyerekek futottak soraik közt.
A kommuna már várta őket. Már tudott róluk.
Nekünk mindezt a kommuna munkástanácsának elnöke mesélte el, miközben végigvezetett bennünket a telepen. Ez egy szikár, nagybajuszú paraszt volt, onnan küzdötte fel magát a kommuna vezetőjévé. Keveset, darabosan beszélt, s inkább csak mutogatott a kezeivel, így valahogy:
– Ezek itt urasági istállók voltak – mutatott a kis családi házakhoz hasonló épületcsoportra.
Volt mindegyikében két tágas szoba, voltak bennük közös termek és étkezők. Volt fürdőjük is: valamikor a versenylovat úsztatta bennük az uraság.
Friss, eleven élet mindenütt. Láthatóan emelkedett az emberek életkedve és kultúrája. Az asszonyok is dolgoztak, de ezalatt a főzés, mosás, gyermeknevelés gondjait a kommuna teljesen levette a vállaikról.

Lenin

Te ki a kanálisok patkányai közül magadhoz szólítottál bennünket
Szánk elől elprédikáltad a pálinkát. Kezünk alatt megolajoztad
a gépeket
Szibéria fehér mezőin kályha volt a hangod.
Nyugtalan vérűeknek hajókat építettél a tengerre
Betegeknek ajándékoztad a fenyőerdőket
A föld dolgozói mindannyian testvéreid voltak.
Az asszonyok válláról le akartad emelni a mosókonyhák üstjét,
a gyerekeket és az éhséget
S ők most a sötét bérkaszárnyák alján a gőzölgő teknők fölött
újszülöttek tejébe sírják fájdalmukat.
A műhelyek, kőkockáin
Gyárak füstjében temetünk téged
Lenin!
Testvéreid vagyunk.
Megfogtuk egymás kezét
És lámpásaid alatt felvonulunk a Földön.

Ék, Leninszám, 1924. február 25.

Újvári Erzsi

A munkaiskola

A húszas évek elején, lányuk, Zsuzsa születését megelőzően, Újvári költészetében és Barta írásaiban is előtérbe került a gyermeknevelés kérdése, a szülő és a gyermek viszonya, valamint a szülő, az állam és a társadalom felelőssége az új generáció felnevelésében.

Újvári Erzsi, Barta Zsuzsa és Barta Sándor
Bécs, 1925. augusztus
Kassák Múzeum

Újvári Erzsi, Barta Zsuzsa és Barta Sándor
Bécs, 1925
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa gyermekkocsiban
Bécs, 1925
Kassák Múzeum

Munkaiskola és gyermekköztársaság

Mert nézzétek csak, mennyivel szebb, elevenebb a gyermek élete itt. A természetet nem a könyvek erőltetett ábráin ismerik meg. Az ő ábráik élnek, van kiterjedésük és mélységük, testük, szaguk, hangjuk, hallgatásuk. S úgy viszonylanak a könyvek ábráihoz, mint a test az árnyékához. De nemcsak a szemeikkel ismerik meg a természetet, apró játékszerszámaikkal s a legfürgébb s legszebb kis szerszámokkal, kezeikkel túrnak-fúrfaragnak rajta-benne. Megismerik az anyagot, megfigyelik az állatokat, növényeket, a fürge hangyát, a lomha csigákat, a cikcakkban röppenő lepkéket és a hajlongó virágokat. Magával az élettel találkoznak, s nem pedig annak árnyékával, poros könyvek kriptáiban.

Gyerekek ellopták az anyák szemeit
És kifutottak a városokból
Szájukból madarak énekeltek
Citromerdök nőttek a tenyereiken
Tükörházakat az éneklő lányokkal a hegyek fölé eresztették
Templomokra vitorlákat kötöttek
Fölemelték az istállók tetejét
És az állatokkal a mezőkre bukfenceztek
Egyik a nappal a horizontra ugrott játszani!
A halak csillogó köveket labdáztak feléjük
Játszani!!
Öregek hajukból hálókat fontak
Megfogni a csillagokat
Egy páva lesöpörte a földről az állatok ketreceit
Játszani!!
Játszani!!!
Nézzétek az állatok megfogták a gyerekek kezét
Fák furulyázni kezdtek
És valahol egy kút körül szemeiket megtalálták a vakok

Ma, 6. évf. 9. szám, 1921. szeptember 15., 131.

Újvári Erzsi

Barta az *Akasztott Emᵬer*ben publikált először a munkaiskoláról. Írásában összemosta a Tolsztoj Jasznaja Poljana-i birtokán működő szakiskolát és az orosz író reformpedagógiai elveit a szovjet munkaiskola programjával, azt a látszatot keltve, hogy a szovjet kormány folytatta a tolsztoji pedagógia hagyományait.

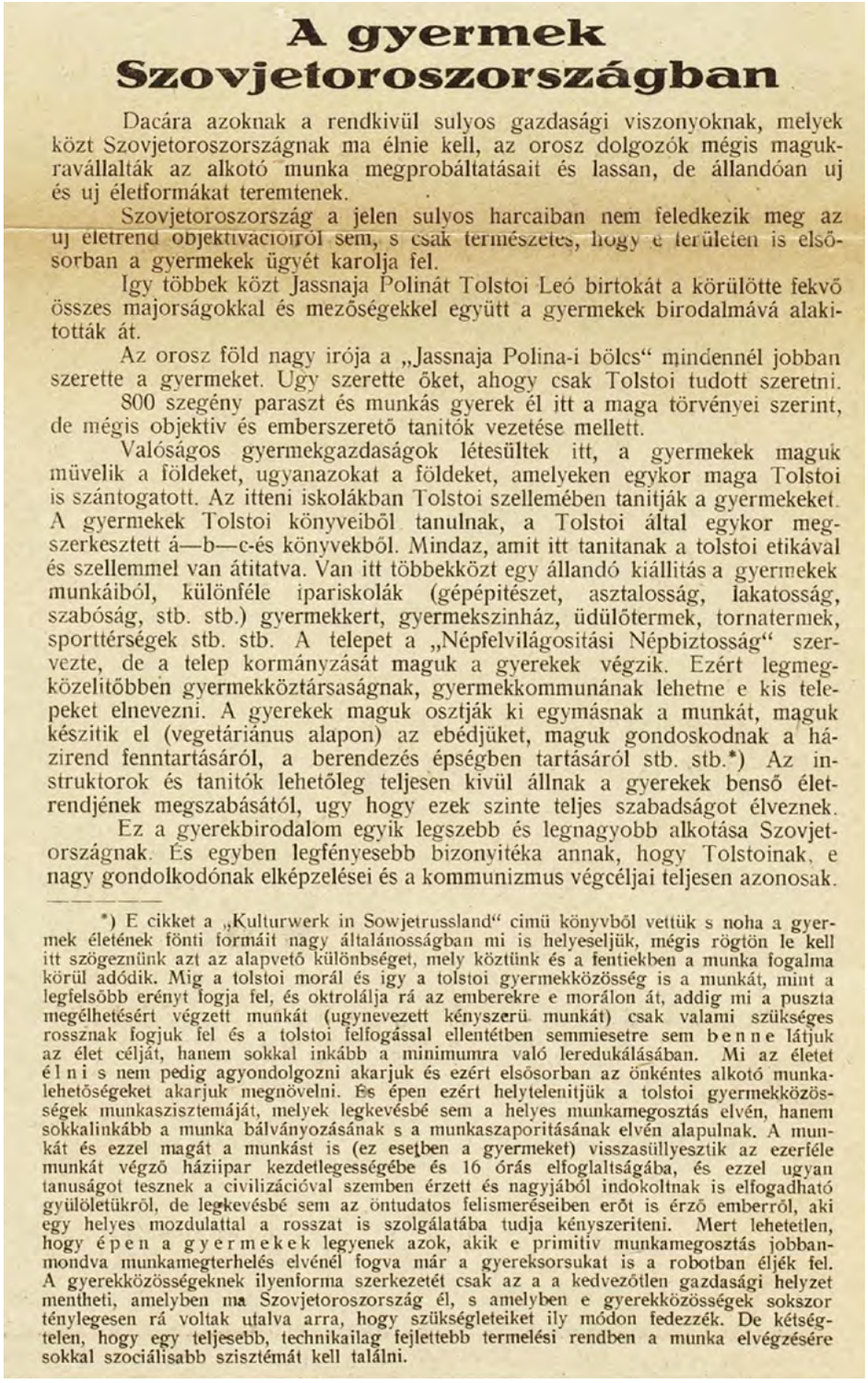

A gyermek Szovjetoroszországban

Dacára azoknak a rendkivül sulyos gazdasági viszonyoknak, melyek közt Szovjetoroszországnak ma élnie kell, az orosz dolgozók mégis magukravállalták az alkotó munka megprobáltatásait és lassan, de állandóan uj és uj életformákat teremtenek.

Szovjetoroszország a jelen sulyos harcaiban nem feledkezik meg az uj életrend objektivációiról sem, s csak természetes, hogy e területen is elsősorban a gyermekek ügyét karolja fel.

Igy többek közt Jassnaja Polinát Tolstoi Leó birtokát a körülötte fekvő összes majorságokkal és mezőségekkel együtt a gyermekek birodalmává alakitották át.

Az orosz föld nagy irója a „Jassnaja Polina-i böles" mindennél jobban szerette a gyermeket. Ugy szerette őket, ahogy csak Tolstoi tudott szeretni.

800 szegény paraszt és munkás gyerek él itt a maga törvényei szerint, de mégis objektiv és emberszerető tanitók vezetése mellett.

Valóságos gyermekgazdaságok létesültek itt, a gyermekek maguk müvelik a földeket, ugyanazokat a földeket, amelyeken egykor maga Tolstoi is szántogatott. Az itteni iskolákban Tolstoi szellemében tanitják a gyermekeket. A gyermekek Tolstoi könyveiből tanulnak, a Tolstoi által egykor megszerkesztett á—b—c-és könyvekből. Mindaz, amit itt tanitanak a tolstoi etikával és szellemmel van átitatva. Van itt többekközt egy állandó kiállitás a gyermekek munkáiból, különféle ipariskolák (gépépitészet, asztalosság, lakatosság, szabóság, stb. stb.) gyermekkert, gyermekszinház, üdülőtermek, tornatermek, sporttérségek stb. stb. A telepet a „Népfelvilágositási Népbiztosság" szervezte, de a telep kormányzását maguk a gyerekek végzik. Ezért legmegközelitőbben gyermekköztársaságnak, gyermekkommunának lehetne e kis telepeket elnevezni. A gyerekek maguk osztják ki egymásnak a munkát, maguk készitik el (vegetáriánus alapon) az ebédjüket, maguk gondoskodnak a házirend fenntartásáról, a berendezés épségben tartásáról stb. stb.*) Az instruktorok és tanitók lehetőleg teljesen kivül állnak a gyerekek benső életrendjének megszabásától, ugy hogy ezek szinte teljes szabadságot élveznek.

Ez a gyerekbirodalom egyik legszebb és legnagyobb alkotása Szovjetországnak. És egyben legfényesebb bizonyitéka annak, hogy Tolstoinak, e nagy gondolkodónak elképzelései és a kommunizmus végcéljai teljesen azonosak.

*) E cikket a „Kulturwerk in Sowjetrussland" cimü könyvből vettük s noha a gyermek életének fönti formáit nagy általánosságban mi is helyeseljük, mégis rögtön le kell itt szögeznünk azt az alapvető különbséget, mely köztünk és a fentiekben a munka fogalma körül adódik. Mig a tolstoi morál és igy a tolstoi gyermekközösség is a munkát, mint a legfelsőbb erényt fogja fel, és oktrolálja rá az emberekre e morálon át, addig mi a puszta megélhetésért végzett munkát (ugynevezett kényszerü munkát) csak valami szükséges rossznak fogjuk fel és a tolstoi felfogással ellentétben semmiesetre sem benne látjuk az élet célját, hanem sokkal inkább a minimumra való leredukálásában. Mi az életet élni s nem pedig agyondolgozni akarjuk és ezért elsősorban az önkéntes alkotó munkalehetőségeket akarjuk megnövelni. És épen ezért helytelenitjük a tolstoi gyermekközösségek munkaszisztemáját, melyek legkevésbé sem a helyes munkamegosztás elvén, hanem sokkalinkább a munka bálványozásának s a munkaszaporitásának elvén alapulnak. A munkát és ezzel magát a munkást is (ez esetben a gyermeket) visszasüllyesztik az ezerféle munkát végző háziipar kezdetlegességébe és 16 órás elfoglaltságába, és ezzel ugyan tanuságot tesznek a civilizációval szemben érzett és nagyjából indokoltnak is elfogadható gyülöletükről, de legkevésbé sem az öntudatos felismeréseiben erőt is érző emberről, aki egy helyes mozdulattal a rosszat is szolgálatába tudja kényszeriteni. Mert lehetetlen, hogy épen a gyermekek legyenek azok, akik e primitiv munkamegosztás jobbanmondva munkamegterhelés elvénél fogva már a gyereksorsukat is a robotban éljék fel. A gyerekközösségeknek ilyenforma szerkezetét csak az a a kedvezőtlen gazdasági helyzet mentheti, amelyben ma Szovjetoroszország él, s amelyben e gyerekközösségek sokszor ténylegesen rá voltak utalva arra, hogy szükségleteiket ily módon fedezzék. De kétségtelen, hogy egy teljesebb, technikailag fejlettebb termelési rendben a munka elvégzésére sokkal szociálisabb szisztémát kell találni.

Barta Sándor: A gyermek Szovjetországban
Akasztott Emᵬer
1. évf. 1–2. szám, 1922. november 1.
Kassák Múzeum

A Szovjetunióban 1918. október 16-án jelent meg egy rendelet a munkaiskolák bevezetéséről. A munkaiskolában – a polgári oktatás hagyományos tantárgyaival szemben – a termelés folyamatainak megismerésére esett a hangsúly, és a hierarchikus, frontális oktatás helyett a gyerekek közösen szervezték volna meg a munkafolyamatok beosztását. Ezt az elképzelést tervezték a magyar Tanácsköztársaságban is meghonosítani. (Somogyvári 2016, 84–85.)

„A jövő iskolai tanítást – tekintet nélkül a különböző iskolafajokra – a munkaiskola szellemének kell áthatni. E szellem megkívánja, hogy mindenfokú iskola mellett műhelyek legyenek, úgy a papír, agyag, mint a fa és fém megmunkálására. A műhelyben végzendő műhelyi munkák a feltétlenül szükséges technikai készség nyújtására, és ez alapon főképpen a tanításnak és nevelésnek közvetlenebbé és többoldalúvá való tételére szolgálnak."

A Budapesti Munkás- és Katonatanács Közoktatási Ügyosztályának rendelete a technikai oktatás bevezetéséről és az előkészítő műhelyoktatói tanfolyamok szervezéséről, 1919. május 9.

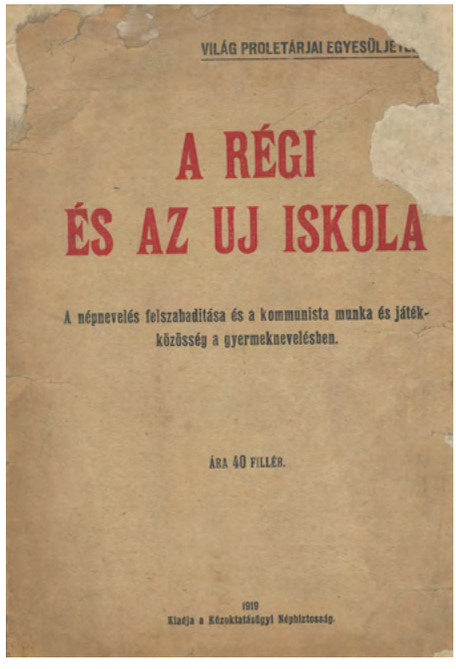

A régi és az új iskola. A népnevelés felszabadítása és a kommunista munka és játékközösség a gyermeknevelésben
Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919
Petőfi Irodalmi Múzeum

Lev Tolsztoj 1859-ben iskolaépületet emelt a Jasznaja Poljana-i birtokán. Az iskolában olvasást, nyelvtant, orosz történelmet, rajzot, zenét, matematikát, természettudományokat és hittant tanítottak. Nem volt következetes tanmenet, az órákat a tanárok meghosszabbíthatták vagy teljesen elhagyhatták, attól függően, hogy a diákok mi iránt mutattak érdeklődést.

Azok az iskolák, amelyekre Barta az *Akasztott Ember*ben megjelent cikkében hivatkozott, Tolsztoj halála után, a szovjet kormány engedélyével jöttek lére, de polgári kezdeményezésre alapították őket. Ezek az intézmények nem követték konzekvensen a szovjet munkaiskolák ideológiáját. Tolsztoj lányát, Alekszandrát 1921-ben nevezték ki a Jasznaja Poljanában működő múzeum és oktatási központ igazgatójának. Ő egy mezőgazdasági és egy ipari középiskolát is alapított a birtokon. Az állandó pénzügyi nehézségek és a szovjet oktatáspolitika destruktív előírásai miatt azonban 1929-ben feladta igazgatói pozícióját, és emigrált a Szovjetunióból. (Tolstoy 1981.)

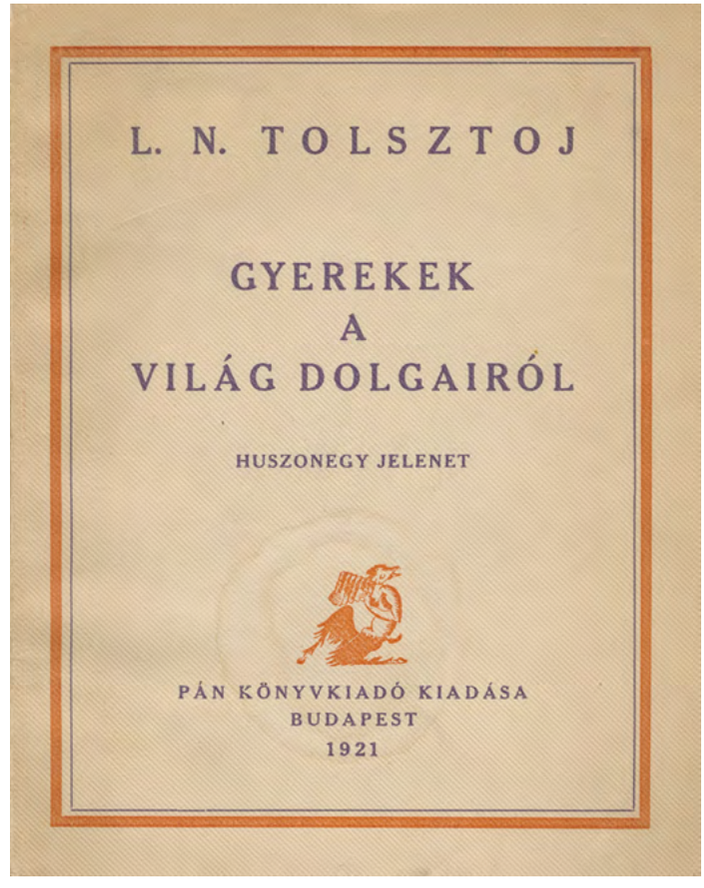

Lev Tolsztoj: *Gyerekek a világ dolgairól*
Fordította: Várnai Dániel
Illusztrálta: Nagy Sándor
Budapest, Pán, 1921
Petőfi Irodalmi Múzeum

Szovjet családpolitika Bartánál és Újvárinál: a propagandán innen és túl

Néhány hónappal a Szovjetuniót utópikusan ábrázoló *Csodálatos történet* című regény megjelenése után Barta és Újvári a Szovjetunióba költöztek. 1925-ben azzal a várakozással érkeztek Moszkvába, hogy – hasonlóan az elbeszélés főszereplőihez –, részesei lehetnek egy valódi társadalmi átalakulásnak. Annak ellenére, hogy aktívan részt vettek a szovjet kulturális és pártéletben, saját háztartásuk az emigráció alatt egyre távolabb került attól az emancipált, kétkeresős modelltől, amelyet ideálisnak képzeltek. Miközben Barta – aki több nyelven beszélt – számos hivatalt vállalt a párt különböző írószövetségeiben, a családi és háztartási feladatok Újvárira hárultak. Bár egyre kevesebbet publikált, ő sem hagyta abba az írást. A gyermekszegénységet és a proletárcsaládok mindennapjait tárgyaló esszéit a Moszkvából nézve perifériku*s Új Előre*, az amerikai magyar emigráció kommunista napilapja közölte.

Moszkvai időszakuk alatt kiüresedtek azok a társadalmi víziók, amelyek korábban erősen jelen voltak Újvári költészetében és Barta utópiáiban. A harmincas években a szerzőpár a *Sarló és Kalapács* című moszkvai magyar lapban publikált a szovjet családok és anyák életével kapcsolatos propagandariportokat és -esszéket. Szövegeik a szovjet szociálpolitika intézkedéseit ünnepelték, annak ellenére, hogy a sztálini diktatúra ekkor már radikálisan visszaszorította azokat a reformmozgalmakat, amelyekről egykor Újvári forradalmi versei és Barta 1919-es manifesztuma szóltak. Bartát a sztálini, úgynevezett „nagy tisztogatás" idején koncepciós perben ítélték el, majd 1938-ban kivégezték. Újvári két évre rá, súlyos betegségben halt meg.

Az 1936-os sztálini alkotmány kimondta, hogy a nők a férfiakkal azonos jogokat élveznek, de a jogegyenlőség szinte kizárólag a munkához való hozzáférésre korlátozódott. A nők egyformán kivették a részüket a szovjet ipari és mezőgazdasági termelésből, ugyanolyan kemény fizikai munkát végeztek, mint a férfiak, miközben a sztálini rezsim a népességszám növelése érdekében betiltotta az abortuszt.

A sztálini alkotmány biztosítja

A fajok és nemzetek egyenlőségét
A művelődés jogát
A nők egyenjogúságát
A munka jogát
Az aggkori ellátást
A menedékjogot
A pihenés jogát

Propagandamontázs
Sarló és Kalapács
8. évf. 24. szám, 1936. december 15.
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor
Jasznaja Poljanában

Barta 1935-ben, Tolsztoj halálának 25. évfordulóján látogatott el Jasznaja Poljanába, hat évvel azután, hogy Alekszandra Tolsztaja emigrált az országból. A cikk ünnepli a szovjet birtokon működő állami iskolát, de már említést sem tesz az oktatási reformtörekvésekről.

„Tolsztoj idejében silány viskóban volt az egyosztályos papi esti iskola. [...] A szovjet kormány középiskolát építtetett ide, amelyben a környék kolhozparasztjainak és munkásainak a gyerekei tanulnak. Ünnepi hangulat. Pionírok várják a kapuban az érkezőket. A folyosók és tantermek kiállítási helyiségekké alakultak át, amelyek mind az élet és iskola kapcsolatáról, a szovjet élet meleg igenléséről, határtalan aktivitásról, erőről, tudásról, kultúráról, harcos elszántságról tesznek tanúságot. S nem is lehet másképpen."

BARTA SÁNDOR:

Látogatás Jasznaja Poljanán

Este fut be a vonat Tulába. A pályaudvar egymagában áll, messze a várostól. Apró, szétszórtan ácsorgó házak, inkább viskók talán, a régi Tula szánalmas maradékai. Tula tizennégy kilométerre van Jasznaja Poljanától. Közel és mégis milyen messze feküdt ez a város, amely kicsiben visszatükrözte egész Oroszországot, az orosz nép nagy írójától, a világirodalom egyik legnagyobb mesterétől. Tula a mézeskalács és a cári fegyvergyár városa, amely száz- és százezer puskával látta el az orosz gyalogságot, puskákkal, amelyeknek csöve a nép szívének volt irányítva. Tolsztoj látta a puska csövében rejtőző borzalmakat, látta minden egyes dörrenés mögül az önkényuralom sötét arcát és gyilkos tekintetét felvillanni. Tolsztoj éppen ezért gyülölte az erőszakot. Ám Tolsztoj dogmatikusságában ellene volt annak is, hogy azok, akik ellen a puskák csöve irányult, az erőszakkal szemben erőszakot alkalmazzanak. Tolsztoj nem látta meg azt a hatalmas erőt, amit ezek a puskák jelenthettek olyan kezekben, amelyek tudták, hogy mit kell velük csinálni. Tolsztoj kapitulációt prédikált a cárizmus puskacsövei előtt, Lenin harcot. Fordítsátok meg a fegyvereket! Tudjuk? a történelem Leninnek adott igazat. A megforditott puskacsövek megforditották a történelem futását.

Tula tizennégy kilométerre fekszik Jasznaja Poljanától. Tula egyike a legrégibb ipari városoknak, amelyben Tolsztoj idejében már 251 gyár volt, amelyben a munkások ezreit zsákmányolták ki, amelyben tizezrek laktak nyomorult tömegszállásokon, éltek félállati, kulturálatlan, emberhez méltatlan életet. Tolsztoj nem látta meg sem a gyárakat, sem a proletariátust, sem annak szenvedését, sem annak harcát a saját és a dolgozó parasztság felszabadításáért. Tolsztoj nem látta meg azt az erőt, amely a történelmi fejlődést hordozta magában.

Tula a kormányzósági palota, a cári hivatalnokok, a generálisok, csendőrök, kozákok, rendőrök, spiónok, provokatőrök városa volt, akik ezer gyilkos eszközzel őrködtek a munkásság és félrabszolgasorsban tartott parasztság minden moccanására. A cári csendőrök, rendőrök, kozákok kegyetlenségéről leegndák járták be az egész világot. Ám Tolsztoj türelmet és megtartóztatást prédikált a letiport tömegeknek.

Tulában negyvenhat templom, két kolostor, papi szeminárium, de csak egyetlenegy színház volt. Tolsztoj azonban elitélte a kulturát és a tömegeket a művészet és kultura megvetésére tanitotta.

Tulába százával özönlöttek az egész kormányzóság feneketlenül sáros utjain a kiéhezett parasztok, a Jasznaja Poljana körüli földbirtokon százezrével éltek jobbágyi és féljobbágyi sorsban Tolsztoj muzsikjai. Ám Tolsztoj nem azt mondta nekik, hogy vegyétek el a földet, amely a tietek, hanem a saját házán belül harcolt azért, hogy még életében átadhassa a parasztoknak a saját földbirtokát. Számára morális kérdés volt a földkérdés.

Tolsztoj filozófiáját, Tolsztoj tanitásait sem az orosz proletariátus, sem az orosz parasztság nem követte. Tolsztojnak, a filozófusnak nem volt igaza. Az orosz proletariátus és a dolgozó parasztság Leninre és Sztalinra hallgatott.

Ám Tolsztojt, az irót soha és senki se becsülte igazabban és mélyebben, mint a győzelmes orosz proletariátus. Tolsztojt az irót, aki leleplezte a cárizmus kegyetlenségeit, aljasságait, bornirtságát, aki megmutatta a cári bürokrácia igazi arcát, aki harcbaszállott az egyház ellen, aki a cári hadsereg és militarizmus esküdt ellensége volt. Lenin a legnagyobb irók közé sorolta, akinek művei a proletariátus legértékesebb kulturális örökségeit képezte. Ezért emlékezik most meg olyan kegyelettel az egész szovjetnyilvánosság Tolsztoj halálának 25 éves évfordulójáról. Ezért zarándokol most el Tolsztoj sirjához az orosz irodalom szine-java.

Autóbuszon utazunk Jasznaja Poljana felé. Az uccákat finom hó fedi. Egyre több a villanylámpa, nagyvárosi lármával futnak szembe velünk a villamosok, már aszfalton szalad az autóbusz, megnőttek az épületek, kiszélesedtek az uccák, moszkvai üzletek, moszkvai forgalom a járdákon, uj házak, egy mozi, két mozi, három mozi, — ez már az uj Tula, amelyet Tolsztoj már nem érhetett meg.

Uj ötemeletes munkásházak közt kigyózik az ut. Nemsokára feltünnek a régi és uj vasgyárak konturjai. Egy dombról, amely mély völgybe szakad bele, vörösen izzó salakot okádnak az emelkedés szélén álló hatalmas vaskatlanok. Mélyvörös felhők usznak a gyárak fölött, amelyek uj műhelyszárnyaikkal kirugnak az ut széléig.

A gyárakon tul elérjük Jasznaja Poljanát. A bemeszelt törzsü almafák légiói közt feltünnek a kastély körvonalai. Látjuk a kertet, de mindezt csak hőfüggönyön keresztül. Nagy csönd üli meg a kastély parkját. Egy kivilágitott térségre tartunk, ahol az uj iskola áll. Magas, ivlámpákkal körülvett udvarral, amelyen a Gorkij-gyár autóinak reflektorai néznek szembe a kastély csukott ablakaival. Modern uj épület ez az iskola, amely bármelyik nagyvárosban bátran helyet foglalhatna. Tolsztoj idejében silány viskóban volt az egyosztályos papi esti iskola. Tolsztoj megkisérelt a saját birtokán egy világi iskolát felállitani, de a parasztság közt észlelhető forrongó hangulatra hivatkozva, a gubernum kormányzója néhány hónap mulva becsukatta az iskolát. A szovjetkormány középiskolát épittetett ide, amelyben a környék kolhozparasztjainak és munkásainak a gyerekei tanulnak.

Ünnepi hangulat. Pionérok várják a kapuban az érkezőket. A folyosók és tantermek kiállitási helyiségekké alakultak át, amelyek mind az élet és iskola kapcsolatáról, a szovjetélet meleg igenléséről, határtalan aktivitásról, erőről, tudásról, kulturáról, harcos elszántságról tesznek tanuságot. S nem is lehet másképpen. Tolsztoj végső fokon nem adott mást, mint azt, ami életében körülvette. Lenin azt mondta róla, hogy Tolsztoj 1905-ik tükrét adta az orosz falunak. Ez az iskola tükrét adja az őt körülvevő szovjetvalóságnak. Micsoda hatalmas különbség. Tolsztoj csupa guny, megvetés és tagadás, a Tolsztojról elnevezett iskola csupa lelkesedés és épités. Az iskola körül még akadnak tolsztojánusok, még láttunk őszhaju nénikéket és idősebb férfiakat, akik bensejükben talán még ma is fanatikusai Tolsztoj tanitásainak, amiket mérföldes léptekkel ugrott át és hagyott el az élet. De hiába vannak ők. Hiába élnek a kegyelet háttán. Hiába számitottak a fiatalságra. Ez az iskola a tolsztoji rekvizitumok és a nagy ember haló porának közelsége dacára is a hatalmas, eseményekben és eszmékben oly gazdag, száguldó szovjetvalóság levegőjét ontja magából. Tolsztoj hárommétéres, fehér habkőből készült szobra, amely olyan, mintha alkotója puha anyagból öklözte volna ki, ott áll az iskola előcsarnokában, de alatta egy uj fiatalság nő fel, egy uj nemzedék, amelynek tanitómesterei Lenin és Sztalin voltak.

Reggel Tolsztoj lakóházát, a muzeumot és a nagy iró sirját látogatjuk meg. S itt, ebben a fehérre meszelt egyemeletes épületben, amelyben minden ugy maradt, ahogy akkor volt, amikor Tolsztoj huszonötévvel ezelőtt utoljára kifutott belőle, hogy menekülljön a környezete elől, hogy ujra és ujra nekiindulva megtalálja önmagát, megtalálja a nyugalmat —, itt minden felnyitott könyv, minden kopott butordarab, minden szöglet Tolsztoj emberi vivódásairól, családi tragédiájáról, hatalmas alkotásairól szól. Tolsztoj háromszor változtatott munkahelyet ebben a házban. Hol lent a földszinten, a vastag, nedves árkádok alatt dolgozott, ahol valami raktárféle lehetett azelőtt s amelynek ablakain még látszanak a vastag vasrácsok maradványai s falaiból elrozsdásodott vaskarimák állnak ki, hol az emeleten rendezkedett be, igyekezve kinosan elválasztani magát a családjától. Itt az előcsarnok, — már itt kezdődik a könyvesszekrények sora — innen nyilik az ajtó a fogadóba, ahol Tolsztoj titkára ült. Az asztalon még ott hevernek papirtekercsek, a levélboritékok, az irodaszerek. Valami ásatag irógép is itt áll a sarokban, letakarva. Itt az ablak alatt egy kis asztal. Ide jött sokszor Tolsztoj is fogadni a vendégeit, irókat, zenészeket, egyszerü muzsikokat, mindenkit, aki felkereste. Képek

A gorkiji autógyár két munkása Tolsztoj sirjánál

Barta Sándor: Látogatás Jasznaja Poljanán
Sarló és Kalapács
7. évf. 24. szám, 1935. december 15.
Petőfi Irodalmi Múzeum

A „gyakorlati emberek nevelésére” nagy hangsúlyt fektetett a szovjet oktatás, de Sztálin 1931-ben eltörölte a munkaiskola ideájával együtt megjelenő tanügyi reformokat, és visszaállította a hagyományos, frontális és hierarchikus tantermi oktatás rendjét. (Somogyvári 2016, 83.)

Munkában tanul az ifjúság
Sarló és Kalapács
3. évf. 7. szám, 1931. július
Petőfi Irodalmi Múzeum

Gyakorlati embereket nevel a szovjetiskola
Sarló és Kalapács
7. évf. 7. szám, 1935. április 1.
Petőfi Irodalmi Múzeum

Az udárnyica

1930-tól kezdve az élmunkás (udárnyik) mozgalom került a RAPP (Orosz Proletárírók Szövetsége) ideológiájának középpontjába. A munkásnők, akik a gyermeknevelés és a gyárimunka területén egyaránt helytálltak, kitüntetett figyelmet kaptak az élmunkások között is. Újvári Erzsi *Sarló és Kalapács*ban megjelent írásai is a RAPP élmunkás-mozgalomra vonatkozó irányelveihez igazodtak. *Az udárnyica* (élmunkásnő) című esszében egy várandós élmunkásnő modern orvosi vizsgálaton vesz részt, majd orvosi engedéllyel visszamegy pár napra a gyárba, hogy betanítsa a lányt, aki helyettesíti. *Gálocska* című esszéje egy fiatal édesanyát mutat be, aki gyermekgondozóba jár, majd visszamegy a gyárba, amelynek saját „gyerekkertje" van, ahol dadák vigyáznak a babákra, és az anya lejárhat szoptatni.

Udárnyica
Szovjetunió, 1930-as évek első fele
Illyés Gyula-hagyaték

Pása Angelina nézete
Sarló és Kalapács
8. évf. 13. szám, 1936. július 1.
Petőfi Irodalmi Múzeum

A szovjetgyerek

Pása Angelina nézete

A Balti tengertől a távolkeleti Japán tengerig, az északi Jeges tengertől Ázsia délvidékéig, a kinai határig a javaslat megjelenése óta, több mint száz nemzetiség foglalkozik a Szovjetunióban az anyaság, a gyermekvédelem kérdéseivel. A Szovjetunió területén élőknek, mindenkinek egyenlő joga van hozzászólni. És hozzászólnak. A levelek, cikkek ezrei érkeznek naponta egy-egy ujság szerkesztőségébe. Ezer és ezer példát lehetne felhozni, hogyan vitatják az említett javaslatot a hivatalok, a tudományos intézetek, a gyárak, bányák, a szovhozok és kolhozok dolgozói. Álljon itt az ezrekre menő példák egyike. A Sztarobesevszki traktorállomás női traktoristáinak csoportvezetője, Pása Angelina levelet irt, amely a junius 7-i „Pravdá"-ban jelent meg. Mit mond ez a fiatal kolhozistanő, akit a Lenin-renddel tüntettek ki munkájáért:

„Amikor megtudtam, hogy gyerekem lesz, azt mondta néhány munkatársam: Pasa neked nem szabad gyereket szülni. Te csoportvezető vagy, tömegszervező. Felőled tud az egész ország. Te igéretet tettél Sztálin elvtársnak, hogy ebben az évben traktoronként 1600 hektárt végzünk el. A gyerek ennek elvégzésében akadályoz majd téged."

Ezután elmondja Pasa Angelina, hogy akik igy beszéltek, azok még a régi mód szerint gondolkoznak. Elmondja, hogy a csoportjában dolgozó tiz nő közül hét van férjnél és mind a hétnek van már gyereke. Mégis, nemhogy elmaradtak volna a férficsoporttól munkateljesitmény tekintetében, de már el is hagyták őket. Ezek után azt mondja még:

„Akkor is mondtam társaimnak, hogy nincs igazatok. Törekedjünk gyermeket szülni és traktoronként 1600 hektárt elvégezni."

Ez és ehhez hasonlók hallatszanak a Szovjetunió egész területén. És ezek a hangok világos bizonyitékai annak, hogy az élet szükségszerüen megelőzte a javaslatot.

KIADJA A KÜLFÖLDI MUNKÁSOK KIADÓJA MOSZKVA
ИЗДАТЕЛЬСТВО ИНОСТРАННЫХ РАБОЧИХ В СССР МОСКВА

A szerkesztőség és a kiadóhivatal cime: Izdátyelsztvo Inosztrannih Rabocih, Moszkva 25 Oktyábrja (Nikolskája) u 7. — Fogadó órák Nikolskája 10. sz. alatt 2—4-ig. Telefon 86—42. — Előfizetési ár egész évre, 6, fél évre 3 rubel. *Egyes szám ára 25 kopek*

1143 — На венгерском яз. Тираж 4000 экз.
ии" Москва. Филипповский пер., 13.

PETŐFI IRODALMI F/M 536

Kátya sietett a kötelező orvosi vizitre. Még csak komszol volt, de nemsokára anya lesz. Fején vörös kendő, de szíve alatt már gömbölyödött az új élet.
A sarkon egyik rádiótölcsér a „Kraszni-Mák"-ból, egyik kedvenc dalát harsogta feléje.
De ni-ni, mintha a kis huncut is meghallotta volna a zenét, lábacskájával nyugtalanul kalimpál.
Kátya arcába boldogan szökött fel a vér.
A Frietjof Nansenről elnevezett új, négyemeletes ambulatorium egyik különbejáratú szárnyában volt a gyermek- és csecsemő-védő osztály és a másállapotos és szoptatós anyák rendelője.
Kátya előtt már hárman vártak a világos, széles folyosón. Idegesen nézegette az óra mutatóját. Végre rákerült a sor. Az orvos régi ismerősként üdvözölte. Egymásután egy sor kérdést intézett hozzá, majd mérlegre állította, megvizsgálta, bediktálta az asztalnál ülő ápolónőnek mennyit szélesedett a has, milyen a gyerek fekvése. Hosszan hallgatta a gyerek s az anya szívverését.
– Kiírni szabadságra! – diktálta az orvosnő.
Kátya csak félfüllel hallotta az orvosnő szavait. Tekintete a falon függő plakátokon kószált. Az egyik nagy betűkkel hirdette, hogy a Szovjetunióban minden dolgozó anya két hónapi szülés előtti és kéthónapi szülés utáni fizetéses szabadságot kap! A másik plakát a kapitalista országokban szülő nők helyzetét mutatta. Kis fényképek vádolták a gyilkoló módszert, ahol, mint például Kínában, gyakran a gépek előtt vajúdnak az anyák vagy mint sok más országban, ahol marokszedés közben látnak napvilágot a csecsemők.
Merengéséből az ápolónő ébresztette fel. Éteres vattával piros foltot mosott a karjára. Az orvosnő vékony üvegcsövet tartott a kezében a vércseppek felfogására.
– Mire való ez? – kérdezte ijedten Kátya – Én egészséges vagyok!
– Ej, ej, komszomol vagy és nem tudod, hogy minden szülőnőnek megvizsgáljuk a vérét?
Kátya megnyugodva nyújtotta a karját, majd megkapta a kéthónapi szabadságról szóló írást és beutalást a legközelebbi szülőotthonba.
Ettől a naptól kezdve Kátyának nem szólt a munkába hívó gyári kürt; mikor a többiek elmentek hazulról, ő még nyugodtan fordulhatott a másik oldalára.
Másnap reggel Vászka incselkedve [mondta neki]:
– Hej Kátyinka, én se nagyon bánnám, ha csak úgy vagy egy hónapra másállapotba kerülnék tőled.
Néhány nap múlva Kátyát meglátogatták a munkatársnői, akik egy futószalagon dolgoztak vele. Panaszkodtak neki, hogy a helyébe egy

nemrég faluról jött lányt tettek, aki zavarja az egész sor tempóját s néha percekig kénytelenek ölbe tett kezekkel ülni.
Kátya hallgatta őket, de nem szólt semmit. Másnap reggel besietett a gyárba. A szakszervezet bizottság titkárát, ami nagy ritkaság – éppen az asztalnál találta. Elmondta, hogy mit akar.
A titkár vakarta a fejét.
– Nehéz eset, Szonyát szanatóriumba küldte az orvos, Olgának megbetegedett a gyereke, téged viszont nem engedhetlek dolgozni, te szabadságon vagy.
– Hiszen csak arról van szó, hogy néhány napig együtt dolgozzak Násztyával, amíg belejön a munkába.
A titkár arca nevetett:
– Szereted a gyárat Kátya... Igazi rohamozó vagy. Sokszor lebürokratáztál, de most az egyszer nem ijedek meg tőled. Orvosi engedély nélkül nem engedhetlek dolgozni.
Másnap Kátya néhány napra megkapta az orvosi engedélyt és három nap alatt betanította Násztyát.
A brigád ebben a hónapban is csakúgy, mint amikor Kátya még dolgozott – teljesítette az előirt tervet, nem került le ezúttal sem a vörös deszkáról, sem Kátya egész szülési szabadsága alatt.

Sarló és Kalapács, 6. évf. 12. szám, 1934. július 15.

Csöndes őszi fény borul a szokolnyiki erdőre. A fák közt meg-megvillanó, kék eget varjak nyugtalanul károgó serege tarkítja. A fák levelei sápadt remegéssel búcsúznak éltető gallyaiktól. Az elhagyott padokon botos öregek ülnek és csontos tenyerükre gyűjtik a napot. Az erdei úton a kerületi gyermekotthon gyerekei sétálnak. Apró lábaikkal bukdácsolnak a falevelek szőnyegében, szedik a fenyőtobozokat és rövid dalokat énekelnek.

Az erdő mellett húzódik a Nagy-Szarvas-utca. Valamikor gazdag kereskedő nyaralói álltak itt, most gyerekotthonokká, szanatóriumokká, éjjeli pihenőkké alakították át őket. A többiben meg munkások laknak. Látogassuk meg otthonában a szőke Násztyát, az Elektrozavod 104-es lámpaosztályának rohamistáját. Nasztyának most sok ideje van – igaz, már a végére jár a négyhónapos szülési szabadság – (teljes fizetéssel) – az udvaron dajkálja kislányát, akinek ugyanolyan szőke és hullámos a haja, mint neki. Násztya valami vidám éneket cifráz, a hangja a falu primitív fasípjára emlékeztet és a dal ritmusára hintálja a lábát.

– Szűken laktok Násztya – mondom neki, amikor bevezet a keskeny előszobában keresztül a kis szobába.

– Bizony szűken. De már csak kihúzzuk május elsejéig. Addigra felépülnek a házak, amelyeket a gyár építtet a rohamozók számára.

A szobában a legjobb bútordarab a kislány ágyacskája, a széken rendberakva a csecsemőkelengye, amelyet Násztya is ingyen kapott mint minden szülő anya – az asztalon kis füzet a gyermekgondozóból rajzokkal: „Hogyan neveld a gyermekedet." Az első oldalon vastagbetűs mondat: „Anyák, legyetek rohamozók a gyerekápolásban is!"

– És tényleg rohamozó vagy? – kérdem tőle a kis füzetre mutatva.

– Násztya mosolyog. Egy fehér gumikutyát és egy doboz megkezdett piskótát mutat.

– Ezt kaptam tegnap jutalomba, amiért Gálocskát olyan rendben tartom.

S mindehhez tudni kell, hogy Násztya csak három éve jött fel a faluból és még két éve sincs, hogy az első városi ruhát felöltötte.

S tényleg, ahogy kibontja, újra tisztába rakja a gyereket és készül a szoptatásra, látszik, hogy Násztya ért a modern gyermeknevelés-hez. Megfogadta az orvosok tanácsait.

Nemsokára hazajön Ványka. Nagy gumicsizmában, durva vászonruhában. A metrón dolgozik. Hatalmas agyagcsomók tapadnak a gumicsizmája sarkán. De még be sem teszi la lábát a szobába, Násztya szoptatás közben kikiált neki:

– Letörölted a lábad? Be ne gyere ám, amíg le nem tisztálkodtál!

– Megbolondítanak téged egészen abban a gondozóban! – morog

kintről Ványka, de azért, mikor belép a szobába tiszta mindene és még a haját is lekefélte egy vizes hajkefével.
Násztya otthon is rohamozó.

*

A lámpaosztályban ég a gázláng. Forog, hevül az üveg az ügyes asszonyi kezekben. Az arcokon feszül a figyelem, a karokon táncol az izom. Násztya fiatalos, pihent erővel dolgozik. Letelt a szabadság. Lent a gyár gyerekkertjében fehér ágyban alszik Gálocska. Orvos és dada helyettesíti az anyját, amíg Násztya dolgozik. Amikor a szopás ideje elérkezik – minden szoptató anyának félóra szoptatási idő jár – lefut a gyermekotthonba. Az előszobában kézmosás, felveszi a fehér köpönyeget, a dada ölébe teszi a kicsit. Van óra a falon, ha kel, meg is lehet mérni, hogy mennyit szopott a gyerek. Néhány perc még a nevetgélésre, beszédre is marad s aztán a köpenyek sorba felkerülnek újra a fogasokra.
Násztya újra bekapcsolódik a munkába, minden idege újra a termelésé – mert tudja, hogy ezalatt Gálocska jó kezekben van. Mert tudja, hogy mennél öntudatosabban dolgozik ő odafent, annál jobb dolga lesz Gálocskának odalenn.

Sarló és Kalapács, 6. évf. 19. szám, 1934. november 1.

Dziga Vertov az októberi forradalom 20. évfordulója alkalmából mutatta be *Altató* című dokumentumfilmjét, amelyet a Szovjetunió asszonyainak dedikált. A sztálini alkotmány és az abortusztilalom bevezetése után egy évvel készült filmben Vertov romantikus jeleneteket rögzített a szovjet anyákról és gyermekeikről. Sztálin személyesen is megjelenik a vásznon, egy női kongresszus vendégeként. A kongresszuson az új alkotmányt ünneplik, amely „megerősítette a nők emancipációját." Ennek ellenére Sztálint nem győzte meg a film. Az *Altató* csak néhány napig volt látható a szovjet mozikban, és a következő években elutasították a rendező összes új filmtervét.

Dziga Vertov
Колыбельная
Altató
Dokumentumfilm
1937

Szokolnyiki

Barta Sándor és Újvári Erzsi Moszkvában kezdetben Mácza Jánosnál laktak a Szretyenszkij bulváron. 1926-ban saját lakáshoz jutottak Moszkva egyik külvárosában, a Szokolnyiki parkban. 1932 körül szintén külvárosban, a Tisinszkaja utcában költöztek be egy új építésű társasházba.

„[Bartával] megbeszéltünk egy következő találkozót, városjárással fűzzük össze. Eljött értem, ekkor közölve, ebédre akarnak vendégül látni, hogy Újvári Erzsivel is összeismerkedjünk. Jókor lakásuk felé irányoztuk utunkat, a város szélén laktak, Szokolnikiban. Egy óriási ligeten vágtunk át, amely a szélein villanegyedet sejtetett. Zápor támadt, jellegzetes moszkvai hirtelenséggel, szedhettük a lábunk, sőt szaladhattunk, az ingünk is átázott, a liget csak nem ért véget.

Egy földszintes, egyszerűnél is egyszerűbb faház egyik egyszobakonyhás lakásában egy Gorkij-regényből kijött fekete kontyú, csontos proletárasszony fogadott: a költőnő, akinek lányos verseit én iskolapadban olvastam s aki emiatt lenge fiatal lányként sérthetetlen járt-kelt képzeletemben.

Semmi sem olyan lett Bartánál, ahogy vártam. A lakáshoz bajos volt azt asszociálni, hogy itt egy Angliában olvasandó lap kéziratait javítják. Folyt a víz, cipőnkből is, át kellett öltöznünk. Így megismertem akaratlanul a költő legmeghittebb ruhatárát is.

Az ebéd azonban kitűnően sikerült, nem az ételek révén, hanem a háziasszony szívós derűje következtében. Elhatározta, hogy fölvidít bennünket. Két kiöntött ürge sírhat is, kacaghat is a sorsán. Kacagnunk kellett.

Ennek mellékhajtásaként – hogy jó hangulatban együk az egytál paprikáskrumplit s a jókora dinnyét – kaptam képet hajdani bécsi életükről; csaknem tíz évvel volt már mögöttük."

Illyés Gyula: *Bartáról szólva* (részlet)

Moszkva térképe
Moszkva, Inturiszt, 1920-as évek
Petőfi Irodalmi Múzeum
Gábor Andor hagyatékából

Barta Zsuzsa és Barta Sándor
Moszkva, Szokolnyiki, 1931/1932
Kassák Múzeum

„[Szokolnyikiben] egyemeletes faházikóban helyezkedtünk el, az egész ház magyar emigránsokkal volt tele. A földszinten laktunk, egy szoba konyhás, összkomfort nélküli lakásban, az igaz, hogy volt egy gyönyörűszép verandánk, meg egy kertünk. Akkor abban a korban, amikor még nem volt villany sem, hanem petróleum lámpával világítottunk, meg a vizet a kútról hordták, többnyire mint a falun. Abban a korban az még elég komfortos körülménynek számított. […] A '30-as években édesapám szövetkezeti tulajdont szerzett meg. A város peremére költöztünk, egy új téglaházba. Három szobánk volt, dolgozószobája is volt az édesapámnak, volt egy ebédlő, egyben a nappali is, és egy gyerekszobánk is volt már egy erkéllyel. […] Ez volt a második lakása a Barta-családnak, ahol megtörtént az édesapám letartóztatása, az anyám halála, innen kerültünk később evakuációba is."

Barta Zsuzsa visszaemlékezése

Újvári Erzsi, Barta György, Barta Sándor
és Barta Zsuzsa
Moszkva, Szokolnyiki, 1931/1932
Kassák Múzeum

Barta Sándor
Moszkva, 1931/1932
Kassák Múzeum

„A ház megtartotta az orosz környezetben a magyar szokásait […] Zoltán bácsi, aki az első emeleten élő paraszt származású magyar emigráns volt, disznókat, csirkéket tartott, és minden évben az oroszok ámulatára, bámulatára, disznóvágás volt."

Barta Zsuzsa visszaemlékezése

Család disznókkal
Moszkva, Szokolnyiki, 1931/1932
Kassák Múzeum

Újvári Erzsi levelei Matics Ilonának, 1930-as évek első fele (részletek)

Matics Ilona Kassák Mária – Újvári Erzsi nővére – házasságon kívül, fiatalon világra hozott lánya volt. Az 1930-as években Ilona gondozta Kassák idős édesanyját Budapesten. Újvári a harmincas évek elején rendszeresen levelezett Maticcsal, aki ekkor volt várandós a kisfiával. Leveleikben részletesen tárgyalták, hogy miként gondolkodnak az anyaságról, az anyák és gyermekeik egészségügyi ellátásáról és a gyermeknevelésről.

„Írod, hogy te mindent megtesszel a gyereknek, amit csak tudsz. Kedves Ilonka, ez nagyon okos dolog, de én ezt valahogy el sem tudom másképp képzelni, minthogy egy anya, aki egy bizonyos kultúrnívón áll, a mai gyermek higiéniáját szem előtt tartja, persze amennyire azt az ő gazdasági körülményei megengedik. Te neked sohasem arra kell büszke lenni, mennyi mindent meg teszel a gyerekért, hanem azon, hogy mennyi mindent nem tudsz megadni neki. Ne vedd példának az udvarban élő anyákat, akiket szegényeket elbutított és szellemileg megölt a nyomorúság. Nem ők tehetnek arról, hogy az ő gyerekeik nem olyan ápoltak mind jobb sorsban élő szülők gyerekei. Nem hiszem, hogy sok olyan anya van, aki nem a legtöbbet, és a legjobbat akarná adni a gyerekének, ha volna anyagi módja rá. Egyre akarlak figyelmeztetni tégedet, ne bízd soha sem el magadat, hogy te milyen jó anya vagy, mert csak úgy tudsz majd még jobb lenni, ha tudod azt, hogy egy gyereket nem elég csak a világra hozni, hanem azt az életre is kell nevelni. Szeretném látni a kis embereket, én mióta a Zsuzsim megszületett, még jobban szeretem a gyerekeket mint addig szeretem, pedig te tudod mint kislány már mennyit vesződtem veletek, néha ugyan el is raktalak titeket, de ezt is csak azért, mert láttam, hogy az anyukád és a mama gyönge volt hozzátok. Már akkor is azt mondtam, inkább az anya vállalja magára a kegyetlen szerepet, mint a gyereke egy elkényeztetett, az életre nem való bábú legyen (pláne, ha az még lány is).”

„Nekem még ma is egyetlen vágyam, hogy bárcsak itt lenne a mama énbelőlem már kétszer annyi lehetett volna, ha valakire rá bírnám bízni a gyerekek nevelését, azt, hogy valaki olyan legyen velük, aki szereti őket. Én bizony elég szentimentális vagyok és folyton és mindig nagyon fontos nekem, hogy a gyerekek szeretetet kapjanak. Ez pedig gátol engem a fejlődésemben és a munkámban.”

Újvári Erzsi levele Matics Ilonának
1930-as évek első fele
Kassák Múzeum

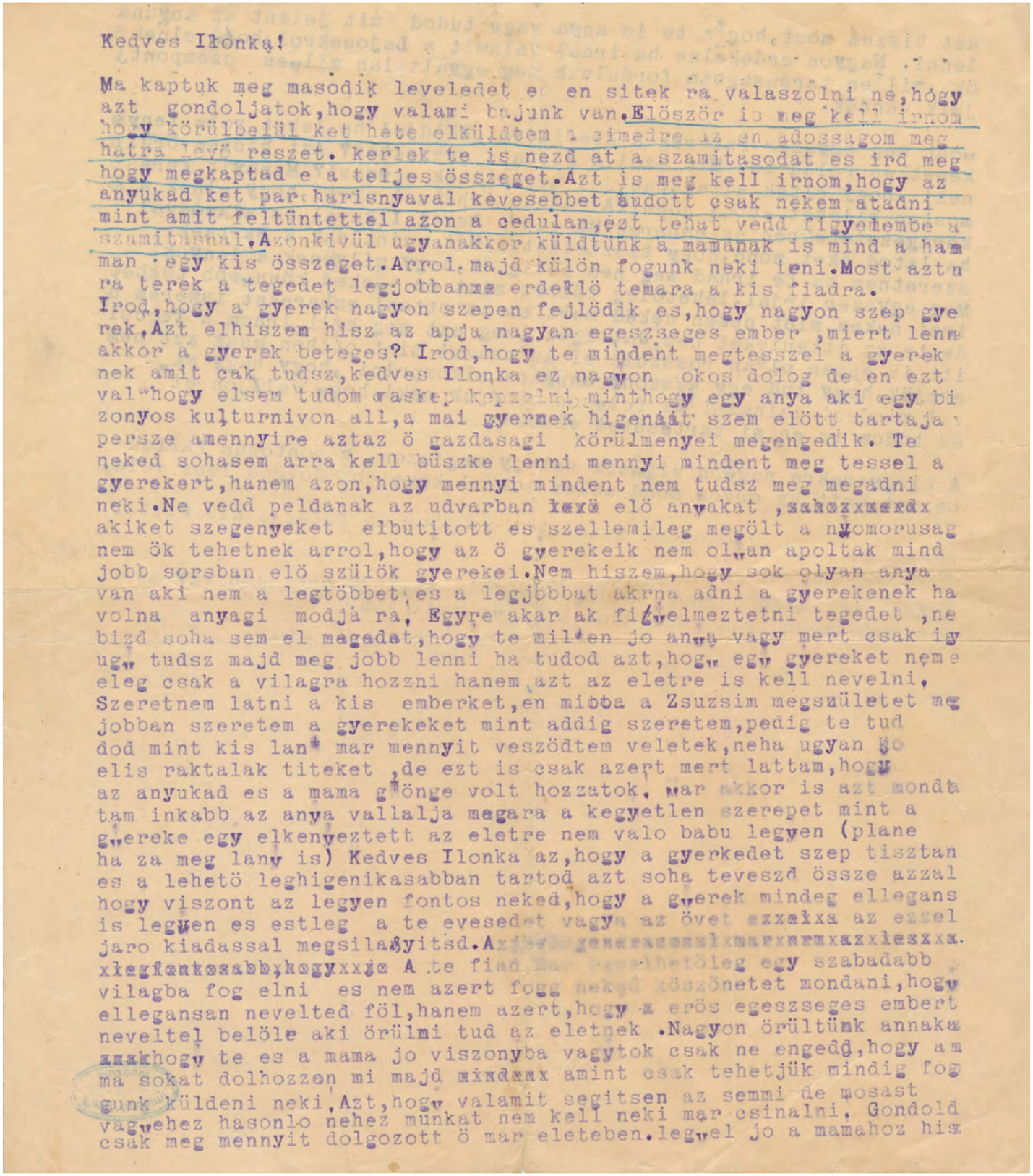

Kedves Ilonka!

Ma kaptuk meg masodik leveledet e en sitek ra valaszolni ne,hogy azt gondoljatok,hogy valami bajunk van.Elöször is meg kell irnom hogy körülbelül ket hete elküldtem a cimedre az en adossagom meg hatra levö reszet. kerlek te is nezd at a szamitasodat es ird meg hogy megkaptad e a teljes összeget.Azt is meg kell irnom,hogy az anyukad ket par harisnyaval kevesebbet adott csak nekem atadni mint amit feltüntettel azon a cedulan,ezt tehat vedd figyelembe a szamitasnal.Azonkivül ugyanakkor küldtünk a mamanak is mind a ham man egy kis összeget.Arrol majd külön fogunk neki ieni.Most aztn ra terek a tegedet legjobbanxa erdeklö temara a kis fiadra. Irod,hogy a gyerek nagyon szepen fejlödik es,hogy nagyon szep gye rek,Azt elhiszem hisz az apja nagyan egeszseges ember ,miert lenn akkor a gyerek beteges? Irod,hogy te mindent megtesszel a gyerek nek amit cak tudsz,kedves Ilonka ez nagyon okos dolog de en ezt val hogy elsem tudom maskep kepzelni minthogy egy anya aki egy bi zonyos kulturnivon all,a mai gyermek higenáát szem elött tartaja persze amennyire aztaz ö gazdasagi körülmenyei megengedik. Te neked sohasem arra kell büszke lenni mennyi mindent meg tessel a gyerekert,hanem azon,hogy mennyi mindent nem tudsz meg megadni neki.Ne vedd peldanak az udvarban kxxö elö anyakat ,szhoxxmxrdx akiket szegenyeket elbutitott es szellemileg megölt a nyomorusag nem ök tehetnek arrol,hogy az ö gyerekeik nem olyan apoltak mind jobb sorsban elö szülök gyerekei.Nem hiszem,hogy sok olyan anya van aki nem a legtöbbet es a legjobbat akrna adni a gyerekenek ha volna anyagi modja ra, Egyre akar ak figyelmeztetni tegedet ,ne bizd soha sem el magadat,hogy te mil'en jo anya vagy mert csak igy ugy tudsz majd meg jobb lenni ha tudod azt,hogy egy gyereket neme eleg csak a vilagra hozzni hanem azt az eletre is kell nevelni. Szeretnem latni a kis emberket,en mioba a Zsuzsim megszületet meg jobban szeretem a gyerekeket mint addig szeretem,pedig te tud dod mint kis lan* mar mennyit veszödtem veletek,neha ugyan jo elis raktalak titeket ,de ezt is csak azert mert lattam,hogy az anyukad es a mama gyönge volt hozzatok, mar akkor is azt monda tam inkabb az anya vallalja magara a kegyetlen szerepet mint a gyereke egy elkenyeztett az eletre nem valo babu legyen (plane ha za meg lany is) Kedves Ilonka az,hogy a gyerkedet szep tisztan es a lehetö leghigenikasabban tartod azt soha teveszd össze azzal hogy viszont az legyen fontos neked,hogy a gyerek mindeg ellegans is legyen es estleg a te evesedet vagya az övet exxaixa az ezzel jaro kiadassal megsilaszyitsd.Axxxx generacionaixmarxnrmxazxlaxxxa. xlegfontosabb,hogyxxjo A te fiad valószinüleg egy szabadabb vilagba fog elni es nem azert fogg neked köszönetet mondani,hogy ellegansan nevelted föl,hanem azert,hogy a erös egeszseges embert neveltel belöle aki örülmi tud az eletnek .Nagyon örültünk annaka annakhogy te es a mama jo viszonyba vagytok csak ne engedd,hogy a ma sokat dolhozzon mi majd mindenx amint csak tehetjük mindig fog gunk küldeni neki,Azt,hogy valamit segitsen az semmi de mosast vagyhez hasonlo nehez munkat nem kell neki mar csinalni. Gondold csak meg mennyit dolgozott ö mar eleteben.legyel jo a mamahoz his

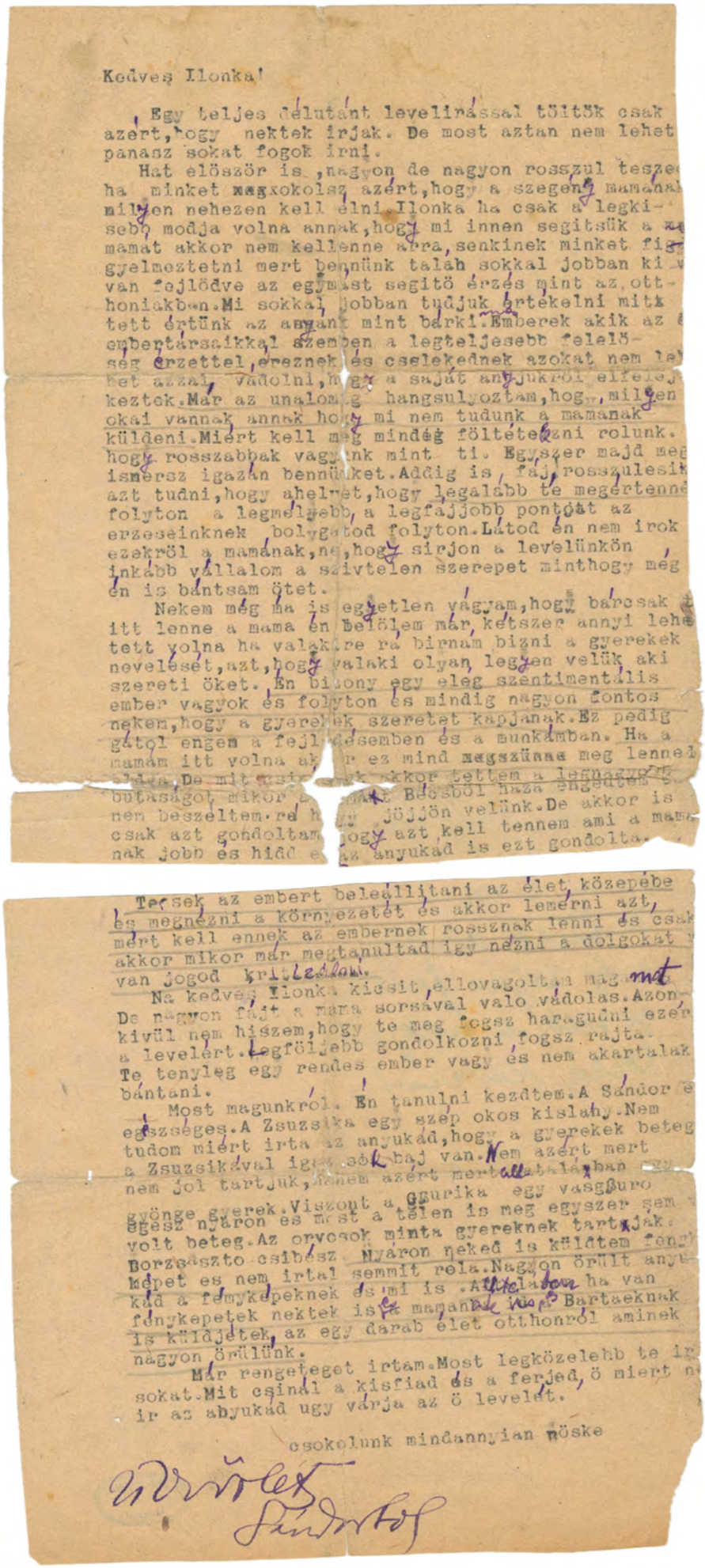

Kedves Ilonka!

Egy teljes délutánt levelirással töltök csak azért, hogy nektek irjak. De most aztan nem lehet panasz sokat fogok irni.

Hat elöször is, nagyon de nagyon rosszul teszed ha minket ~~meg~~xokolsz azért, hogy a szegény mamának milyen nehezen kell élni. Ilonka ha csak a legkisebb modja volna annak, hogy mi innen segitsük a mamat akkor nem kellenne arra, senkinek minket figgyelmeztetni mert bennünk talah sokkal jobban ki van fejlödve az egymást segitö érzés mint az otthoniakban. Mi sokkal jobban tudjuk értékelni mit tett értünk az anyánk mint bárki. Emberek akik az embertársaikkal szemben a legteljesebb felelöség érzettel, éreznek és cselekednek azokat nem lehet azzal vádolni, hogy a saját anyjukról elfelejtkeztek. Már az unalomig hangsulyoztam, hogy, milyen okai vannak annak hogy mi nem tudunk a mamanak küldeni. Miért kell meg mindig föltételezni rolunk. hogy rosszabbak vagyunk mint ti. Egyszer majd meg ismersz igazán bennünket. Addig is fáj, rosszulesik azt tudni, hogy ahelyet, hogy legalább te megértenné folyton a legmélyebb, a legfajjobb pontot az erzeseinknek bolygatod folyton. Látod én nem irok ezekröl a mamának, ne, hogy sirjon a levelünkön inkább vállalom a szivtelen szerepet minthogy még én is bántsam ötet.

Nekem még ma is egyetlen vágyam, hogy bárcsak itt lenne a mama én belölem már kétszer annyi lehetett volna ha valakire rá birnám bizni a gyerekek nevelését, azt, hogy valaki olyan legyen velük aki szereti öket. Én bizony egy eleg szentimentális ember vagyok és folyton és mindig nagyon fontos nekem, hogy a gyerekek szeretet kapjanak. Ez pedig gátol engem a fejlödésemben és a munkámban. Ha a mamám itt volna akkor ez mind ~~megszünne~~ meg lenne eldva. De mit csinálnak akkor tettem a legnagyobb butaságot mikor a mamát Bécsből haza engedtem és nem beszéltem rá hogy jöjjön velünk. De akkor is csak azt gondoltam hogy azt kell tennem ami a mamanak jobb és hidd el az anyukád is ezt gondolta.

Tecsek az embert beleállitani az élet közepébe és megnézni a környezetét és akkor lemérni azt, mért kell ennek az embernek rossznak lenni és csak akkor mikor már megtanultad igy nézni a dolgokat van jogod kritizálni.

Na kedves Ilonka kicsit ellovagoltam magamat. De nagyon fájt a mama sorsával valo vádolas. Azonkivül nem hiszem, hogy te meg fogsz haragudni ezér a levelért. Legföljebb gondolkozni fogsz rajta. Te tenyleg egy rendes ember vagy és nem akartalak bántani.

Most magunkról. Én tanulni kezdtem. A Sándor egészséges. A Zsuzsika egy szép okos kislány. Nem tudom miért irta az anyukád, hogy a gyerekek beteg a Zsuzsikával igaz sok baj van. Nem azért mert nem jol tartjuk, hanem azért mert allatalában egy gyönge gyerek. Viszont a Gyurika egy vasgyuro egész nyáron és most a télen is meg egyszer sem volt beteg. Az orvosok minta gyereknek tartják. Borzsaszto csibész. Nyáron neked is küldtem fényképet es nem irtal semmit réla. Nagyon örült anyukád a fényképeknek és mi is. Alkalomban ha van fénykepetek nektek is és a mamának is. A Bartaeknak is küldjétek, az egy darab élet otthonról aminek nagyon örülünk.

Már rengeteget irtam. Most legközelebb te irsokat. Mit csinál a kisfiad és a ferjed, ö miert nem ir az anyukád ugy várja az ö levelét.

csokolunk mindannyian nöske

Újvárlet
Sándortól

Újvári Erzsi levele Matics Ilonának
1930-as évek első fele
Kassák Múzeum

Életrajzi mikrotörténetek

Barta Sándor a Pénzügyminisztériumban

Az államszámviteltani állami vizsgáló bizottság bizonyságot tesz arról, hogy az Budapesten, 1897. évi október hó 7-én ~ született ~ Barta Sándor ~ urat a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. törvényczikkből folyólag a pénzügyi, valamint a vallás és közoktatásügyi magyar királyi miniszterek egyetértő határozatával kibocsátott szabályrendelet utasításai szerint, az államszámviteltanból irásbeli és szóbeli vizsgálat alá vette, és őt kielégítően képesítettnek találta.

Budapesten 1918 évi Május hó 18napján

a vizsgáló bizottság elnöke.

a vizsgáló bizottság tagjai.

Barta Sándor
államszámviteltani
vizsgaigazolása
1918. május 18.
Kassák Múzeum

„Barta a [Tanácsköztársaság] bukása után, mintha semmi nem történt volna vele, mint volt minisztériumi hivatalnok jelentkezett az osztályán. Kikergették az épületből. Talán senki se tudta róla, hogy merre járt, mit csinált a forradalomban, de zsidó, és ez elég ahhoz, hogy volt kollégái kidobják maguk közül."

Kassák Lajos: *Egy emőer élete* (részlet)

Barta Sándor portréja
1910-es évek
Kassák Múzeum

Barta Sándor igazolványképe
1910-es évek
Kassák Múzeum

Újvári Erzsi Budapesten

„Testvéreim még mindig a szemfedélgyárban dolgoztak. Este hazajöttek, szívesen fogadtak, nevetgéltek és kelepeltek, látszott rajtuk, hogy örülnek az érkezésemnek. Leglármásabb a Bözse volt, a kis fekete, aki még most is alig látszik ki a földből, de már dolgozni jár, a ruhája ócska, poros, s a vastag szálú, fekete haját tövében már megrágta a szemfedelekről lehullott meszes por. Ő már Pesten nevelkedett, s még mindig mennyire meglátszik rajta a vidék. Félszeg és esetlen a hízelkedéseiben, erősen lesimított haja egy vékonyka copfba van fonva, lábfejei kissé befelé görbülnek a nagy cipőkben. […] Szombaton Bözse hozza a fizetését. Ő az egyetlen fix jövedelmi forrása a családnak. Sokat, roppant sokat dolgozik ez a kislány. A hadiüzemeken kívül talán a szemfedőgyáraknak megy a legjobban a városban. Ebben az iparágban konjunktúra van, majdnem éjjel-nappal dolgoznak, és a hitványka lányok még soványabbakká és vérszegényebbekké válnak a hajszában. A pinceműhely fülledt levegője és a szálló mészpor nemsokára őket is a sírba dönti. Bözse, ha este hazajön, fehér a haja a mésztől, s olyan fénytelenek a szemei, mintha hályog volna rajtuk.”

Kassák Lajos: *Egy ember élete* (részlet)

Újvári Erzsi portréja
Bécs, 1920 körül
Kassák Múzeum

Uitz Béla
Újvári Erzsi fiatalkori portréja
1915 körül
Braun-Barta család gyűjteménye

Újvári Erzsi felfedezése

„Egyszer belenéztem az irkájába, és megleptek az egyenetlen betűkkel, gyakorlatlan kézzel írott mondatok. Egy bontakozó, értelmes és színes lélek szól ki az írásból. Az az iskolai feladat, hogy saját életükből, mindennapi tapasztalataikból írjanak kis történeteket. Önállóan kell komponálniuk. Bözse írásai mások és többek az egyszerű iskolai feladatoknál. Milyen jó megfigyelőképessége és eleven, gazdag fantáziája van ennek a szegényke lánynak. Nem vagyok elfogult vele szemben, de majdnem irigylésre méltó az, amit ő öntudatlanul csinál. Meglátszik rajta, hogy a kis szabad idejét a mi környezetünkben éli le, de van saját egyénisége is, arrafelé néz, mint amerre mi, de olyasmiket lát meg, amit mi nem láttunk.

– Különös ember ez a kis taknyos – figyelmeztettem rá Jolánt. – Figyelnünk és segítenünk kellene őt. Milyen más, primitívebb és esetlenebb volt a mi elindulásunk. S éppen azért, mert tudjuk, mi az, fénysugár nélkül bolyongni, oda kell állnunk melléje.

Jolán is belenézett az irkába, és ő is különöseknek és szépeknek találja a kis történeteket.

– Ha sikerülne megcsinálnunk a lapot, kuriózumképpen lehoznék a dolgaiból. Nem úgy, mint irodalmi értéket, de olyan emberi dokumentumok ezek, amelyek így, nem készen, kidolgozatlanul is értéket jelentenek. Láttam néger szobrokat és barlangi rajzokat, valahogyan ezeknek a rokonai ezek az írások.

Leültünk Bözse mellé, hogy beszélgessünk vele a leckékről. Szinte szemérmesen védekezett. Nem mondtuk neki, hogy különöseknek vagy jóknak tartjuk az írásait, ő ezt a dicséretet meg sem értette volna, de úgy beszéltünk vele, hogy még jobban kinyíljanak a szemei, és még nyíltabban merje megmondani, amit érez és gondol. Ha ő nem is veszi észre: a pubertás idejében van, s ezért majdnem hisztérikusan érzékeny. S nemcsak a bőrös húsoktól, a zsírgyöngyös kávétól, hanem a nyers szavaktól és a fürkésző tekintettől is megémelyedik, és érzékenyen bezárkózik.

Jolán melegen és bizalmasan úgy beszél vele, mintha egykorú barátnője lenne, s ez a módszer bevált. Bözse, akinek még sohasem volt barátja, most kitárulkozott, kérdezgetett és tanult anélkül, hogy különösebben nehezére esett volna. A nagy idegenségben nekünk is jólesett, hogy felfedeztük őt a magunk részére. Eggyel többen vagyunk vele anélkül is, hogy egyelőre osztana vagy szorozna számításainkban."

Kassák Lajos: *Egy emᵬer élete* (részlet)

Háború! Asszony! Holnap!

Nagyot csuklott a világ s napra mutatta megfordult gyomrát.
Háború. Veszett fejvesztés. Görcsökbe fulladt asszonysírás. Vörös plakát-proklamációktól bolonduló utcák! Kígyózó embercsomók.
Pálinkagőz. Veszekedett kiabálás.
– Háború!
Szikkadt mezők piros nedvet várnak... Sorozás. Kékbe bujt emberek.
Fertőző újsághírlegendák.
– Háború!! – Háború!!!
Világot verbuváló trombiták. Dicsőülő térképkulik. Acélköszörülés.
Könnyes búcsúzkodások.
– Emberfalás!!!!
Vajúdó anyák. Istenre fogadkozás... Aztán csak bódító víziók...
Megfojtott embercsírák.
A zilált térben bús, éhen bőgő kéménytorkok.
Döglődő gépek. Utolsó feszítés. Megszakadt bugás.
Tárt gyárkapukon át falkába ijedt igások rohannak feléd: Élet méhe Város!
Hozzájuk is elért. Kiemelte fiatal testüket boldog éréséből.
– Háború...
– Hát neked is menned kell?
– !
– Itt akarsz hagyni? Nem érzed milyen tüzes vagyok?
– !
– Harmincadik éjszakán már nem ver a szíved? Ki kell hát neked, ha itt tudsz hagyni?
– Ember vagyok én is!
– De az enyém...
– Hívnak!
– Az én emberem vagy!!
– Megbokrosodott a világ – így mondják – meg kell nyugtatni... és ment...
Két marasztaló asszonykar szakadt le a nyakáról. A feje égett. Szája csücsös maradt a lágyító csóktól.
Magába húzta a hömpölygő erőkoszorú: elnyelte a kaszárnyák óriás harcsaszája...
Az asszony csak álldogált... üldögélt és várt... várt!
Özvegy, kicsiny szoba. Savanyu étel. Aranyhátú dongók szíjják verítékes fejét. Merő vágyasság, de semmi... semmi okos előrelátás.
Másnap. Vizes párnák. Lecsuklott fej. Mélygödrű szemek.
Megfonnyadt combok. Pattogzott szájcsíkok. Láz... forróhideg láz.
Egy szép álom.
Sárga karikák, vörös karikák, fekete karikák... Összezavarodott színszósz...

Újvári Erzsi

Megfürdött, dús férfitestek a forrázó naparanyban.
Ébredés.
Kínzó vádak. Csitítgató szomszédasszonyok. Betegség.
– Csak jönne...
– Csonka?
– De szeret!
– Hűlő a teste?
– Körülpólyálnám az enyémmel.

*

Elégek egyedül...
Levél. Meghalt. Homlokon lőtték.
– Szép uram! Segítség! Jaj a szívem!!!

*

– Még élek?
Tipegős rókafejű anyókák járnak hozzá reménygyújtásra. De hiába.
Éjjeli kínok. Kitépett hajcsomók. Valami kormos keverő-kavaró kéz vájkál az agyában.
Bús halott-misék pompásodnak föl az éjszakáiból.
Zsiros szagú gyertyák. Megpántlikázott gipszapostolok. A tömjénes hajóban sárga fejek, leszakadt állkapcsok, kitolt szemgolyók borzalomgúlája kapaszkodik a csillagszöges boltozatra.
A pap most a homloka fölé emeli az égő teli kelyhet.
Orgonabúgás. Éneklő alakok. Szelíd csengőnevetés.
– Én édes szép párom!!
Fájó körmei futó vörös gyöngyöt ásnak föl a húsából.
Nagy, mindent lefogó csend. De ez sem tart soká.
Hamar bukó napok. Szomorú megszokás.
Ősz... Tél... A ragasztó bajok fölött tavaszi életbe derülés. Új, gabalyító iramok a megpetyhütt erekben.
Cicomás nősténypajtások. Delejes „majd meglátja" biztatások.
Bámultató kirakatablakok...
Végre egy katona.
Éhes szemvillanások.
Fejükbe tűzbokrot gyújt a vágy. Szabad ujjaik görcsösen egymásba fonódnak.
– Régi ismerős!
– Bizony, az én uram is... Szegény!
Még néhány föl-fölütődő fájás.

Aztán mindenben csak az egymásért valóság végtelen delíriuma.
Csók. Pénz. Korcsma. Párföm. Izzadt arcok. Meztelen vállához surlódó vállak, a szemébe esett idegen szemek.
Körülötte részeg némberek az éjfélutáni vásáron.
Megborzongott.
– Forralt bort ide!
Félt, hiszen ez volt az első, s ő igy parancsolt:
– Pálinkát.
Hurrogtak a reszelős torkok. Sütögető ital. Kábuló fej. Megforralt, bolonduló vér...
Érzi, hogy egy ólmos, forró kéz kúszik a testén.
– Jaj a fejem!
Újabb melegség. Lúdbőrös remegés. Megcsukló fáradt derék.
– Ugy-e te leszel az én második uram?
Meghallották. Száz szájon egyszerre sírva-nevetés.
Valaki a csillagokig káromkodott.
Egy asszony az italos asztalra ugrott. Már semmit se tudott égő, nyomorult magán kívül. Magasra dobta csokros lábát, hogy szinte az dominált mindenek felett:
– És ki lesz, jaj, ki lesz az Én második uram?

A Tett, 2. évf. 13. szám, 1916. május 6., 209–211.

Barta Sándor: *Vörös zászló*

Barta Sándor expresszionista szabadversei 1917-től kezdve jelentek meg Kassák Lajos *Ma* című folyóiratában. Költeményeiben az aktivista mozgalomban tematizált társadalmi kérdések kerültek a fókuszpontba. Az 1918–1919 között íródott versekben nyomon követhető a Kassák-kör politikai radikalizálódása is. Barta verseiből 1919 januárjában jelent meg egy válogatott kötet, *Vörös zászló* címmel.

Telep

Karfiolos szusszal a gyárkémények,
körbeácsorogják az eget.

A trapézos udvarkák fölött
a felhők elkarvajkodnak,
amig a szélvakarcs (tornádózik már az óceánon)
viharba nem paskolja őket.

De az asszonyok
addig föléhadonásznak a lábosoknak,
(üresség, pofon és szitkok affinitása)
a kölykök zsokézva bégetnek a korlátokon,
amig három pofoznivaló beledagad a vasrozettákba,
mire a suszter, a szabó és a lakatos felesége sirógörcsösen kirepesztik a vasat,
felkapják az ellilult kölyköt,
s belehajítják a szellőzetlen szögletekbe, mint a tésztát.
És a sivalkodásban újra nekitérdelnek a behordott padlóknak
(vér – lúgkő és gyomorgörcs H_2O ja)
a négyzetnyi szenny pedig megnő a tériszonyos falatlanságig,
és belehörög az ájulatba.

De ezt sem lehet sokáig.
A meredt halálból
a szomszédasszonyok ecetes korsókkal,
– Hordók! Hektoliterek! Nem! Nem! Menjetek! –
visszacibálják őket a négykézlábba.

És újra nekivadulnak a csöbröknek,
nekimarjulnak a döglött sparheltoknak,
és megint a gangok, a kölykök, a másik,
hogy hisztériásan kirontsanak

Barta Sándor

s vijjogva egymáskontyába denevéreskedjenek,
(a teregetés – földalá – mosógőz)
az idő egy billiomoda az ok.

Este a férfiak miattuk mennek egymásra a tüzes piszkavasakkal,
a heringszagú késekkel,
de a hűvösre szalasztott szobákban ő alattuk ropog a cihás bordázat is,
(kint suhog a szappantalan mosás) –
s vasárnap hajnalban az asszonyok is velük szuszoghatják
megbujt életüket
és estig bárgyún egymásrakönyökölnek a grádicson.

Ó Rendeltetés!
Ó Erény!
Ó Munka!
Dicsérlek!

Itt lakik a reumás suszter,
a vesebajos szabó,
a féltüdejű lakatos,
a nyomdász a vak,
az ács a süket
és itt laknak az asszonyok is, de ezek csak szívbajosak.

Barta Sándor: *Vörös zászló*, 1919.

Primitív Szentháromság

Barta Sándor

Ég kék, fű zöld, mosónő tüdővészes,
a péklegény a mosónő fia,
a prostituált a mosónő lánya
s ők mind, mind benneállnak a reggelben,
a reggel pedig szétragyog a látóhatáron,
a látóhatár beöltözködik a hegyekbe,
a hegyek beleernyednek a városokba,
a városok fölött sűrű masszákban tömbösül a füst,
a füst, a kén, a hő.

Mosónőre várnak a felpúpozott teknők,
a teknők köré felnyargalnak a falak,
a vörös vasdromedár is odanyerít,
a csöbrök és az üstök is lemordulnak a zsinórpadlásról
és kanyarog a gőz,
a gőz, a tűz, a víz.

A péklegény addig belisztezi a fejét,
a péklegénynek kiöklösödik a melle,
a bordái alól versenyt gyalogol a könny,
s az inasok végigtörlik a cuppanó tésztákkal,
és a tetőről zuhog a liszt,
és a padlóból bugyog a víz,
és a tűz ki akarja ásni a falakat és néha beleharap a levegő mellébe,
és a higany harapja az üveget
s a vér harapja a bőrt,
a konyhákban pedig folyton dagasztanak –
Jézus!
a tűz, a konyhák, a liszt.

Az utcákon égig nőnek a cselédlányok és két sárga folt röhög
a hónuk alatt.
És a mosónő már csak két hétig fog élni, mert 320
ember megint beleesett az okkerbelű sárba
Jaj!!!
Az ablakokból rövidnadrágosokra kimumuskodnak a prostituáltak,
az egyik prostituált a mosónő lánya
és szép, kifésült maszkot dug ki az ablakon,
mert az ő feje a mosónő feje,
a mosónő feje: ráncos alma.

A mosónő keze is ráncos,
és most pörög és forog és dörgöl,
és nincs is neki feje,
mert a tüzes vasdromedár az ő feje,
mert a sok vizes rongy az ő törzse,
mert a két csöbör az ő lába,
füst pipázik a szeméből,
és a fülével lát,
csak a két keze dominál,
a két keze dominál.

A prostituáltnak bársonyból gyalulták a kezeit,
a prostituált vörös hasakat szokott gyújtogatni,
és kövér bácsiknak országutat csiklandoz a hátgerincükre,
és akkor térdel
és lobog a haja
és liheg,
és aztán, a nagy, lila boltokban vehet magának vöröset, sárgát és zöldet.
Bizony.

A péklegény pedig a bátyja,
és a péklegénynek lampionból vannak a karjai
és a feje vörös téglakapu
és a szeme két feneketlen láda
és a füle két kemence nyílója
és nincsen neki orra,
orra.

A mosónő testvére a prostituáltnak és testvére a péklegénynek és a péklegény a férfi.
A férfi megy,
a város térdre alázatosodik,
és jobbról megy a dromedár fejű mosónő
és balról megy a maszkfejű prostituált,
és a péklegény fogja a kezüket.

Mert a péklegénynek konyhakésből van a feje
s a hold felkrajcárosodik s a nap lesúlyoz,
és a mosónőnek mézből van a teste,
s a harangok csilingelnek,
s a prostituáltnak rakétából van a nyelve,

s a rendőrök a csákójuk hegyén posztolnak,
és a tébolydák zöld szalagokat vonyítanak az égre.
S ők mennek.
Mennek a jeges mosókonyhák fölött,
a vörös műhelyek fölött,
élet és halál fölött,
férfi és asszony fölött,
gazdag és szegény fölött,
és felzendül a hangjuk,
a hangjuk, a hangjuk
vadul.

Barta Sándor: *Vörös zászló*, 1919.

én a 15.000 évnélküli életet, a 20 éves életedet rakétázom,
de ezzel nem mondom, hogy lányért, becsületért vagy valami más
tízigés lelkiismeretgyulladásért
fejest ugorj a 6-ik emeletről.
Mert fiatalember, ez röhögni való
De ha késő este kiszédülsz az utcákra
a villanykörtés cellákból
vagy a műhelyek gazdás karmaiból,
vagy akár a föld alatt száguldó villamosok légfékje mellől
s pollúciós örömmel kievezel a korzók gépfegyverezni valón nyálas
emberkáoszába – görbült ívlámpák szalmanyalábokat kvarcolnak rád
– vagy a bordélyviskók vörös díványain üvöltöd az életet,
} sárga kontraszt ott a hús
vagy a vén, kerítővé kényszeredett jövendőbeli anyósod
csiklandoz a sápkóros lánya köré a mindennapos pörköltjével,
– sárga kontraszt ott a lány –
lány, barátom: a négyzetnyi falak közt a rossz tüdeje fölévisít
a varrógépes életének,
s a kapuszájú Némber,
SÁRGA KONTRASZT!
s te elhiszed, hogy élet!
Milyen röhögni való ez, fiatalember,
fiatalember, fiatalember!
Mert neked sohasem mondták meg, hogy a munka nem erény,
neked azt sem mondták meg, hogy a tested legjobb életéért
a jog bátorságával csákányozd magad alá a dolgokat,
– az emßer is csak ßarátos vagy ellenes matéria –
neked nem mondják meg, hogy ki az a minden-mindegybe narkotizáló
Anatole France,
s a Többi,
hogy ők építkeznek benned és formálnak marionettes típusba
talán nekik se tudottan (?)
hájhasú akarások alá.
Neked nem mondják meg, hogy ki az a céltudatos, mérföldes tenyér,
aki lila nyavalygások elől simogatja ketté a drapériákat a jószagú
színházakban,
a mozikban az „erkölcs diadalát" plakátozza a bamba házmesternek
s az anyák eszébe,
s amelyik a szentimentalizmus millió képeslapjával (röpirat!)
ökörnyálazza holdkórosra a varrólányok és a jóinú henteslegények
életét.
Neked semmit se mondanak meg,
téged hagynak: ó szent szabadság!

Te, aki a belváros erekciós hímjei s a térdig bokák nősténye közt pelyhesedtél,
vagy a külváros csatornái körül szemelted ki magadnak az asszonyt és a tüdővészt,
fiatalember, te nem tudod, mi az élet.
AZ ÉLET!

Az élet a labilitás,
az akárhol felterebélyesedés,
az akármikor nótába-zendülés,
a hét vasárnapos hét,
a nevetés, az ököl, a közel-messzi,
Szocializmus, Anarchizmus, bitós halál,
Értem! Érted? Értem!!!

És most képzeld el mindehhez a vizeket,
de mindenütt, mindenütt a földön:
evezősök kedve pirosba zendíti a levegő ragyogó testét,
képzeld a zöld mezőnyöket:
metszetes testű atléták pukkanásig feszítik a mellüket,
hogy elsőknek roskadjanak a célbírók elé,
képzeld el, hogy otthon üresek a tág, hatalmas homlokú kórházak,
a horizonton egészséges gyerekek sikoltoznak a kilométeres hullámvasutakon,
a hegyekből felrakétázik a fehér ruhás lányok szabadult élete,
a világ vacsoráján senkisem marad éhes,
és mindenütt felzendülnek a hegedűk,
a parkokban póznás legények és nevető lányok vitatkoznak a Mindenről,
és senki sem kérdezi, miért, hogy főbedurrantsa magát.
Fiatalember, ha nekem hiszel, tudom, szemen röhögnek a bölcsek és a józanok,
de én, aki átfetrengett éjszakákon s parázs testvéreim
közti verekedéssel víz alá gyilkoltam magamban a művészt, a poétát,
– *hogy eszközzé teljesedjék* –
utat szőnyegezek eléd.

Barta Sándor: *Vörös zászló*, 1919.

ha ember, és idegeid még nem drótosodtak vigasztalanra,
ha a föld, az asszonyok és a könyvek becsületes sürgönydrótja vagy,
jól vezető, kitüzesedő acél, de öntudatos, akaratos ököl is,
negatívumokban is pozitívumok lesújtó keresztmetszete,
ha nem vagy még sem a könyvek élősdije
s fejedben még nem orkeszterkedik sem több, sem kevesebb,
mint zendülő fiatalságod markáns örömbe, tevésbe sajdulása,
ha a csikótáncos eszedet még nem keverték el klasszikus kultúrák
elaggott maszlagjai,
de a mai festők sem, akik épp a 66.000-ik krisztusproblémát
s az öregannyuk csámpás teáskannáit feszítik vászonra,
a burnót-eszű tudósok, akik ökörnagypofával a szenegambiai legyek
bélsaráról köteteznek,
ha nem hiszel a költőknek sem, akik ma,
1918 véres hasábjaiban és tegnap és holnapután
és valahányszor nincs mit zabálniok,
életet, erőt és örömöket himnuszolnak,
ha visszaütöd az apádat és elnevetsz az anyád fölött,
mert a család szent nekikkényelmesével akarnak a keblükre
zsinegelni,
ha fellázítod a tanáraidat az öntudatlan (?) júdáskodásuk ellen,
az anyád cselédeit a hajnaltóli alátok őrjöngés és az apád
kéjencsége ellen,
ha az anyádat fellázítod az apád ellen s kiviszed a
visító gyermekszobából és a bűzös konyhákból a napra,
ha az apádat fellázítod az igába-kényszerült élete ellen,
hogy 40 éves korában tüdővészben és becsületben el ne patkoljon,
a nővéreidet a vérbajos nevelőnőik hisztériái ellen,
és az eszükből kiollózod az életstandardba rugódzó nyálas kedvüket,
ha a barátaidat kilopod a hegyekbe s a bányák vörös
méhében megformálod nekik a magukba roppanást,
ha a mérnököket megvarázsolod, hogy tág, világos lakóházakat
tervezzenek,
a kőműveseket, hogy lopva még szélesebbre malterozzák az
ablakokat,
s ékes, higiénikus utcákat hasítsanak és kerteket, tereket
sokszögezzenek,
az orvosokat, hogy beszéljenek „Nekik” a tudás antitoxinjáról,
az ügyvédeket, hogy hullaszagú tárgyalótermekben párhuzamot
mennydörögjenek a rablógyilkos és a bankrészvényes között,
a vegyészeket, hogy ne új nitroglicerineken,
élelmiszerhamisítványokon kancsukázzák véresre a bitang eszüket,

a vasutasokat, hogy dübörgő acélhordák helyett a kultúra dinamitos
reflektorjait építsék be a vérbe és újságtalanba dagadt falvakba,
a parasztokat, hogy ne földeljék be a fülüket és az ablakukat s vad,
akaratos pózzal szemen röhögjék a pezsgős kedvű földesurakat,
ha legközelebb újra kilovagolnak a határokba kölcsönt tervezni,
a hivatalnokokat, hogy az orrukkal ne gyalulják tükrösre
a cégvezetők parkettjét,
s Valamennyit, hogy egy reggel égő öklökbe falkázzanak és
mindent, mindent formáljanak a megváltó éhükhöz és senkire, senkire
se hallgassanak, aki megint agyalágyult csordának árverezi őket s
a tömeg méltóságával júdáskodik az orruk alá

Ember, ha ezt teszed, Testvérem vagy,
üdvözöllek a Földön.

Barta Sándor: *Vörös zászló*, 1919.

Barta Sándor meséi

Barta Sándor a Tanácsköztársaság alatt írta első, népmeséket imitáló prózavesét. Meséjét a *Ma* 1919. május 31-i kaposvári propaganda előadásán Simon Jolán olvasta fel. 1919 és 1921 között írt meséiből 1922-ben jelent meg önálló kötet, *Mese a trombitakezű diákról* címmel.

A Tanácsköztársaság alatt élénk vita folyt a mese munkásmozgalomban és népoktatásban elfoglalt helyéről és szerepéről. A Balázs Béla és Lesznai Anna vezetésével megalakult Közoktatási Népbiztosság Mese-Osztálya mesedélutánokat szervezett, és pályázatokat hirdetett munkásgyerekeknek szóló történetek írására.

A Tanácsköztársaságot követő években a *Népszava* több ifjúsági könyvet is kiadott, Várnai Zseni, Nagy Teréz, Beke Margit és Ego (Fried Margit) tollából. 1923-ban Migray József és Takács Mária szerkesztésében megjelent *Mesekincs* című kötet a világ népeinek meséiből közölt válogatást. Ez volt az utolsó *Népszava* által kiadott mesekönyv, 1923 után ez a téma kikerült a baloldal programjából.

Barta Sándor
Mese a trombitakezű diákról. Mesék és novellák, 1918–1922
Borítóterv: Kassák Lajos
Bécs, Ma, 1922
Kassák Múzeum

Balázs Béla *Ne vegyétek el a gyermekektől a mesét!* című cikkében a népmesék munkásmozgalmi jelentőségét abban látta, hogy a népmesei toposzok a prekapitalista, osztálynélküli társadalmak termékei. Migray József a népmesékben megjelenő mitikus hősalakok társadalmi mozgósító erejét hangsúlyozta: „A szocializmus megvalósításához a népmesék rettenthetetlen hőseire van szükségünk, optimistákra, akik bíznak magukban, igazságos ügyükben, és bátran szemébe néznek minden akadálynak."

A mese.

Irta: Migray József.

Kinek ne volnának gyermekkori emlékei viharos téli napokról, meleg fütött szobákról, alkonyatokról, estékről vagy csillagos nyári éjekről, mikor mesét hallgatott tágra nyilt szemekkel, elszoruló szivvel, hogy mi lesz a mese hősének sorsa, kinek annyi akadályt kell legyőzni, aki mindegyre ujabb életveszedelmek közé kerül?

És ki gondolt gyermekkorában arra, hogy mindaz a sok fantasztikum — „nem igaz". Minekünk *akkor* igaz volt. A gyermeki léleknek igaz minden, amit a fantázia alkot, neki minden él. Neki fü, fa, virág, állat, felhő, vihar, napsugár, patak, folyam, tenger, szóval minden, ami körülveszi, édes szellemtestvére. S együtt aggódik s együtt ujjong a mese hősével, teljes lélekkel együtt él vele, egynek érzi magát vele. És ha a mesével és annak minden fantasztikumával annyira egybefonódik a gyermeki lélek, akkor kell, hogy a mese valamilyen alakban *igaz* legyen, hogy a mese tartalma valami olyast foglaljon magában, ami azonos, ami megegyezik saját életünk tartalmával. Mert érdekel-e bennünket egyéb, mint a magunk sorsa, a magunk élete, a mi saját létünk titka? És minden müvészi alkotásban az ember saját belvilágából: gondolataiból, érzéseiből, vágyaiból, akarásaiból vetitett ki egy darabot a külvilágba és rögzitett meg. Minden korban az volt a müvészet feladata, hogy a kort és az illető nép egyéniségét képszerü, szemlélhető formában kifejezésre juttassa. Egy darab életet tárjon elénk, vagy magát a teljes életet. A változó korok és a müvészet változó formái egyetlen közös célra törnek: kifejezésre juttatni a mindegyre tökéletesülő, mindegyre magasabb életformákat kifejtő embert s igy az összes müvészi alkotásokban van egy közös vonás: az ember természetéből, az ember lényegéből eredő szellemi azonosság. Mert bármily érdekesek legyenek is az ember szellemi fejlődésének, társadalmi történetének egyes fokozatai, teljes értelmüket tulajdonképen csak egymáshoz való viszonyukban találjuk meg, a kibontakozás egész folyamatában. A mesék müvészi

92

Migray József
A mese
Népszava Naptár, 1919

Ego (Fried Margit)
A régi ház gyerekei
Budapest, Népszava, 1920
Országos Széchényi Könyvtár

„Ez a könyv a Magyarországi Munkások Gyermekbarát-Egyesülete gyerekeié lesz; no meg az én gyerekeimé."

(Fried Margit)

Vita a Proletkultról Bécsben

Kassák aktivista művészcsoportja 1922-ben ideológiai viták miatt felbomlott. Elsőként Uitz Béla, a *Ma* társszerkesztője hagyta el a csoportot, és májusban, *Egység* címen proletkultos folyóiratot alapított Komját Aladár költővel, aki korábban szintén a *Ma* köréhez tartozott, de már 1917 végén szakított Kassákkal. Az *Egység* célja a moszkvai pártdirektívák mentén alakított Proletkult magyar nyelvű fórumának megteremtése volt. A lap első számaiban vitába szálltak Kassákkal, és ellenforradalmi, polgári, l'art pour l'art elhajlással vádolták meg a *Ma*t.

Az ideológiai nézetkülönbségekből fakadó vita abból a dilemmából indult ki, amely már a Tanácsköztársaság alatt megfogalmazódott: alkalmas-e az avantgárd művészet arra, hogy a tömegekhez szóljon, és segítse a kommunista forradalom politikai és kulturális céljait. Uitzék véleménye szerint az avantgárd újabb (nyugati) tendenciái öncélú formalizmushoz vezettek, és ezeket követve Kassák és társai is szem elől tévesztették a mozgalom eredeti céljait.

Barta Sándor és Újvári Erzsi kezdetben Kassák mellé álltak. Barta a vitában a *Ma* álláspontját osztotta, amely szerint a bukott politikai forradalom után az új művészet célja sokkal inkább a munkásosztály kulturális forradalmának elősegítése kell, hogy legyen, amely így organikus társadalmi átalakuláshoz vezet majd. 1922. nyár végén azonban Barta és Újvári is szakítottak Kassákkal. Barta novemberben *Akasztott Emßer* címen új folyóiratot alapított, amelyet az „egyetemes szocialista kultúra" orgánumának szánt. Az első számban közölt kiáltványában a Proletkult céljaival azonos „Nemzetközi Kultúrforradalmi Internacionálé" munkatervét vázolta fel.

Az *Akasztott Emßer* első számaiban Barta és Újvári a kommunista program mellett saját dadaista verseiket is közölték. Az *Egység*ben megjelent kritika az avantgárd és a Proletkult elveinek összemosására rámutatva igyekezett Barta lapját a „helyes irányba" terelni. 1923-tól az *Akasztott Emßer* címe *Ék*re változott, és a mind címében, mind tartalmában megújult lap a proletkultos elvek mellett kötelezte el magát.

Rosinger Andor
Kritika az „Akasztott Ember”-ről

„Túl az elvi tisztázatlanságán, s a megalapozottság hiányán, az »Akasztott Ember«-nek határozott és komoly értékei vannak. Harcol a művészet ellen, mint önálló életforma ellen, harcol az esztéticizmus minden formája ellen. […] Az a tény, hogy Barta Sándor olyan rövid idő alatt egy pesszimista, kispolgári-anarchista, minden diszciplina – még a proletár-disciplina – ellen is lázadó felülállásból mindinkább konkrét politikai állásfoglalásra kényszerült, – sőt ma már a Kommunista párt jogosultságát is elismeri, arra a reményre ad okot, hogy amennyiben […] elvi hibáit és tisztázatlanságait leveti, a kommunista mozgalom és a proletár kultúra mozgalma, értékes munkást nyer benne.”

Egység, 1. évf. 4. szám, 1923. február 10., 16.

Barta Sándor levele Déry Tibornak
Bécs, 1922. november 8.
Petőfi Irodalmi Múzeum

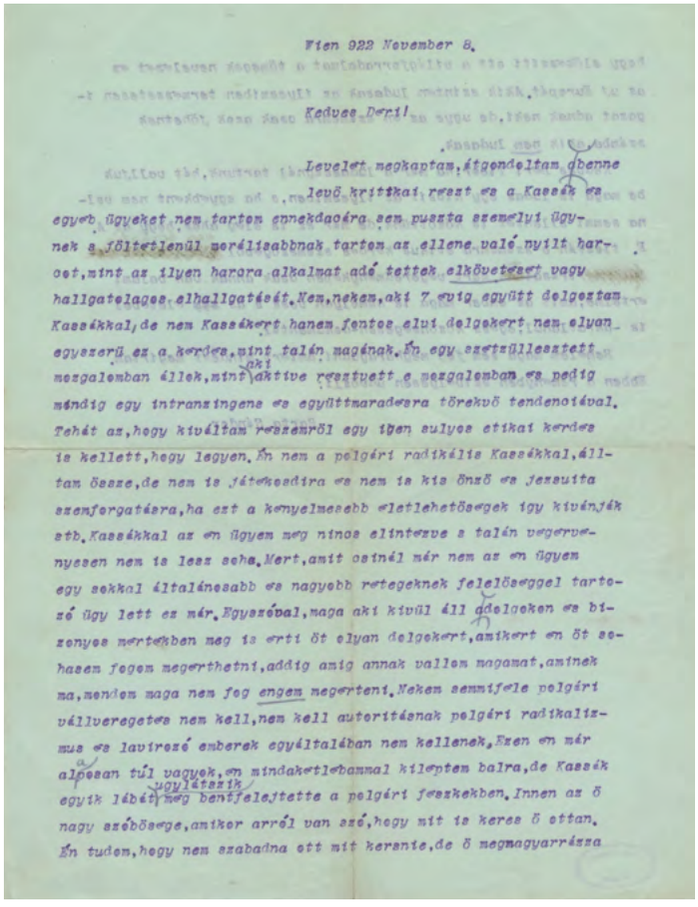

Wien 922 November 8.

Kedves Deri!

Levelet megkaptam, átgondoltam abenne levő kritikai reszt es a Kassák es egyeb ügyeket nem tartom ennekdacára sem puszta szemelyi ügynek s föltetlenül morálisabbnak tartom az ellene való nyilt harcot, mint az ilyen harcra alkalmat adó tettek elkövetesét vagy hallgatolagos elhallgatását. Nem, nekem, aki 7 evig együtt dolgoztam Kassákkal, de nem Kassákert hanem fontos elvi dolgokert nem olyan egyszerü ez a kerdes, mint talán magának. Én egy szetzüllesztett mozgalomban állok, mint aki aktive resztvett e mozgalomban es pedig mindig egy intranzingens es együttmaradesra törekvö tendenciával. Tehát az, hogy kiváltam reszemröl egy igen sulyos etikai kerdes is kellett, hogy legyen. Én nem a polgári radikális Kassákkal, álltam össze, de nem is játekosdira es nem is kis önzö es jezsuita szemforgatásra, ha ezt a kenyelmesebb eletlehetösegek igy kivánják stb. Kassákkal az en ügyem meg nincs elintezve s talán vegervenyesen nem is lesz soha. Mert, amit csinál már nem az en ügyem egy sokkal általánosabb es nagyobb retegeknek felelöseggel tartozó ügy lett ez már. Egyszóval, maga aki kivül áll adolgokon es bizonyos mertekben meg is erti öt olyan dolgokert, amikert en öt sohasem fogom megerthetni, addig amig annak vallom magamat, aminek ma, mondom maga nem fog engem megerteni. Nekem semmifele polgári vállveregetes nem kell, nem kell autoritásnak polgári radikalizmus es lavirozó emberek egyáltalában nem kellenek. Ezen en már alaposan túl vagyok, en mindaketlebammal kileptem balra, de Kassák egyik lábát ugylátszik meg bentfelejtette a polgári feszkekben. Innen az ö nagy szébösege, amikor arról van szó, hogy mit is keres ö ottan. Én tudom, hogy nem szabadna ott mit kersnie, de ö megnagyarrázza

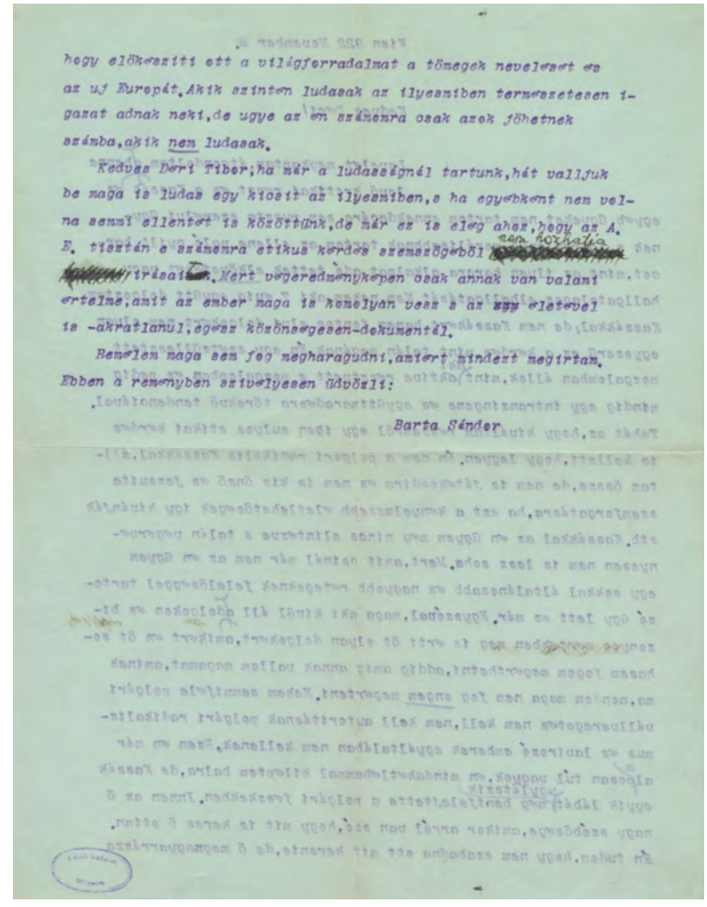

hogy elökeszíti ott a világforradalmat a tömegek neveleset es az uj Europát. Akik szinten ludasak az ilyesmiben termeszetesen igazat adnak neki, de ugye az en számomra csak azok jöhetnek számba, akik nem ludasak.

Kedves Deri Tibor; ha már a ludasságnál tartunk, hát valljuk be maga is ludas egy kicsit az ilyesmiben, s ha egyebkent nem volna semmi ellentet is közöttünk, de már ez is eleg ahoz, hogy az A. E. tisztán e számomra etikus kerdes szemszögeből nem hozhatja irásait. Mert vegeredmenykepen csak annak van valami ertelme, amit az ember maga is komolyan vesz s az eletevel is -akratlanul, egesz közönsegesen-dokumentál.

Remelem maga sem fog megharagudni, amiert mindezt megirtam. Ebben a remenyben szivelyesen üdvözli:

Barta Sándor

Az őrültek első összejövetele a szemetesládában

Barta Sándornak az *Akasztott Emßer* első két számában jelent meg a „Nyeherehe" folyóiratot szerkesztő „Kollektív Lajos"-ról és „Egyszerű Jolán"-ról írt gúnyos kabaréjelenete, amelyben a *Ma*-kör tagjainak művészeti nézeteit kritizálta. Karikatúrát közöl Kassákról és kifigurázza Simon Jolán egyedi előadásmódját is. Nem hagy ki senkit, sajátos nevekkel illeti az aktivista csoport minden tagját: Mácza Jánost („János a ködökben"), Kudlák Lajost („Második Lajos"), Bortnyik Sándort („Alexander der Grosse"), és Németh Andort („Egy csöndes kedélybeteg").

AZ ŐRÜLTEK
ELSŐ ÖSSZEJÖVETELE
A SZEMETESLÁDÁBAN

VAGY

NÉPSZERŰEK LESZÜNK NÉPSZERŰEK

VAGY

MI A KÜLÖNBSÉG AKTIV ÉS PASSZIV HULLA KÖZÖTT

IRTA:

EGY IGAZI KÖLTŐ

EIN WAHRER DICHTER

EGÉSZEN NÉPSZERŰ NYELVEZETEN A JÓ POLGÁROKNAK
ÉS JÓ FORRADALMÁROKNAK

ÁMEN

RÖVID ELÖSZÓ
azaz
az örültek gyakorlatibb jelszavai:

1. A Nyeherehe az egyetlen lap, amely nem akar semmit.
2. Emiatt fogva foglalkozik irodalommal, művészettel társadalomtudománnyal, politikával és művészettel.
3. A Nyeherehe tagjai aktiv hullák.
4. A Ny. olvasói ellenben passziv (büdös) hullák.
5. Ezt bizonyitani fölösleges.
6. A Ny. felszólitja az emberiséget, hogy röhögjön.
7. A Ny. tagjai jó suszterlegények is lehetnének.
8. A Ny. olvasóival megnyugtatásul közöljük, hogy tegnap reggel 5 jól kifejlett tagunkat táplálkozás kisérlete miatt felakasztottak.
16. A Ny. tagjai összesen 2 évesek.
18. A Ny. olvasói sohasem fogják a Ny. iróit megérteni, erről az igazgatóság állandóan gondoskodik.
25. De ez tulajdonképen nem is fontos.
X. Mindabból, amit idáig leirtam egy szó sem igaz.
Y. És az ezutániból sem.
Q. Viszont ez még senkitsem jogosit fel arra, hogy túlbecsüljön bennünket.
100. El kell indulni!
100. „ „ „ !
100. „ „ „ !
60. Aktiv és passziv hulla között alapjábanvéve nincs is semmi különbség.
00. Az egész csak egy rossz vicc volt.
47—0—92. Csak univerzum van és aktivitás.
A) Éljen!
B) Hoch!
C) Zsivió!

I. A NYEHEREHE EGY LYUK MAKARÓNI NÉLKÜL
II. A NYEHEREHE TEHÁT EGY LAP
III. **2** NYEHEREHE AZ **2** LAP.

Nyeherehe
világszemléleti és kozmetikai müintézet
KOLLEKTIV LAJOS & CO.

A DRÁMA SZEREPLŐI EGYBEN A SZATIRIKUS RÉSZ KEZDETE

Kollektiv Lajos . . . . . Játsza: Ugyanő! Azok a rémhirek, mintha Kollektiv Lajost utóbbi időben Egyszerű Jolán játszaná, sajnos szörnyű tévedésen alapszanak, mert az igazság mélyen tisztelt emberiség az, hogy

Egyszerű Jolánt . . . . . is csak Kollektiv Lajos játsza, bizony ti jó urak és méla férfiak.

János a ködökben . . . . . Játsza: János az ember. Történik A Mount Everesten, a szellem neutrális zónáiban.

Második Lajos . . . . . Játsza egy szakképzett, őrült, vegyészmérnök és kéjgáz.

Egy csöndes kedélybeteg vagy 5 évnyi perspektiva története, propaganda film . . . . . Játsza: minden időben!

E kiváló példányt a Sziriuszról szivességből engedték át!

ELŐLRŐL!!!!!
bármikor be lehet lépni!!!!!!!!!!
Gyermekeknek féláron.

Egy ember, akit józannak néznek, Sittendráma vagy a szörnyü kacaj a gyomorban . . . Játsza: Leonardó úr a híres fogsulyozó.

A realista irónő vagy a kar pap nélkül kiszaladt a templomból . . . Játsza: Deliblát urhölgy a táv — irónő.

Alexander der Grosse vagy az első komoly tehetség a földön . . . ? ? ?

Nép, Szuppremátizmus, Előfizetők, Dr. Csinkvecsentó, Mr. Rocsenko,
Kvattrocsentó és Mr. Cilinder vagy modernebb-e egy jobbképü hozentráger egy ugyancsak jobbképü nadrágtartónál?
Erre különben még visszatérünk.

Forditók kara . . . . . Játsza: a jó Gáspár.
Orditók kara . . . . . Játsza: 5 Egyszerű lélek.

Tömeg!
Pfuj!
Alovanti!
Mars!
Dobre Jano!
Missis Grün! . . . . . Játsza: Az igen tisztelt emberiség.

Aki a diszleteket hordozza . . . . . Az ifju Klein.
Forradalom . . . . . Játsza: egy vörös háromszög sárga elipszisen.

VIGYÁZAT! ANTISZATIRIKUS OLVASANDÓ!

A világ kezdete

1. Kezdetben vala az individuum.
2. Mikor az Individuum megunta, hogy a kezdet enynyi ideig eltartson kezdődött az ember. (Az ember társas állat, Darwin.)
3. Aztán lett a forradalom. (A forradalom az egyetlen magyarnyelvü orgánum, Marx.)
4. Aztán lett a harc. (A harc az egyetlen, amivel az emberiséget meglehet változtatni, Mr. Lapalap.)
5. Aztán lett a „Le az egyéni imperializmussal" (lásd a „Nagy mondások" cimü folyóiratot.)
6. Aztán jött AZ IGÉNYESSÉG (használjon „Igényesség" lelki keserüvizet).
7. Aztán lett a FÖL, föl az egyéni imperializmussal.
8. És aztán jött a képarchitektura.
9. Ez már összesen nyolc.
10. S aztán jött megint a harc.
11. Ekkor a világ már elkészült és a vitorlákat felhuzták a jópolgári fészkek felé. (12.)

És most pedig jön

A KIRÁLY

cimü fejezet taglalása

(de csak a legközelebbi számban mélyen tisztelt emberiség. Ja kérem, ilyen az élet és egy szatirikus folyóirat.)

(b. s. 1921)

AZ ELETBEN NINCS MÉG A LEHETŐSÉGEK AZ ÖNMAGUKÉRT VALÓ GÉSZTUSOKNAK. VAGY BEALLITHATÓK EGY A MAINÁL MAGASABBRENDŰ ÉLETKONSTRUKCIÓÉRT FOLYÓ HARC VONALABA VAGY PEDIG CSAK A MAI ELETREND KISZOLGALASÁT VÉGZIK. A KÜLÖNBÖZŐ ÖRÜGYEK ALATT VALÓ „LOGASFORMÁI TELJESEN MEGVILAGOSODTAK ELŐTTÜNK S IDEJE, HOGY LESZAMOLJUNK VELÜK.

6

Barta Sándor
Az őrültek első összejövetele a szemetesládában (1. rész)
Akasztott Emßer
1. évf. 1–2. szám, 1922. november 1.
Kassák Múzeum

AZ ŐRÜLTEK ELSÖ ÖSSZEJÖVETELE A SZEMETESLÁDÁBAN

2.

Éjfél volt. A hold röhögését még jól lehetett hallani. Egy gázlámpa *ajjában* felfedeztem a szemetesládát, melyből mély férfikórus füstölgött fel a magasba.

Odaléptem a szelelő nyíláshoz s ekkor borzalmas kép tárult elém:

2 bábszerű asszony és **5** csapzott hajú férfi ült meredt szemekkel a láda falának dölten = **7**

Kisérteties csönd volt. Mélaság. Éj.

12 toronyóra egyszerre kongatott 12-őt = 144.

Cselédlány maróluggal fentült Krisztus vállán, villamoskalauz kék nadrággombszemeivel a hordóhasában.

AJ.

EKKOR BELMPTÉM

A küszöb alatt elhelyezett fókák hortyogása sárgára meszelte arcomat.

Középen madárnyi gyertya lobogott, kék koponyából vöröstinta pislogott s a tagok fölött

1 2 3 4 5 6 7

rozsdás, cingár akasztófaszög gubbasztott, mint a varjak

! PSZT !

EKKOR

Valaki erősen tótos akcentusban lelemelte a jobb mutatóujját, ■

Ugyanekkor történt, hogy jóhbsörsramlító betörők 13 mézbefullbdt leányzót csákányoztak ki egy argentiniai milliárdos wertheimszekrényéből: (Deili-Maili)

A KIRÁLY suttogta valaki vékony női hang és áhitat vala és koporsó csak a paradicsommadarak szakszervezetei virágoztak a kozmoszban.

És ekkor mondá Kollektiv Lajos, miközben talpait az ellentétes mozgás kedvéért a felkuszó göncöl sarkcsillaga felé hegyesszögezte, ama történelmi nevezetességű afrodité:

Meghalt a hózentráger!
Eljen a nadrágtartó!

Ho—ó—ozentráger, mondta vékony női hang, ho—ó—Ó—zentráger

. . . Csak Csöndes kedélybeteg vagy 5 évnyi perspektiva története tett egy egészen értelmetlen mozdulatot s még mielőtt Kollektiv Lajos a haja alatt elhelyezett nadrággombot megnyomhatta volna a szája mellőli rejtekhelyből kirántott egy kalaptűt, felszurta összes ujjait, kivett belőlük 2,452.678 sejtet s gyors iramban beszélni kezdett a madagaszkári hullarablóktól majdnem korunkig, miközben másodpercenként 48 ilyen kis kört rajzolt le a levegőben s folyton darálta:

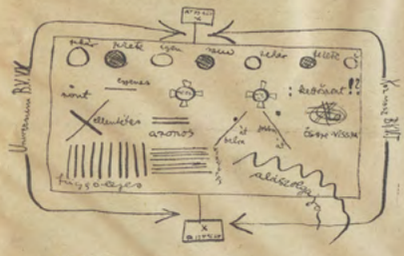

— Vén hullarabló, sziszegte nem létező fogai közül Egy ember, akit józannak néznek, miközben belekezdett egy sürgős expozéba a kifelékanyarodó görbékről, melyeket vemhesen a burzsoázia aljas felkistrukturájának nevezett, majd így folytatta:

Hájfejűek! Burzsoák! Nemfestők!
Az egyenes lélek nem ismeri a geometrikus görbéket!
Halál!!! hörögte a gyülekezet.
Le a térrel, amely a tél és gyomor dimenziója!

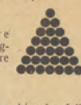

Csöndes kedélybetegre ekkor már senkisem figyelt, az egyik szögletében sakkozott szegény sejtjeivel és egyre többet szurkált ki az ujjaiból.

A mormogás és morfondirozás már elviselhetetlen káoszba fulladt s ekkor.

Kollektiv Lajos félreértett szavai kimagyarázásához szót kért: S mondá:

Tisztelt társas ◯ **!**

Mélyen tisztelt Uraim ▬●▬

Igy nem játszunk, nyimolé a nagyrabecsült gyakorlati előttemszólónak ■ a kozmosz, amelyről szó van, velem van! ■

A csöndeskedélybeteg és az ember, akit nem hiába néznek józannak az két festő, de uraim a festészet ✚

az élet ölte őt meg t. gyászoló gyülekezet (elcsuklik) ama gyalázatos élet, melyet mi nem győztünk nagy betüvel irni kiáltó sorainkban ● Én azonban elhozom őt nektek ujból, aj halkan járjatok körülötte, neve, haj, szép ● de fülei aj biz ennek is csak szörnyen pókosak s szomorun ácsorognak az alkony nevü áruházban ■■■

De az egyetlen, ami végre nem akar semmit.
Mert, a „képarchitektura nem akar semmit"
A képarchitektura van mert lehet!
A festészet azonban nincs mert meghalt.
Én Kollektiv Lajos vagyok.
A feleségem az első dadaista színésznő.
A barta sándor egy zseni.
És ennek már sohasem lesz vége

S ekkor Egyszerű Jolán kilépett a szekrényből jobb tenyerén egy kék szalaggal átkötött kondenzesdobozzal és rögtön ő is kijelentette, hogy bizony átúda — baúda — hojo-modó-hó sőt hó és akkor kétlábra állt és szá—á—á—llt a ha—a—ang—ja ( ) és ez sündisznóból volt ( ) még fluszpapir repülőgépekből mik hiába probálkoztak a sápadt csillagokhoz vezető csigalépcsőkön s minduntalan lezudultak a tornyok közé és az együgyü kankalinokhoz

János ki ekkor Kosicén ült most hirtelen megjelent világító kókuszfák erdejében a szemetesláda mennyboltján, borzalmas szörcsomók lógtak ki a füleiből s egész világosan hallottuk, amint pergament ajkait majdnem összeérintette és valószinüleg ezt akarta mondani:

Ex, mex, lex
kigyó, aszaltszilva, aranykulcs
kéktüggöny nem zöld, mozgatható színészek
lefátyolozott hangok a zenekar irányából
még két vagy három függöny
egy nő ki utófüggönynek teteti magát
egy sárga szem
amint ide-oda lebeg a függönyök közt
sárga sárga sárga kék kék kék
alsónadrágban egy templomakkord ácsorog a középen.
(Az összes függönyök le.)

— Agancs narancs denevérfül — mondá ekkor valaki a kisérteties éjszakában a sárga holtot, melyet mindannyian otthordtunk homlokunkon s mi láttuk Simont a spiritiszták összejövetelén az ágy alatt kisértetiesen vakaródzni, haja lelkiszemeire volt függönyözve egy tányérmaradékon tartotta ujjait és ép megidézte egyetlen témáját a délben elfogyasztott paradicsommadarat:

Ó madárka, szólt hebegve
meteorkő leszek-e?
meteorkő leszek-e?

Ekkor méla csönd következett, a sarkokból halk morajlás búgott fel s felállott II. Lajos, hogy a következő körtáviratot intézze Európa szervezett négylábu akkordmunkásaihoz:

Szaktársak! Négylábuak! Nem zsidók!
Budapesten kikiáltották a konflislovak és katonatisztek egyenjoguságát!
Halál!!! — hörögte a gyülekezet.
Fel tehát zárt sorokban a parlamentek elé!
Gitár és vajasknyér kötelező!
Egész nap csinadratta! Heurige a mozgó vizvezetékekben!
Nur für Proletarier, die durch schamlose kommunistische Propaganda nicht Antiviehe sein wollen!
Burzsoázia und Polizei kéretik a járdákon elhelyezkedni
und auf gegebenen Zeichen mitsingen!

Barta Sándor
Az őrültek első összejövetele
a szemetesládában (2. rész)
Akasztott Emőer
1. évf. 3–4. szám, 1922. december 20.
Országos Széchényi Könyvtár

A menet a zöldvadász elé vonul, hol kitünő ebrak áll az igen tisztelt Arbeiterklasse rendelkezésére.

FEL! FEL! FEL!

! A NAGY BUMSZTIRA !

Piha, mondta az emberiség II. Lajosra. Ein warer Dichter nur a Kollektiv Lajos még ha Egyszerű Jolán ennek ellenkezőjét is akarja állandóan elhitetni a t. világrenddel.

De haj ekkor felállott a Realista irónő, felnyujtotta két mutató ujját s a feszült csendben megszólalt:

Kici vadok én
Majd megnövök én
Esztendőre vagy kettőre
Uj prózát irok én.

Eme nem várt aktivitásra minden szem Alexander der Grosse felé fordult ki hogy el ne árulja már akkoriban is kifejlett különcködését hirtelen lekapta fejéről kalapját s automatikusan rázendített az aktivista himnuszra:

Én univerzális ember
köszöntelek benneteket
a tejfejű kozmoszban!

— Halleluja!!! — zokogta rá a kórus.

És itt véget ért a szertartás, a tagok a szállitás leegyszerüsítése kedvéért hónuk alá vették a kevés számu berendezést, s a menet zsoltárokat énekelve kikanyarodott a kozmoszba.

— És elöl ment a Kollektiv Lajos és mellette ment az Egyszerű Jolán és aztán jött a Csöndes kedélybeteg vagy ötévnyi perspektiva története és jobbkezében vitte az öngyilkos sejteket és mellette ment Az ember, akit józannak néznek táblával, melyen ez állott:

Csak tápasztalatbuvár!

és utána ment egy ejtőernyővel János és kétoldalt angyalkák vitték a kéket és aztán jött a Realista irónő és kisujján vitte a napot az összes mellékbelyiségeivel és egy elevátort és aztán ment az Alexander der Grosse a hóna alatt két fényujsággal és különböző pénzkérő plakátokkal, mint Kollektiv Lajos ezt oly szépen megirta róla s legvégül jött a II. Lajos a kéjgáz és vegyészmérnök s állandóan motyogta:

uraim röhögni röhögni
az élet ringlispli ringlispli ringlispli . . .

Ekkor egy zsiráfmagas gázlámpa elé értünk, melynek fejében, jól láttuk két köszörükő közé esett egy ládányi gyémánt. A menet megállt.

S ekkor iszonyu dolog történt!

A

tragédia vagy a szakadás okmányai:

Kollektiv Lajos hirtelen megállott a gázlámpa alatt s egy uj de mindemellett sárga művészi elemet fedezett fel kitünő röntgenszemeivel.

— Isten szeme mindent lát ne védd el a lénját — mondá ekkor Csöndes kedélybeteg és még mielőtt Kollektiv Lajos odaérhetett volna rálépett az uj, de mindemellett sárga művészi elemre, mely akkoriban, egy képes azaz mély lelki életet élő villamosjegy volt.

A város fölé ez alkalomra külön szerződtetett optohaptikai orcsesztet menthetetlenül beleejtette a bummot az estébe.

Kollektiv Lajos ösztönösen visszalépett.

Csöndes kedélybeteg orra alatt kivirágzott egy szuppremátista négyzet.

S ekkor / megtörtént / igen, mindannakdacára, hogy Kollektiv Lajos ekkor már az összes irásjeleket beleszedette a Nyiberehe utolsó számába.

Csöndes kb. diadalmasan lehajolt, hogy rátapintson a teremtés értelmére, de Kollektiv Lajos ekkor egy széles mozdulattal s arcán gunyos mosollyal megfordult s eközben felbillentette köpenyegét, s jaj ekkor láttuk hogy megmutat kozó nadrágszíjára kétszáz színes villamosjegy volt már karikára fűzve.

S a riadt csöndben még az Amáliensträsséból is hallani lehetett gunyos, fel-fel törő nevetését.

VÉGE MINDENNEK
S
AZ ŐRÜLTEK ELSŐ
ÖSSZEJÖVETELÉNEK

Újvári Erzsi és Barta Sándor az *Akasztott Emßer*ben

Újvári Erzsi
Bábjáték
Akasztott Emßer
1. évf. 1–2. szám, 1922. november 1.
Kassák Múzeum

Éljen a gépmüvészet!

Ime a gép és az ember, aki felelőtlenül elkiáltja: Éljen a gépművészet! És abban a korban kiáltja el ezt, amelynek legjellemzőbb gép-alkotásai nem az élet felteremtésére, hanem összezuzására szolgálnak. És itt nincs különbség a cellakamrás feihőkarcoló és a páncélkonstrukciós cirkáló közt. Mindakettőn ugyanannak az elkállan kornak plasztikus monumentumai. És e b b e n a korban csak ilyen és hasonló célokat szolgáló gépművészeire van szükség. Ezt melegen figyelmébe ajánljuk a gépművészet magyar hiveinek is.

Bábjáték

A szín közepén egy mély háromszögbe vágott bányanyilás
A nyilás fölött kis harangocska, mellette vöröslámpás ég
A tárna mögül jobboldalt keskeny sin fut végig a szinen
Baloldalt ablaktalan munkásházak.
A nyilás fölött most vékony hangon megszólal a harang
A házakból elindulnak az emberek. Fejük helyén nagy csákányok ülnek. Karjaik végig szántják az utakat. Mellükből artikulátlan hangok szállnak az ég felé.
Harang csak énekel.
Lépésüktől mindig nagyobbra nyilik a bánya szája
S mellükben fájdalmasan sirni kezdenek a hangok
A legfiatalabb csákányát megforgatja a levegőben és hirtelen fölnyujtja a fejét
Az egész menet egy pillanatra szótlanul megáll
Elől a legöregebb énekelni kezd: A gyerekeink ... egy ... kettő ... egy ... kettő ...
Ujra elindulnak
Legfiatalabb vállára emeli a csákányt
Mellükből ujra fölsirnak a hangok
Legöregebb a harang melletti lámpást a nyakába akasztja
A nyilás szája mindig kisebb lesz és lassan elnyeli őket
Jobboldalt nagy ostorosember kis lovacskát állit a sin közepébe
A lovacska fara mögé egy fekete vasszekeret gurit
Lovacska a gazdája elé térdel
Az ember kezében forog az ostor
Lovacska föláll szemeiből meleg kövek gurulnak a földre
Ember a nagy szekeret a lovacska nyakába füzi, aztán az ostorral égő csikokat éget a hátára
Lovacska nyeritve a tárna mögé fut
Baloldalt kinyilnak a házak kapui
A küszöbön sápadt asszonyok ülnek nagy barna cserépfazekakkal az ölükben. Néha szájukhoz emelik a fazekakat, de karjuk fáradtan visszaesik
Az első ház küszöbén az asszony előtt gyerekek térdepelnek
Elsőgyerek magasan szája fölé emeli a fazekat
Másodikgyerek: kezével fájó fejét támogatja,
Elsőgyerek: mama ... mamácskám ... én ... jó voltam ...
Anya: sir, a gyekekek ujjait a szájukba rakja az ajtó elé fekteti őket, aztán az üres fazekakkal a falu felé röpül.
A második házból egy öregasszony vizsgálja az eget, az udvaron álló köhöz tipeg és sietve a ház tetejére rakja
Jobboldalt a tárna háta mögül két kamasz csuszik elő
Elsőkamasz: a szin közepén hirtelen elnyúlik:

Merre?!?

Másodikkamasz: Egy percre ő is összecsuklik aztán fölpattan:

JÁTSZANI!

Lovacska már harmadszor fut elő a tárna mögül, hosszan fájdalmasan fölnyerit
Elsőkamasz: ijedten megforgatja a fejét
Másodikkamasz: karjaira emeli a másik vékony testét és lassan elfut vele.
A lovacskának most összecsuklanak a lábai nyelvével kérőn a gazdája lábát nyalogatja
Kocsis kezében forog az ostor, forog, forog
Lovacska sir testét ujra föltólja és elindul
A nyilás fölött megszólal a kis harang
Az asszonyok ijedten kiforognak a házakból
A bánya szája fölnyilik
Emberek jönnek karjukon a legfiatalabb munkással.
Az utakon asszonyok röpülnek.
Legfiatalabb munkást: a földre fektetik.
Egyik asszony elvágódik a lába előtt
A haldokló még egyszer fölül:

MIÉRT!!

Aztán élettelenül visszaesik.
A többiek csak állnak, szájuk hangtalanul mozog
Valaki lassu templomi énekbe kezd
A kocsis megjelenik a lovacskával
Halottat az üres szekérbe emeli és kifut a szinről
A munkások ujra visszacsusznak a bányába
Az asszonyok elindulnak a házak felé
Csak a halott felesége jajgat föl néha a középen.

Ujvári Erzsi

Páris ég

(Részlet Iwan Goll époszából)

Chicagóban az uttestre zuhan a közismert tégla
Grönlandban felfordul egy fóka
Shantangban igy dudol a pénzügyminiszter:

Van egy aranykoronám
szép, tejszin fogamon

Van száz egypár részvényem
A vasérc Olympuszon

S van mintegy huszezer évre
Családi sirboltom

Ó kérem
Ó kérem
Nem csak reggel, de délbe
Sőt este is arany van fogamon.

Mire beadja lemondását
Távirat Moszkvából Gomorrhába:

FORRADALOM

Munkások a kék villamos tankokban elfoglalják a Louvret
Az összes kávéházterraszokon viritanak a májusi kokárdák
„Singer-féle varrógépek"
A vasutasok sztrájkolnak
Expressz vonatok elpihennek a fenyvesekben
Négy napra
De zümmögnek a Radiogrammák
Az Eiffeltorony méhei
A távolból felvillog a Mont-Blanci állomás
Gyémántos jelzések
„Vegyétek testvérek az Extrablattot!"
Az eszmények eszménye
Boxmatch Jersy-Cityben
Az uj század ököljoga
Mészárostestületek küldöttségeket menesztenek az óceánon túlra
Vigyázat! Első round!
Europa lekezel a néger Zeusszal
Kék-fehér-vörös az uszónadrágja
Izzó-acélt boltozódik a férfi mell
Morse szikrázik
Négy ököl dagasztja a világ becsületét
Amerikában megálltak az összes óramüvek
A municióságyárak leálltak
Az atlantioceánon megmerevedtek a gőzösök
Negyedik Round
Sziklák görögnek
A bankokat kifosztották
77 öngyilkosság
300 gutaütés
Knock out!

KUNCOG A SZABADSÁG SZOBRA

És gyászként minderre kirobban a háboru
Csontvázak verik a dobokat
A cukorárak robognak a magasba
Dijmentes tömegtemetkezések
A marhavaggonokban röhög a felszallagozott hős
Egy szív fityeg az okmánypapirok közé ragasztva
Koporsókból való D-vonatok vonulnak
Roma és Stokholm között.

És ekkor
az üres kávéházi asztal mellett
egy GENIE
feltalálja az emberszeretet!

5

Keresztmetszet 1922 november

Egy munkásember felesége eladott egy disznót 50.000 márkáért, a pénzt azonban gondatlanságból az asztalon hagyta. Amíg kiment a szobából, háromeves kisleánya a pénzt a kályhába dobta. Amikor az apa hazaérkezett és megtudta a dolgot, annyira földúlódött, hogy kivitte kislányát az udvarra és egy fejszével mind a két kezét levágta. Az asszony csecsemőjét fürdette éppen a szobában. Gyanusnak találva férje leánya hosszu kimaradását, kinézett az udvarra és rémülve látta, hogy férje — nyilván megbánva tettét, — fölakasztotta magát. Amíg férjét a kötélről levágni igyekezett, csecsemője megfulladt a fürdővízben. Ennyi sok csapást nem birt ki az asszony, szivszélhüdés érte és holtan terült el.

Mussolini
in der Pose Napoleons, ein in ganz Italien verbreitetes Reklamebild der neuen Regierung

„Az emberi társadalom Istentől származik és két néposztályból áll: gazdagokból és szegényekből, akik a tőkét és a munkát képviselik. Ebből következik, hogy az emberi társadalom Isten akarata szerint uralkodókból és alárendeltekből áll, urakból és szolgákból, tanultakból és tudatlanokból, tőkésekből és proletárokból."

(Diomédes Falconió pápai delegátus „Tőke és munka" cimü előadásából.)

Nun ist alles anders geworden
Von Ludwig Goerke-Mahler.
(Fortsetzung.)
(9). ein Phantast!"
„Heis, Bauer, nur ein ehrlicher Mensch."

Die Frauen, wunderfüße
Der junge Direktor stand schon in der Tapetentür, als dem tiefroten Antlitzbekabinett, wo sich vom Gliedteeapparat bis zum tadellos gebürsteten Frackanzug, den Seidenstrümpfen und Wildlederhalbschuhen immer ein vollkommener Herr class sitting befand.

Don Juan önagyságák
Irén Marcel Prevost
(19) — Kalandor! — szisszente
Kamilla

Történések vaslánccolata: a regénydsungel kalandoraitól a pollikai cezarómániákusig, a pénz üvöllő bálványa alatt az összeroskadó polgári család pszichéje és az osztályöllöttség isten pózában, az osztályuralmat, az élet mai „rendjét" beszenteiö Egyház. Nincs önmagáért való!

Barta Sándor
Keresztmetszet 1922 november
Akasztott Emőer
1. évf. 3–4. szám, 1922. december 20.
Országos Széchényi Könyvtár

Cirkusz-kapitalizmus!

A HAZ. Ebben a sorozatban a lehetőségekhez mérten meg akarjuk mutatni e kor epidermiszét. Mert az a pszichikai és etikus tartalom, mely olyannyira jellemzi a kapitalizmus rablógazdálkodását, ezekben a házakban találta meg a legplasztikusabban edényeit. Egy bérház ez és nem a falak kopott „ornamentikája" és nem a stilusban jelenvaló kulsőségek a legjellemzőbbek, de a ház benső lelke, amely ott vonaglik a félméteres gangokon és az egész roskadt kétrecziszténcia. Ezer meg ezer kis, egymással ellentétbe uszitott világ él ezekben az emberkásás cellákban. A polgári feléknevelés ortopéd szorítói ezek, s az ember és ember közé keresztett falak, a legteljesebben adják azt a rendszert, amely, hogy a maga egyetemes kizsákmányolását fontarthassa millió, és millió kis világra bontja az egyetemes valóságot. Ha most ezekbe a kis kamrákba beleképzeljük a butorok legkomolyabbikán: az apát, a maga hierarhikus hatalmával, és az asszonyt, aki az anyaság és a 18 órás robot világtalanságába vergődik a nyegyrétyni sparbertek körül, a gyerekeket, akik rossz másai lesznek a szülőknek, akkor itt áll elevenen előttünk: a legkétségbejöttebb: megállottság és tehetetlenség: a polgári család.

Azt mondják a kollektivitás; uniformist jelent, a mai individuális „gazdagsággal" szemben.

Nincs kétségbejöttebb szegénység, mint ami ezekben az „individualis" lelki és materiális cellákban történik.

A kollektivitás, tiszta, széles és baráti közösségeket jelent s ennek formáit a kollektiv életkereteket. A cellák leredukálását és a közös termek, parkok, munkák és örömök felé haladást.

Nem a mi hibánk, hogy ennek a kollektiv városépiteszetnek az objektivációit ha csak — tanító és demonstráló modellekben is — nem tudjuk szemeszögezni a mai adottsággal.

Az uj művészek nagy része nem érzi ennek a szükségszerüségét. Nem érzi még pedig azért, mert nem elsősorban emberi okból teremt. Nem érzi másodsorban, mert elmélet művészetét csinál és magasabb egységnek tekinti a művészetet az életnél.

Ezért ez a kérdőjel.

Várjuk, hogy jelentkezzenek, akik az életért, nem elméletekért a mai helyébe, életet adjanak.

Barta Sándor
Cirkusz-kapitalizmus (1–3. rész)
Akasztott Emőer
1. évf. 1–2. szám, 1922. november 1., 1. évf. 3–4. szám, 1922. december 20. és 1. évf. 5. szám, 1923. február 15.
Kassák Múzeum és Országos Széchényi Könyvtár

Cirkusz-kapitalizmus 2.

A MOZI. Ellentétben azokkal a dogmatikus történelmi materialistákkal, akik a szocializmusért folyó harcban megadják a kulturális erők jelentőségét, a józan és logikus kapitalizmus igen fontos területet lát a kulturában, a maga beigazolására, uralmának továbbfejlesztésére és elkendőzésére.

A külvárosok ablakhegyei s a szakadatlanul lüktető kürtők között egyetlen meleg fejzékként kinálkoznak és várakoznak a kapitalizmus templomai: a mozik. És a menetek, a lekopasztott menetek, az este mosléksában hányódó menetek lehorzoznak ott fáradt testükkel, ki nem élt életükkel a szétcsurgó lampiónok és véres lesekkel ázsorgó szenzáció-bálványok alatt.

A pergő filmországutak pedig szép csöndben a permetező illatok közt s a felzokogó harmonikában ráknyargoznak tehetetlen eszükre, beleülnek a verükbe, megsulyositják a mondulni akaró lábaikat és letörik az ökléket kezeikről.

A film zubog kiapadhatlan, megmutatja a kapitalizmus ideáljait, mint egyetlen lehetséges életmaximumot. A bágyasztó homályban borzánnyal az emberek szivéhez, megformálja akarásaikat és céljaikat, melyek mind az ő tenekerben szakiába tornyosodnak.

Embersorok, embertipusok, masszák sémáit, lelki törvényszerüséget alakitja (hogy törvényszerüre alapozza uralmát). Már nemcsak hideg zsurnalizmussal, az érzések szentimentalizmusával és beállitásával keveri el önmagát a külvárosok nyomorultjaiban.

Belejük férközik, hogy belülről omlassza szét: önutudatlan örökös lázadássá, forradalmukat.

Igen, az áltatos hajóban a merevre ültetett massza felsír, ha az óra letelik s a hideg, üzletes kéz leszakitja eszükről az illuziók koldókásinórját.

Mert reggeledik, az álomkórból is megárt a sok. A cél: a munka, a robot. S minden egyéb csak: eszköz.

A számadás halálosan hideg és pontos. Mert ha ujra esteledik, nézetek csak, mint a holdkórosok felkerekednek a szegrnyek, sürü elháthatatlan menetekben vonulnak: az este mészárszékei elé: a kapitalizmus narkózis vermeibe.

És zászlóftan menetek fölött ott lobognak a táblák:

EHEZUNK
DE LEGALABB „SZEP" ALMAINK
VANNAK.

Cirkusz-kapitalizmus 3.

A GYERMEKKERT.

A humanizmus nem halt meg csak elszunnyadt a szocialpolitikusok szivpárnáin: a leázott bokrok és lekókadt kerítések fölött ime olvassátok: gyermekkert.

Az otromba és lüstös gyárkémények alatt s a tüzfalak kis összefutott üregei közt virágzanak még a kapitalizmus szivrekeszei: a gyermekkertek.

Fényt, friss zamatos füveket és meleg dombokat tartogatnak gyerekeiteknek s mindezért cserébe csupán csak azt kivánják, hogy reggelenkint pontosan megjelenjetek a kattogó szijjak és ezüstlő dugattyük előtt s szentesitsétek a robotban: kenyéreloszlásuk rendjét és igazságát, ma és mindörökké.

Kanálisok, kapualjak és arasznyi járdák mind a tietek, tietek a kulvárosok mészporos, bekerített

lasorjai és tietek a korcsmák garatja a kipreparált papirmassé pálmákkal. Tietek az oxigéndus erdők olajnyomatai ágyaitok fölött, a grundok liszipora s a tuberkulózis csirái a levegőben és fazekak alján. Tietek az erdők torzói a klozetek körül, a gázlángok naposgömbjei, a padlások penészes kókuszsinjei s minden szegénységtek virágai. És az erdők, amelyek ott ülnek szemeitekben: az oxigén és lehérje dusabb élet lázálmai: a friss zamatok s bacillusmentes légáramlatok, a zöld elhevertető mezők a gyerkőcök bronzteste alá s a vándorolható erdők időtlensége kamaszaitok és lányaitok kedve elé, a napos szélesbomloku házak és sárga eliptikus játékmezők: mind csak az üreges, kicserepesedett szemeitek lázálmaiban élnek a Ti számotokra s bizony csak karjaitok doronggjával s tömör és kemény csupattesteitek rohamával: válhatnak egykor valóra.

Idő kristálya: Moszkva

Barta bécsi korszakának egyik utolsó, kísérletező, avantgárd prózáját 1923-ban, az *Ék*ben közölte. Szemben a későbbi, Moszkváról szóló, szocialista realista Barta-riportokkal és eltérően attól a direkt mozgalmi hangtól, amely Újvári Erzsi *A vörös Fekete tenger partján* című, 1929-es propagandaversét jellemzi, az *Idő kristálya: Moszkva* távol marad a konkrét földrajzi terek elemzésétől. Expresszív, sűrített, filmszerű képekben, gyors vágásokkal mutatja be a kapitalista világrend alatt szenvedő emberiséget, és az 1917-es forradalom utáni Moszkva szimbolikus tere mint az emberiség egyetlen menedéke jelenik meg a szövegben. Az *Idő kristálya* ötvözi Barta expresszionista szövegeinek meseszerű történetmondását a dadaista kiáltványok nyelvi kísérletezéseivel, története pedig megelőlegezi a két évvel később publikált *Csodálatos történet* tudományos-fantasztikus narratíváját is.

Barta Sándor
Idő kristálya: Moszkva
Ék, 1. évf. 2. (7.) szám, 1923. május 15.
Kassák Múzeum

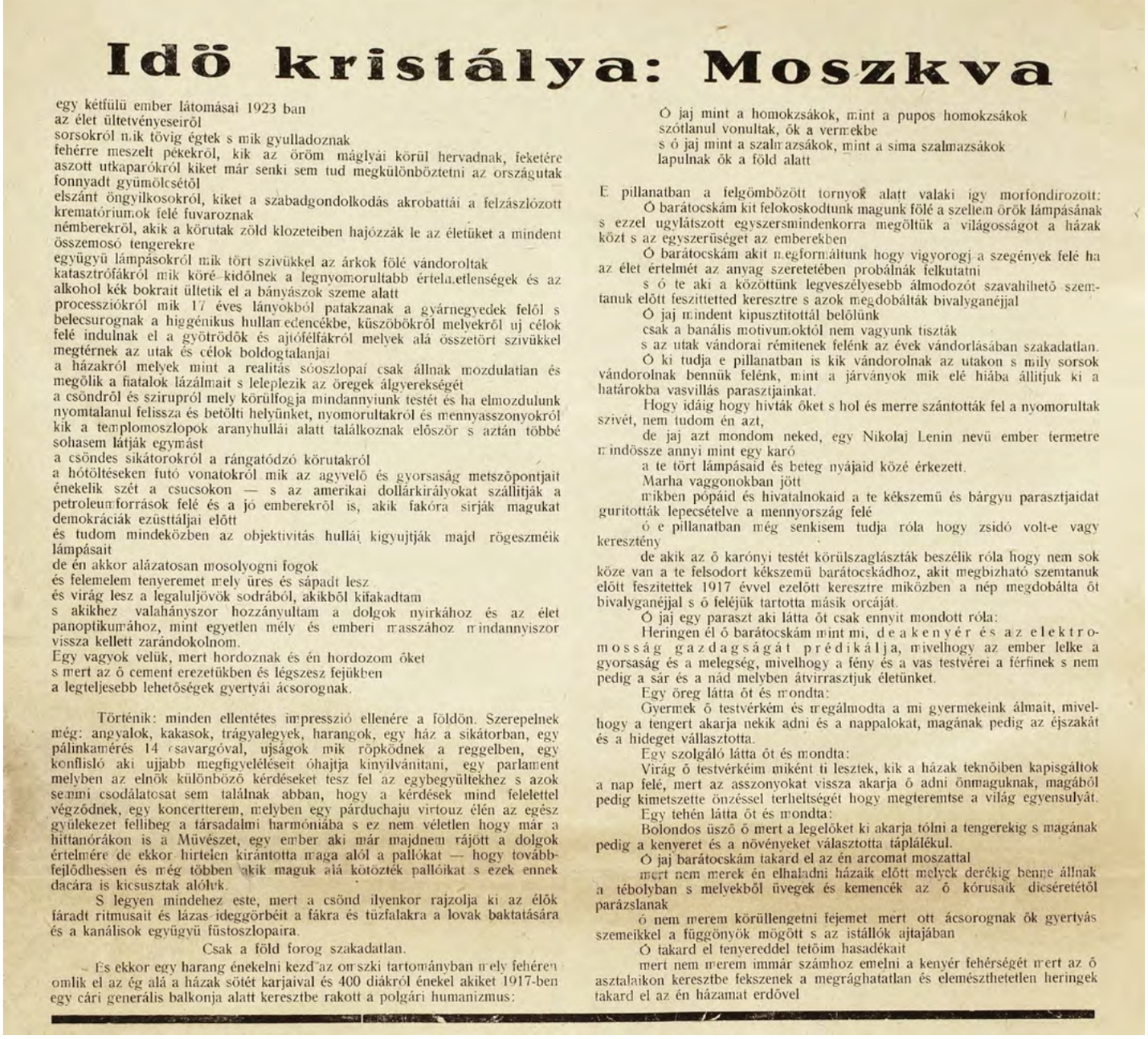

Idö kristálya: Moszkva

egy kétfülü ember látomásai 1923 ban
az élet ültetvényeseiről
sorsokról nik tövig égtek s mik gyulladoznak
fehérre meszelt pékekről, kik az öröm máglyái körül hervadnak, feketére aszott utkaparókról kiket már senki sem tud megkülönböztetni az országutak fonnyadt gyümölcsétől
elszánt öngyilkosokról, kiket a szabadgondolkodás akrobattái a felzászlózott krematóriumok felé fuvaroznak
némberekről, akik a körutak zöld klozeteiben hajózzák le az életüket a mindent összemosó tengerekre
együgyü lámpásokról mik tört szivükkel az árkok fölé vándoroltak
katasztrófákról mik köré kidőlnek a legnyomorultabb értelmetlenségek és az alkohol kék bokrait ültetik el a bányászok szeme alatt
processziókról mik 17 éves lányokból patakzanak a gyárnegyedek felől s belecsurognak a higgénikus hullanedencékbe, küszöbökről melyekről uj célok felé indulnak el a gyötrödők és ajtófélfákról melyek alá összetört szivükkel megtérnek az utak és célok boldogtalanjai
a házakról melyek mint a realitás sóoszlopai csak állnak mozdulatlan és megőlik a fiatalok lázálmait s leleplezik az öregek álgyerekségét
a csöndről és sziruról mely körülfogja mindannyiunk testét és ha elmozdulunk nyomtalanul felissza és betölti helyünket, nyomorultakról és mennyasszonyokról kik a templomoszlopok aranyhullái alatt találkoznak először s aztán többé sohasem látják egymást
a csöndes sikátorokról a rángatódzó körutakról
a hőtöltéseken futó vonatokról mik az agyvelő és gyorsaság metszőpontjait énekelik szét a csucsokon — s az amerikai dollárkirályokat szállitják a petroleumforrások felé és a jó emberekről is, akik fakóra sirják magukat demokráciák ezüsttáljai előtt
és tudom mindeközben az objektivitás hullái kigyujtják majd rögeszméik lámpásait
de én akkor alázatosan mosolyogni fogok
és felemelem tenyeremet mely üres és sápadt lesz
és virág lesz a legaluljövök sodrából, akikből kifakadtam
s akikhez valahányszor hozzányultam a dolgok nyirkához és az élet panoptikumához, mint egyetlen mély és emberi irasszához mindannyiszor vissza kellett zarándokolnom.
Egy vagyok velük, mert hordoznak és én hordozom őket
s mert az ő cement erezetükben és légszesz fejükben
a legteljesebb lehetőségek gyertyái ácsorognak.

Történik: minden ellentétes impresszió ellenére a földön. Szerepelnek még: angyalok, kakasok, trágyalegyek, harangok, egy ház a sikátorban, egy pálinkamérés 14 csavargóval, ujságok mik röpködnek a reggelben, egy konflisló aki ujjabb megfigyeléseit óhajtja kinyilvánitani, egy parlament melyben az elnök különböző kérdéseket tesz fel az egybegyültekhez s azok semmi csodálatosat sem találnak abban, hogy a kérdések mind felelettel végződnek, egy koncertterem, melyben egy párduchaju virtouz élén az egész gyülekezet fellibeg a társadalmi harmóniába s ez nem véletlen hogy már a hittanórákon is a Müvészet, egy ember aki már majdnem rájött a dolgok értelmére de ekkor hirtelen kiráutotta maga alól a pallókat — hogy továbbfejlődhessen és még többen akik maguk alá kötözték pallóikat s ezek ennek dacára is kicsusztak alóluk.

S legyen mindehez este, mert a csönd ilyenkor rajzolja ki az élők fáradt ritmusait és lázas ideggörbéit a fákra és tüzfalakra a lovak baktatására és a kanálisok együgyü füstoszlopaira.

Csak a föld forog szakadatlan.

– Es ekkor egy harang énekelni kezd az orszki tartományban mely fehéren omlik el az ég alá a házak sötét karjaival és 400 diákról énekel akiket 1917-ben egy cári generális balkonja alatt keresztbe rakott a polgári humanizmus:

Ó jaj mint a homokzsákok, mint a pupos homokzsákok
szótlanul vonultak, ők a vermekbe
s ó jaj mint a szalmazsákok, mint a sima szalmazsákok
lapulnak ők a föld alatt

E pillanatban a felgömbözött tornyok alatt valaki igy morfondirozott:

Ó barátocskám kit felokoskodtunk magunk fölé a szellem örök lámpásának s ezzel ugylátszott egyszersmindenkorra megöltük a világosságot a házak közt s az egyszerüséget az emberekben

Ó barátocskám akit megformáltunk hogy vigyorogj a szegények felé ha az élet értelmét az anyag szeretetében probálnák felkutatni

s ó te aki a közöttünk legveszélyesebb álmodozót szavahihető szemtanuk előtt feszittetted keresztre s azok megdobálták bivalyganéjjal

Ó jaj mindent kipusztitottál belőlünk
csak a banális motivumoktól nem vagyunk tiszták
s az utak vándorai rémitenek felénk az évek vándorlásában szakadatlan.

Ó ki tudja e pillanatban is kik vándorolnak az utakon s mily sorsok vándorolnak bennük felénk, mint a járványok mik elé hiába állitjuk ki a határokba vasvillás parasztjainkat.

Hogy idáig hogy hivták őket s hol és merre szántották fel a nyomorultak szivét, nem tudom én azt,

de jaj azt mondom neked, egy Nikolaj Lenin nevü ember termetre mindössze annyi mint egy karó

a te tört lámpásaid és beteg nyájaid közé érkezett.

Marha vaggonokban jött

mikben pópáid és hivatalnokaid a te kékszemü és bárgyu parasztjaidat guritották lepecsételve a mennyország felé

ó e pillanatban még senkisem tudja róla hogy zsidó volt-e vagy keresztény

de akik az ő karónyi testét körülszaglászták beszélik róla hogy nem sok köze van a te felsodort kékszemü barátocskádhoz, akit megbizható szemtanuk előtt feszitettek 1917 évvel ezelőtt keresztre miközben a nép megdobálta őt bivalyganéjjal s ő feléjük tartotta másik orcáját.

Ó jaj egy paraszt aki látta őt csak ennyit mondott róla:

Heringen él ő barátocskám mint mi, deakenyér és az elektromosság gazdagságát prédikálja, mivelhogy az ember lelke a gyorsaság és a melegség, mivelhogy a fény és a vas testvérei a férfinek s nem pedig a sár és a nád melyben átvirrasztjuk életünket.

Egy öreg látta őt és mondta:

Gyermek ő testvérkém és megálmodta a mi gyermekeink álmait, mivelhogy a tengert akarja nekik adni és a nappalokat, magának pedig az éjszakát és a hideget választotta.

Egy szolgáló látta őt és mondta:

Virág ő testvérkéim miként ti lesztek, kik a házak teknőiben kapisgáltok a nap felé, mert az asszonyokat vissza akarja ő adni önmaguknak, magából pedig kimetszette önzéssel terheltségét hogy megteremtse a világ egyensulyát.

Egy tehén látta őt és mondta:

Bolondos üszö ő mert a legelőket ki akarja tólni a tengerekig s magának pedig a kenyeret és a növényeket választotta táplálékul.

Ó jaj barátocskám takard el az én arcomat moszattal

mert nem merek én elhaladni házaik előtt melyek derékig benne állnak a tébolyban s melyekből üvegek és kemencék az ő kórusaik dicséretétől parázslanak

ó nem merem körüllengetni fejemet mert ott ácsorognak ők gyertyás szemeikkel a függönyök mögött s az istállók ajtajában

Ó takard el tenyereddel tetőim hasadékait

mert nem merem immár számhoz emelni a kenyér fehérségét mert az ő asztalaikon keresztbe fekszenek a megrághatatlan és elemészthetetlen heringek takard el az én házamat erdővel

vagy akár olajmécsessel mely előtt báván térdreomlanak s porba ejtik szemeiket

vagy akár falakkal mik a te országodban végződnek

vagy a te madaraid füttyével és ezek kuvikok legyenek és holddal, hogy érzékeik el ne birják azt

mert hallom én éjjel és nappal az ő énekelhetetlen zsoltáraikat a süllyedő házakból melyek koporsósan már szivükig benneülnek petroleum kanócaikkal a fődben

és az utakra vigyáz barátocskám az utakra

mert azok mindenütt haladnak és kanyarognak

és minden utak egymásratalálnak

és megkerülik a hegyeket és szakadékokat egyaránt

s rajtuk az utak vándorai

piros virágokkal a mellükön és égő csipkebokrokkal a fejükben

s ha ezelőtt szenteknek vagy utonállóknak csufolták őket és a szalmák tetveséről és embervérrel liliomos kezekkel vándoroltak az ókori birodalmakban

forró szemü agitátorok ők ma és lehet hogy ujból véres késeket és szennnyes botlásokat cipelnek vérükben s lehet hogy ujból ledöntik a legmagasabb topolyákat a szánok elé

de jaj tüz és akarat van bennük magukért

és viz és tehetetlenség van bennünk mások ellen.

A kidöntött erdők alatt ekkor már friss füvek tejfogai erjedtek

s ugyanekkor egész világosan hallani lehetett egy sötét és idegen metropolisz sikátorában a házak és konflislovak beszélgetését.

És a konflisló mondta:

A kenyérről és a fényről beszéltek. Kint zuhogott az eső, egyetlen gyertyaszál világitott le közéjük a szalmanyalábra, amelyen ültek, s az asszony beleejtette fejét a férfi ölébe.

A kenyérről és fényről, mely bujkál a szellemben a szegények szája elől és a férfi akkor felemelte karját s csak én láttam a két bemalterozott szememmel — csillagok foszforeszkáltak az ujja hegyén.

Igy ültek mozdulatlan és hervadtan a sötétben

a férfi és leejtett fejével az asszony.

Hogy kik voltak barátom? Utasok a végtelen országutakról

Kelet felé vándoroltak s a zivatar elől betértek hozzám ablaktalan télszerembe.

Az idő most roppant furcsa és kénszagu, szegények felkerekednek pincéik küszöbéről és egyetlen terhükkel szivükkel kelet felé vándorolnak.

Csoda ország lehet az barátocskám

egy sánta kanca mesélte aki ott nevelkedett az orosz hegyoldalakon

hóforgács és hering az emberek egyetlen tápláléka ott. Ki tudja őket megérteni, a felkerekedőket a vándorokat az utakat eltorlaszoló áradatot, mi huzza őket?

A sikátorokban a házak csak álltak értelmetlenül és szótlanul mint a sóoszlopok. A konflisló pedig továbbaktatott kosárnyi terhével de két üreges szemében lámpáskodtak az öröm zsarátnokai. És amerre baktatott ritmusos dobodással a házak kerek szemeibe kisereglettek a Messiást váró zsibárusok.

A tengermagas gyárkémények alatt néhány világoseszü rézöntő fejében ekkor már kifényesedtek az uj rend csirái

egy országnyi tó fölött pedig egész világosan látni lehetett a trágyalegyek sulyos csapatát elhuzni óriás kék lepényekben és tükröző laposan. Délről jöttek Afrika és Azsia tengeröbleiből, mert felszakadtak itt is a vallások és a tehetetlenség sulyos kötései, s a kupolák és sársátrak között néha felröpült valami maró szin és ez nem véletlen hogy a vörös volt.

Szemeikben a bomlás és roskadás rémületét hozták, de jaj ekkor már nem leltek egy tenyérnyi földet sem, ahova lepihenhettek volna.

Ó nem tudták ők hogy az 1923-ik évben élnek

melyben semmisem nyomorultabb mint embernek lenni és semmisem örömösebb mint embernek lenni.

És a tó amely fölött ekkor már vagy egy órája vonultak a trágyalegyek igy szólott:

Hova röpültök ti sulyos massza, mert röpül veletek a nap s a halak ijjedt szimfóniába kezdtek völgyeimben és próféták szakálasodtak ki közülök, akik a teremtés végét prédikálják miközben eleszik a jajjongók elől a legzamatosabb csillagvirágokat és csigákat és a minden mindegy iszapját prédikálják, miközben ráülnek a legtisztább források szivére, jaj honnan jöttök, ki hajszolt fel benneteket a csöndből amelyben megfogamzottattok s élnetek rendeltetett?

S akkor jajjongták a trágyalegyek és kórusuk áthömpölygött a tó márványzatán:

India rabszolgahamvasztó máglyái körül, Azsia lemészárolt falvaiból, s Afrika hullákkal virágos ligeteiből füstöltek össze bennünket a szelek

Ó mert a gyökerek vérzenek az erdők alatt, a lejtőkön lekonyulnak a vetések és a rizsföldeken kongresszusokat tartanak a legnyomorultabb hadseregek, a mandarinok patkányai: a rizskulik.

Ó jaj a nap röpül velünk, mert kiesett centrumából és uj egyensulyba vágyik

menetelni menetelni uszni uszni röpülni röpülni

ligetek megsavasodtak sók megszenesedtek falatok megkövesedtek

minden összeomlik és ujjászüli magát

hegyek völgyekké horpadnak

vizek házakká merevednek mikből szörnyü hullák rémitenek az élőkre

országutak mind megteltek

levegőáramlatok mind mozgásban vannak

golfáramlatok mind mozgásban vannak

csak a menetelőkkel nem történhet semmi.

És a tó szántóföldjein ekkor mint valami ólmos gongverésre összeseregleltek a halak és mindenfajta viziállatok és elől usztak a bálnák és cápák és utánuk a viziborjuk, a fókák és tengerielefántok és a korálszigetek és a tengericsillagok és teknősök és harcsák és békák és rákok és usztak a partok és a tengerfenék ékszerkirakataival és a hullámok velük és bennük a kék üvegharangokba falazott hajnalok.

Az ég sürü és átláthatatlan volt

a folyók magukkalsodorták a hidak párducremegését s már senkisem tudta megkrétázni a vonatok nyilegyenesét.

És ekkor az éjszakában, egyetlen kiemelkedő homokzátonyról felsirt a 14 naplopó éneke, akik, egy óriás zöld flaskóban ültek egy luffbalonfejü köténves ember körül, a kredencek alatt. A flaskónak, mely talán csak egy közönséges pálinkaszanatórium volt csak egyetlen nyilása látszott s ezen a naplopók lelke csavarogott fel a filozófiába. Mert sápadt filozófusok voltak ők, tépett karokkal és elzsibbadt vánkos lábaikkal s lelógó dagadt fejükkel, mikben csak olykor derült fel a nap.

S aki köztük a legpuffadtabb volt s szemei alatt a legmélyebb sarlókat viselte igy szólott:

A gyárak kiköptek bennünket, a produkció drótszisztemájából, mint megrághatatlan salakot kidobáltak a statisztikusok

milliószámra hallódunk a transzporenses munkaközvetitők előtt mellünkben az éhség farkasaival és gyerekeink viaszktestével

Ó cilinderes urak és egyenruhás buldogok szalutálnak nekünk, ha áthömpölygünk tábláinkkal a körutakon,

de ki nyujtja borzongás nélkül felénk a kezét, ó jaj emberek a rémület kanóca ijjed fel a hordóhasu anyák szemében, ha eléjük ejtjük szemünk üregét.

Mi a mi bününk s hidak miért omlottak össze másithatatlan mögöttünk?

Buenos-Aires és Kalkutta között gabonával etetik a hajók kazánjait,

de ki becsül meg minket, akik egy uj egyensuly világképét hordozzuk szemeinkben.

A mi bününk a nappalok el nem birása, mely elől áttelepedtünk a szesz kék vályui elé és a gázórák ketyegése alá.

A mi testünk rángásai s a mi sáros arcu zuhanásunk a körutak ölére is csak jelenvalósága egy kitapogathatatlan, fojtó akaratnak.

Csak a sarkok lámpáskodó fészkei várnak ránk rendületlenül óriás égignyuló drapériáikkal, miknek aljában ülünk, puffadt lábainkkal és gömbfejünkkel s karjainkban a csönddel az egyenletes, kék szeszmáglyák körül.

Ezt mondta a legpuffadtabb ember és a többiek bárgyun bólongtak, mint a virágok agyaggal bélelt kelyhei.

De az éjszakának még más vándorai is vannak

Akik mindössze csak elhaladnak a csapszékek előtt s csak olykor lapitják rá arcukat az ablakok jegére.

Mert akkor egy kinézésre erősen morfinista férfi telepedett le egy zöld házikó lépcsőzetére, a freudi pszychoanalizissel épen nem ellentétes helyen a NŐKNEK cimü felirat alatt.

Bentről még föl-föl lobogtak a gázlángok karfioljai s nem kellett röntgenszemünek lenni annak, aki ilyenkor még látta a fülkék közti keskny folyóson, egy hokedlin üldögélni a pamutból és szárazságból való anyókát.

E két lelket egy zöld válaszfal keritette el egymástól, s mégis mennyire egyek voltak a „hallgatásban".

Mert ha ti azt hiszitek, hogy léteznek egyáltalában hallgató lelkek vagy méginkább, hogy ép azok a hallgatók, akik mozdulatlanul s letapadt ajakkal üldögélnek a a legelrejtettebb zúgokban, ó nem ismeritek ti akkor az embert.

S mehettek ti bárhova és falvakra mehettek, ahol az éjszaka lámpásai ismeretlenek és a cikkcakkos házsorok közt csak a csönd fekete iszapja hömpölyög, s az emberek bennemerevednek ágyaikban, ó látni fogjátok, hogy vannak ott is ágyakban üldögélők, kik a mennyezetet látszanak tartani görnyedtségükkel, s hogy a fekvők közt is verejték szőlősödik némelyik arca karéján.

Igy ültek ők is itt és beszélgettek magukhoz, mivel hogy a gázlámpák keritésén, s egy verében kivül, akit röptében egy villámháritó szurt fel, senki se figyelte az ő motyogásukat.

A morfinista férfi szólalt meg elsőnek s hangjának dallamosságában és logikájának hiányában s nagy szerelmében minden iránt, ami nem husból és vérből való, lehetetlen volt fel nem fedezni benne a költőt, akit a társadalommal való összeütközés sodort ki az éjszakába. S itt rögtön meg kell jegyezni, hogy amennyiben ez a bizonyos ostobaság t. i. társadalom nem létezne, csodálatosképen összes problémái megoldottak lettek volna és megoldásai igazak. Ő pedig szólt:

— Ó barátaim, magános szelek és — nemkülönben kozmosz és ó nap te ocsmány szemorvos és lámpaangrosszista, ime nézzétek, egy dongófejü munkással találkoztam, még kén és kaucsukszaga volt a tenyerének, amellyel rásulyosodott vállaimra s ő mondta:

— Barátom, kezembe vettem szivedet és eszedet s az nem különb a cejloni szegfünél, melyre ha ráköpnek a darazsak, lekonyitja fejét is kialszik. Ó barátocskám, mert ha te mondod, hogy szar, nyilván akkor is csak valami exótikus buja virágra gondolsz; pedig az csak az igavonó barmok és jó kasztrabszolgák ürüléke. Ó nem, nem vagyok elfogult s mindezzel legkevésbé sem azt akarom mondani, mintha a mi jó uraink wertheimszekrényekben őriznék az övékét... Ó visszája vagy te az időnek, mert megölni és elkeverni jöttél az uj realitás vágyát az emberben. Tudom, mikor az idő bennünk jelezte lengéseit te holdkorosan ránklocsoltad a szemeidet, de amint visszakerültünk a hullámok völgyébe, uj ágaskodásra készülődön, te rögtön átpingáltad magad kozmikus elipszissé.

De barátocskám a mi hullámvölgyeink csak feltételei egy uj özönnek s völgyeink és áradásaink pedig egyaránt a te játékos és ködös papirmasséid halálát harangozzák.

Ó jaj fejed fölött a harangok már mind elütötték a 12-őt, mert a szándékok és álmok és szép hiábavalóságok lányos nedvét kiszitta csontjainkból az élet, mely megnöveli körülöttetek érzékeitek lehetőségeit.

Igy szólott a dongófejü munkás s hiába mondtam én akkor neki, hogy univerzális elipszis, mert ő belenézett a fejembe felfedezte ott a cejloni szegfüt egy nagyot köpött és eltünt.

Ime barátaim igy érkeztem el ujból a magánosság hegyére, haszontalan dekorációimmal, szép soraimmal és gyémántfülbevalóimmal. Ó váltsatok meg a társadalmi relációktól mivelhogy azok már amugy is megváltották magukat tőlem. Mert mondom nektek jobb ma egy csokor trágya, amelyet még mindig fel lehet szépre dekorálni és szervirozni, mint holnap egy szociális társadalom, amelyben köteles lesz mindenki nevén szólitani a dolgokat (Ó brrrr...) kétlábon járni (Ó kozmosz) és a napon fürödni (ó hidraulikus spirális).

Igy szólt a költő, kinek eszében mint exótikus virág élt a trágya s a realitás teher volt a mellén mint a tibeti fakirnak a teste melyet kiakasztott a hold alá egy horogra mig lelkét a menybeli tehenek és lótuszok közt legeltette, s aki hitte hogy esténként egyedül van a kozmosszal és hitte legfőképen hogy önmagáért van, miközben rotációs ivekre pingált soraival megjelent a modern hexaméterek városában a templommagas hirlappaloták előtt és egy szőrös kéz csak rácsurgatta őt is a betonoszlopok és kazánjavitó csarnokokban dergődő bolyokra, mint papok a mennyországot.

De a pamutból és szárazságból való anyóka, aki ismerte a trágyát s kinek fejében az uj realitás vágya volt az exótikus virág ekkor igy szólott:

A gyötrődés centrumában ülök ó emberek, mert jobbról vannak tőlem a férfiak és balról vannak tőlem a nők, s hallom kiapadhatatlan nyögéseiket, miket egymásfelé menesztenek deszkával elválasztott celláikból és érzem a szemeik parazsát mit egymás kifelejtett combjai felé gyötörnek a hasadékokra. A gyerköcök betérnek hozzám filléreikkel, hogy selymes kezükbe facsarják idegeik nedvét és hörögjenek a küszöbökön a maguk alá viziónált Madonnák mellén. Anyák jönnek be lányaikkal és átmázolják magukat az esti használatra és urak jönnek, hogy kinyessék a mindennapos fehér hajszálakat szakálukból. És jönnek diákok széles atlaszokkal és remegő orrcimpákkal mivelhogy ma indulnak el először az asszony felé és térképen keresik meg az öröm centrumát. És jönnek leányzók, vörös harapásokkal mellükön és átcserélik mümelleiket, miket letapogattak a körutak áradatai.

Ó színültig teltem én az ő éhükkel

mert nincs egyensuly, amely alájuk heverhetne e zürzavarban

csak az ő örök és öntudatlan éhük a szabad kiválasztódás után.

Egy kilométermagas vasutihid tarkóján ekkor három ember ballagott a reggel felé. Ezek a fehérremeszelt pék a fejnélküli ember és a feketéreaszott utkaparó voltak.

S a fehérremeszelt pék ekkor igy szólott:

Egy reggel egy kanálisba hullott kutyával találkoztam de ő mondta: Nem cserélhetek én te veled, te fehérremeszelt ember, mivelhogy a virradatban talán kikerülök a kanálisból s nappal továbbkapkodhatom majd a legyeket s éjjel ugathatok a holdba. Te pedig egy gonosz ember vagy, mivelhogy azt akarod hogy a nappalt átaludjam s az éjszakát átremegjem a kemencék előtt. Eridj te csak békével, de ha látnál valahol egy kiszáradt fát vagy egy kettészelt követ, mond meg neki hogy vele cserélnék.

A feketére aszott utkaparó igy szólt:

Enyém a nappal s az éjszakában kétvállon horkolok, mikor te megtérsz, én felcihelődöm. Utak folyóin tutajozok, enyém a forróság s a fagy, a szárazság mellemben s a hüvösség csontjaimban, a por, mely körémágaskodik s kioltja lélegzetemet. Ó barátaim! egy patakon keresztbe feküdt pallóval találkoztam s az mondta:

Nem cserélhetem én fel veled az én békésségemet, mivel hogy hevernem kell nekem a párázó viz fölött, a madarak szónoklatai alatt s a medvék talpai alá. De menj beljebb a büzös barlang elé, a kiszáradt bivalyganéj talán cserélne veled.

S akkor elmentem a büzös barlang elé és a kiszáradt bivalyganéj mondta:

Nem cserélhetek veled mivelhogy be tudom tölteni rendeltetésemet s acélos buzát növesztek a szántókon. De menj beljebb a büzös forráshoz az talán cserélne veled.

S akkor megérkeztem a büzös forráshoz, mely körül nem maradhatott meg virág vagy állat s az mondta:

Nem cserélhetek veled, mivel be tudom tölteni rendeltetésemet s a bénák és puposak bennem fürdik le mankóikat és pupjaikat. De menj beljebb a büzös kövekhez s azok mondták:

Nem cserélhetünk veled szerencsétlen, mivel jók vagyunk büzös köveknek, amiből a büzös forrás ered, amelyben bénák és puposak lefürdik pupjaikat és mankóikat, mely előtt a kiszáradt bivalyganéj fekszik, amiből az acélos buza terem, de nem vagyunk jók embernek, te pedig nem vagy jó sem embernek sem pedig büzös kőnek, mivelhogy velünk akarsz cserélni.

És a fejnélküli ember, aki a két megnyult figura között haladt a közepen akkor igy szólott:

Ó mit szóljak én, aki még a ti sorsotoknak is a legalja vagyok. Az én uram egy Nobel nevü ur volt, ki aranyain akarta jóvátenni bünét s vörös-keresztes karszallagjaival állandóan ott röpködött árkaink fölött.

Ó barátocskáim, egy pillanatra azt hittük, végre megszabadultunk régi urainktól, a munkát, az uradalmak szántóföldjeit és a trösztök gyárnegyedeit kifelejtettük idegeinkből. De ime mondom helyettetek is a Kraszt és a Doberdó csucsain, a nitroglicerin és a bankkamatláb testvérségére bukkantunk.

Szemeimmel, melyek kiapadtak, füleimmel, melyek elusztak a srapnelek füstjében s agyammal mely terhes volt a miniszterelnökök és költők szónoklataival, elrepült fejemmel mondom; valaminek történnie kell.

S akkor ballagtak tovább. S ime a magasból egy keménykalap alatt uszó ur ereszkedett feléjük és nagy lógós kezei és családi körszakála alatt fitygő havannája elárulták a népjólétiminisztériumok munkásvezérét. Az ur alázatosan köszönt nekik, de ők akik tudták, hogy semmiközük sincs e szmokingos hernyóhoz, csak pöktek egy hegyeset a fülük irányában s bizony vitriól volt az.

A reggel irányában haladtak s már mitsem törődtek a hátukkal, pedig jaj a tarkójuk mögött egy bányakatasztrófa uszott el e pillanatban szétlépett hullák és füstölgő gázak abszintjában. És már nem hallották a letépett homlokok alól felzokogni a lángok tüzvörös kalácsait, a kráter szélén jajjongó viskókat s az értelmetlenség felkiáltásait.

Nem látták a parlamentek kupolacsarnokait eluszni alattuk 406 viaszfigurával s az elnökkel, akinek megfésült borju feje volt és a legszebben tudta énekelni a himnuszt. Nem látták a zenélőórákat a kapuk előtt, hol a mindenfajta együgyü népek álltak és krajcárokat dobáltak a zenélőórába, mire a 406 viaszfigura egymásfelé fordult, meghajtotta magát és szótlanul visszameredt helyére.

Mert csodálatos reggel közeledett
a nap egyetlen lobogással letépte ablakait és szétáradt.
Ők pedig akkor elérték az egyenes utat mik beszőtték a földet.

És nem látták a párduchajuak gyülekezetét s a holdevőket, akik áradtak 45°-ban az égbe, mert ekkor ők hárman és milliónyan tartózhatatlan zuhogással nyomultak előre a földön
s megrágtak minden atomnyi tért.

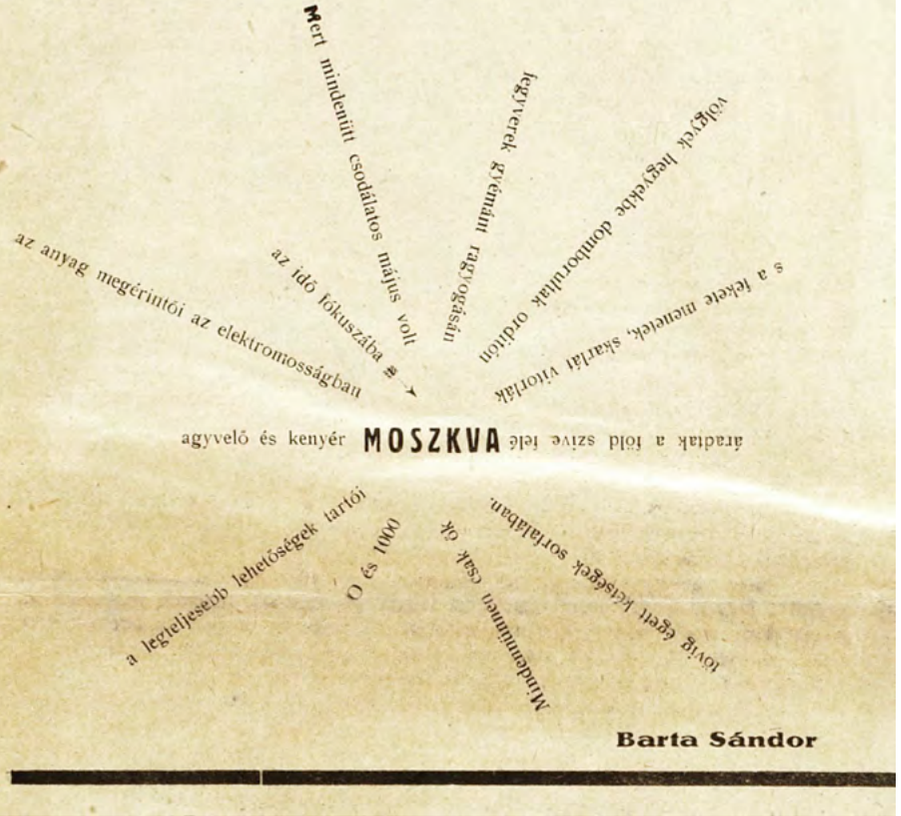

Barta Sándor

A Vörös Fekete tenger partján

Újvári Erzsi

A vörös Fekete tenger partján ülünk,
Moszkva, Leningrád, Harkov, Kiev napot kívánó munkásai.
A szovjet vigyáz ránk, az ő szívéből születtünk,
Ha elfáradunk, kiemel a szövőgépek mögül,
A mi szovjetünk!
Bizony testvér, itt mi vagyunk az urak,
Kaukázus hegyein nekünk gyűjti illatát a fenyő.
Oroszország gyógyforrása: Narzán,
Eddig cárokat, burzsujokat dajkáltál,
Meleg forrásod alatt most mi kanalazzuk, elfáradt tagjainkra az erőt.
Az égre ezüst felhőtornyokat dobál az északi szél,
Nézzétek fiúk, a tenger újra megszülte a napot!
Vörös Oroszország fölött a nap is vörösen gurul föl az égre.
Kezeinkből tölcsért formálunk feléje.
– Hahó! Hahó, te is a mienk vagy! –
A láthatáron hadihajók üdvözlik ágyúikkal a partot,
Árbocaikon négy betű ég:
SSSR.
Szurikov elvtárs olvastad már, Varsóban megölték Vojkovot?
Testvér, nem Vojkov ellen készült a golyó,
A munkások hatalma ellen szövik, fonják a korbácsot az angol urak.
Tudják, hogy a világ szegényei közül egyre többen akasztják
Lenin képét az asztaluk fölé.
Tudják, tíz éve tanuljuk a betűt, tíz éve kezünkben a termelés.
Villannyal, rádióval építjük a munkások hatalmát.
Tudják, a szovjet épül, terebélyesedik.
Biztatón áll a világ proletáriátusa előtt:
„Legyetek erősek, mint mi!"
S ezért Amerika felhőkarcolói alatt, a kínai nádszigeteken, végig Ázsián,
Európán, le egész a román falvakig,
ölik a proletárt, készítik a gázokat, a tengeralattjárókat, az új háborút.
Olvasd csak föl, Vajka, a mai Pravdát:
„Válaszunk Chamberlainnak."
Az ország dolgozói egy napi keresetüket adják repülőgépek és tankok építésére.
Tetszik-e a válasz Chamberlain?
Vigyázzatok!
Szilárdnak hitt hatalmatokban kárt tehet az orosz proletár, a vörös katona.
A vörös katona, Moszkva szülöttje, dajkája, a dolgozók hatalma.
Nem ismer istent és kegyelmet a számotokra.
Fogadalmát nem az urak templomfüstös zászlóira tette.

Fogadalmát a világ proletárjainak, agyonkínzottjainak,
bebörtönzöttjeinek
Kendője alatt, a vörös zászló alatt tette.

(Cenzúrázva)

Fiúk, közelednek a hadihajók!
A hajóverte habokban ezüstbőrű delfinek ugrálnak.
A hegyről leértek a textilgyár pionírjai.
A hajók elején keménykarú matrózok lobogtatják felénk a piros zászlót,
s mi, a gyárak kérges tenyerű munkásai és a hegyek pionírjai
mint egyetlen felpattant száj énekeljük feléjük:

(10 sort a cenzúra törölt)

Munkás- és Parasztnaptár, Kassa, Kassai Munkás, 1929.

Barta Zsuzsa születési dátuma

Barta Zsuzsa nem ismerte születésének pontos időpontját. A családi fotók datálása alapján 1923 nyarán születhetett. Barta és Újvári ekkor kezdték el tervezni, hogy továbbutaznak Moszkvába, és a Szovjetunióban nevelik fel gyermeküket.

Barta Zsuzsa négy hónapos korában
Bécs, 1923
Kassák Múzeum

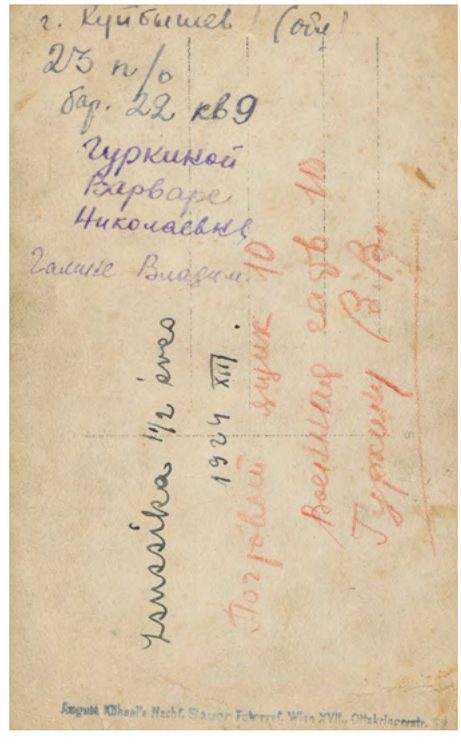

Barta Zsuzsa másfél éves korában
Bécs, 1924. december
Kassák Múzeum

Az emigráció idején, 1920 és 1925 között a Kassák-kör tagjai Bécs külvárosában, a schönbrunni kastélypark vonzáskörzetében található Hietzingben laktak, kisebb bérelt lakásokban. Emiatt gyakran találkoztak a környéken található Schloss Caféban, ahol szerkesztői munkájuk mellett előadóesteket is szerveztek. Az 1980-as évek végén Barta Zsuzsa a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként kereste fel születésének helyszínét, Barta és Újvári egykori albérletét a Wattmanngasse 99-et.

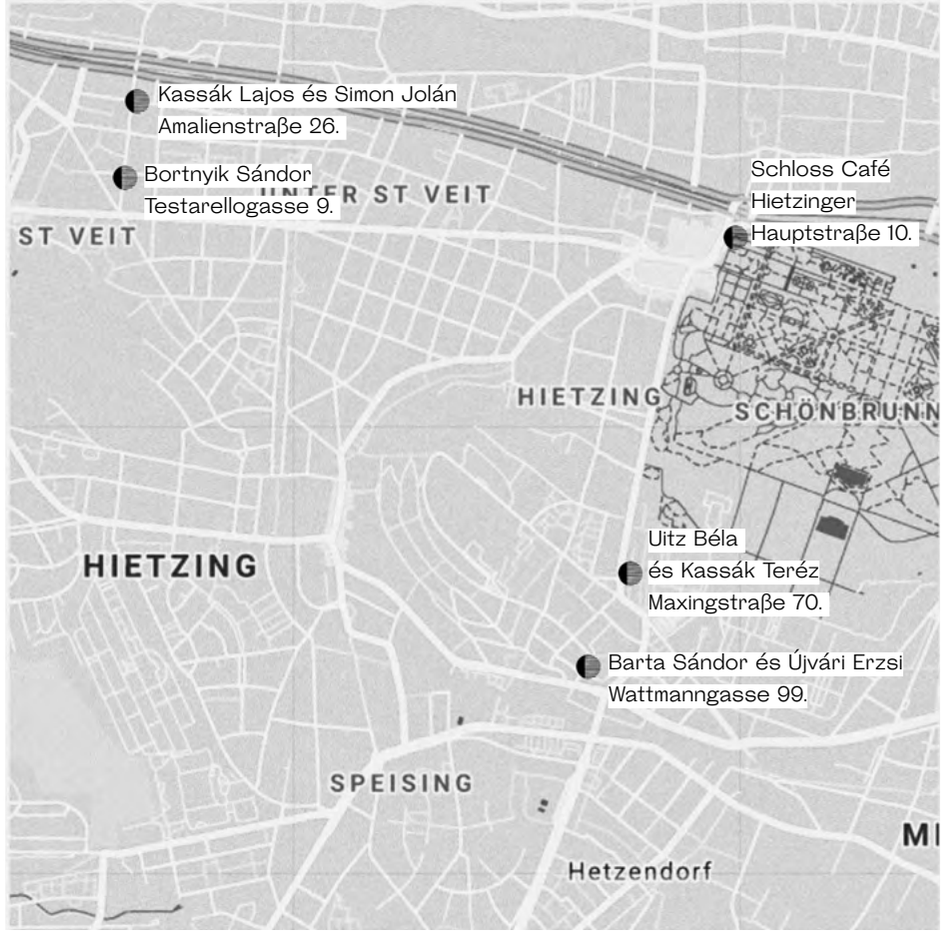

Barta Zsuzsa fotója
a Wattmanngasse 99. homlokzatáról
1980-as évek
Kassák Múzeum

Lenin halála

Lenin 1924. január 21-én bekövetkezett halála után Barta az *Ék* utolsó, februári számát Leninnek dedikálta. Mácza János helyszíni beszámolója mellett több orosz nyelvű szöveg fordítását, valamint a magyar proletkultos írók Lenint éltető verseit is publikálta.

СЕГОДНЯ ХОРОНИМ ЛЕНИНА

„Ma temetjük Lenint"

1924 január 24

Hat nap óta: ahogy az emberek lépnek, beszélnek, néznek, ahogy harminc fokos hidegben utcákra nyuló sorokba sorakozva indulnak, hogy bucsut vegyenek a proletariátus forradalmának legnagyobb vezéretől, ahogy ma, a temetés napján itt, együtt, utcán van egész Moszkva és tizezernyi delegátus szivében a dolgozók egész Oroszországa, ahogy a vérszinü koporsó felmagasodik a vérszinü tribünön és maghajolnak előtte a vérszinü zászlórengetegek; ahogy torró gondolataikkal jégbe dermedve állanak sziklasorfalat a vörőskatonák ezrei a Vörös téren és ahogy reggeli kilenctől késő estig pillanatny: megszakitás nélkül zugva harsog az Internacionále:

ahogy igy mindnyájan, napokon, éjeken keresztül együtt vagyunk, tömeg vagyunk, hullám vagyunk a nemzetközi proletariátus végtelen hullámverésében, nem legenda az, nem ünnepes szentavatás, nem misztérium;

harsogó realitás.

Meghalt Vladimir Iljics. De él LENIN!

Ahogy délután négykor felemelik Lenin koporsóját s öt perere megáll minden csak Moszkva százversztes kerületében sikonganak, zugnak, harsognak hosszu perceken keresztül az összes ujaszületett gyárszirénák, gyárkürtök, sipok és a munka ezernyi hangja, távolróljövőn, összefolyva valami csudálatos, nagy, nagy szimfoniában — nem temetés ez:

az élet jele, mely elindult 1917-ben s ma már, ebben az ezer mértföldekre nyujtózott agrárországban az ipar, a felszabadult gép, a megezerszerezett mozgás és fölfeszült dinamika diadalát hirdeti;

nem szimbólum: realitás;

reálisabb, keményebb, igazabb minden realitásnál, mert felszabadult, mert előrelendülő, mert a jövő századok helyes taktusra szerelt teremtő motórja!

Igy: tömegben; együtt: proletárok, parasztok, vörőskatonák, diadalmas és harcrakész fegyverek, diadalmas és harcbanálló gyárak, induló traktorok és aratógépek, fölöttünk az Internacionále és bennünk a Vörös Vezér:

tett, melyre nem volt példa még.

Igen: a sorok között már felviszketnek a tegnapba ringatózott álmodék és ideges cimpákkal szagolgatják a még nemlétező misztikus szagokat, a sápadt szimbolumvirágok kábító szagát; a sorok mögül már megzavarodott fantáziával bátorkodnak elő a tegnap gondolat és érzésvonalának megrozsásodott formáival operáló szegények, hogy legendát költsenek szimbolumot sirjanak és misztériumokat imádkozzanak a leghatalmasabb tettből.

A legenda készül. Feltarthatatlanul.

A kis, épitő-élő gesztusok hatalmas szimbolumokba tehetetlenednek. Feltarthatatlanul.

És a vassal, vérrel, ámitó csalással lelkekbe gyökeresitett misztikus hajlandóságok is megtermik a maguk kiséletü „szépségeit". Feltarthatatlanul.

Ez a történelem megmásithatatlan dialektikája. Ez is realitás. A tegnapé, igaz, de mi harcosok vagyunk!

És mi mégis együtt vagyunk, tömegben, milliók, proletárok, parasztok, vörőskatonák, gyárak, legyverek, gőzekék és Lenin teremtő realitása, teremtő akarat — mely továbbra is, holnap is élő, cselekvő, tettes akarat százezernyi lázadó felgyulladt vérében, motóros agyában!

Tett és realitás! Lenin!

Lenin, igében. Lenin tettben.

Mi tesszük az igét. Mi tesszük a tettet!

Felfokozott realitással: vagyunk! Élünk!

Moszkva. MÁCZA JÁNOS.

Nikolay Bucharin: Elvtárs!

Meghalt Lenin. Többé nem látjuk már ezt a hatalmas homlokot, ezt a csudálatos fejet, amelyből minden irányba sugárzott a forradalmi energia; átható, figyelő szemeit, erős, kemény kezeit és az egész erős, acélos figuráját, amely az emberi történelem fejlődésében két korszak határán állott. Mintha csak benne mozdult volna meg a proletariátus eszének akaratának és érzéseinek centrális állomása, amely sohasemlátott áramlással ömlött el a planétánk minden zugába, ahol munkássziv dobog, ahol kovácsolódik a nagy osztály öntudata, ahol élesitik felszabadulási harcának fegyvereit.

Drága! Felejthetetlen! Oriás!

Lenin elvtárs egyetlen és megismételhetetlen volt s marad évszázadokon keresztül.

A természet és történelem egyesitette benne a hatalmas elmét, az emberfeletti akaratot, az egyéni bátorságot és azt a ritka emberiességet, amely csak a kiválasztottaknak adatott meg. És ezeknek az erőknek a kombinációja adta nekünk Vladimir Iljics szenijét.

Lenin elvtárs mindenekelőtt vezér volt, olyan vezér, amilyenekkel csak évszázadonkint ajándékozza meg az emberiséget a történelem és akiknek nevétől számitják aztán az uj korszakokat. A legnagyobb tömegszervező volt. Mint egy óriás ment az emberi áradat élén, irányitotta a mozgását, az emberi egységek sokaságából megteremtette a munka fegyelmezett hadseregét, amit harcba dobott, hatalmas eszének fényszóróival az ut egyenesét és a sötét zsákutcáit, amerre el kellett dönteniök, a lázadó vörös zászló alatt a fekete munkásseregek kimért lépéseinek.

Mit tette Lenint a milliók oly szeniális kifejezőjévé?

Mindenekelőtt rendkivüli érzéke a tömegek kivánságaival szemben. Mintha csak valami, előttünk ismeretlen, hatodik érzéke lett volna Leninnek, amely lehetővé tette számára, hogy csudálatos hallásával meghallgassa, hogyan nő a föld alatt a fü, hogy futnak és bugyognak a földalatti forrásvizek, milyen gondolatok és érzések formák a föld megszámlálhatatlan dolgozójának a fejében. Úgy tudott meghallani, mint senki más. Türelmesen és figyelmesen hallgatja a régi hadsereg katonáját, a távoli területek parasztját, a vasmunkást. Valami fahusi öregasszonnyal lefolytatott véletlen beszélgetésből kitapogatta az egész parasztság érverését. Valamely munkásnak egyetlen népgyülési közbeszólásából ő, pártunk bölcse, meglátta és megérezte milyen sinekben futnak a dolgozó osztály gondolatai. Minden egyes emberből, valami, csak neki adatott képességgel, ezer szálat, egész gombolyaggát huzta ki a szociális vonatkozások összerabulyodott fonadékának — s előtte állt a felmérhetetlen országban élő milliók életének s az összes osztályviszonyoknak a képe. Különös tehetsége volt Leninnek az emberekkel való beszelgetéshez, ahhoz hogy olyan közel, olyan intimen közel menjen az emberekhez, hogy azok aztán őt keressék fel minden kétségükkel, bajukkal és kérdésükkel. Lenin mindenkihez a saját nyelvén tudott szólni. A munkásosztály ellenségeivel, akiket hatalmas lelkének minden erejével gyülölt, hátározottan, keményen és élesen végzett s ugyanakkor tudta meggyőzni, s türelmes magyarázatokkal felvilágositani a munka harcának embereit. Ezért volt Leninnek olyan hatalmas varázsa. Megfogta az embereket. S az emberek, nem mint felettesükhöz, nem a proletár seregek fejéhez, mentek hozzá, hanem mint a legjobb barátjhoz, elvtársához, a legigazabb, legbölcsebb, legkipróbáltabb tanácsadójához. S ő olyan cementtel falazta maga köré az embereket, amelyet semmi féle erő nem volt képes szétverni.

Alig lehet találni a történelemben még egy olyan vezért, akit annyira szerettek volna a körülötte levők, mint Lenint. Mindenkinek valami különös érzése volt Leninnel szemben. Szerették. Nem csak becsülték hatalmas fejapparátusát és erős kezeit. Nem. A legintimebb szálacskáik kötelékével kötözte magához az embereket; természetes, önmaga volt, közvetlen, rokoni és a legteljesebb értelemzésben elvtárs — ennek a nagy szónak minden jövőjével. Ilyen lesz majd valamikor az egymáshoz való viszony az összes embereknél.

Ez a nagy egyszerüség volt Lenin politikájának alapvonása is.

Nem a naiv emberek egyszerüsége ez. A zseni egyszerüsége. A legbonyolultabb feladatokban is megtalálta a legegyszerübb szavakat a legegyszerübb jelszavakat s a legegyszerübb megoldást. Mi sem volt idegenebb Lenin számára, mint a „nyakatekertség", póz és „bölcselkedés". Gyülölte mindezt gunyolta a régi világnak ezeket az átkos örökségeit, amik még ránkfekűsznek. Ő jól tudta a cselekvés értékét s elkeseredett ellensége volt mindenféle hiábavaló fecsegésnek.

Ezek mellett energikusan vezette a pártot s rajta keresztül az összes dolgozókat. Diktátor volt a szó legjobb értelmében. Ügyesitve magában az élet minden áramlatát, fáradhatatlan ehrájének laboratoriumában feldolgozva az emberek százának, ezrének tapasztalatait, bátor kézzel vezette őket, mint a hatalom letéteményese, mint tekintély, mint hatalmas vezér. Sohse bibelődött a maradékokkal, soha passzivan nem „regisztrált". Fékezhetetlen temperamentumának minden erejével tudott menni az ár ellen. És ilyennek kell lennie a tömegvezérnek.

Lenin elvtárs elment tőlünk örökre. Elment örökre. Vigyük át az iránta érzett minden szeretetünket az ő édes gyermekére az ő örökösére — a mi pártunkra. Legyen az élő az ő lelkével, az ő lelkével, az ő akaratával, az ő rettenthetetlen bátorságával, az ő odaadásával a munkásosztályhoz. Mi mindnyájan hallgassuk olyan figyelmesen a tömegeket, mint ahogy ezt Leinn tudta csinálni — Lenin, a mi közös vezérünk, a mi bölcs tanitómesterünk, a mi drága, a mi póolhatatlan elvtársunk.

ÉK. LENINSZÁM. 1924. FEBRUÁR 25

Ék
Leninszám, 1924. február 25.
Kassák Múzeum

LENIN

Egyetlen holtat dajkál a föld
s lámpátlanabb még sohsem volt az ember.
Lenin, szegény götös szivü ember,
hombárnyi homlokod alatt a tüz emésztő pipacsával
te ezerszer elátkozott, leköpdösött, te „hideg gépember", te „logikus önző kalkulátor", te „vörös cár", „akasztófák karmestere", „báránykáid elvesztője"
Ó Te ki az egész világ nyomorultjait dajkáltad tenyérnyi sziveden,
elégtél nyomorultul a halálban.
Ó hasztalan jajonganak a viskók a hózivatarok ölében,
és hasztalan zokognak fel a metropoliszok gyárnegyedei
és hasztalan menetelnek feléd legdrágább csodafüveikkel parasztjaid
és a folyók hasztalan sodorják eléd legszebb fövényüket
és a szelek a déli óceánok sóját,
te csak hevversz mozdithatatlan, mindenttudó homlokkal a tenyereddel elvetett gránitoszlopok között
s szemeid érett gyümölcsét mi örökre kiejtettük lázbeteg kezeinkből.
Most csak állunk, mérhetetlen folyókban hömpölygünk fel a paloták honaljáig
s az ég hömpölyög fölöttünk tutajaival
s csak a hold harangja kong, mint kimért, hideg jajongás.
Az óra mutatója lehullott.
De az idő pereg tovább.
Benne, mi.
S bennünk Te.

Barta Sándor.

Barta Sándor
Lenin
Ék
Leninszám, 1924. február 25.
Kassák Múzeum

Éjjelben győzni

Testében égtek tündöklő golyók
És rávilágitottak szivére, amely
Mint holdudvarban a hold, a kinok gyürüjében
Oroszország fölött remegve főszforeszkált.

Most üstökössé gyulladt,
véres mutatónyíl
Látja a föld és ráemeli arcát,
Ő, néz reánk: az elszámolások ideje ez.

— Saint-Denisben tegnap a gyászinduló
Áthúzott mindnyájunk szivén, mint súlyos sötét szallag

Kőszobrának nehéz pillantása.

Esőben álltunk, az emlékek mind a szemekbe fagytak
Keresték sokan azt amit elvesztettek, sirtak
Az elszálló üzenetek meglebbentették a zászlókat.

Az ő neve már egy szál a fonálban
Mely egy sorra fűz bennünket mindvégig, szétszórt gyöngyöket
Két órakor
megtorpant a Kreml, Moszkva harangjai szétsirtak Európába
Hól a számüzött külvárosokban miknek az uccája rohadó koporsó

A bánat és a köd ingó árkaiban megszólaltak a házak, szavaikban megcsörrent a lánc és az eltörött edény:

Súlyos gyümölcsként érnek sziveink már a türésben, Oroszország,
Ma ez a Szomoruság kigyújtja az elkeseredést és a bosszut, mely szétömlik, mint a lámpa
mikor
mikor villan meg már szuronyaid hegyén az a Hajnal?
Az égen föltünik Lenin sápadt arca. Éjjelben győzni.
Előre, vörös hadsereg, föl, föl, tipord le a vétkek vetéseit
Mint szikrák hullanak szerte a harangszóban az ő szavai:
„... háborúságot az igazságért
Minden hatalmat a Szovjeteknek ...!"

Ő Moszkvában mostan megfagyva fekszik

De mi látjuk egyre tejüveg homlokát,
Melyen átizzik a bizonyosság hite és a jóság.

Aki ismeri a törvényt, nyugodtan megy, biztosan a fény felé a sötétben,
Kegyetlenül küzd az akadályokkal, harcol, hírdet és halad az uton
Mely legvégén a csillagokba hajlik.

Légy hozzá hasonló.

Illés Gyula.

Illyés Gyula
Éjjelben győzni
Ék
Leninszám, 1924. február 25.
Kassák Múzeum

Miniatűrök a Vörös Moszkvából

Barta kéziratban maradt naplója, amely később *Miniatűrök a Vörös Moszkvából* (1926-1928) címmel jelent meg, nem sokkal a család Moszkvába érkezése után készült, és az amerikai metropoliszok „csodáival" vetekedő, de a munkásokat szolgáló helyszínként mutatja be a szovjet fővárost.

A húszas évek Szovjetuniója, elsősorban Moszkva, a nemzetközi baloldal képzeletében több volt, mint konkrét társadalmi tér. Az épülő szovjet nagyváros egy kollektív utópia fiktív tere lett, amelytől a különböző avantgárd és proletkultos mozgalmak saját társadalmi programjuk igazolását remélték. A kezdeti években az állami szervek még megtűrték az orosz avantgárd szovjet vezetéssel lojális tagjait, akik a városi tömegek mindennapi tapasztalataival is számolva igyekeztek egy új, urbánus, szovjet kultúrát kialakítani.

A harmincas évekre a sztálini diktatúra és a szovjet gazdaság extenzív iparosítása az urbánus terekről szóló közbeszédet is megváltoztatta. A városi fejlődés legfontosabb mércéi a gombamód szaporodó új gyárak lettek. A munkások mindennapi szükségletei, a kollektív együttélés kérdései még jobban háttérbe szorultak, és az így keletkezett hiányt a tömeges felvonulások esztétikájával fedték el.

S mennyire mások Moszkva utcái! (Igaz, nem Amerika „csodáit" kerestem bennük, hanem az élet megváltozott arcát.) Mert a munkás-állam által teremtett életfeltételek mindenütt a szemedbe szúrnak, ott élnek a házakban, de ott keverődznek előtted az utcákon is. A lumpenproletariátus kipusztulóban, az utcákon a dolgozó tömegek mindennapi élete árad, nem ékes divattal, nem is rongyokba többé, komoly, még sokszor szűkös, de üdítő egyszerűséggel és korlátoltság nélkül öltözködik Moszkva.

Háromezer munkás dolgozik szikrázó ívlámpák alatt az új távíróközpontokon, a Szovjet téren nemrég gyulladtak ki először a komoly Lenin-palota csillárjai az olvasótermekben, a város szélein, hosszában és keresztben vörös zászlós menetekben vonulnak az új lakóházakba a hajlékhoz jutott munkások: klinikák, iskolák épülnek, futópályák és parkok, és a Moszkvához közeli erdőkben már kihasították az utakat a nagy munkás-kertváros részére. Igen, sietni kell, a cárizmus omladozó odúiból, nedves pincéiből, a polgárháború omladozó házaiból ki kell menteni az eleven életet. Ki kell menteni a tüdővész karmaiból, az abszolutizmus itt rekedt halál karmaiból; mert a cárizmus csak ilyen férőhelyeket adott a munkásoknak, gyerekeknek és asszonyoknak.

Tereket kell hasítani a dögletes, szürke bérkaszárnyák közé, zöld fűvel és virgonc cserjékkel kell becsipkézni a múltból ittrekedt kilátástalan utcákat. Templomokat kell ledönteni, hogy helyükbe sárga homokos, gyűrűhintás játszóterek kerülhessenek, folyókat kell szabályozni, hogy bennük újjászülethessen Moszkva izomzata.

Még százezer autó meg millió gép, még ötezer gyár, még több aeroplán a levegőben, traktor a falvakba, villanylámpa a gunyhókba, lokomotív a sínekre, hajó a vizekre, és a partokra daruk, elevátorok, silósok, és a lomha, nehézkes muzsik megcsúfolja Amerikát.

Barta Sándor

Az 1923 és 1925 között Moszkvában kiadott, Oszip Brik és Vlagyimir Majakovszkij által szerkesztett *LEF* folyóirat elsődlegesen az orosz futurista csoport íróinak, valamint a konstruktivista művészeknek volt a fóruma. A folyóirat célja az új irodalom és művészet minél szélesebb körű elterjesztése és hasznosítása volt a szovjet társadalomban. A lapszámok borítóin Alekszandr Rodcsenko propagandisztikus fotómontázsai jelentek meg, és többek között az avantgárd művészek „produktivista" díszlet- és textilterveit is közölték.

ЛЕФ – Журнал Левого фронта искусств
[LEF – A Művészetek Baloldali Frontja Folyóirata]
Borítóterv: Alekszandr Rodcsenko
1. évf. 2. szám, 1923. április–május
1. évf. 3. szám, 1923 június–július
Kassák Múzeum

„A régi életforma ellen harcolunk.
És harcolni fogunk ennek az életformának mai maradványai ellen.
Azok ellen, akik a saját házacskájuk költészetét saját lakóbizottságuk költészetével cserélték fel.
Azelőtt a burzsoázia bikái ellen harcoltunk. Sárga blúzokkal és tarkára festett arccal rémítgettük.
Most e bikák áldozatai ellen harcolunk, a mi szovjet rendszerünkben.
Fegyverünk: a példamutatás, az agitáció, a propaganda.”

Vlagyimir Majakovszkij: *Kiből mar bele a LEF?*

Paul Citroen: Nagyváros, és Ljubov Popova: Díszletterv Szergej Tretyakov és Vszevolod Mejerhold *Felfordult világ* című előadásához
ЛЕФ – Журнал Левого фронта искусств
[LEF – A Művészetek Baloldali Frontja Folyóirata]
1. évf. 4. szám, 1923 augusztus–december
Kassák Múzeum

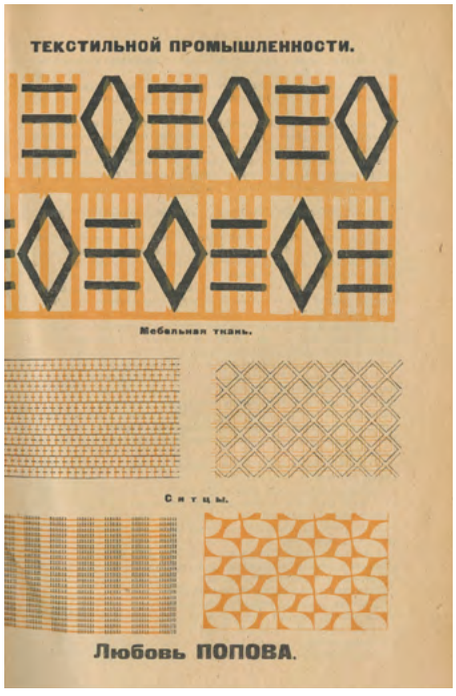

Ljubov Popova: Textilminta-tervek
ЛЕФ – Журнал Левого фронта искусств
[LEF – A Művészetek Baloldali Frontja Folyóirata]
2. évf. 2. szám, 1924
Kassák Múzeum

Az orosz avantgárd irodalom egyik központi alakja, Vlagyimir Majakovszkij az 1920-as években támogatta a szovjet rendszert, ugyanakkor a cenzúrával szemben is fellépett. 1927-ben, a forradalom tizedik évfordulójára megjelent *Jól van!* című eposzában az események heroikus és propagandisztikus elbeszélését iróniával ötvözte. A kötet konstruktivista borítóját El Liszickij tervezte.

Vlagyimir Majakovszkij
Хорошо! Октябрьская поэма
[Jól van! Októberi vers]
Borítóterv: El Liszickij
Moszkva, Goszizdat
1928
Kassák Múzeum

Balogh és Révész riportkönyve a modern ipari és mezőgazdasági létesítményeket (moszkvai Dinamo-gyár, Angara művek, sztálingrádi traktorgyár, Turkesztán–Szibéria vasút, Gigant szovhoz stb.) és a Szovjetunió új kulturális intézkedéseit mutatja be. Ez a kötet csak egy a Sarló és Kalapács Könyvtárában megjelent könyvek között, amelyek a Szovjetunióban folyó építőmunkát népszerűsítik. 1930-ban kiadták Münnich Ferenc *A szocialista építés ötéves terve* című kötetét is, Balogh *Két szovjetgép* című, 1932-es kiadványában pedig külön tárgyalta a traktorgyártás és az öntőipar eredményeit.

Balogh János és Révész Imre
Az épülő szocializmus. A Szovjetunió mai képe
Moszkva, Centrizdát
1930
Országos Széchényi Könyvtár

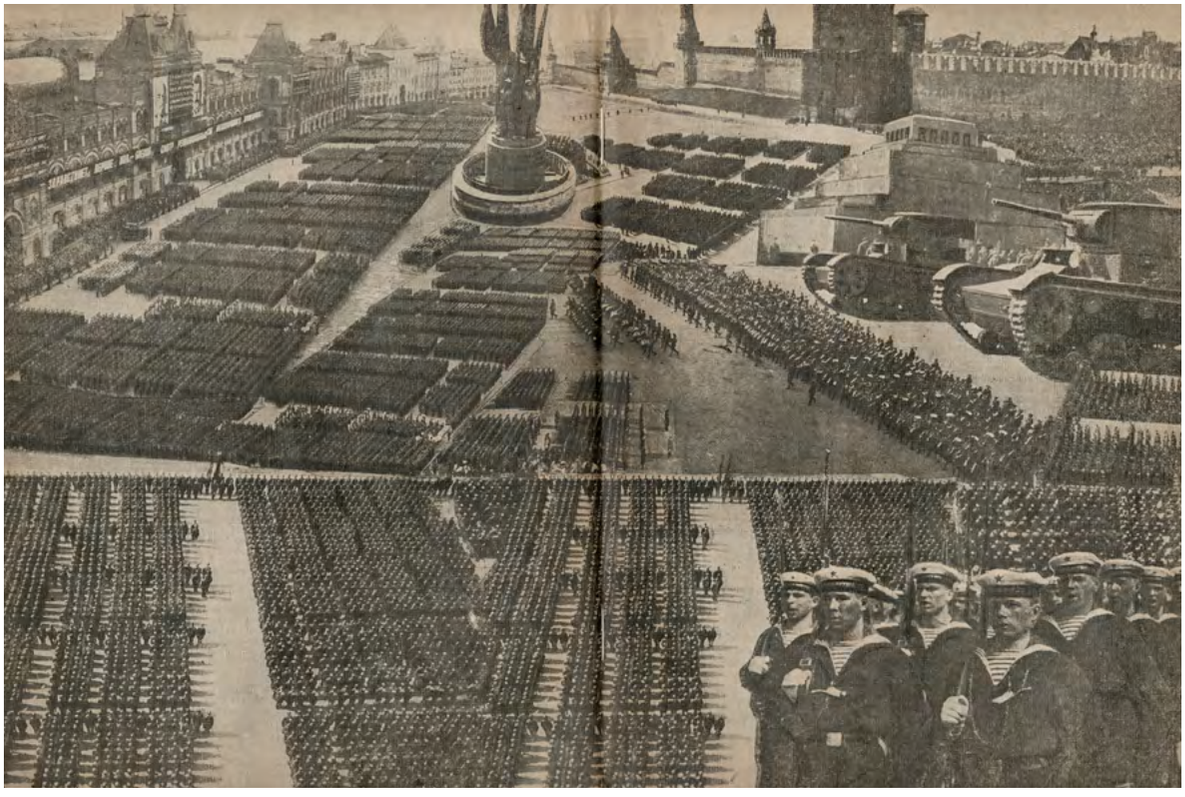

Az ünneplő Moszkva
Sarló és Kalapács
5. évf. 6. szám, 1933. június
Petőfi Irodalmi Múzeum

A XVI. vörös október
Sarló és Kalapács
5. évf. 12. szám, 1933. december
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor Szovjetunióban megjelent kötetei

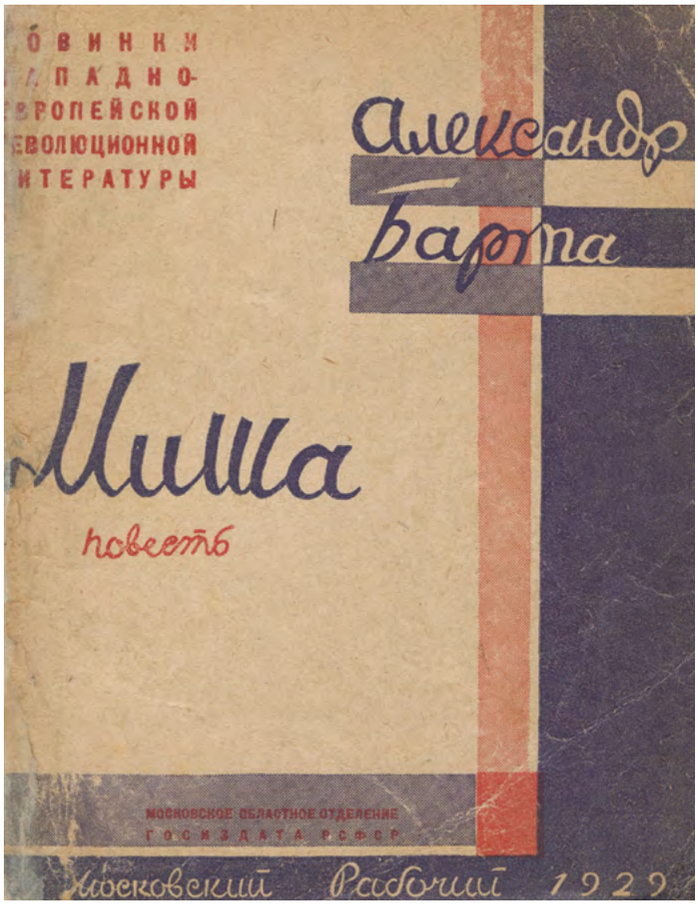

Barta Sándor: *Миша*
[Misa]
Moszkva, Moszkovszkij Rabocsij, 1930
Petőfi Irodalmi Múzeum

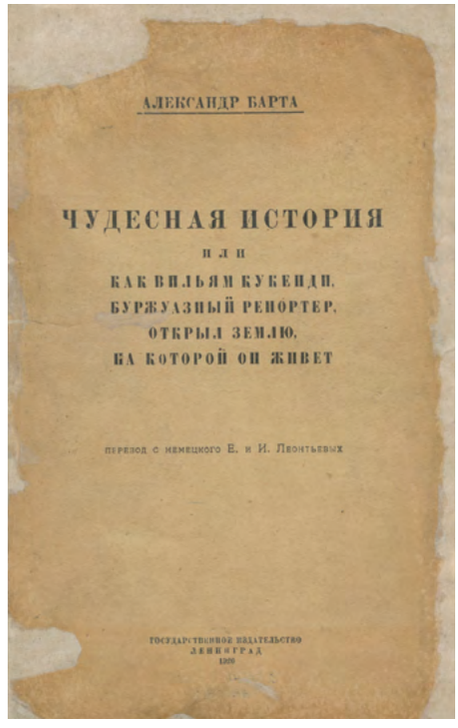

Barta Sándor: *Чудесная история*
[Csodálatos történet]
Leningrád, GIZ, 1926
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Паника в городе*
[Pánik a városban]
Moszkva, Ogonyok, 1930
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *350.000. Рассказ-хроника из жизни страны австромарксизма*
[350.000. Történet az ausztromarxizmus országának életéből]
Moszkva – Leningrád, GIZ, 1931
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Право убежища*
[Menedékjog]
Moszkva, Ogonyok, 1931
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor portréja
Moszkva, 1931 körül
Kassák Múzeum

Barta Sándor: *Дважды два – пять*
[Kétszer kettő – öt]
Moszkva, Ogonyok, 1934
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor portréja
Moszkva, 1934 körül
Kassák Múzeum

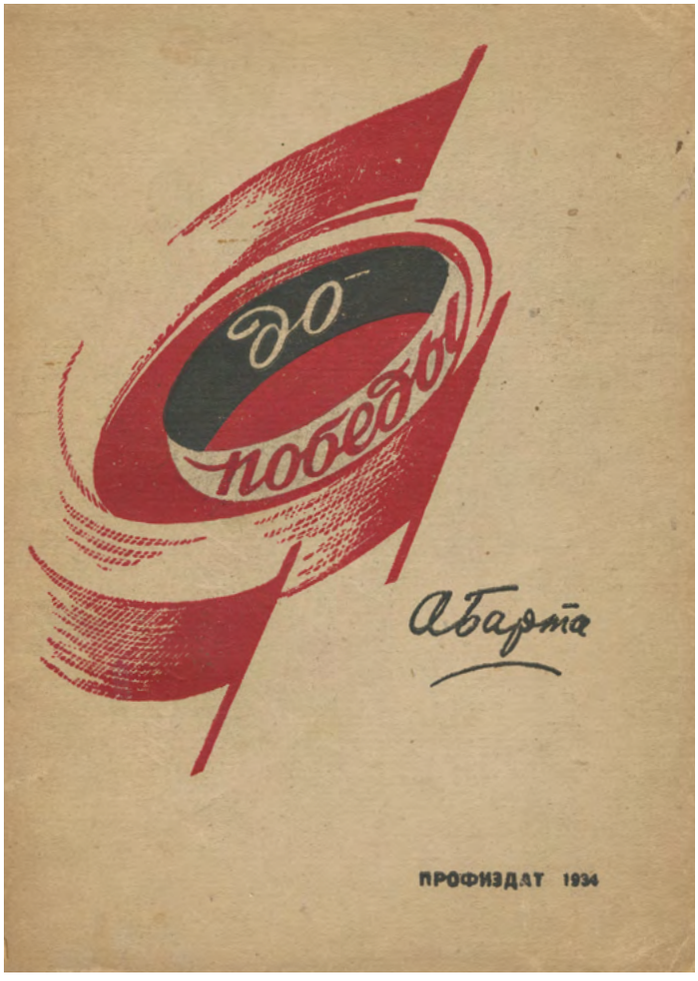

Barta Sándor: *До победы*
[A győzelemig]
Moszkva, Profizdat, 1934
Kassák Múzeum

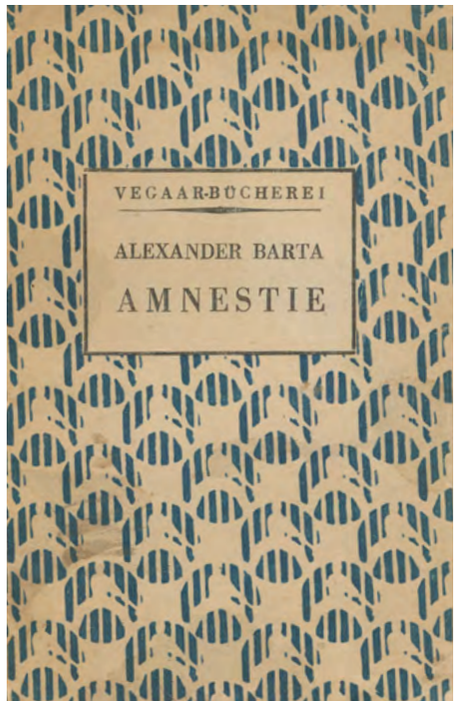

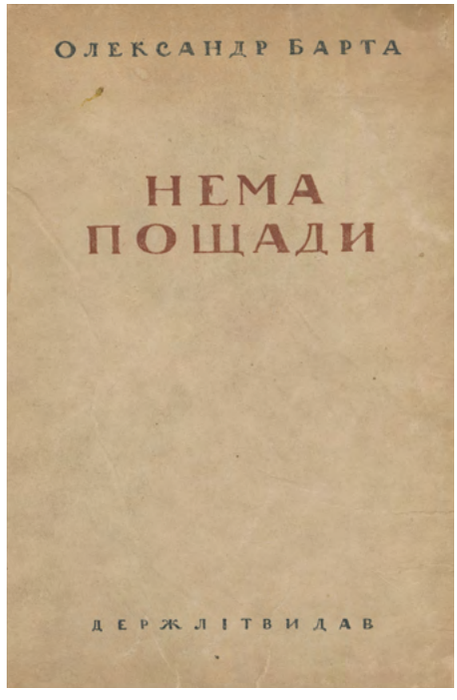

Barta Sándor: *Amnestie*
[Amnesztia]
Moszkva, Verlag Genossenschaft
Ausländischer Arbeiter in der UdSSR, 1936
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Нема пощади*
[Nincs kegyelem]
Kijev, DerzsLitVidav, 1938
Petőfi Irodalmi Múzeum

A Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége

Barta és Újvári alapító tagjai voltak az 1926 májusában, Moszkvában megalakult Magyar Nyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetségének. A szövetség tagjait a RAPP magyar szekciójának tagságából válogatták, de a berlini, bécsi, párizsi és magyarországi kommunista írók is csatlakoztak hozzájuk. 1929-től a szövetség szerkesztette a *Sarló és Kalapács* című moszkvai magyar folyóiratot, amelyben Barta és Újvári is rendszeresen publikáltak.

Barta Sándor és Újvári Erzsi kérdőíve
a Magyarnyelvű Forradalmi Írók és
Művészek Szövetsége számára
Moszkva, 1926
Petőfi Irodalmi Múzeum

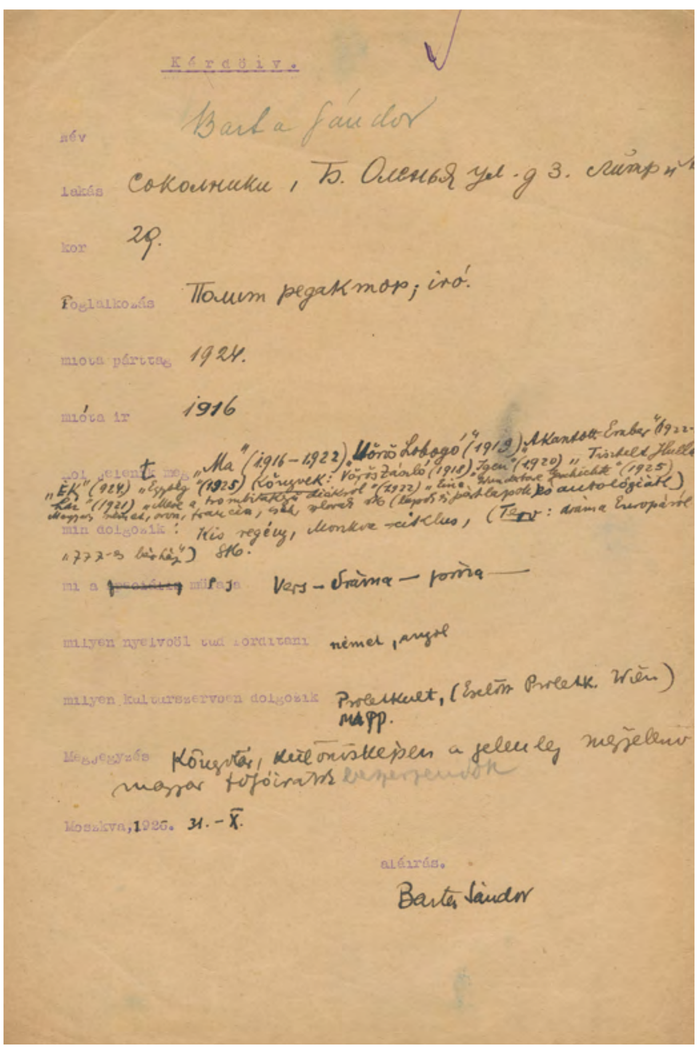

Kérdőiv.

név Barta Sándor
lakás Сокольники, Б. Оленья ул. д 3. [illegible]
kor 29.
Foglalkozás Помит редактор; író.
mióta párttag 1924.
mióta ír 1916
hol jelentek meg „Ma" (1916–1922), „Vörös Lobogó" (1919), „Akasztott Ember" (1922–), „Ék" (1924) „Egység" (1925) „Kék" (1921) [illegible] Könyvek: Vörös zászló (1918), Igen (1920) [illegible] (1925) [illegible] antológiák) [illegible]
min dolgozik: Kis regény, Moszkva-ciklus, ([illegible]: dráma Európáról „[illegible]") stb.
mi a ~~speciális~~ műfaja Vers – dráma – próza –
milyen nyelvből tud fordítani német, angol
milyen kulturszervben dolgozik Proletkult, (Előbb Proletk. Wien) MAPP.
Megjegyzés Könyvtár, különösképpen a jelenleg megjelenő magyar folyóiratok [illegible]
Moszkva, 1926. 31. – X.
aláírás. Barta Sándor

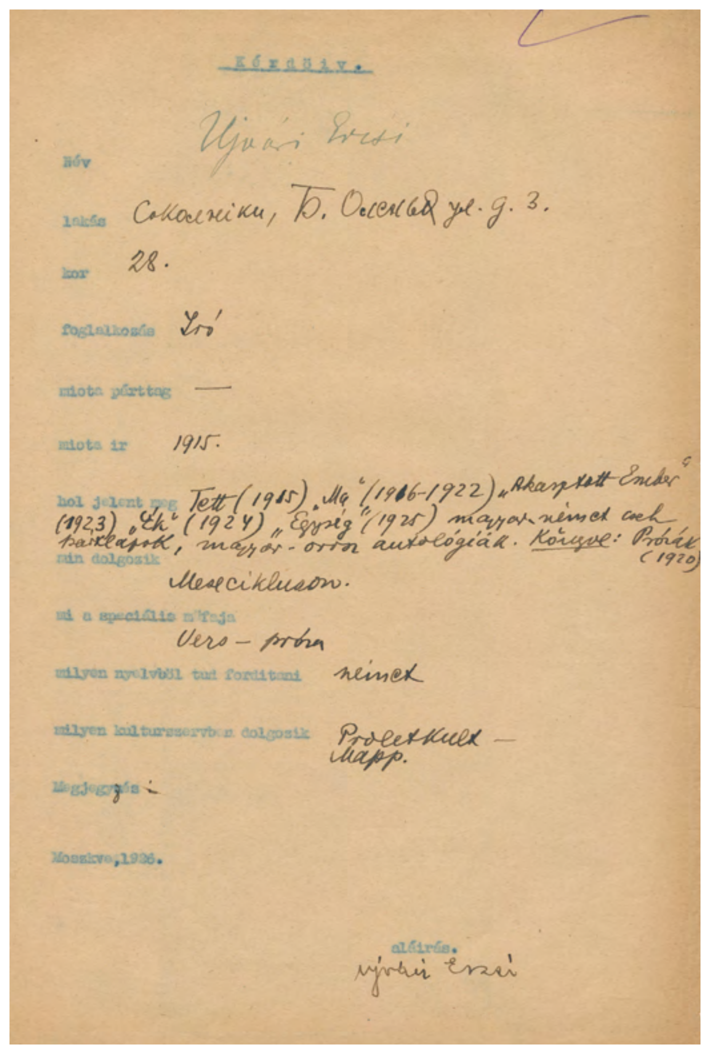

Kérdőiv.

Név Újvári Erzsi
lakás Сокольники, Б. Оленья ул. д. 3.
kor 28.
foglalkozás Író
mióta párttag —
mióta ír 1915.
hol jelent meg Tett (1915), „Ma" (1916–1922) „Akasztott Ember" (1923) „Ék" (1924) „Egység" (1925) magyar-német cseh pártlapok, magyar-orosz antológiák. Könyve: Próbák (1920)
min dolgozik Meseciklusom.
mi a speciális műfaja Vers – próza
milyen nyelvből tud fordítani német
milyen kulturszervben dolgozik Proletkult – MAPP.
Megjegyzés: –
Moszkva, 1926.
aláírás. Újvári Erzsi

következő oldal:
A Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége taglistája
Moszkva, 1926 körül
Kassák Múzeum

Tagleste

Tagnévsor: Moszkva.

1. ~~Barta Sándor~~ +
2. Bogdány Rozsi –
3. Andics Erzsébet –
4. Berei Andor –
5. Balogh István – –
6. Hajdu Pál – –
7. Hidas Antal – –
8. Greiner Jozsef +
9. Illés Béla – –
10. ~~Jankovics Jozsef~~ +
11. Karikás Frigyes –
12. Kiss Lajos –
13. ~~Kreutz Péter~~ +
14. ~~Lányi Sarolta~~
15. ~~Lévi Iván~~
16. Lányi Sarolta
17. Madarász Emil – –
18. ~~Mály Tivadar~~
19. ~~Bándor Béla~~ +
20. Matheika János – –
21. Müller Ernöné – –
22. Szücs Jozsef
23. ~~Simonyi Jozsef~~ +
24. ~~Török Zoltán~~
25. Ujvári Erzsi +
26. Zalka Máté – –
27. Szilágyi Iga –
28. ~~Udvardix Jozsef~~
29. Weisz + ?
30. Uitz Béla +
31. ~~Körösi~~ +
32. ~~Kolen Jozsefné~~ +
33. ~~Klauber~~
34. Schneider +
35. Toth ~~István~~ Ertor –
36. Griffel László – –
37. Leicht Mimi – ~~Kontoszeri~~, Csistai
38. Macsa János
39. Lik András Bibiás Sugár Andor.

Berlin.

36. Gábor Andor
37. Komjáth Aladár
38. Singer György
39. Szücsics Mária
40. Rona Irén
41. Székely János
42. Kádár Erzsi
43. Haj László
44. Kenyeres Julia
45. Gibárti László
48. Szilágyi Jolán
49. Léicht Sándor
50. Péri László
51. Bernáth Aurél
52. Krausz Teréz
53. Weiss Pál
54. Lippay Zoltán
55. Réz Andor
56. Bolgár Elek
57. Georg
58. Boros F.László
59. Seidler Stella
60. Stefán J.Klein
61. Kemény Alfred
62. Csircs Kriszta
63. Ripper Borbála
64. Tuscherer Ernö

Jegyzőkönyvi kivonat a Magyarnyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége alakuló gyűléséről
Moszkva, 1926. május 2.
Kassák Múzeum

Jegyzőkönyvi kivonat.

/A Magyarnyelvü Forr. Írók és Művészek alakuló gyüléséről/

1926. május 2-án a moszkvai magyar klubban egyrészt a M.A.B.P. /Moszkvai Proletárirók/ magyar szekciója, nevezetesen: Barta Sándor, Bogdány Rozsi, Hajdu Pál, Hidas Antal, Illés Béla, Jankovics József, Karikás Frigyes, Kiss Lajos, Kreutz Péter, Lándor Béla, Lányi Sarolta, Lévi István, Madarász Emil, Mály Tivadar, Matheika János, Miller Erzsébet, Simonyi József, Szűcs József, Török Zoltán, Ujvári Erzsi, Zalka Máté, másrészt a következő meghivottak: Balogh István, Udvardi József, Magyar Lajos, Mácza János, Szilágyi Ica, Fenyő Olga, Tóth István nevében a következő napirenddel alakuló gyülést hivtak egybe.

1. A Szövetség célja /Barta/
2. Az alapszabályok ismertetése /Matheika/
3. Választások.
4. Különfélék.

Az alakuló gyülés lefolyása.

Megjelentek: Barta Sándor, Hajdu Pál, Hidas Antal, Illés Béla, Jankovics József, Kiss Lajos, Lándor Béla, Lányi Sarolta, Matheika János, Miller Erzsébet, Simonyi József, Szűcs József, Ujvári Erzsi, Zalka Máté, Balogh István, Mácza János, Szilágyi Ica, Udvardi József.

Hidas rövid bevezetője után, melyben pár szóval ismerteti a Szövetség megalakulásának szükségességét, valamint a berlini csoporttal ezügyben lefolytatott levelezést, az ülést megnyitja és elnöknek Lándor Bélát, jegyzőnek Kiss Lajost ajánlja. A gyülés a jelölést elfogadja.

53a

- 2 -

Barta ismerteti a Szövetség célját. A magyarnyelvü forradalmi irók emigrációban szétszórt volta, másrészt a Nemzetközi Iroda legutóbbi rezolucióji, mely szerint a Szövetségeknek xkxg a legszélesebb alapokon kell megszerveződniök, bevonva a polgári baloldal Szovjettel szimpatizáló iróit késztettek bennünket a magyarnyelvü Szövetség megalakitására, másrészt ilyen széles alapokon való megszervezésre. Célja a Szövetségnek a proletáridtus osztályharcában az érzékeltetni befolyásával a Kommunista Párttal együtt, benne dolgozni, a parasztság és kispolgárság radikális rétegeit részben megnyerni részben semlegesiteni. A Szövetség egyesiteni kivánja nemcsak az irókat, de a képzőművészeket is, mivel a propagandában egymást kiegészitik, egymásra kölcsönösen szükségük van. Bejelenti a Szövetség ma már tervbevett fődlis feladatait: "Sarló és Kalapács" c. évkönyv kiadása /évenkint 20-25 iv/, kisz darab 1-3 ives könyvecske, "Proletárszinpad" havonta megjelenő könyomatos főlap, mely hivatva lesz a magyarnyelvü u.n. Proletkultokat anyaggal ellátni s igy a rossz tendenciátlan polgári irodalomtól mentesiteni.

Utána Matheika ismerteti az alapszabályokat, mely részben ezekre az elméleti megállapitásokra támaszkodva épiti fel szervezetileg a Szövetséget. Hangsulyozza a Szövetség tagjainak azt a kötelességét, mely szerint a Szövetség tagjainak elsősorban kötelességük minden olyan szervezetbe belépni s ott gyakorlatilag dolgozni, amely szervezetben az osztályharcos proletáridtussal kerülnek kapcsolatba. /Párt, Vörös Segély, szakszervezet stb.../

Kijelenti, hogy a Szövetség ugy tekinti magát, mint a munkásosztálynak kulturfrontra dobott harci szervét. Majd a működési körét

53a

- 3 -

határozza meg: a Szövetség tagjai munkáinak elosztása szervezeti uton, a munkák értékbeli növelése, kritika, megbeszélések által, propagandák lefolytatása, a Párt által inditott kampányok irodalmi és képzőművészeti anyaggal való ellátása, forditások megszervezése, a proletárirodalom elméletének kidolgozása, általában művészet elmélet marxista alapokon való feldolgozása, agitáló a proletárirodalomért, a forradalmi irók és művészek munkáinak széles körü terjesztése.

Utána a szervezeti felépitéséről beszél, majd kihangsulyozza az Alapszabályok 24-ik pontját: "Magyarország felé a Szövetség a K.M.P. illegalitásának ideje alatt annak előzetes és határozott, esetenkénti jóváhagyása nélkül semminemü tevékenységet nem fejthet ki".

A két ismertetést kisebb vita követte, melyben egynehány nem eléggé tisztázott kérdést vitattak meg, ugyancsak a parasztsághoz és a kispolgársághoz való viszonyunkat, majd az alapszabályokat átfogalmazni kiadták a megválasztandó vezetőségnek.

A választások előtt Lándor bejelenti, hogy a Szövetségnek egyelőre Moszkva lesz a székhelye, mivel itt gyült össze a legszámottevőbb erő.

Hidas a következő névsort terjeszti be a moszkvai vezetőségnek: Barta, Hajdu, Illés, Kiss, Mácza, Tóth, Zalka. Titkárságba: Hidas, Matheika. A gyülés egyhangulag elfogadja. Berlinből a következők jelölését kéri a vezetőségbe: Komját, Gábor, Áts, Griffel. Titkárságba: Lippay: Wien, vezetőségbe: Barta Lajos, Lengyel József, Páris: vezetőségbe: Uitz, Illyés: New-York: vezetőségbe: Kiss János, Prága: vezetőségbe: Szilágyi András: Románia: vezetőségbe: Tóriti Pál: Szlovenszko: vezetőségbe: Goldhammer Géza. A gyülés

- 4 -

a jelölést elfogadja avval a módositással, hogy Tóriti, Szilágyi és Goldhammer jelölését az illető országok Pártjai beleegyezése után hagyja jóvá, ugyancsak Barta Lajos előzetes értesitése és jóváhagyása után publikáltassák az ő jelölése.

Illés Béla szólal fel ezután, mint a Nemzetközi Iroda megbizottja és kijelenti, hogy a Nemzetközi Iroda elismeri minden szövetséget, ha a vezetője kommunista kézben van, s amennyiben Orosz Oroszországban alakul meg, a V.A.P.P. organizatorikus befolyása alatt álljon. Mivel jelenleg mindkét feltétel adva van, a Nemzetközi Iroda elismeri Szövetségünket és azt támogatni is fogja.

Utána kéri felvenni a jegyzőkönyvbe, hogy a K.M.P. által a Vezetőségbe jelölt elvtárs lehetőleg Lándor Béla legyen, és ezt a kérdést közöljük a K.B.-vel.

Illés javaslatát a gyülés egyhangulag elfogadta.

Ezekután kimondta a gyülés, hogy a K.M.P. értesitendő a megalakulásáról, mellékelni kell az Alapszabályokat valamint az alakuló gyülés jegyzőkönyvét is. Ugyancsak kérni kell a K.M.P.-t, hogy a maga részéről a vezetőségbe egy tagot delegáljon.

Moszkva, 1926. május hó 2.

elnök. jegyző.

a M.P.I.M.Sz. titkársága részéről:

Újvári Erzsi az *Új Előré*ben

A húszas években a moszkvai magyar emigráció tagjai szorosan együttműködtek a New York-i magyar nyelvű kommunista napilap, az *Új Előre* szerkesztőségével. Barta Bécsből is küldött szövegeket New Yorkba, de miután Moszkvába érkeztek, a *Sarló és Kalapács* lett műveinek legfontosabb terjesztője. Újvári neve viszont gyakrabban jelent meg az *Új Előre* oldalain, mint a *Sarló és Kalapács*ban, az írószövetség hivatalos, moszkvai lapjában. A moszkvai írószövetségektől és a RAPP direktívájától független *Új Előre* fogadta be azokat az esszéit, amelyek kendőzetlenül tárgyalták a városi munkáscsaládok, elsősorban a gyerekek nehéz életkörülményeit.

Harcot az amerikai nagytőke kinai háboruja ellen!

ROVÁS

Elhamarkodott ítélet. Mert mégis visszavonjuk. Nicaraguából Kinába. Elfogták, vagy nem fogták?

Minden Hatalmat a Munkásoknak

UJ ELŐRE

Világ Proletárjai Egyesüljetek

VOL. XXIII. ÉVFOLYAM. No. — 3209. NATIONAL EDITION, NEW YORK. PENTEK, ÁPRILIS 22, 1927. EGYES SZÁM ÁRA 3 CENT.

MacDONALD TÁRGYAL AZ AMERICAN FEDERATION OF LABOR VEZÉREIVEL WASHINGTONBAN

Chiang elcsapása után nyilt háboruval akarják vérbefojtani a forradalmat

LEFEGYVERZIK CHIANG KATONAIT.

Feng táboronk már átvette a kantoni seregek irányitását

McGrady kizáratja a harcos szücsöket

A munkásfékerek a gyárosokkal ezer szücsöt tétettek le

Lesovsky elvtárs Kinából beszél rádión keresztül.

Menscher a tanuszékben

Három havi börtön egy gyanusitás alapján

Távirat Goldnak a szücsöktől

Tiz tiltakozó gyülés ma este

Legujabb

Tiltakozik Európa Saccoék kivégzése ellen

A kinai parazut union irányitja Wuhut

Minket megölhetnek de ügyünket nem — üzenik Vanzettiék

Nagy támadásra készülnek a kantoniek

Japán válsága élezi a háborus veszélyt

Egy macska kilenc embert mentett meg

Az első lépés a császárság felé

Uj Előre jubileumi ünnepély szombaton este 8 órai kezdettel a Central Opera House-ban

Új Előre
1927. április 22.

Szegények kertje

Külváros. Füstölgő gyárkémények. Elől egy szabad telek. Az egész városrész szemetét, piszkát idefuvarozták házmagasra. A telek még szabad részében gerendákból rögtönzött padok. Közepén gyerekek játszótere. Szemetes kocsik, rohadó baromfi-béllel, megpenészesedett ételmaradékokkal, a has tífusz és a tüdővész csiráit szórják szét a szegények levegőjébe.
Gyerekek, akik az örökös éhség alól a halált kívánják s minden nap, melyen végigvonszolják életük, egy hosszú, örömtelen évvel öregíti meg őket. Itt jönnek zsákokkal, kis sámlikkal a kezükben.
Nyolcéves gyerek: Csak egy rongyos nadrág takarja testét, kezében zsák, körülkémlel aztán a szemétben kotorászni kezd. Vasdarabokat, szenet, rongyot dugdos a zsákjába.
A másik oldalról: Fél testére megbénult munkásasszony húzza magát, szoknyájába négy apró gyerek kapaszkodik. Legkisebb három éves, angolkóros fejét alig bírják pipaszár lábai. Két-három lépést megy, aztán leül. Megint két-három lépést tesz. aztán megint leül. Anyjuk már elérte a padot, letelepszik. Gyerekek köréje állnak. Legidősebb hat éves egy rongyzacskóból üveget húz elő, megtisztítja. — Az üveget visszateszi a zacskóba, aztán ő is a szemétdombhoz fut. Mindenhonnan gyerekek jönnek. Súlytalan testükkel, mint az éhes legyek, ellepik a szeméthegyet. Anyák jönnek csecsemőkkel a karjukon. Lábatlan, kiégett szemű rokkantak. Cselédekből lett prostituáltak, vér bajos rózsákkal az arcukon. Leülnek a padokra, arcukat tenyerükbe temetik, vagy pedig nyitott szájjal lélegzik rá a napot a tüdővészes mellükre.
Lehet-e az ő nyomorukat megismerni!? Nem! Velük kell születni, az ő levegőjüket szívni, reggeltől estig velük állni a robotot, csak akkor tudsz fájdalmaikkal sírni, egy lenni velük.
A szemétdombról éles sikongatás. Két fiú dulakodik. Le akarják teperni egymást, a többiek félreállnak.
11 éves: Én láttam meg először! Az enyém!
12 éves: De az én kezemben volt először!
11 éves: Nem, nem engedem! A másik arcát véresre karmolja!
11 éves: Orrából kibuggyan a vér.
A gyerekek: Sikongva. Erezd el! Erezd el!
A padok felől idősebb férfi lép közéjük, szétválasztja őket. A két gyerek szégyenkezve törülgeti magát.
Idősebb férfi: Na, mi volt az?
11 éves (sírva): Ellopta előlem...
Idősebb férfi: Na, mutassátok, mi az?
12 éves: Féltve egy elhasznált dugóhúzót húz ki a zsebéből.
11 éves: Macskaugrással el akarja érni, de hassal a földre vágódik.

Újvári Erzsi

Idősebb férfi: Fölemeli, meg fogja mindkettőjük vállát. Nem szégyenlitek magatokat?
11 éves: Na... csak azért... az anyámnak megdagadtak a lábai... nem tud menni...
12 éves: Szinte büszkén: Na és az én apám!? Már egy féléve köpi a vért! (A mellette álló gyerekhez) Nem igaz?
Mellette álló gyerek: Ühüh.
A sorból egy körülbelül nyolc éves fiú lép elő. A 11 éveshez: Nesze! (Egy új szöget nyújt feléje.) Nekem nincs se anyám, se apám. Lakásadóim úgyis a küszöb elé rugdosnak. Nesze, vidd haza.
Mindannyian: Mélyre horgasztott fejjel állnak.
Nyolcéves: A szöget a 11 éves zsebébe süllyeszti s már újra a szemétben kotorász.
Idősebb férfi: Mélyre ejtett fejjel visszamegy a padra. Gyerekek szótlanul elfoglalják előbbi helyüket.
Bénult asszony: Melléből artikulálatlan hangon törnek elő. Egyik gyerek hozzálép, megtöröli homlokát, megitatja, egyenesre ülteti a padon, aztán újra a játszók közé keveredik.
Prostituált: A mellette ülő asszonyhoz: Ma még nem ettem.
Asszony: Karján gyerek, végigméri: Te?!
Prostituált: Ezeket a rongyokat nézed?! Az utolsó gazdám vette. (Blúzát felgombolja. Hisztériás nevetéssel.) Ezeket a szép foltokat is tőle örököltem!
Asszony: Gyerekét magához szorítva, elhúzódik.
Prostituált: Ne félj, én már megyek. Hátha az estében valaki rajtam felejti szemét. (Festéket szed elő, szép életpiros rózsákat ken az arcára. Azután fölkel s lassan a város felé megy.)
Asszony: Fejét csóválva utána mered. Még jobban magához szorítja a gyerekét, boldogan csókolgatja, együgyű dalt dúdol a fülébe:
Édes kicsi galambom...
Neked meglesz mindened
A nappal fogsz labdázni...
Hajcsi... hajcsi.. hajcsi...
A szembenlévő padon: Két rokkant s egy munkanélküli beszélgetnek.
Vak rokkant: Iszonyú égési sebekkel az arcán: Bizony pajtás, fönt az olasz hegyeken láttam utoljára a kék eget. Aztán már mindennel megbékéltem. Csak az asszony... Csak az asszonyt rázta a hideg, mikor mellé feküdtem... Visszament a falunkba kévét kötözni... s a gyilkoló estékben egész ide hallom hazatérő énekét...
II. Rokkant: Mit tehetünk ellene? Ez a mi sorsunk.
Vak rokkant: Mint a bábokat, ide-oda rángattak az urak. Idegen városokba dobtak, ölni! Ölni! Kegyetlenül!... Most békét akarnak!

(Feláll, kezeit széttárva, mintha valamit meg akarna markolni). Hogy mit tehetünk ellenük?! Sortüzet beléjük! Ágyukat a palotáik ellen! (Eksztázissal.) Gyújtsatok fel mindent előlük!
Munkanélküli és II. rokkant: Vak rokkantat megfogják a hóna alatt s vigyázva leültetik.
Vak rokkant: Csöndesen magába roskad. Ezt a sok szenvedést még számon kérjük.
Munkanélküli: A mi asztalunkon is egyre kisebb lesz a kenyér. Ezrek, százezrek éheznek. Ezreket, tízezreket dobnak az utcára... Ne félj testvér, a mi időnk is eljön. Az osztálygyűlöletben egyre többen találkozunk.
Rendőr: Aki az egész beszélgetést végig hallgatta a közelből, a munkanélküli elé lép. No ebből elég volt! Hazafelé!
Vak rokkant: Már beszélgetni is tilos?!
Rendőr: Előre! Előre!
Munkanélküli: Hát mit csináltam?!
Rendőr: Nekivörösödve. Előle, a szentségit! (Hogy egyik se mozdul, megragadja a Munkanélkülit s előrelöki.)
Munkanélküli: Ki akarja szabadítani magát.
Rendőr: Hátulról megrúgja a Munkanélkülit. Előre te csavargó!
A tér padjairól mind idefutnak az emberek: Nem csinált semmit! Elereszteni!
Rendőr: Sípol.
Tömeg: Szabadítsuk ki!
Egy munkás a tömegből: A rendőr elé ugrik. Erezd el, különben... (elkapja a rendőr kardját.)
Egy sereg rendőr érkezik. Kivont karddal visszaszorítják a tömeget, míg hátul két rendőr a munkanélkülit kardlapozva elhurcolja.
Vak rokkant: Bizonytalanul feláll, hangosan kiáltva: Csak kitartás testvér, nemsokára érted jövünk!

Új Előre, 1926. május 24.

Csiga Józsefnénál mindig sír valamelyik gyerek – szokták mondani a szomszédok.
Nem csoda, valamikor jobb sorsban voltak szegények.
Apjuk gépész volt; ezen a tájon mindenki jól ismerte. Esténként a párt kiadványaival járta az ajtókat. Mennél szegényebbhez nyitott be, annál mélyebbre emelte a sapkáját.
– Készülj testvérem – szokta mondani. Harcunk vége felé jár. Biztos kezek kellenek nekünk, hogy amit megszereztünk, azt meg is tudjuk tartani.
Aztán az egyik reggel halva húzták elő az áramfejlesztő alól.
– Legjobb elvtársunk volt – mondták a munkások.
Az egész gyár leállt. Vizsgálatot követeltek.
Jöttek bizottságok. Orvosok, kik állítólag minden emberéletet egyformán mérnek. Bebizonyították, hogy részeg volt; ő, a könyvek barátja.
Társai tudták, hogy az egész csak hazugság, öklünk még keményebbre görcsült.
Koporsójánál négy árvája állta az őrséget.
Ferenc, Péter, Mariska és Jani.

*

Azóta egy év telt el. Jani anyja gyárba jár. Testvérei hajnalban, újságokkal futják az emeleteket. Aztán a munkábahívó fütty után, már fáradtan, őket is elnyelik a sötét mühelyajtók.
Csak Jani marad otthon a kis családból. Iskolába való ő még, falakra aggatott képek alá. Járt is szívesen Jani, de cipői lekoptak a lábáról, mint a vasalatlan szántalpak. Pedig jó gyerek a kis Jani, nem eszi ő hiába a család drága kenyerét. Ha szépen megkéred, leckéjét akár az egész évre valót könyv nélkül elmondja neked.
Egy hete már, hogy az ablaknak dőlten megsirat minden iskolábamenőt.
Ma, különösen fáj itthon maradni. Az iskolában ma ének van, torna és földrajz. Földrajz óra, ahol a városok, hegyek és folyók nevét jópajtásosan fel lehet mondani.
Ezért van, hogy a reggeli ébredéskor szívverése olyan fehérre festette az arcát.
– Ne keltegess engem anyám... iskolába úgysem mehetek – dadogta...
– Janikám... legkisebb gyermekem... a Feri nemsokára fölszabadul... Karácsonyra biztosan veszek neked cipőt – vigasztalta az anyja.
Anyja vigasztaló szavaitól Jani szívecskéje mintha melegfürdőben kenegetnék, megnyugodott. Testét jóleső sírás rázta meg.

– Úgy... úgy, csak sírd ki magad, kisfiam – szólt az anyja. Fölvette kendőjét, megcsókolta s az ajtóból még visszaszólt:
Aztán elment. Itthagyta síró fiát.
Jani azóta, az ablaknak dőlten, szemével messze kíséri táskával siető társait. Hiába fütyörészik, gondolatait nem tudja elzavarni.
Ma földrajz van, torna és ének.
– Talán nincs is olyan hideg, mezítláb is szaladhatnék – gondolja hirtelen Jani.
De fülébe belecsendül az anyja szavai:
– Vigyázz magadra fiam... ha újra beteg leszel, nincs mit eladnom érted.
Aztán fejében újra táncolni kezdenek a szavak.
Ének, torna, földrajz, ének.
Jani remegve előkeresi a könyveit.
– Csak az iskoláig jussak el – beszél magának Jani – ott biztosan adnak... hisz annyi jócipőjű gyerek jár oda. Csak siess... siess Jani – biztatja magát, el ne késsél.
Jani lábai kékre fagyottan futnak a házak tövében, a hideget ő alig érzi. Mellében repdeső örömtől, eltörpülnek előtte a szürke bérkaszárnyák. Csak egy pont ugrál szemében.
A vöröstéglák. A vöröstéglaház. Az iskola, ahol az ő sok könnyét, keservét, le fogják törölni az arcáról, le fogják törölni, mint a rosszul megfejtett számokat a tábláról.
– Nemsokára ott leszek – gondolja. Vérszegény szíve mekkorákat ugrál kipuhult mellében.
– Csak fuss... fuss... nógatja magát Jani. Hisz tudod, ha lekésed az imát, egy órát állhatsz a folyosó hideg kövén.
– Hurrá... hurrá! Az iskola vöröstégláit üdvözli Jani. Kapufáját könnyezve átöleli. Még egy perc s boldogan, mintha az anyja kitárt karja várná, befut a kapun.
Jani észre se veszi, hogy a folyosó végéről, sietve az igazgató tart feléje. Már éppen beakart lépni az osztályba, mikor az könyörtelenül vállon ragadja:
– Megőrültél, te gyerek? Ilyen időben, meztíláb akarod látogatni az iskolát?
Jani reszketni kezd, szeme előtt minden elsötétül.
– Igazgató úr kérem – hebegi.
Az igazgató látva a gyerek vergődését, megenyhült hangon szólt:
– Menj haza fiam.
Jani letérdel, átfogja az igazgató térdeit, s az, hogy őt visszazavarhatják, egészen elveszi az eszét.
– Bácsi... igazgató úr kérem – könyörög – talán valakinek lesz egy

pár cipője... én nagyon jó leszek... a drogurista Gyuri helyett is megtanultam a leckét.
Az igazgató, kinek kellemetlen a gyerek siránkozása, fölemeli Janit:
– Hallgass meg fiam... itt van egy hatos, menj szépen haza. Nem engedhetjük, hogy ilyen hidegben, mezítláb látogasd az iskolát! Itt a hatos... menj haza. – Ha megbecsülöd magad, iskola nélkül is jó, dolgos ember lesz belőled.
A gyereket egészen kitolja az iskola kapuján, a hatost a kezébe nyomja, aztán becsapja mögötte a nagy vasajtót.

Jani, mintha a levegőt zárták volna el előle, ijedten kapkod torka után. A hideg is csak most fáj csontjaiban. Úgy érzi, testére egy összeroppantó kő hengeredik. Hogy el ne essen, a kerítésbe kapaszkodik. Aztán lépteivel, mintha az éveit mérné, elindul hazafelé. Jani már a szomszédház falai alatt vonszolja magát, mikor a melegtől csillogó iskolaablakok mögül fülébe zeng az ének:

„Szép rét az iskola.
Szép virágok benne
A tanulmányok."

Új Előre, 1927. április. 22.

A mezőgazdaság kollektivizálása a Szovjetunióban

1929 novemberében a Központi Bizottság úgy határozott, hogy az ötéves terv részeként felgyorsítja a mezőgazdaság kollektivizálását, és kolhozokba, szovhozokba szervezi a termelést. A parasztokat, akik nem voltak hajlandók önként csatlakozni, adóemeléssel és kényszermunkával bírták rá az együttműködésre. A kollektivizálás elősegítése érdekében a Párt úgy döntött, hogy 25 000 ipari dolgozót küld vidékre. Az ipari munkások átirányítása a kolhozokhoz megmutatja az első ötéves terv ellentmondásos gazdaságpolitikáját. A Párt első számú célja a gyors ipari modernizáció volt: a gyáraknak növelniük kellett a termelést, miközben dolgozóik egy részét hónapokra el kellett engedniük, hogy önkéntes munkában dolgozzanak a vidéki kolhozokban és szovhozokban.

A szovjetmező új hadserege: a „szubbotnyik”
Sarló és Kalapács
4. évf. 8–9. szám, 1932. augusztus–szeptember
Petőfi Irodalmi Múzeum

Rohambrigádos a kolhozban

ban, tudományos intézetekben és gyárakban levő helyi szervezeteket értesíti hol, mikor és hány munkáskézre van szükség. A helyi szervek aztán nemcsak tagjaik, hanem az önként jelentkező összes dolgozók közül kiválogatják a megfelelőket és megjelölik a gyülekezőhelyet. Mindenki szívesen megy, szívesen áldozza évenként 4—5 szabadnapját a kollektivgazdaságok részére, hiszen azok már szocialista gazdaságok, ahol a termelési eszközök legnagyobb része társadalmasítva van.

Az indulás

Rendszerint kora reggel, a vasuti állomáson gyülekeznek.

Az óriási gyárak és munkahelyek munkásai nagy tömegekben zászlókkal, dalolva vonulnak fel. A kisebb intézetek dolgozói apró csoportokban, vagy egyenként mennek az állomás elé. Mind jókedvü. Tréfálva, nevetgélve, vidáman jelentkeznek a helyi szervezet vezetőjénél, aki a kerületi szovjet megbizottjának leadja jelentését, aztán megkezdődik a beszállás a különvonatba zeneszó mellett. A különvonat megtelik, a zenét nóta váltja fel.

A zöldágakkal feldiszitett mozdony hatalmasat füttyentve indul a szovjetmezőkre igyekező munkáskezekkel.

A megérkezés

A kis falusi állomás előtt a kollektivgazdaságok dolgos vezetői várják az ezernyi munkáskezet... A gyárak, gazdasági akadémiák, hivatalok, munkahelyek népe leszáll a vonatról. Kettős rendekbe sorakozik és indul a kollektivgazdaság felé. Az uton a falusi nép csatlakozik hozzá. Most már még vigabban vonul a menet egész a gazdaságig, ahol reggeli: tej, vaj, puha kenyér várja az ujfajta mezei munkásokat. Most már ingyen, nem ugy mint a szubbotnyikok kezdetén. Mikor elfogy az étel, megkezdik a munkát. A gazdasági akadémia hallgatóival külön szakerő jön a városból, aki munka közben magyaráz nekik, oktatja őket. Bennünket, a kollektivgazdaságok tagjai vezettek. 10—15 emberből álló brigádokat alakitunk. A kollektivgazdaságok tagjai megmutatják a munkát. Aztán dologra! Amikor a városból a gyorsvonatok óriási mozdonyai kirobognak, a sok száz hektáros cukorrépa, káposzta és veteményes táblákon különös „napszámosokat" látnak az utazók. A „napszámosok" arcát és karját nem barnitotta meg a nap. Ruházatuk nem mezei munkára szánt. A nők fején piros kendő.

A városokból sokszázezer ingyen „napszámos" dolgozik a szovjetmezőn

Gyomlál, szénát gyüjt, gyümölcsfát tisztogat. A brigadérosok elöljárnak a munkában, oktatnak, tanitanak és figyelnek. Magam is brigadéros vagyok. Brigádom többsége ujonc cseremisz. Ravaszul nekem adták az aprótermetü népet. Mégis ég kezünkben a munka. A nap lassankent leszedi rólunk a ruhát. A cseremiszek, akikre ez a név csak gunyból ragadt a cári időben, igazi nevükön mariok, a rokon magyar parasztok felől érdeklődnek. Szeretettel vesznek körül, jönnek utánam, nem haragszanak, ha néha figyelmeztetem őket, hogy a répa palántára vigyázni kell, mert aki egyet kitép, az 10—12 kopek kárt okoz a kollektivgazdaságnak. Nevetve és dalolva dolgozunk. Munkaközben észrevesszük, hogy az „erősek" le akarnak győzni. Az én atyafiaimnak, motollaként jár a kezük és egyszerre vezetni kezdünk, a vezetést többé nem tudják elragadni tőlünk.

A déli nap már magasan jár. Megérkezik a husos scsi (leves) és a burgonya. Pihenő. Fürdés a tiszta patakban, ebéd s aztán ujra nekl az óriás takarmányrépa tábláknak. Hajtjuk a munkát! A szocialista verseny kötelez. Buzgalmunkban tulléptük a kollektivgazdaság határait s a szomszéd egyéni gazdaság tábláját kezdjük gyomlálni. Vezetőnk nevetve figyelmeztet, hogy ez nem a mi dolgunk.

Visszakozz!... Megyünk a magunk földjére. Folytatjuk a munkát délután 4 óráig. A vonat 5 órakor indul.

Indulás előtt ozsonna, tej, vaj, sajt, puhakenyér, aztán az eredmény megbeszélése. **Dicséret a jó munkáért.** Bucsuzás és utána nótaszóval vissza az állomásra. Mindenki büszkén halad. A vonatban sem látszik a fáradtság. Csak másnap a munkahelyen érzik az emberek, hogy szokatlan munka volt. Önmaguk racionalizálják a mozgást, ahol lehet elkerülik a felesleges felállást a székről. De fáradtságról senki sem beszél. A gépirónők sem panaszkodnak, csak egyik a másiktól kérdi, hogy nem fáj-e a dereka... Természetes, hogy nem... talán ő legyen rosszabb, mint a kérdező!... Aztán arról beszélnek, mikor lesz a másik szubbotnyik. A szovjetmező segitő munkásai testvéri szeretettel dolgoznak a kollektiv földeken. Segitenek legyőzni a munkaszék hiányát szubbotnyikokkal, szocialista versenyben. **Jutalmuk a jótermés, a szocializmus győzelme, a hatalom birtoka és az egyre javuló ellátás.**

A régi nehéz szubbotnyik, a polgárháboru idejének harci szubbotnyikja ma már magasabb fokra fejlődve az ötéves terv vidám győzelmi szubbotnyikja lett. Felnőtt gyermekei: a szocialista verseny és a rohammunka is. **B. J.**

Jakovlev elvtárs, földmüveléságyi népbiztos, egy hauházasi szovhoz vezetőivel tárgyal

Ebédszünet a traktorállomáson

Márciusi zászlóra

A moszkvai emigrációnak,
az új magyar forradalom
első számú kovácsműhelyének.

Börtönök,
akasztófák,
internálótáborok,
tébolydák,
fehér esztendők
vérmalma őrölt
hajlíthatatlan csontjainkon.
Hitték,
hitették,
ki nem hitte, azzal elhitették,
szocdemek piszkát malasztként etették.
Hány éven át?! Hány éven át?!
Hogy szabad préda immár a föld,
immár
a gyár.
Kenyerünket,
küszöbünket
ökleinket,
jövendőnket
árendába adták
paktum fölé, paktum alá,
kasza és kalapács testvéri pecsétjét
bilincsekbe rakták.
És hitték
hitették
immár
örök préda, kezes kuli
szegény-paraszt és proletár.
De a Párt, a Párt
mint a kavics a hegyen
megindult, gördült
hogy másképp legyen.
S a falvakból és a gyárak alól
mi szenvedés, jaj, tűz és gyűlölet,
harc, hit, erő és bosszú felszakadt,
vele izzó görgeteggé dagadt.
Mint a hegynyire nőtt mágneses gomoly,
lohol végig az ország útjain,

Barta Sándor

felgyűjti mind a föld dolgosait
és a gyárak szétvert proletárjait.
Szava tegnap a bitó alól,
ma már a gyárak ezreiből szól.
S ha volt tegnap maroknyi élcsapat,
ma százezrek sorsa élén halad.
Száz eresztéken fúr, öntöz, kapál,
ha itt lefojtják, amott talpra áll.
És nincs erő, mely újra bír vele,
olaja vér s a milliók hite.
Ma még tanít, szervez, utat mutat,
de holnap indít, új parancsot ad.
S mit nyertünk olcsón, hibák seregén,
megvesszük most szivünk eledelén.
Megvesszük százezer év börtönén,
a holtakon, az apátlanokon,
az elpusztított legjobbjainkon.
Zsellér és munkás,
ki a föld alól!
A nap korongja vörösben dalol,
az öklödet nincs ki letörje már,
egymásfelé tart gyár, csűr és határ.
A föld liheg,
a gyár dörömböl,
a kapukon a Párt dörömböl.

Új Előre, 1929. március 25.

Dal a tehénről

Istállóban álltam én:
Pettyes-jaroszláv-tehén.
Mikor egyszer a gazdám
Nagy bicskával tört reám.
Muuu!

„Kolhoz kell? Majd adok én!
Halj meg jaroszláv-tehén!”
Piros cékla az arca
S nyakamat már kaparta.
Muuu!

Fegyka béres fölkaját.
S kitekerte bicskáját.
Mint az ág remegtem én
Pettyes-jaroszláv-tehén.
Muuu!

Kezét hátra csavarta,
S ráborult a nyakamra:
„Kis feketém, csak ne félj,
Dehogy halsz meg, soká élj!”
Muuu!

Sovány rétre kicsaptak.
Se etettek-itattak.
Marakodtak, pöröltek,
Velem meg nem törődtek.
Muuu!

Mint a hold úgy fogytam én,
Pettyes-jaroszláv tehén.
S lábaim már remegtek,
Mikor messze vezettek.
Muuu!

Fegyka béres lett gazdám.
Ilyen dolgom se volt ám.
Cékla, széna, répa, zab.
Istállómba süt a nap.
Muuu!

Kétszáz tehén, két sorba
Állunk a tej-kolhozba.
Tiszta szalmán az ágyunk,
Majd hogy matrácon hálunk.
Muuu!

S minden reggel, mikor jön
Nagy nevetve rámköszön:
„Ne félj, gondolok reád.
Béres voltam, nem kulák.”
Muuu!

Süt a nap künn, nevetnek
Kolhózban a gyerekek.
Bő a tejem, hízom én
Pettyes-jaroszláv-tehén.
Muuu!

Forgatom, de hiába:
Mi történt a világba?
De csak meg nem értem én.
Pettyes-jaroszláv-tehén.
Muuu!

Hidas Antal

A Szovjetunió dalokban
Sarló és Kalapács, 5. évf. 1. szám,
1933. január, 15–16.

A *Sarló és Kalapács*

Az 1929 és 1937 között, Moszkvában megjelent *Sarló és Kalapács* a „Szovjetunióban élő magyar nyelvű dolgozók lapja” volt, szerzői kezdetben főként a Magyar Nyelvű Forradalmi Írók és Művészek Szövetségének tagjai közül kerültek ki. A lapban a szépirodalom mellett a szovjet és nemzetközi politikai és gazdasági életről is jelentek meg beszámolók. Kiemelten foglalkoztak a magyarországi helyzettel is, és illegális úton terjesztették a folyóiratot Budapesten. Az első évfolyamok fotómontázsos borítói az avantgárd lapok formavilágát idézik.

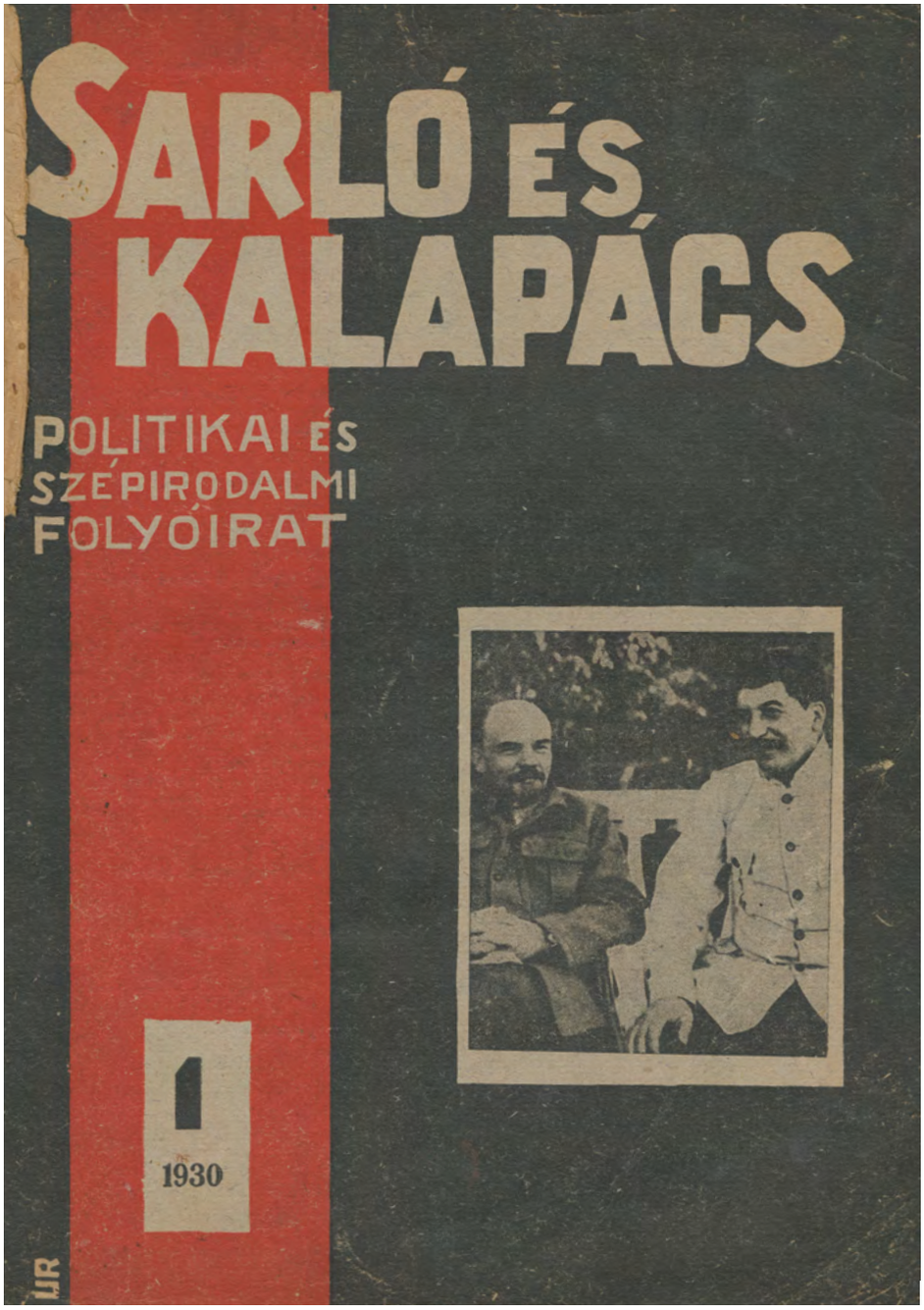

Sarló és Kalapács
2. évf. 1. szám, 1930. január
Petőfi Irodalmi Múzeum

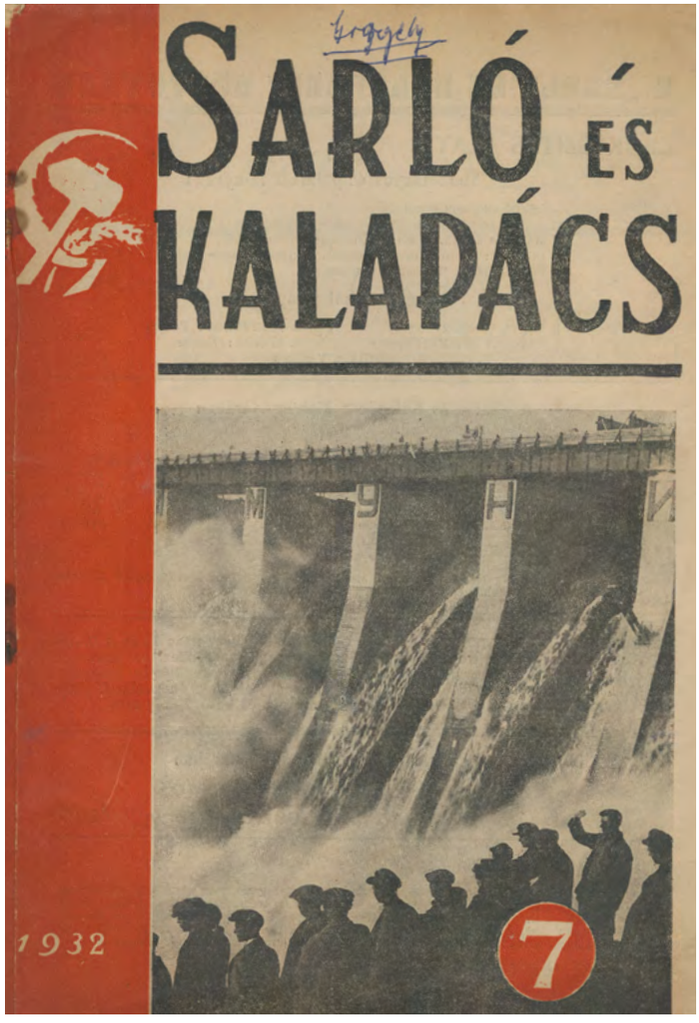

Sarló és Kalapács
3. évf. 7. szám, 1931. július
Petőfi Irodalmi Múzeum

Sarló és Kalapács
4. évf. 7. szám, 1932. július
Petőfi Irodalmi Múzeum

Sarló és Kalapács
5. évf. 11. szám, 1933. november
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Közelharc*

Barta *Közelharc* című, dramatikus szövege az 1928-ban, Łódźban folyó általános bérsztrájkra reflektál. A helyi szakszervezetnek sikerült szinte az összes szolgáltatást beszüntetnie a városban. A teljes várost megbénító sztrájkot a magyar lapok és az *Új Előre* is több számban tárgyalta. Bartának személyes élményei kötődtek a tüntetésekhez és a tüntetőket érő rendőri erőszakhoz. Gyermekkorában részt vett az 1912. május 23-i, nagy budapesti tömegtüntetésen, ahol őt is súlyosan bántalmazták a rendőrök, és egy éjszakát fogdában töltött. *Misa* című novellája és az *Aranyásók* című regénye is részletesen dokumentálta a sztrájkmozgalmak munkáját és a sztrájkolókkal szemben alkalmazott rendőri erőszakot.

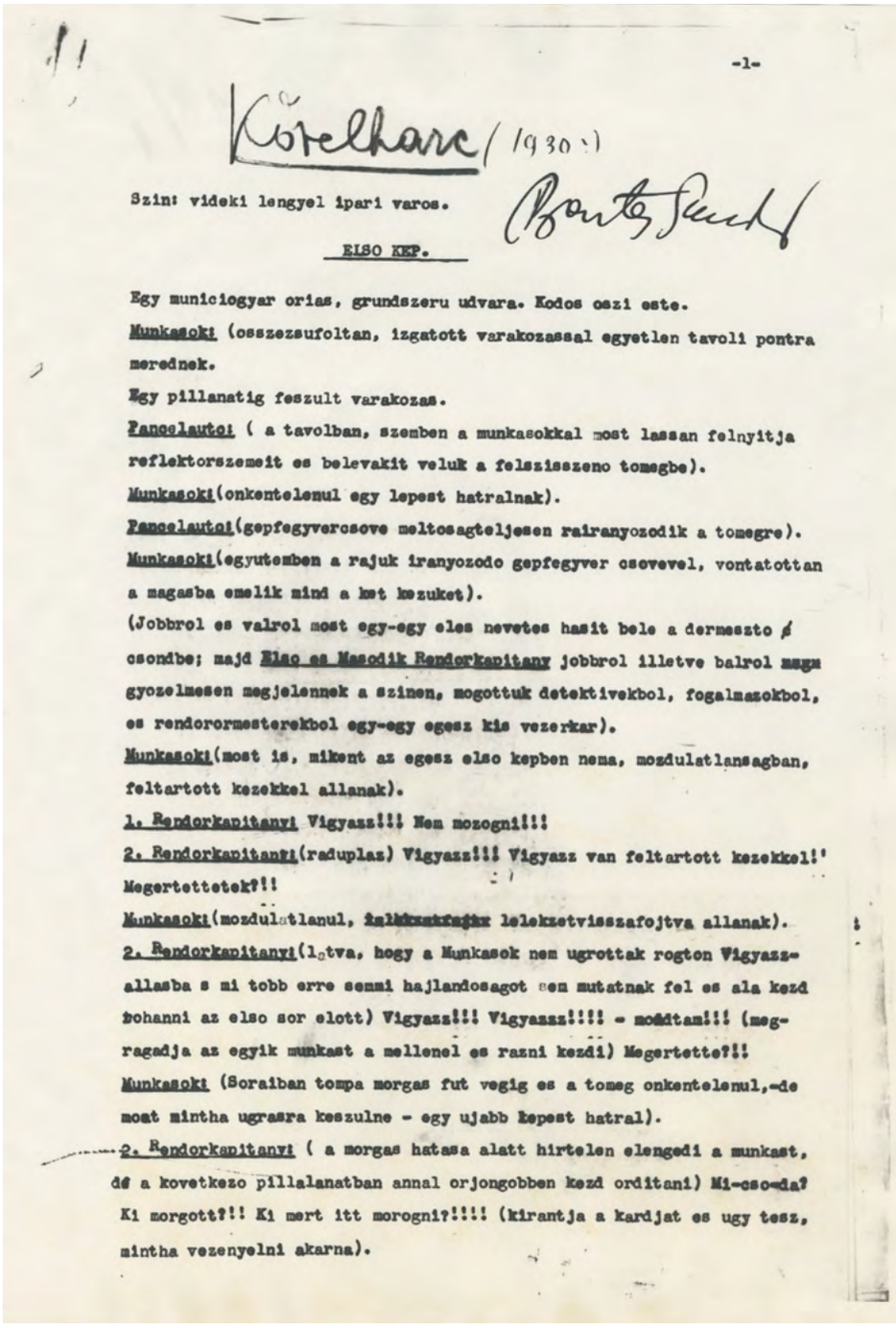

-1-

Közelharc (1930:)

Szin: videki lengyel ipari varos.

ELSO KEP.

Egy municiogyar orias, grundszeru udvara. Kodos oszi este.

Munkasok: (osszezsufoltan, izgatott varakozassal egyetlen tavoli pontra merednek.

Egy pillanatig feszult varakozas.

Pancelautoi (a tavolban, szemben a munkasokkal most lassan felnyitja reflektorszemeit es belevakit veluk a felszisszeno tomegbe).

Munkasok:(onkentelenul egy lepest hatralnak).

Pancelautoi(gepfegyvercsove meltosagteljesen rairanyozodik a tomegre).

Munkasok:(egyutemben a rajuk iranyozodo gepfegyver csovevel, vontatottan a magasba emelik mind a ket kezuket).

(Jobbrol es valrol most egy-egy eles nevetes hasit bele a dermeszto csondbe; majd Elso es Masodik Rendorkapitany jobbrol illetve balrol gyozelmesen megjelennek a szinen, mogottuk detektivekbol, fogalmazokbol, es rendorormesterekbol egy-egy egesz kis vezerkar).

Munkasok:(most is, mikent az egesz elso kepben nema, mozdulatlansagban, feltartott kezekkel allanak).

1. Rendorkapitany: Vigyazz!!! Nem mozogni!!!

2. Rendorkapitany:(raduplaz) Vigyazz!!! Vigyazz van feltartott kezekkel!' Megertettetek?!!

Munkasok:(mozdulatlanul, lelekzetvisszafojtva allanak).

2. Rendorkapitany:(latva, hogy a Munkasok nem ugrottak rogton Vigyazz-allasba s mi tobb erre semmi hajlandosagot sem mutatnak fel es ala kezd rohanni az elso sor elott) Vigyazz!!! Vigyazzz!!!! - moldtam!!! (megragadja az egyik munkast a mellenel es razni kezdi) Megertette?!!

Munkasok: (Soraiban tompa morgas fut vegig es a tomeg onkentelenul,-de most mintha ugrasra keszulne - egy ujabb lepest hatral).

2. Rendorkapitany: (a morgas hatasa alatt hirtelen elengedi a munkast, de a kovetkezo pillalanatban annal orjongobben kezd orditani) Mi-cso-da? Ki morgott?!! Ki mert itt morogni?!!!! (kirantja a kardjat es ugy tesz, mintha vezenyelni akarna).

Barta Sándor: *Közelharc*
Kézirat (fotómásolat)
1929. február 11.
Petőfi Irodalmi Múzeum

következő oldal:
Sajtóhírek a łódźi sztrájkról
a magyar nyelvű sajtóban

Új Előre, 1928. október 15.
Munkás, 1928. október 18.
Magyarország, 1928. október 16.
Népszava, 1928. október 23.

ÁRA 80 FILLER

Minden földmunkát végző megveszi 8 koronáért a Munkás- és Paraszt-naptárt!

MUNKÁS Sarló

...ISTÁK CSEHSZLOVÁKIAI PÁRTJÁNAK /A III. INTERNACIONÁLE SZEKCIÓJA/ NAPILAPJA

...s proletárjai egyesüljetek! 1928. október 18. csütörtök

Változatlanul tart a textilmunkások harca

Tovább terjed az általános sztrájk

Varsó, október 17. (Tel.)

A lodzi általános sztrájk változatlan erővel tart. Csütörtökre a munkaadók és munkások konferenciáját hívták egybe, amelyen ujból megtárgyalják a munkások követeléseit. A sztrájkbizottság kiáltvány kibocsátását határozta el, amelyben a rendőrséggel való összeütközéseket provokációra vezetik vissza. A baleset- és betegbiztosító-pénztárak alkalmazottait felmentették a sztrájk kötelezettsége alól. Petrikauban az általános sztrájk kihirdetése nem járt eredménnyel, mert a legtöbb üzemben dolgoznak, ezzel szemben Kaminskban, Tomasovban, Wilanovban, Kaliszkban a sztrájk teljes. Egyik-másik városban a villanyosművek állanak, míg a gázgyárakat a katonaság tartja üzemben.

Lodzban a sztrájkolók ujabb tüntetéseket tartottak, de a rendőrség a legnagyobb brutalitással kergette szét a tüntető munkásokat. A városban az élelmiszerhiány érezhető válik.

...e bánya szava a zöld asztalhoz

Tüntető-sztrájkok az osztravai kerületben

Megegyezés

Krakó, október 17. (Tel.)

...YARORSZÁG

Százezerpengős rablás az FTC igazgatójának lakásában

Ludendorff újjászervezi Kína hadseregét

London, október 15.

Általános sztrájk Lodzban

Még a házmesterek is sztrájkolnak

Varsó, október 15.

Cseh bányamunkások sztrájkja

Prága, október 15.

UJ ELŐRE

Minden Hatalmat a Munkásoknak

VOL. XXV. ÉVFOLYAM. No. 5835. — NEW YORK.

Veszélyben Gitlow kommunista al...

A klanisták és légionisták által elrabolt ... Gitlow elvtárs

Ma érkezik meg a Zeppelin

EGY SZTRÁJKTÖRŐ MEGHALT, 200 MEGSEBESÜLT AZ ARGENTINAI RAKODÓMUNKÁS SZTRÁJKBAN

BUENOS AYRES, október 14. — A mult héten kezdődött rakodómunkás sztrájk elkeseredetten folyik. Az "állami önkéntesek", akik egyebeknek nem egyebek, mint államilag toborzott sztrájktörők, több izben belelőttek a sztrájkolók piketvonalaiba. Tegnap azután sulyos következményekkel járt az állandó provokáció.

A sztrájkpiketek lövésre-lövéssel válaszoltak. Parázs revolverharc kezdődött, amelynek során Michanovich állami sztrájktörő meghalt, 200 sztrájktörő pedig megsebesült.

A sztrájkolók veszteségéről nincs jelentés.

A géptörés kijavítás után zavartalanul haladt célja felé

Lengyelország általános sztrájk előtt

Az amerikai imperialisták kölcsönnel segitik hatalmon maradni Pilsudskyt

Tegnap 3 kerületben tartott konvenciót az uj bányász union

Igen sikeresek Foster gyülései a déli államokban

Hatalmas kollektív f...

Kanada és N...

Munkások otthonába vigye a kommunista...

NÉPSZAVA

A lodzi sztrájk.

A gépipus, amelyen MacDonald óceánrepülésre indult.

Újvári Erzsi: *A csengő*

1930 után Újvári Erzsi munkásgyerekekről szóló novellái egyre sematikusabbá váltak a propaganda szolgálatában. *A csengő* című novellájában egy csoport proletárgyerek gyászolja a Tanácsköztársaság bukását, és szimbolikusan eltemetik azokat a gyermekeknek szóló intézkedéseket, amelyeket a proletárdiktatúra alatt vezettek be.

A Margitsziget a proletároké

Vincze Sándor népbiztos átadja a proletárságnak a szigetet — Iskolásleányok a sziget átadásánál hallgatják Vincze beszédét.

Proletárgyermekek a Margit-szigeten és a Károlyi-kertben
Új Idők
1919. április 30.
Országos Széchényi Könyvtár

Budapest kertjei megnyíltak a nép számára. Játszadozó gyermekek Károlyi Mihály egyetem-utcai kertjében

Proletár gyermek-előadáson a Tripoliszban
Színházi Élet
8. évf. 11. szám, 1919. március 16.
Országos Széchényi Könyvtár

SZINHÁZI ÉLET 31

Proletár gyermek-előadáson a Tripoliszban

Bizonyára megrökönyödéssel olvasod el a címet és valami Afrikából keltezett hamis táviratot vársz alatta, amely mintha a napilapok régi, jóvilágbeli „Vegyes" rovatából csöppent volna ide. Nem, drágám, mindenki, aki tudja, hogy Pesten hol van a Tripolisz, az mind őszinte szívből kívánja azt, hogy bár Afrikában volna, bár ne volna itt. Pedig sajnos és szomoru, de ez a Tripolisz itt van Budapesten a hatodik kerületben, a Váci-ut jobboldalán és egy csomó barakkból áll. Itt laknak az élet hajótöröttjei. Egészen letört emberek. Az északfelé esőkben inkább iparosok, a déliekben esett emberek, tévutra tértek és a két szélsőség között szerényen huzódik meg egy keskeny sávon az igazi nyomor. A leghelyesebb kifejezés talán az abszolut nyomor. Ebbe a keskeny sávba esik az elemi iskolai épület is, melynek nagytermében vasárnap délután előadást tartott a *Színházi Élet* Gyerekszinháza a Munkások gyermekbarát egyesületének 28. számu helyi csoportja javára, természetesen ingyen. A nézőteret mintegy háromszáz gyerek, néhány mama, tanitónéni töltötték be.

A műsor előtt *Szervey* György iskolaigazgató, a helyi csoport elnöke mondott néhány szót, majd *Mihályi* Vilcsy adta elő a prológust. Utána *Szalontay* Perike csinált nézőtéri mókákat, mely alkalommal rendkivül sok szép ajándékot osztott szét, majd labdázott a gyerekekkel, akik még a szám végeztével is meleg ovációkban részesitették, legtöbben azt kivánták, hogy a számot ismételje meg, persze ujabb ajándékokkal egybekötve. Azután a „Hintadal" következett, melyet *Halmay* Vilmos és *Mihályi* Lucy adtak elő. Ez megint olyan szám volt, amelyen a gyerekek is részt vehettek a mókában és tömegesen jelentkeztek a hintázásra.

A pódium körül már ugyszólván életveszélyes volt a tolongás, mikor Szervey igazgató egy ujjmutatással elintézte a dolgot. Utána a „Ferkó a moziban" következett, amin nagyon sokat mulatott a kis közönség, *Szécsy* Ferenc, *Mihályi* Lucy, *Halmay* Vilmos és Imre egyaránt nagy sikert aratták. Azután *Glaser* J. Emil „Bergengócia" cimü mesejátékát játszották. A szép és jólmegirt darabnak is megvolt a hatása. Idősebb és ifjabb *Lubinszky* Tibor és Lilly és *Bársony* Rózsikának bő részük volt a tapsban. Majd *Mihályi* Vilcsy énekelt el két dalocskát nagyon sok érzéssel. Azután *Bársony* Rózsika következett, aki a „Taps-nótá"-t adta elő. Mondanom sem kell talán, hogy a legtöbb tapsot ő kapta, mert a gyerekek az előirás szerint az egész refrén ritmusát végig tapsolták. Az utolsó, egyszersmind talán a legsikerültebb szám „A rendőr, a suszterinas, meg a köztársaság" volt, melyben *Halmay* Vilmos, de különösen a fia, *Imre* brillirozott. A kis gyermekhad valósággal végigtombolta ezt a számot, melyben a kis Imre olyan érett szinészi készséget, különösen pedig olyan határtalan találékonyságot, a helyzethez való alkalmazkodást árult el, hogy magukat a szinház embereit is bámulatba ejtette. Az előadás után pedig Szervey igazgató megköszönte a szinészek fáradozását és a szinház igazgatóságának szociális érzéseért és hogy az előadás tartalmasságára olyan nagy sulyt helyezett. A beszéd végeztével az iskola udvarán felállitották a gyerekeket és lefotografáltattuk őket.

Már erősen sötétedett, mire nagynehezen elhatározták magukat a hazamenetelre. A közönség is, meg a szinészek is. *(id.)*

A Tripolisz gyerekei a *Színházi Élet Gyerekszinházának* előadásán.
Papp Rezső felvétele

A Visegrádi- és Sziget-utca Dunához vezető grundján estére gyűlésre jött össze a környék gyermekbarát csoportja. A palánk nyílásánál két fiú állott őrséget és csak azokat engedték be, akik tagjai voltak az iskolabizottságnak vagy a gyermekbarát csoportnak.
A grundkerítés egyik sarkában, egy kókusz-zsíros hordó tetején ült a gyűlés szervezője, Boross Béla. Szemei nyugtalanul égtek, viaszfehér arca és remegő kezei elárulták az otthoni álmatlan éjjeleket.
A kezét a zsebében tartotta, amelyben egy csengőt és egy papírlapot szorongatott.
Ilyen pontosak még sohasem voltak a gyerekek. Félhatra megtelt a palánk-sarok. Mindannyian tisztelettel és valami jóleső remegéssel állták körül a hordót és várták, hogy Boross talán valami vigasztalót fog mondani.
Arra most egyik sem gondolt, hogy nekimenjen a társának és úgy jópajtásosan megforgassa a puha homokban.
Nem, ma csöndesek voltak.
Csöndesek és szótlanok, mint odahaza a nagyok. Nem hallották meg, hogy az utcában sintér jár, hogy a szomszéd ház falán egy elszabadult kanári énekel és a parittyák is elfelejtve hevertek a zsebeikben.
Az egyik őrt álló gyerek most odasúgott valamit a társának, aki az üzenetet továbbadta egészen a hordón ülő Boross Béláig.
Boross Béla még egyszer körülnézett, aztán előhúzta a kis csengőt és az összegyűrt papírlapot a zsebéből. Halkan, hogy a csengő szíve túl nagy lármát ne verjen, megrázta a csengőt.
Minden gyerekszem feléje fordult.
– Fiuk, indítvány érkezett be, hogy kezdjük meg a gyűlést. Mindenki itt van? – kérdezte Boross.
– Itt, itt vagyunk! – hallatszott több felől is.
– Azt hiszem, elnökre meg jegyzőre már nincs szükségünk – mondta Boross.
Mindannyian hallgattak.
Boross Béla földre szögezett szemekkel morzsolgatta a kezeit.
– Fiuk, azt hiszem mindannyian tudjátok – kezdte aztán – a diktatúra megbukott és vele együtt a mi iskolabizottságunk, meg a gyermekbarát csapat is... Azért hívtalak össze benneteket, hogy átadjam nektek a legutóbbi gyűlésünk jegyzőkönyvét és a csoport csengőjét... Eddig egy madárfészekben tartogattam... nehogy a detektívek ezt is elvigyék, amikor az apámat elvitték... nemsokára talán még szükségünk lehet rá... megmutatni a nagyoknak... az én apámnak meg ti apáitoknak... az összes elvtársaknak, hogy nem ijedtünk meg, hogy mi kitartunk...
Boross Béla volt az első szónok és ezért a nyelvéről csak nehezen pergett a szó. Még valami nagyon szépet akart monda-

ni az összetartásról, az elfogott elvtárs-apákról, de a torkában elvesztek a hangok.
Leszállt a hordóról.
Egy ideig csönd volt, aztán az egyik fiú a hordó mellé állt, egy ideig idegesen forgatta az egyik kabátgombját, majd hirtelen felemelte a fejét és beszélni kezdett:
– Gyerekek, én a gyűlésre jöttem elbúcsúzni tőletek. Az apámnak még volt annyi ideje, hogy Bécsbe szökjön... Az anyámat internálták... valamelyik éjjel mi is átlógunk az apám után... ne higyjétek, hogy gyáva vagyok. Azért megyek, mert a két kistestvéremet viszem...
De nemsokára visszajövünk és egy új trombitát hozok a csapatnak...
Csak ezt akartam mondani.
Egy egész kis fiú állt a hordó mellé s hangosan, úgy ahogy eddig egyik sem mert, beszélni kezdett:
– Az én apámat is elvitték... de az semmi... de ma, amikor beléptem az iskolába, jött a tisztelendő és a gyerekek kezetcsókoltak neki... én kiköptem a háta mögött... A tanítást megint imádkozással kezdték, mint azelőtt... én azért sem imádkoztam... Az anyám megszidott érte otthon... de én... én mégsem fogok imádkozni... Fiuk, én azt ajánlom, hogy lépjünk fel egyenesen... Az anyámra ebben nem hallgatok... ebben nektek kell megmondanotok, hogy mint kell viselkednünk az iskolában... ezt kérem tőletek – és azzal elállt a hordó mellől.
Most a csapat legidősebbje állt a hordó elé. Fölemelte a csengőt, megsimogatta, aztán zavarodottan újra visszahelyezte a helyére.
– Barna Feri azt kérdezte – kezdett el sápadtan beszélni – hogy hogy kell viselkedni az iskolában? Nagyon nehéz kérdés ez fiuk, hisz ti is tudjátok, hogy minket ott halálosan gyűlölnek. Ezért legyetek résen, szerintem az imádkozásnál nektek is fel kell állnotok... Tegyetek úgy, mintha imádkoznátok, de magatokban a csapat valamelyik versét mondjátok... más tanácsot nem adhatok... nincs kitől tanácsot kérni...
– Helyes! Úgy van! Nem kell imádkozni – kiabálták a gyerekek.
– Nem kell szót fogadni, csak kommunistának.
– Helyes! Úgy van!

Egy másik gyerek ugrott a hordó mellett álló fiúhoz. A nagy zajban nem lehetett hallani, hogy mit kérdezett tőle. Aztán felugrott a hordóra és beszélni kezdett.
– Fiúk, én új tíz pontot készítettem a csoport részére. Ennek a legszigorúbb betartását ajánlom.
– Halljuk! Halljuk! hallatszott mindenfelől.

A hordón álló gyerek hangosan olvasni kezdte egy papírlapról:

1. Maradj elvhű!
2. Ne imádkozz!
3. Ne fogadj szót másnak, csak elvtársnak!
4. Pénzed oszd meg olyannal, akinek nincs!
5. Burzsuj ablakától ne sajnáld a parittyát!
6. „Sárga" fiúkat minél többet bunyózz meg!
7. Kötelességed a házbeli besúgók ajtaját naponta lepisálni!
8. Ne riadj vissza semmitől a burzsujok elleni harcban!
9. Aki áruló lesz közülünk, ne merje kitenni a lábát az utcára!
10. A Hymnusz éneklése közben dúdold az Internacionálét!

– Hurrá!! Hurrá!! – üvöltött a gyereksereg.
– Elfogadjuk!! Éljen Molnár!
És számtalan gyerekkéz emelkedett a magasba, hogy mutassa, hogy egyetért a javaslattal.
A csapat legöregebbje, aki valamit akart mondani, nem tudott szóhoz jutni a gyerekektől, akik még mindig hadonásztak és kiabáltak.
Boross Béla megrázta a csengőt.
A gyerekek egyszerre elcsöndesedtek.
A csapatidős beszélni kezdett.
– Fiúk, fegyelem! Az új tíz pontot én is elfogadásra ajánlom, de vigyázzatok, mert a burzsujok bosszút fognak állni ezért a négy és fél hónapért, talán be se vesznek mindannyiunkat az iskolába... Kitartás fiúk, mondta apám, nemsokára visszajövünk... Kitartás!
Közben kezébe vette csengőt és feje fölé emelte.
– Most pedig el kell ásni a csapat csengőjét a jegyzőkönyvvel együtt.
A gyerekek lesütött szemekkel álltak, némelyik, hogy sírva ne fakadjon, fütyörészni kezdett.
– Fiúk, fegyelem! Sorakozzunk fel! Vezényelte a csapatidős – Boross Béla, a csapat elnöke fogja elásni a csengőt és a jegyzőkönyvet.
Boross Béla a csapat elé lépett, kezébe vette jegyzőkönyvet és a csengőt.
Az egész csapat tisztelgett. Boross még egyszer halkan megrázta a csengőt és aztán féltve egy zsebkendőbe kötötte.
Az egyik fiú valahonnan ásót hozott elő és a sor előtt ásni kezdett.
Boross letérdelt a földre és amikor már elég nagy volt a gödör, félve elfektette benne a kis csomagot.
S mialatt Barna Feri és a csapatidős befödték a gödröt homokkal, hogy egyenlő legyen a föld színével, a gyerekek halkan, elcsuklón dúdolni kezdték az Internacionálét.

Az égő gyerekarcokon keserűn csurogtak le a könnyek a betömött gödör felé...
S amikor átlépték a kerítés nyílását, az egész kis gyerekcsapat tudta, hogy nemcsak a csengőt ásták el, hanem mindent, ami szép és jó volt előttük. Az elvtárs-apák dicséretét, az iskolai vitákat, az ingyen mozit, a nagyobb falat fehér kenyeret, az újból burzsujjá lett Margitsziget örömeit és mindent, amit a proletariátus diktatúrája négy és fél hónapon át sarkig nyitott előttük.

Sarló és Kalapács, 3. évf. 11. szám, 1931. november, 59–60.

Az uráli utazás

Barta Sándor 1932 nyarán egy nemzetközi íróbrigád tagjaként negyven napos körutat tett a szovjet Urálban, Magnyitogorszk és Jekatyerinburg érintésével. Gyárakat látogattak, szovjet írókkal és munkásokkal szervezett találkozókon vettek részt. A nemzetközi brigád tagjai között volt a francia Louis Aragon és felesége, Elsa Triolet, valamint a holland Jef Last is. Uráli élményeiről Barta a *Sarló és Kalapács*ban megjelent beszámolóiban és verseiben is írt. Aragon *Hourra l'Oural* (Hurrá, Urál) című versciklusát 1934-ben jelentette meg Párizsban. Jef Last 1933-ban két kötetben is feldolgozta a szovjet utazását: a *Het Stalen Fundament* (Az acél alap) című, fotókkal illusztrált riportregényében, valamint a *Twee werelden* (Két világ) című versciklusában.

Louis Aragon: *Hourra l'Oural*
[Hurrá, Urál]
Párizs, Denoël et Steele, 1934

Jef Last: *Het Stalen Fundament. Reportage over 2500 K.M. Zwerftochten door de Oeral*
[Az acél alap. Beszámoló egy 2500 km-es utazásról az Urálban]
Amszterdam, Boekengemeenschap der Vrienden van de Sowjet-Unie, 1933

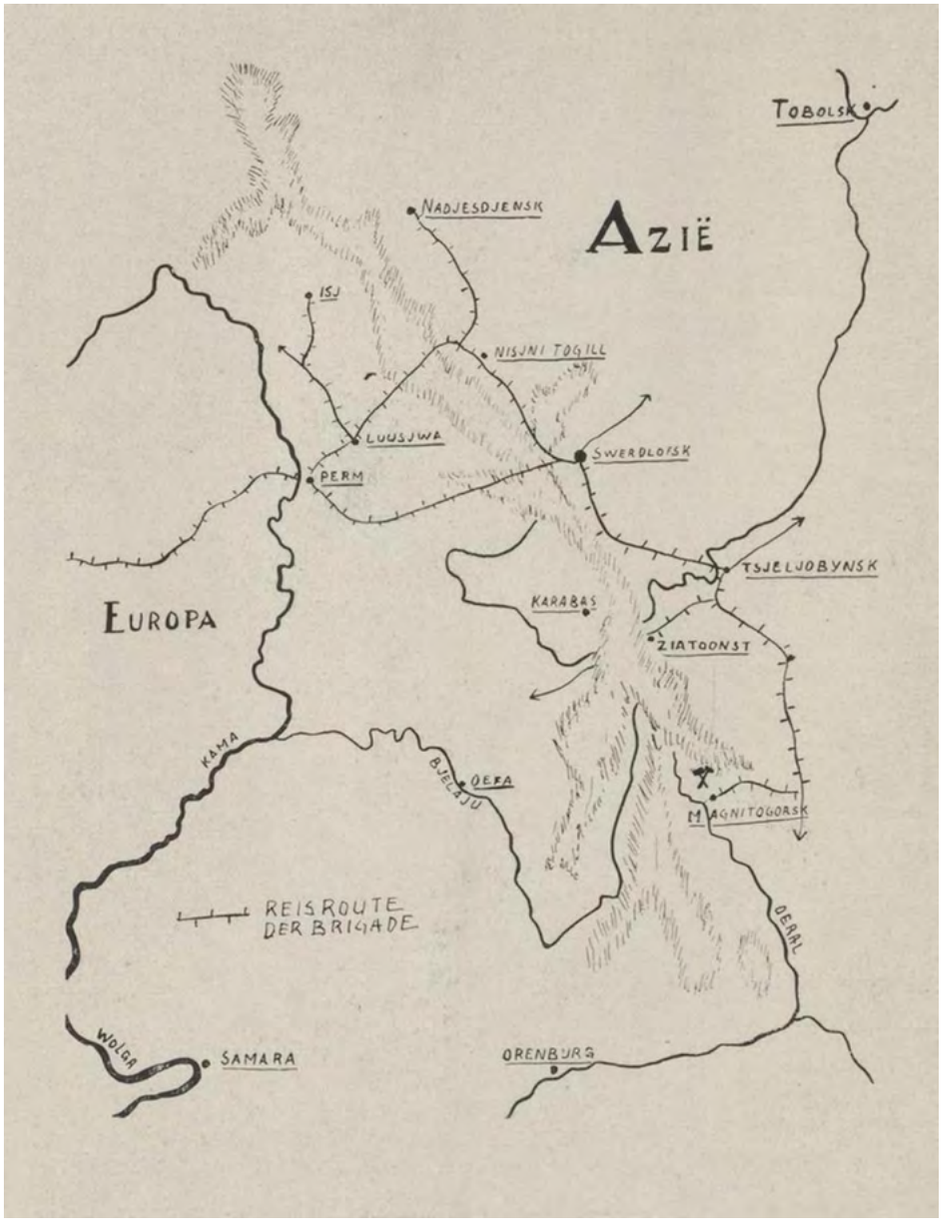

Jef Last: A nemzetközi brigád útvonala
Het Stalen Fundament, 1933

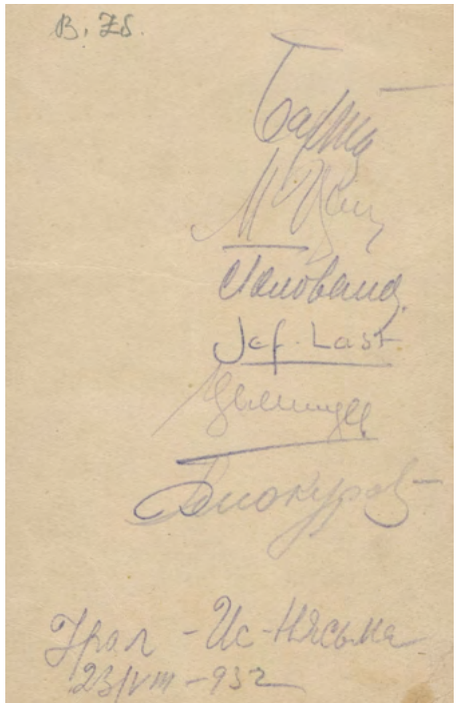

Barta Sándor, Jef Last és öt férfi fegyverekkel
Urál, 1932. augusztus 23.
Kassák Múzeum

Szovjet gigászok
Sarló és Kalapács
5. évf. 1. szám, 1933. január
Petőfi Irodalmi Múzeum

Öntés

Túl voltunk Európán,
mélyen Ázsiában,
hol kirgizek gubbasztanak
kazalos jurtákban,
földből rakott viskók csak válladig érnek,
s álmos, süllyedt szemmel merednek az égnek.

Futott a vonat,
órákat,
napokat,
kattogott-kattogott,
taki-tak,
taki-tak.
Jobbról lapos sztyeppe,
balról kórólepte
puszta,
magyarul puszta
oroszul sztyeppe,
sárgásszürke, végtelen, szenvtelen
mozdulatlan sztyeppe.

Itt egy lovas
vállán puskával,
– fölötte sólyom keringett –
ott egy bámész tehéncsorda,
s amott ezer
fekete juh legel,
s amerre a szem lát,
embertelen, kietlen sztyeppe-tenger.
Ez történt tizenkét óra alatt,
míg felkelt és újból
lement a nap.

Csak a vonat kattogott szüntelen,
Tiki-tak.
Tiki-tak.
Tiki-tak.

De reggel,
mint valami felhők közt úszó dereglye,
járt előttünk újból
a nap,

Barta Sándor

s uszályában
a vonat
– Tiki-tak, tiki-tak, tiki-tak –
rohant
velünk
– körülöttünk már csomagoltak –
– taki-tak, taki-tak, taki-tak –
két német mérnök felhevülten vitatkozott,
egy óra még és jönnek a vaskohók,
egy óra még, de már küldi leheletét
s hova nézel,
sínek szaladnak,
kocsik rohannak,
– tiki-tak, tiki-tak, tiki-tak –
barakok vonulnak,
földbevájt viskók menetelnek,
mennek,
mennek
a horizontnak,
futnak,
rohannak
Magnitogorszknak.
– Taki-tak, taki-tak, taki-tak –
Röpül a vonat,
s most egyszerre fordul a vágány,
s ott áll előttünk
Ázsia álmos sztyeppe-arcán,
fekete koromba és tűzbe keverten,
kokszkályháinak izzó szembogarával,
boglyas, szétzilált füst-hajában
a nap bronzcsatjával,
Magnitogorszk.
S kohói úgy ölelik csavaros karjukkal magukhoz
az izzó vasat és salakot,
mint terhes anya öleli magához
a megmozdult magzatot.

Megérkeztünk.
A pályaudvaron szól a zene,
keskeny emelvényen
a villanyforrasztó munkások rohamcsapata áll,
kék munkászubbonyokban

s a súlyos bársonyzászló alatt,
kopott bőrkabátban, a brigadérosuk
le nem veszi kezét
a zászló nyeléről,
miközben beszél:
– Elvtársak! Magnitogorszk rohammunkásai forradalmi üdvözletüket küldik
a világ proletariátusának! –
– Hurrá! – zúg, harsog az *Internacionálé*,
szavunkat elnyeli a dal,
s a tömeg bennünket,
majd összeolvad
dal és tömeg,
s a menet
kanyarog előre
a széles úton,
elől a pionírok,
messziről zúgnak a kohók
s körülöttük a kauperek
mint az orgonasípok.

Sápadt, oroszinges munkás furakodik hozzám,
a szeme oly mélyről néz, oly ijedt,
az arca úgy kirí a tömegből
– Elvtárs! – mondja magyarul
– Olvasta a mai Pravdát? –
Arcomra van írva, hogy még nem.
Remeg a keze, remeg a kezem.
Bontjuk az újságot
mind a ketten.
Rámutat,
halottsápadtan, elfulladva mondja:
– Elvtárs, olvassa!

Este
ülünk együtt,
meggörnyedten,
összesebzetten.
Orosszal keveri a szavakat:
– Tizenkilencben,
Budapesten,
a Gólyavárból jöttünk, tüntettünk együtt a szocdemekkel,

az ébredők ellen,
A Rákóczi út sarkán kettévált a menet,
a szocdemek a *Népszavá*nak tartottak.
Mi a *Vörös Újság*nak,
nem sokan: kétezren.
Én megállok és nézem, mint vonulnak fegyverrel vállukon
ötezren, tízezren, húszezren, munkások, katonák a Conti utcának.
Rázott a düh. Egynek nekiesek, megkapom, ordítok:
– Te vak proli!
Hova mentek?
S akkor odajön Sallai,
megfogja a karom:
– Álljon be, elvtárs, a sorba:
Kitartás,
Fegyelem,
Nyugalom.
Nem ért véget, csak elkezdődött a forradalom! –
Kint egészen beesteledett,
a sorompó előtt
villódznak a villanyforrasztó gyár
nagy üvegablakai
és tompán, monoton zúgnak
a kohók.

Tudja, elvtársam, mi volt az utolsó szava?
Ott állt a bitó alatt, arcukba vágta:
„Elvtársaim megbosszulnak!" –

Magnitogorszkban most döfték át
az ifjúmunkás
és a Molotov nevét viselő
kohók szívét.
Ontják vérüket izzón
a cement-erekbe
s a magasból sziporkázva zúdul a vas
az óriás tégelyekbe.

Magyarországon is öntés volt.
Felszúrták a KMP kohó-szívét,
ömlött a vérző vas,
lett belőle

a Párt és százezrek kezében
törhetetlen
acél.

Látta az ország,
az összes munkásnegyedek,
látta a falu,
a föld megremegett,
hogy csak öntés volt,
véres, izzó öntés
csupán,
s hogy a kohó, az áll,
az dohog,
az lángol,
világít
tovább!

Sarló és Kalapács, 4. évf. 10–11. szám, 1932. október, 26–28.

Tuberkulózis

1930-tól kezdve a RAPP programjának központjában a Szovjetunió ipari teljesítményének dokumentálása állt. Barta is számos riportsorozatot készített a harmincas években a szovjet gazdaság sikereiről. Az uráli körút alatt, a vonaton találkozott egy Permben dolgozó orvossal, akit a tuberkulotikus hajlamú gyerekek kezeléséről kérdezett. Barta, akit a kérdés személyesen is érintett, hiszen gyermekkorától kezdve ő is küzdött a tuberkulózissal, egyértelmű sikerként számolt be a gyerekek orvosi ellátásáról. Perm (később Molotov) az Urál keleti régiójában, Moszkvától mintegy 1100 kilométerre keletre található. A városban 1939-ben tömeges BCG-oltás programba kezdtek. Az első oltások hónapokig késtek, mert Perm nem küldött időben fizetést az oltásokat előállító szverdlovszki laboratóriumnak, és a laboratórium sem rendelkezett a permi szülészeti otthonok pontos címeivel. 1940 nyarán a szverdlovszki laboratórium felújítás miatt bezárt, és a BCG-oltás ellátása újra megszakadt, ezért közvetlenül Moszkvából rendeltek újabb szállítmányokat. A moszkvai beavatkozás összességében magasabb oltási arányt eredményezett, de továbbra is fennálltak a helyi termelési és ellátási problémák, és ez a nagyobb városok oltási kampányában is megmutatkozott (Bernstein – Burton – Healey 2010).

Szántó Menyhért: *A népbetegségekről. Tüdővész*
Budapest, Társadalmi Múzeum
1919
Kassák Múzeum

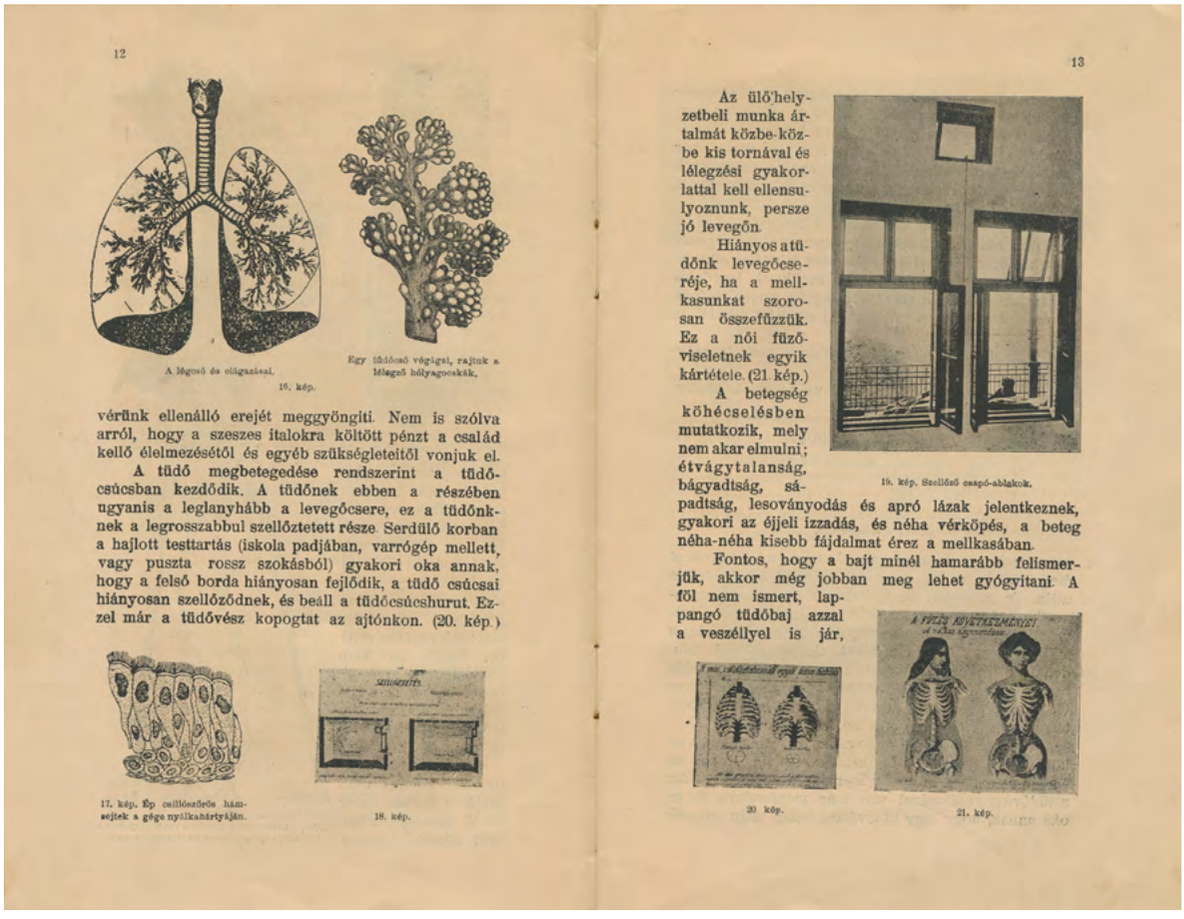

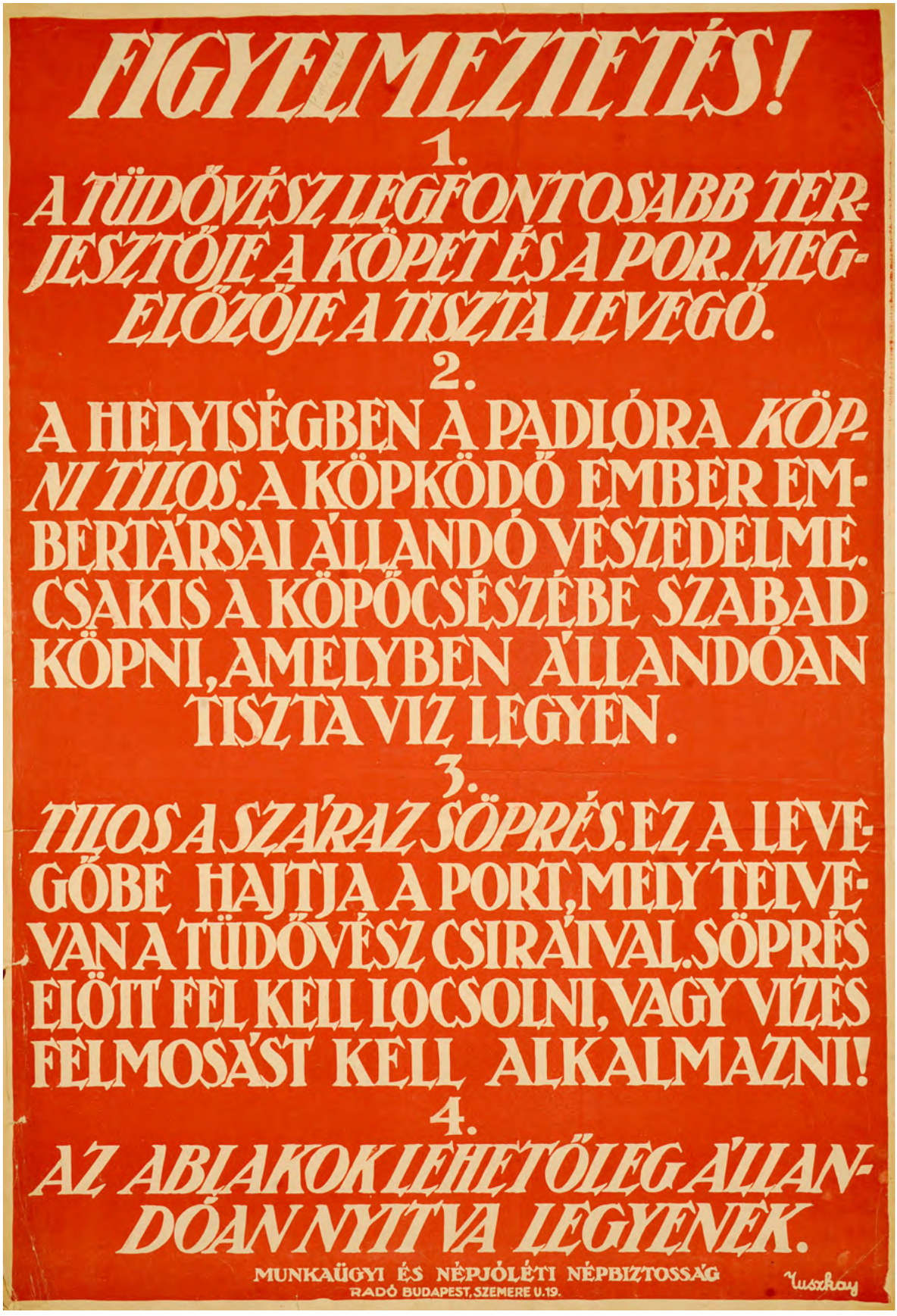

Figyelmeztetés!
Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság
1919
Országos Széchényi Könyvtár

Orvosnő

Alig alszunk néhány órát, újra nyílik az ajtó. Törékeny, szemüveges, harminc körüli nő lép be, karján bepólyázott csecsemővel. Mögötte bricsesznadrágos, alacsony férfi egy koffert és egy gyékénykosarat hoz utána, amelyben ronggyal körülcsavart tejesüveg és gyerekholmik vannak. A férfi elhelyezi a csomagokat, aztán halkan néhány szót vált a nővel és elmegy. Az asszony észreveszi, hogy fent vagyok, halkan bocsánatot kér, hogy felzavart bennünket.
Úgysem tudok többé elaludni, beszélgetni kezdünk.
Megtudom, hogy egészségügyi, iskolaorvos Permben. Négy hónapi szülési és egy havi rendes szabadságon volt. A férje – aki a csomagokat berakta a kupéba – másik vagonban utazik, mert nem kaptak együvé helyet – agronómus egy szovjetgazdaságban. Ő – két állása van – háromszázhetvenöt rubelt keres, a férje kétszázötvenet, az apja hetvenkét rubel nyugdíjat kap. Kétszobás lakásuk van, amiért nyolc rubelt fizetnek havonta. Elmondja, hogy az ellátás a tavasszal gyenge volt, de most, hogy a kolhozpiacok megkezdődtek, javult a helyzet. A kenyeret, cukrot s ami a jegyre jár, rendesen megkapják. Fejenként tizenhat kiló lisztet kapnak havonta.
Az iskoláról beszélgetünk.
– Egészségesek a gyerekek?
– Sok a tuberkulotikus hajlamú gyerek és sajnos, nem sikerül valamennyit szanatóriumba küldeni.
– Mennyi a tuberkulotikus hajlamú gyerek?
– Az egyik iskolában, ahol kilencszáz gyerek tanul, az oltás *negyven* gyereknél mutatott reakciót. Főleg a kilencszázhúsz, huszonegyes születésű (polgárháborús) gyerekek között.
– Ez pontosan négy és fél százalékot tesz ki, s ön ezt soknak tartja? Nálunk legalább kétszerese, ha nem háromszorosa.
– De *mi* ezt *sokalljuk*. Huszonhármat elküldtünk közülük szanatóriumba, s ősztől kezdve mind a negyvenen erdei iskolába fognak járni.
– Milyen kezelést kapnak az iskolában a beteg gyermekek?
– Főleg jobb táplálkozást. A rendes meleg reggelin kívül, amit minden gyerek kap, még ebédet is kapnak tizenhét kopekért. Ha a szüleik keveset keresnek, ingyen.
– Előfordul az, hogy a gyerekek cipő vagy ruha hiányában nem látogathatják az iskolákat?
– Nálunk ilyesmi nem fordulhat elő. Inkább megtörténhetik, hogy felnőtt ember nem tud cipőhöz jutni, de hogy a gyerekek

kimaradjanak az iskolából, mert nincs cipőjük, ilyesmi nálunk nem fordul elő. Külön komisszió foglalkozik azzal, hogy a gyerekek ruhával és főleg cipővel és kalocsnival el legyenek látva.
– Mivel magyarázza meg, hogy ha elvétve is, de még mindig látni bezprizornijokat (csavargó gyerekek) a városban és a vasúton?
– Amint tavaszodik, egy részük a leggondosabb felügyelet dacára is megszökik. Higgye el, hogy ennek főképpen pszichológiai magyarázata van. Azok, akik bekerülnek a gyári iskolába, kilencven százalékban meg vannak mentve. Csak a munka, kizárólag a munka mentheti meg őket. S munka nálunk van mindenki számára.
– Mit tart a lakosság a háborúról?
– Senki sem akar háborút. Ön meg fogja érteni, hogy olyan országban, ahol mindenütt építenek, senki sem gondol arra, hogy háborút kezdjünk. Én permi születésű vagyok. Nem lehet ráismerni erre a csendes városra. Minden felszaggatva, minden megváltozott. Minden félig kész. Látott Ön már olyan gazdát, amelyik egy félig kész házban arra gondoljon, hogy beverje a szomszédja ablakát, és ezzel magára zúdítsa az egész falut?
– Nem, ilyet tényleg nem láttam. De tudja–e a lakosság, hogy a háborút mégis készítik a Szovjetunió ellen?
– A férfiak és a dolgozó asszonyok tudják, sajnos, falun még sok olyan asszony van, aki nem olvas újságot, nem jár gyűlésekre, és így nincs tisztában a háborús veszéllyel.
– Az ön véleménye szerint milyen lesz a lakosság állásfoglalása, ha a Szovjetuniót megtámadják?
– Engedje meg, hogy újra visszatérjek az előbbi hasonlatomhoz. Ugyanazzal a végső elszántsággal fogjuk védeni magunkat, mint a házépítő gazda, akit építés közben a banditák ki akarnak rabolni.
Megérkezünk Permbe. Már világosodik. Széles folyó fekszik előttünk: a Káma. A parton nagy raktárak húzódnak, a vízen uszályok. Az orvosnő, férje segítségével kiszáll, én is kiszállok. A vagonokat dezinfekciós folyadékkal felmossák. Bemegyek az étkezőbe. Tej, tojás, saláta, fekete kenyér a pulton. Az összes asztalok lefoglalva. Fehér kötényes kiszolgálónők hordják a levest. Egyik asztalnál vagy harminc iskolásgyerek eszik. Szőke, bőrkabátos vezető ül velük. Ebédelnek. Megtudom, hogy hat napra Moszkvában voltak kiránduláson. Volt hajléktalanok, a gyerekvárosból valók, ahol ötszáz gyerek él.
Maguk a gyerekek válogatták ki őket. Ők a legjobb tanulók és a legjobb *társadalmi munkások*. Permből Moszkváig – azt mondják, most hamarjában nem tudom ellenőrizni – körülbelül másfél ezer kilométer a távolság.

Kimegyek a peronra. Megtalálom a jaroszlávi munkaalkalmat kínáló tábla mását. Végig a peronon, bent a várócsarnokban, zsákokkal, csomagokkal egész parasztcsaládok ülnek. Ők is esznek. Nézem, hogy mit.

Földbarna köpenyben, ronggyal körülcsavart lábbal, gyékénybocskorban egész család ül egy bádogtál körül, és fakanállal savanyított káposztát esznek és fekete kenyeret hozzá. Mellettük tízéves gyerek hever, megtömött zsákon, vastag szelet fekete kenyeret eszik szamócával. Kint a peronon munkáskinézésű fiatal férfi, faládán ül, vastagon felkent vajas kenyeret eszik. Mellette három parasztkinézésű fiatal fiú, ronggyal körülcsavart, széles fűrésszel hátukon, keménytojást, fekete kenyeret és zöldhagymát esznek. A legtöbben fekete kenyeret esznek teával, a gyerekek fekete kenyeret gyümölccsel. Húst, szalonnát két helyen láttam a kenyéren.

Megkérdezem az egyik csoporttól, hova mennek.

– Munkára – felelik. – Magnyitogorszkba.

A másik csoporttól ugyanezt a választ hallom. Mennek munkára, Tagilba.

Sarló és Kalapács, 5. évf. 1. szám, 1933. január, 29–30.

„A Mutter” Moszkvában

Kassák Lajos édesanyja, Istenes Erzsébet 1935 nyarán két évre Moszkvában élő lányaihoz – Máriához, Terézhez és Erzsébethez – költözött. Főként Barta Sándor és Újvári Erzsi társasházi lakásában élt, azonban a Kassákkal váltott levelei alapján honvágy és kétségek gyötörték. Kassák 1936–1937-ben édesanyjához írt fiktív leveleket közölt a *Nyugat*ban és a *Pesti Napló*ban, ezekből állította össze nagysikerű *Anyám címére* kötetét.

Istenes Erzsébet Tóbiás galambbal
1930-as évek
Kassák Múzeum

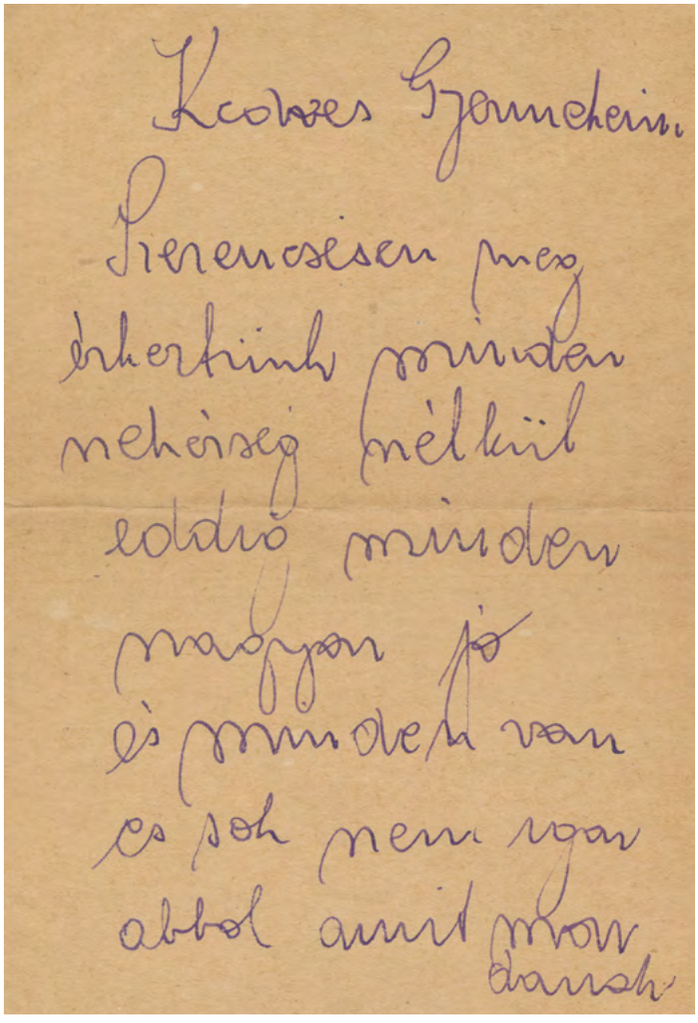

Kedves Gyermekeim.
Szerencsésen meg
érkeztünk minden
nehézség nélkül
eddig minden
nagyon jó
és minden van
es sok nem igaz
abbol amit mon
danak

Будапешт
Венгрия
Budapest
Bulcsu u 19.
II. 7
Kammak U. Москва. 55. Пихвинская
пер 12/12 КВ332

Istenes Erzsébet levele Kassák Lajosnak
1935. július 6.
Kassák Múzeum

„Hiába, akárhogy is akarok, nem bírok maradni. Olyan rettenetes idegen emberek között. Még a Terus hozzám a legjobb, de annak sok kellemetlensége van az urával [Uitz Bélával]. Nem mondhatom, hiszen a [Barta] Sándor jó hozzám, de az is örül, ha megszabadul hazulról. Mert a Bözse [Újvári Erzsi] az nem is ideges, hanem kimondott bolond. A Mariskánál a gyerekek miatt nagyon sok veszekedés van. Hát nem tudom, hogy mit csináljak?”

Istenes Erzsébet levele Kassák Lajosnak
1935. november
Kassák Múzeum

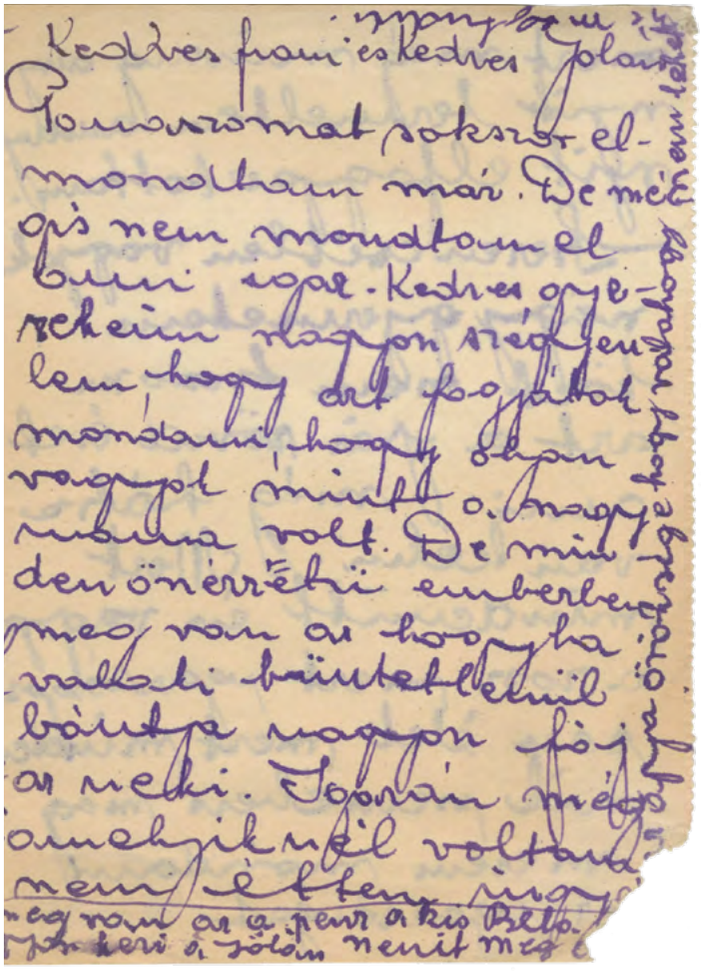

Istenes Erzsébet levele Kassák Lajosnak
Kassák Múzeum
1935. november
Kassák Múzeum

„Kedves Mutterkám bizony a legutóbbi levelében sem dicsekszik valami sok jóval. Alig tudom megérteni, hogy maga ott olyan nehezen tud megszokni. Hiszen már jó ideje, hogy elment, részben a helyet és részben a gyerekeit is újból megszokhatta volna. Úgy látszik, akkora különbség van maguk között érzésben és gondolkodásban, hogy ez a különbség örökre áthidalhatatlannak látszik. Csodálatos, hogy anya és lányai ennyire idegenek legyenek egymásnak. Azt írja, hogy vissza szeretne jönni. Úgy tegyen Mutterkám, ahogyan a legjobbnak gondolja. […] De kijelentem, amennyiben úgy határoz, hogy hozzánk akar jönni, akkor mi a legnagyobb örömmel fogadjuk. […] Emlékezhet rá, hogy én nem bíztattam Magát az elutazásra, sejtettem, hogy nem lesz minden olyan édes, mázos, ahogyan a lányai elég lelketlenül akkor ígérgették, és most azért nem bíztathatom a visszatérésre, mert lehet, hogy itt sem találja meg azt a békességet, amelyre maga vágyakozik.”

Kassák Lajos levele Istenes Erzsébetnek
1936. július 18.
Kassák Múzeum

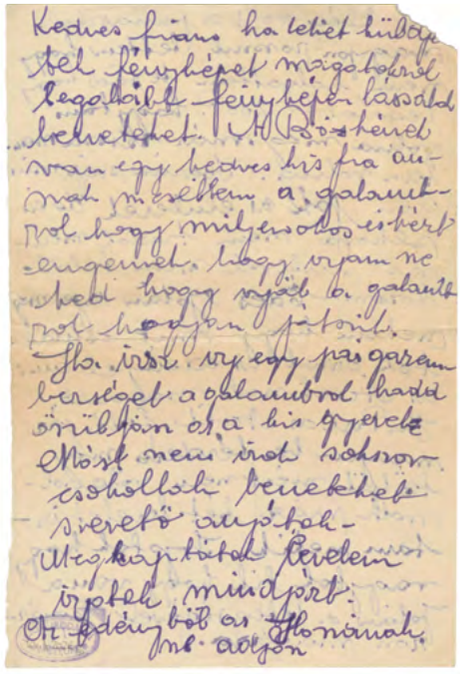

Istenes Erzsébet levele Kassák Lajosnak
1935. december 16.
Kassák Múzeum

„Azt kérdezi, hogy mi van a Tóbiással? Kedves Mutterkám, a Tóbiás csak egy angol származású fajgalamb, s azért sokkal békességesebben megvagyunk egymással, mint úgy általában az emberekkel. Ő nem bánt minket, s mi sem bántjuk őt. Szeret körülöttünk lebzselni, olykor annyira megvidámodik, hogy az ember szinte boldog nevetésnek hallja a burukkolását, máskor nagyokat ugrál előttünk, hogy minket is nevetésre ingereljen, s ilyenkor valóban hálásak vagyunk a kedveskedéseiért. Törött kukoricát, fehér kölest, fénymagot és repcét adunk neki, amit a tenyerünkből csipeget, miközben szétnyitja az okkersárga, terrakottabarna és ezüstszürke farktollait, és feje búbján felemelkednek a pelyhek, mintha hirtelen taréja nőtt volna, s kissé oldalt csavarja a nyakát, hogy az egyik szemével, a sárgával vagy a barnával, mintegy huncutul ránk kacsintson. Nem tudom, emlékszik-e rá, hogy a két szeme kétféle színű. A jobb oldali világossárga vizű, közepében lencse nagyságú fekete ponttal, a bal oldali sötétbarna, olyan, mint egy különös fémgombocska, s csak ha a nap felé fordul vele, akkor csillan meg benne valami irizáló fény, mintha tűz égne a fenekén."

Kassák Lajos: *Anyám címére*
Harmadik levél (részlet)

„Kedves Mutterkám, addig is, amíg [Simon] Jolán személyes nem látogathatja meg, ne hanyagolja el a levélírást. Nem akarunk magától elszakadni egészen már ebben az életben. […] Haárék megnagyobbították egyik fényképfelvételüket magáról s most bekeretezve itt van a szobámban az én képem mellett. Úgy rendeztük be a szobám, hogy ha reggel felkelek mindjárt a maga fényképét látom, és este, ha lefekszem, ugyancsak ezt a képet látom utolsónak a szobában. Most megint lefényképeznek bennünket és akkor küldünk magának is képet."

Kassák Lajos levele Istenes Erzsébetnek
1936
Kassák Múzeum

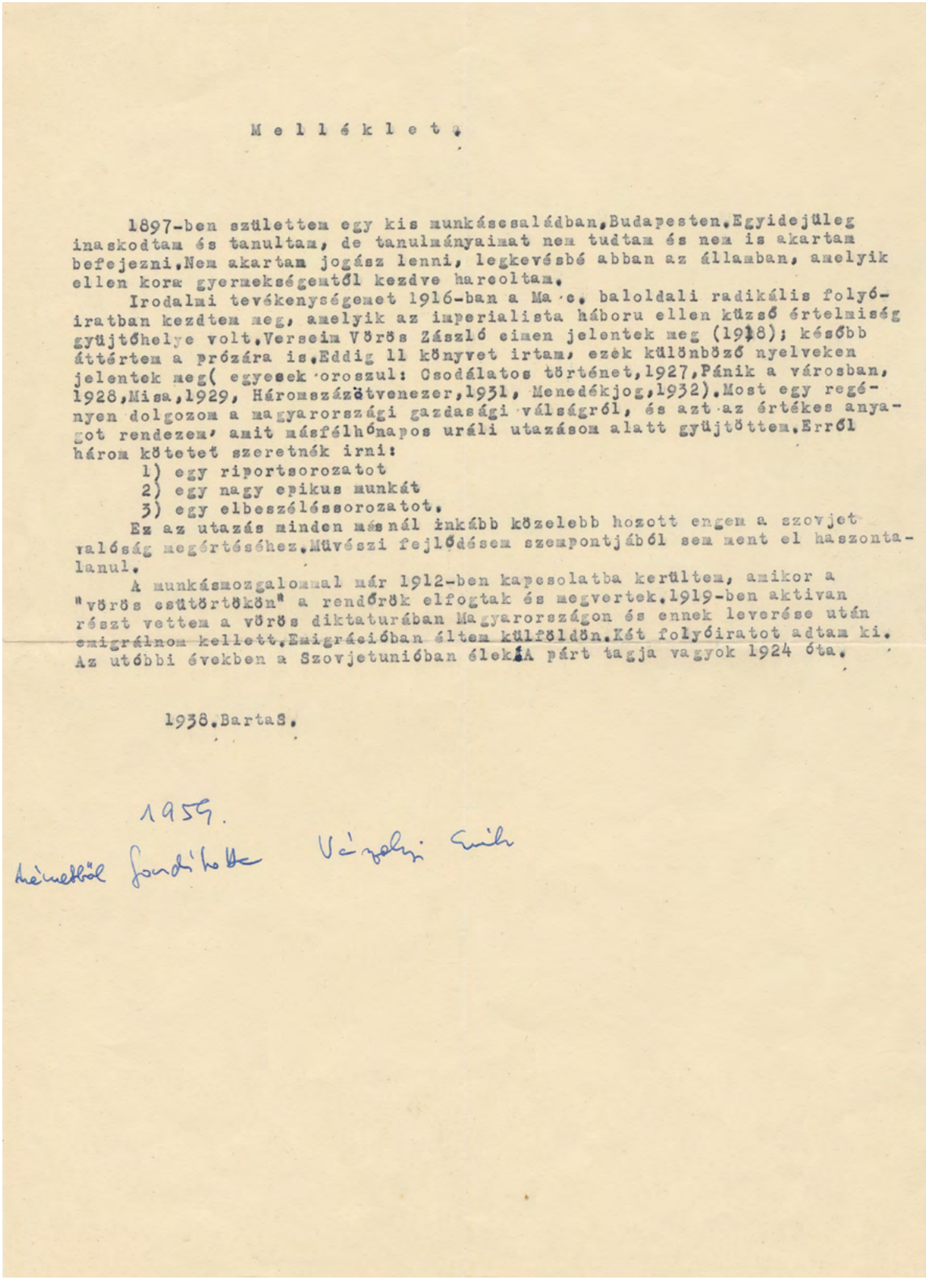

M e l l é k l e t .

1897-ben születtem egy kis munkáscsaládban,Budapesten.Egyidejüleg inaskodtam és tanultam, de tanulmányaimat nem tudtam és nem is akartam befejezni.Nem akartam jogász lenni, legkevésbé abban az államban, amelyik ellen korai gyermekségemtől kezdve harcoltam.

Irodalmi tevékenységemet 1916-ban a Ma c. baloldali radikális folyóiratban kezdtem meg, amelyik az imperialista háboru ellen küzső értelmiség gyüjtőhelye volt.Verseim Vörös Zászló cimen jelentek meg (1918); később áttértem a prózára is.Eddig 11 könyvet irtam, ezek különböző nyelveken jelentek meg(egyesek oroszul: Csodálatos történet,1927,Pánik a városban, 1928,Misa,1929, Háromszázötvenezer,1931, Menedékjog,1932).Most egy regényen dolgozom a magyarországi gazdasági válságról, és azt az értékes anyagot rendezem, amit másfélhónapos uráli utazásom alatt gyüjtöttem.Erről három kötetet szeretnék irni:

1) egy riportsorozatot
2) egy nagy epikus munkát
3) egy elbeszéléssorozatot.

Ez az utazás minden másnál inkább közelebb hozott engem a szovjet valóság megértéséhez.Müvészi fejlődésem szempontjából sem ment el haszontalanul.

A munkásmozgalommal már 1912-ben kapcsolatba kerültem, amikor a "vörös csütörtökön" a rendőrök elfogtak és megvertek.1919-ben aktivan részt vettem a vörös diktaturában Magyarországon és ennek leverése után emigrálnom kellett.Emigráeióban éltem külföldön.Két folyóiratot adtam ki. Az utóbbi években a Szovjetunióban élek.A párt tagja vagyok 1924 óta.

1938.Barta S.

1959.

Németről fordította Vágvölgyi Emil

Barta Sándor német nyelvű önéletrajzának magyar fordítása
1938
Kassák Múzeum

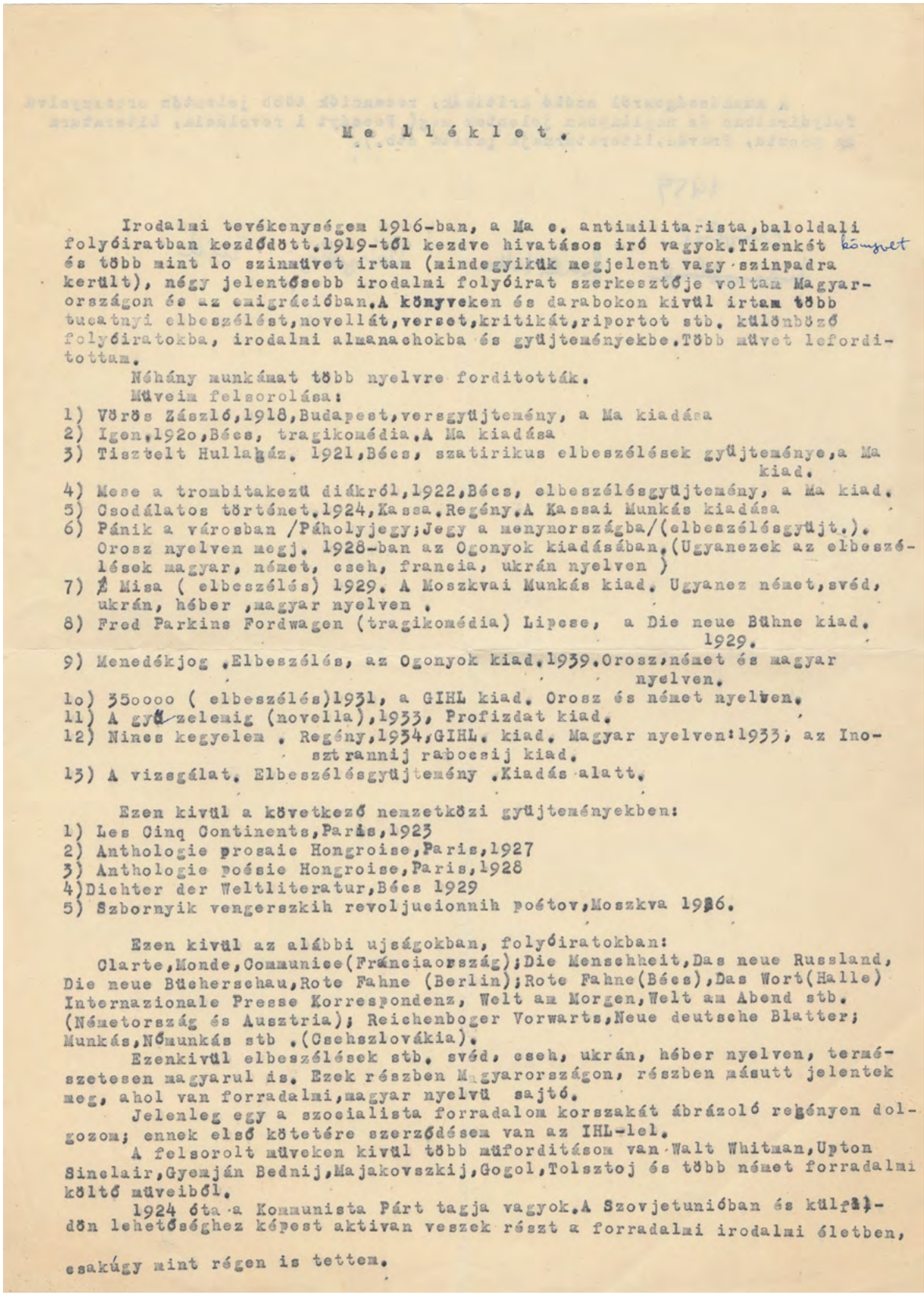

Melléklet.

Irodalmi tevékenységem 1916-ban, a Ma c. antimilitarista, baloldali folyóiratban kezdődött. 1919-től kezdve hivatásos író vagyok. Tizenkét kötet és több mint 10 színművet írtam (mindegyikük megjelent vagy színpadra került), négy jelentősebb irodalmi folyóirat szerkesztője voltam Magyarországon és az emigrációban. A könyveken és darabokon kívül írtam több tucatnyi elbeszélést, novellát, verset, kritikát, riportot stb. különböző folyóiratokba, irodalmi almanachokba és gyűjteményekbe. Több művet lefordítottam.

Néhány munkámat több nyelvre fordították.

Műveim felsorolása:

1) Vörös Zászló, 1918, Budapest, versgyűjtemény, a Ma kiadása
2) Igen, 1920, Bécs, tragikomédia. A Ma kiadása
3) Tisztelt Hullaház. 1921, Bécs, szatirikus elbeszélések gyűjteménye, a Ma kiad.
4) Mese a trombitakezű diákról, 1922, Bécs, elbeszélésgyűjtemény, a Ma kiad.
5) Csodálatos történet. 1924, Kassa. Regény. A Kassai Munkás kiadása
6) Pánik a városban /Páholyjegy; Jegy a menynországba/ (elbeszélésgyűjt.). Orosz nyelven megj. 1928-ban az Ogonyok kiadásában. (Ugyanezek az elbeszélések magyar, német, cseh, francia, ukrán nyelven)
7) A Misa (elbeszélés) 1929. A Moszkvai Munkás kiad. Ugyanez német, svéd, ukrán, héber, magyar nyelven .
8) Fred Parkins Fordwagen (tragikomédia) Lipcse, a Die neue Bühne kiad. 1929.
9) Menedékjog. Elbeszélés, az Ogonyok kiad. 1939. Orosz, német és magyar nyelven.
10) 35oooo (elbeszélés) 1931, a GIHL kiad. Orosz és német nyelven.
11) A gyűlölet zelemig (novella), 1933, Profizdat kiad.
12) Nincs kegyelem . Regény, 1934, GIHL. kiad. Magyar nyelven: 1933; az Inosztrannij rabocsij kiad.
13) A vizsgálat. Elbeszélésgyűjtemény. Kiadás alatt.

Ezen kívül a következő nemzetközi gyűjteményekben:

1) Les Cinq Continents, Paris, 1923
2) Anthologie prosaie Hongroise, Paris, 1927
3) Anthologie poésie Hongroise, Paris, 1928
4) Dichter der Weltliteratur, Bécs 1929
5) Szbornyik vengerszkih revoljucionnih poétov, Moszkva 1936.

Ezen kívül az alábbi ujságokban, folyóiratokban:
Clarte, Monde, Communice (Franciaország); Die Menschheit, Das neue Russland, Die neue Bücherschau, Rote Fahne (Berlin); Rote Fahne (Bécs), Das Wort (Halle) Internazionale Presse Korrespondenz, Welt am Morgen, Welt am Abend stb. (Németország és Ausztria); Reichenboger Vorwarts, Neue deutsche Blatter; Munkás, Nőmunkás stb .(Csehszlovákia).

Ezenkívül elbeszélések stb. svéd, cseh, ukrán, héber nyelven, természetesen magyarul is. Ezek részben Magyarországon, részben másutt jelentek meg, ahol van forradalmi, magyar nyelvű sajtó.

Jelenleg egy a szocialista forradalom korszakát ábrázoló regényen dolgozom; ennek első kötetére szerződésem van az IHL-lel.

A felsorolt müveken kívül több müfordításom van Walt Whitman, Upton Sinclair, Gyemján Bednij, Majakovszkij, Gogol, Tolsztoj és több német forradalmi költő müveiből.

1924 óta a Kommunista Párt tagja vagyok. A Szovjetunióban és külföldön lehetőséghez képest aktivan veszek részt a forradalmi irodalmi életben, csakúgy mint régen is tettem.

Barta Sándor orosz nyelvű önéletrajzának magyar fordítása
1935
Kassák Múzeum

A munkásságomról szóló kritikák, recenziók több jelentős orosznyelvü folyóiratban és napilapban jelentek meg(Pecsáyt i revolucia, Literatura na posztu, Pravda,literaturnaja gazéta stb.).

1959

Oroszból.

~~Németből~~ fordította Vázsolyi Enik

Barta Sándor és az *Új Hang*

Az 1930-as évek végén, közvetlenül azután, hogy Lukács György az expresszionizmus-vitában kijelentette, hogy az avantgárd és az expresszionista absztrakció nem összeegyeztethető a proletár-irodalom céljaival, Barta újra elkezdett expresszionista stílusban írni. A *Gerdő-ország* című novella a proletariátus elnyomásáról és lázadásáról szóló parabola, amely Barta korai avantgárd meséinek népies, messianisztikus hangjával szemben Tolsztoj állatmeséire és az ezópusi tanmesékre jellemző stílusban mondja újra a munkások szerveződésének és ellenállásának mítizált történetét.

Új Hang
1. évf. 1. szám, 1938. január
Petőfi Irodalmi Múzeum

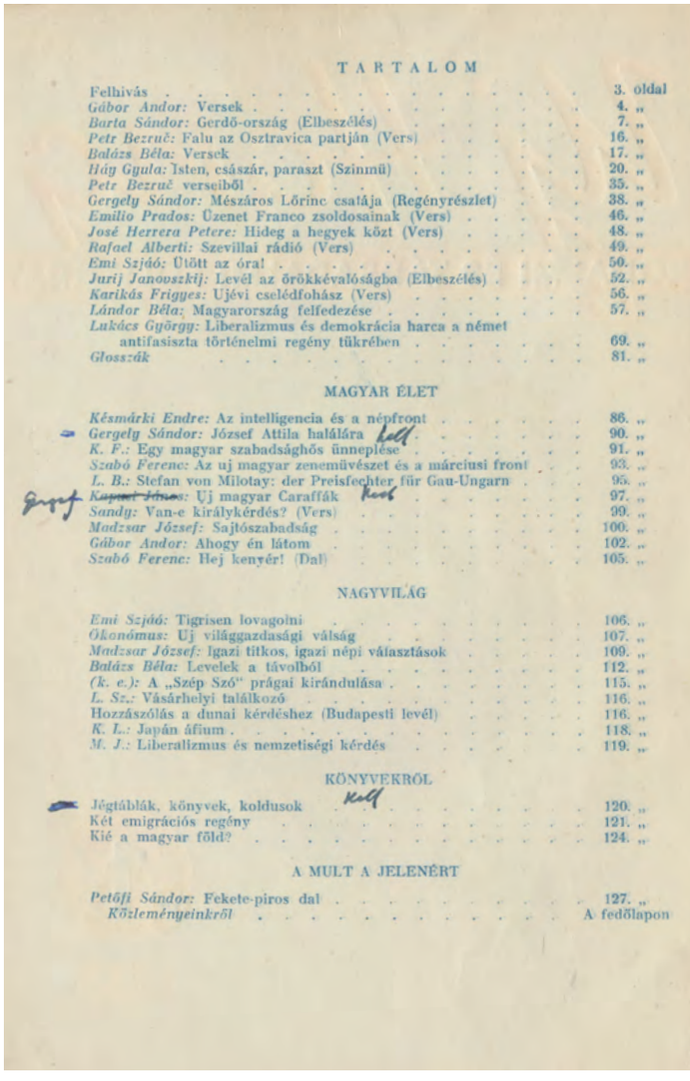

TARTALOM

Felhivás . . . . . 3. oldal
Gábor Andor: Versek . . . . . 4. „
Barta Sándor: Gerdő-ország (Elbeszélés) . . . . . 7. „
Petr Bezruč: Falu az Osztravica partján (Vers) . . . . . 16. „
Balázs Béla: Versek . . . . . 17. „
Háy Gyula: Isten, császár, paraszt (Szinmü) . . . . . 20. „
Petr Bezruč verseiből . . . . . 35. „
Gergely Sándor: Mészáros Lőrinc csatája (Regényrészlet) . . . . . 38. „
Emilio Prados: Üzenet Franco zsoldosainak (Vers) . . . . . 46. „
José Herrera Petere: Hideg a hegyek közt (Vers) . . . . . 48. „
Rafael Alberti: Szevillai rádió (Vers) . . . . . 49. „
Emi Szjáó: Ütött az óra! . . . . . 50. „
Jurij Janovszkij: Levél az örökkévalóságba (Elbeszélés) . . . . . 52. „
Karikás Frigyes: Ujévi cselédfohász (Vers) . . . . . 56. „
Lándor Béla: Magyarország felfedezése . . . . . 57. „
Lukács György: Liberalizmus és demokrácia harca a német antifasiszta történelmi regény tükrében . . . . . 69. „
Glosszák . . . . . 81. „

MAGYAR ÉLET

Késmárki Endre: Az intelligencia és a népfront . . . . . 86. „
Gergely Sándor: József Attila halálára . . . . . 90. „
K. F.: Egy magyar szabadsághős ünneplése . . . . . 91. „
Szabó Ferenc: Az uj magyar zenemüvészet és a márciusi front . . . . . 93. „
L. B.: Stefan von Milotay: der Preisfechter für Gau-Ungarn . . . . . 95. „
Kapusi János: Uj magyar Caraffák . . . . . 97. „
Sandy: Van-e királykérdés? (Vers) . . . . . 99. „
Madzsar József: Sajtószabadság . . . . . 100. „
Gábor Andor: Ahogy én látom . . . . . 102. „
Szabó Ferenc: Hej kenyér! (Dal) . . . . . 105. „

NAGYVILÁG

Emi Szjáó: Tigrisen lovagolni . . . . . 106. „
Ökonómus: Uj világgazdasági válság . . . . . 107. „
Madzsar József: Igazi titkos, igazi népi választások . . . . . 109. „
Balázs Béla: Levelek a távolból . . . . . 112. „
(k. e.): A „Szép Szó" prágai kirándulása . . . . . 115. „
L. Sz.: Vásárhelyi találkozó . . . . . 116. „
Hozzászólás a dunai kérdéshez (Budapesti levél) . . . . . 116. „
K. L.: Japán áfium . . . . . 118. „
M. J.: Liberalizmus és nemzetiségi kérdés . . . . . 119. „

KÖNYVEKRŐL

Jégtáblák, könyvek, koldusok . . . . . 120. „
Két emigrációs regény . . . . . 121. „
Kié a magyar föld? . . . . . 124. „

A MULT A JELENÉRT

Petőfi Sándor: Fekete-piros dal . . . . . 127. „
Közleményeinkről . . . . . A fedőlapon

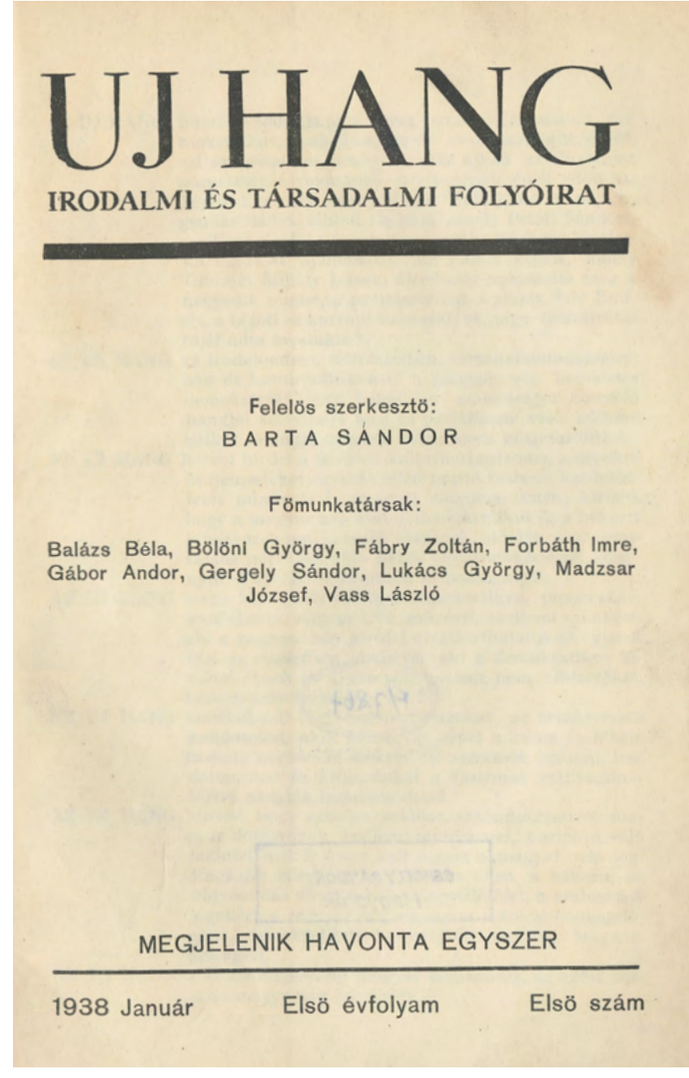

UJ HANG

IRODALMI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

Felelös szerkesztö:
BARTA SÁNDOR

Fömunkatársak:

Balázs Béla, Bölöni György, Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Gábor Andor, Gergely Sándor, Lukács György, Madzsar József, Vass László

MEGJELENIK HAVONTA EGYSZER

1938 Január Elsö évfolyam Elsö szám

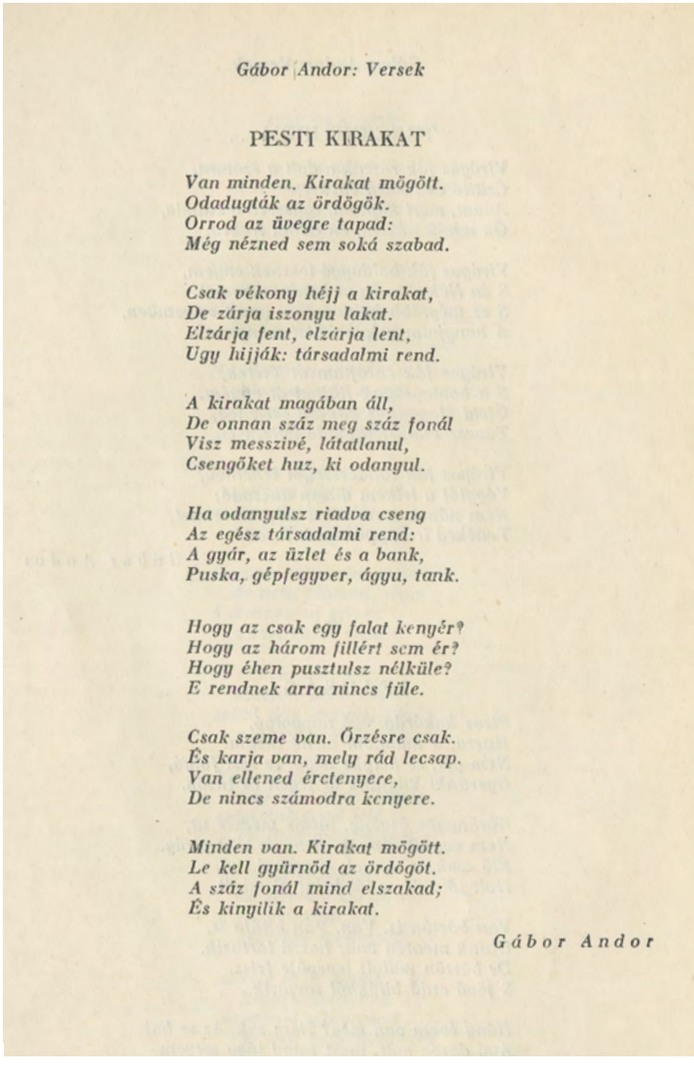

Gábor Andor: Versek

PESTI KIRAKAT

Van minden. Kirakat mögött.
Odadugták az ördögök.
Orrod az üvegre tapad:
Még nézned sem soká szabad.

Csak vékony héjj a kirakat,
De zárja iszonyu lakat.
Elzárja fent, elzárja lent,
Ugy hijják: társadalmi rend.

A kirakat magában áll,
De onnan száz meg száz fonál
Visz messzivé, látatlanul,
Csengőket huz, ki odanyul.

Ha odanyulsz riadva cseng
Az egész társadalmi rend:
A gyár, az üzlet és a bank,
Puska, gépfegyver, ágyu, tank.

Hogy az csak egy falat kenyér?
Hogy az három fillért sem ér?
Hogy éhen pusztulsz nélküle?
E rendnek arra nincs füle.

Csak szeme van. Őrzésre csak.
És karja van, mely rád lecsap.
Van ellened érctenyere,
De nincs számodra kenyere.

Minden van. Kirakat mögött.
Le kell gyürnöd az ördögöt.
A száz fonál mind elszakad;
És kinyilik a kirakat.

Gábor Andor

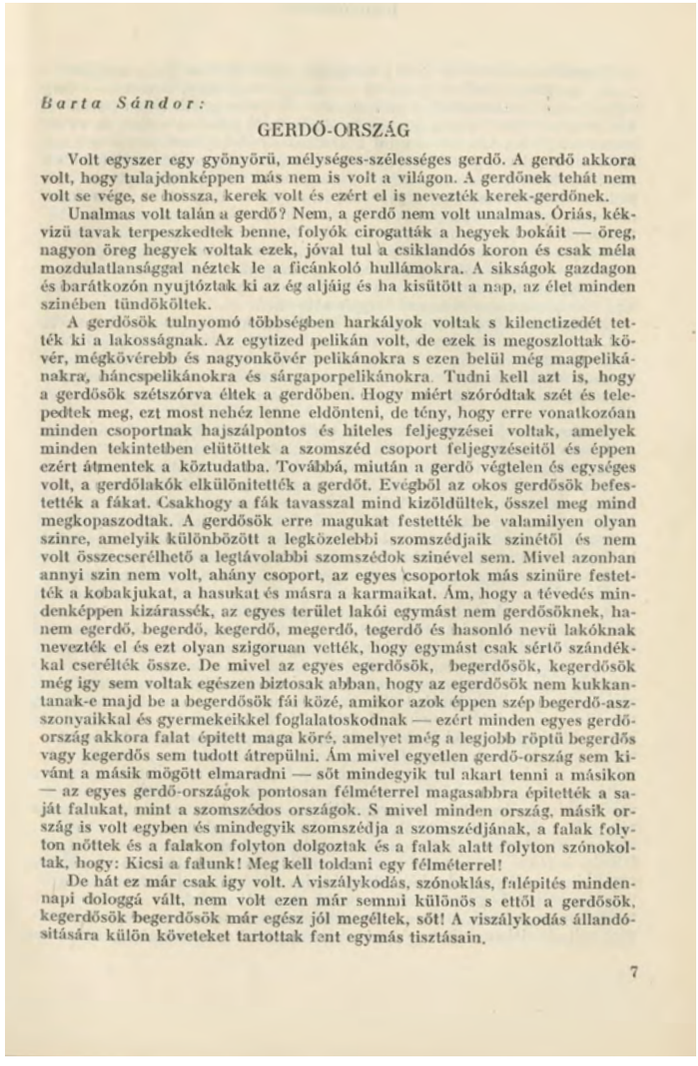

Barta Sándor:

GERDŐ-ORSZÁG

Volt egyszer egy gyönyörü, mélységes-szélességes gerdő. A gerdő akkora volt, hogy tulajdonképpen más nem is volt a világon. A gerdőnek tehát nem volt se vége, se hossza, kerek volt és ezért el is nevezték kerek-gerdőnek.

Unalmas volt talán a gerdő? Nem, a gerdő nem volt unalmas. Óriás, kékvizü tavak terpeszkedtek benne, folyók cirogatták a hegyek bokáit — öreg, nagyon öreg hegyek voltak ezek, jóval tul a csiklandós koron és csak méla mozdulatlansággal néztek le a ficánkoló hullámokra. A sikságok gazdagon és barátkozón nyujtóztak ki az ég aljáig és ha kisütött a nap, az élet minden színében tündököltek.

A gerdősök tulnyomó többségben harkályok voltak s kilenctizedét tették ki a lakosságnak. Az egytized pelikán volt, de ezek is megoszlottak kövér, mégkövérebb és nagyonkövér pelikánokra s ezen belül még magpelikánakra, háncspelikánokra és sárgaporpelikánokra. Tudni kell azt is, hogy a gerdősök szétszórva éltek a gerdőben. Hogy miért szóródtak szét és telepedtek meg, ezt most nehéz lenne eldönteni, de tény, hogy erre vonatkozóan minden csoportnak hajszálpontos és hiteles feljegyzései voltak, amelyek minden tekintetben elütöttek a szomszéd csoport feljegyzéseitől és éppen ezért átmentek a köztudatba. Továbbá, miután a gerdő végtelen és egységes volt, a gerdőlakók elkülönitették a gerdőt. Évégből az okos gerdősök befestették a fákat. Csakhogy a fák tavasszal mind kizöldültek, ősszel meg mind megkopaszodtak. A gerdősök erre magukat festették be valamilyen olyan szinre, amelyik különbözött a legközelebbi szomszédjaik színétől és nem volt összecserélhető a legtávolabbi szomszédok színével sem. Mivel azonban annyi szin nem volt, ahány csoport, az egyes csoportok más színüre festették a kobakjukat, a hasukat és másra a karmaikat. Ám, hogy a tévedés mindenképpen kizárassék, az egyes terület lakói egymást nem gerdősöknek, hanem egerdő, begerdő, kegerdő, megerdő, tegerdő és hasonló nevü lakóknak nevezték el és ezt olyan szigoruan vették, hogy egymást csak sértő szándékkal cserélték össze. De mivel az egyes egerdősök, begerdősök, kegerdősök még igy sem voltak egészen biztosak abban, hogy az egerdősök nem kukkantanak-e majd be a begerdősök fái közé, amikor azok éppen szép begerdő-aszszonyaikkal és gyermekeikkel foglalatoskodnak — ezért minden egyes gerdőország akkora falat épitett maga köré, amelyet még a legjobb röptü begerdős vagy kegerdős sem tudott átrepülni. Ám mivel egyetlen gerdő-ország sem kivánt a másik mögött elmaradni — sőt mindegyik tul akart tenni a másikon — az egyes gerdő-országok pontosan félméterrel magasabbra épitették a saját falukat, mint a szomszédos országok. S mivel minden ország, másik ország is volt egyben és mindegyik szomszédja a szomszédjának, a falak folyton nőttek és a falakon folyton dolgoztak és a falak alatt folyton szónokoltak, hogy: Kicsi a falunk! Meg kell toldani egy félméterrel!

De hát ez már csak igy volt. A viszálykodás, szónoklás, falépités mindennapi dologgá vált, nem volt ezen már semmi különös s ettől a gerdősök, kegerdősök begerdősök már egész jól megéltek, sőt! A viszálykodás állandósitására külön követeket tartottak fent egymás tisztásain.

7

Gábor Andor: Pesti kirakat és Barta Sándor: Gerdő-ország
Új Hang
1. évf. 1. szám, 1938. január

A „nagy tisztogatás”

1936-ban a Szovjetunióban Sztálin hatalmának megszilárdítása érdekében megkezdődött a „nagy tisztogatás”. A politikailag motivált bebörtönzések és kivégzések a hivatalos indoklás szerint a kémektől és szabotőröktől való megszabadulást szolgálták, azonban nagyobbrészt koholt vádakon alapultak. Az első nagyszabású koncepciós per 1936 augusztusában volt Moszkvában. A „tizenhatok perében” Sztálin számos politikai riválisával leszámolt. A trockista ellenforradalmi szervezkedéssel és terrorcselekményekkel megvádolt vezetők között két teoretikus, Grigorij Zinovjev és Lev Kamenyev kivégzése nagy nemzetközi visszhangot is keltett. A koncepciós leszámolások sorában a „tizenhetek” (Pjatakov–Radek), illetve a „huszonegyek” (Buharin) pere következett. Sztálin jobbkeze Andrej Visinszkij szovjet főügyész volt, aki amellett érvelt, hogy a vádlottat nem illeti meg az ártatlanság vélelme, és az ítélethez csak a vádlott beismerő vallomására van szükség, a tárgyi bizonyítás elhanyagolható.

A *Sarló és Kalapács* a Párt hivatalos álláspontját hangoztatta, azonban Kassák Lajos a *Népszavá*ban megjelent elemzésében kritikus hangot ütött meg a kivégzésekkel szemben: „A felszínre került, hirtelen láthatóvá vált bajok nem a »veszett kutyák«-ká züllött Radekek és Zinovjevek fekete lelkében gyökereznek, hanem magában az elfajult rendszerben, amely megtagadja és feláldozza jövőjét a jelen hatalmi pozíciójáért” (*Arccal Moszkva felé*, 1937. február 2.).

Világ proletárjai egyesüljetek!

SARLÓ ÉS KALAPÁCS

A SZOVJETUNIÓBAN ÉLŐ MAGYARNYELVU DOLGOZÓK LAPJA

8. évfolyam 1936 szeptember 15. 18. szám

Fokozzuk az éberséget!

A Külföldi Munkások Klubja magyar pártaktivja foglalkozott a terrorista söpredék komisz aljasságával és augusztus 20-án egyhangúlag a következő határozati javaslatot fogadta el:

„A Külföldi Munkások Klubja magyar szekciójának pártaktivja a legnagyobb felháborodással és proletár megvetésének legmagasabb foku kifejezésével ítéli el a munkásosztály gaz árulóinak, a fasiszta titkosrendőrség szolgálatában álló gyilkos ellenforradalmi trockista-zinovjevista söpredéknek terrorista összeesküvését. A terrorista gyilkosok a népek hős szeretett vezérének, Sztálin elvtársnak és legközelebbi munkatársainak élete ellen törtek.

A pártaktiv biztos tudatában van annak, hogy a proletárhaza bírósága a forradalmi törvény teljes szigorával fog lesujtani a minden emberi mivoltukból kivetkőzött, veszett fasiszta kutyákra és megsemmisíti, könyörtelenül kiirtja az emberiségnek ezt a legutolsó szemetét.

Ezzel a világtörténelemben eddig példátlanul álló aljas, gaz összeesküvéssel kapcsolatban a pártaktiv igéri, hogy a szocialista építésben teljes erejével, még fokozottabb bolsevik munkával támogatja a Szovjetunió Kommunista Pártjának lenini-sztálini Központi Bizottságát és fokozza saját soraiban a proletár osztályéberséget.”

*

A Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai kollégiuma a szó szoros értelmében a nép akaratának megfelelően itélkezett, a szó legigazibb értelmében népitéletet hozott.

Halálra itélte a terrorista banda tagjait, Zinovjevet és Kámenyevet egyetemben.

Az itéletet végrehajtották. A pártot, vezetőit és a szovjetkormányt szerető nép akaratának eleget tettek. Hiba volna azonban, ha valaki azt gondolná, hogy ezzel az ügy el van intézve, hogy ezzel a halálos itélettel a banditák ügye feletti az aktát le vannak zárva. Aki így gondolkozik, az átkos naivitásával és liberalizmusával, legalább is önkéntelen segítőtársa a sötétben bujkáló, rejtőző, aljas osztályellenségnek, annak piszkos eszközeinek, a fasizmussal együtt dolgozó terroristáknak. A burzsoáziát a földkerekség egyhatod részén megsemmisítette az orosz proletariátus forradalmi harca és a szocializmus felépitése. De az ország határain tul még tralkodik az osztályellenség, árnyékvilág a proletariátus nagy hazája ellen, meg akarja semmisíteni a forradalom, a szocializmus vívmányait, a béke, a boldogság, az emberiség jövőjének országát. Gyalázatos tervei megvalósitására kiválogatja az emberiség szennyét, söpredékét és azokat küldi a Szovjetunióba, hogy itt a trockizmus mocsarában elmerült, a polgári ideológiában megakadt, hiszségtől és hatalmi vágytól fütött ellenforradalmi érzelmü szemétlet egyetemben, terrorista merényletekkel pusztitsa el a világ, a dolgozók, a proletárok legjobbjait, a mi nagy Sztálinunkat és legközelebbi munkatársait: Vorosilov, Kaganovics, Ordzsonikidze, Koszior, Posztisev, Zsdánov elvtársakat.

Rajtunk, a Szovjetunió dolgozóin mulik, hogy ezen gatemberekneK sötét, aljas terveit meghiusitsuk. A mi éberségünktől, figyelmünktől, proletár hatkrozottságunktól függ, hogy felismerjük, felkutassuk az osztályellenségnek soraiukba esemésztett aljas küldönceit és felepézzük, ártalmatlanná tegyük őket. Éberen kell figyelnünk mindenkit, minden cselekedetet, meg kell szüntetni minden liberalizmust, könnyelmüséget, meg kell bélyegezni minden kétkulacsosságot, akár politikai, ideológiai megnyilatkozásokban, akár a magánéletben.

Nem szavakkal, tettekkel kell éberek lennünk!

Dimitrov elvtárs cikke a 2. oldalon

Sarló és Kalapács
8. évf. 18. szám, 1936. szeptember 15.
Petőfi Irodalmi Múzeum

Kettős szám, ára 60 kop.

Világ proletárjai, egyesüljetek!

SARLÓ ÉS KALAPÁCS

A SZOVJETUNIÓBAN ÉLŐ MAGYARNYELVŰ DOLGOZÓK LAPJA

9. évfolyam 1937 március 1. 4–5. szám

VISINSZKI A. J.

a Szovjetunió ügyésze

A nép ellenségei

Január 30-ának kora hajnali óráiban hirdette ki az ítéletet a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Kollégiuma a szovjetellenes párhuzamos trockista központ pőrében. A bíróság a tizenétt vádlott közül tizenhármat halálra, négyet sulyos börtönbüntetésre ítélt. Az igazságos ítéletet végrehajtották. Az aljas árulók, kémek, diverzánsok, kártevők — egyszóval trockisták — elvették méltó büntetésüket.

A pör — és ebben rejlik hatalmas jelentősége — végleg letépte az álarcot az ellenforradalmi trockizmusról, Trockiról, a fasisztáról és cinkostársairól. A pör föltárta a fasiszták bel- és külpolitikai programját. A pör megmutatta, hogy Trocki álláspontja, mely szerint egy országban a szocializmust felépiteni nem lehet, a kapitalizmusnak a Szovjetunióban való visszaállitásához vezet. A pör megmutatta, hogy Trocki tudatosan a kapitalizmus restaurációjára törekszik, e célja érdekében a szovjethatalmat minden eszközzel meg akarja dönteni és Sztálin elvtársat, a világproletariátus szeretett vezérét, s a párt és a kormány többi vezetőit meg akarja gyilkoltatni. A pör megmutatta hogy Trocki a szovjetellenes háborus beavatkozás előkészitésére a legsötétebb reakció hatalmaival, az állati német és japán fasizmussal lépett szövetségre és mindkét hatalomnak Európában, illetőleg a Távolkeleten való terjeszkedésük számára szabad kezet biztositott. A pör megmutatta, hogy Trocki, a Szovjetunió háborus veresége érdekében, a szovjetellenes trockista központban levő cinkostársainak egész sor kártevő és diverziós cselekmény elkövetésére: gyárak és bányák felrobbantására, vasuti katasztrófák előidézésére, a munkásosztály legjobb fiai tömeges kiirtására egyenes utasitást és utmutatásokat adott.

A trockisták gyilkos kártevő és diverziós munkájukat Németország és Japán fasiszta pártjainak vezetőivel, kémszervezeteivel és titkosrendőrségeivel való szövetségben folytatták. A Szovjetuniót és az egész világot vértengerbe akarták fojtani, hogy a nagy okóberi forradalom és a szocialista épitkezés vivmányait likvidálják, a kollektiv- és szovjetgazdaságokat fölosztassák, a német és japán kapitalizmus számára a Szovjetunió munkásságának, természeti kincseinek és ipari óriásainak kizsákmányolását lehetővé tegyék és szovjethazánk hatalmas területeit elkufárkodják.

Az egész világ dolgozóinak, dolgozó intellektueljeinek és haladószellemü polgárságának szine előtt végérvényesen lehullott a lepel Trockiról. A politikai bandita, hazaáruló Judást és közönséges gonosztevőt minden becsületes ember halálos gyülölete és utálata kiséri. A rothadt politikai dög a történelem szemétdombjára került.

A szovjetellenes trockista központ pőre megmutatta e gonosztevő banda politikai programját, harci módszereit és fegyvereit s ezzel lehetővé tette számunkra, hogy az ellenség gyalázatos támadásai ellen védekezzünk. A pör megtanitott bennünket arra, hogy Sztálin elvtársnak és a pártnak utasitásait maradéktalanul végrehajtsuk, éberségünket hatványozottan fokozzuk. Sztálin elvtárs megtanitott bennünket arra, hogyan lehet az ellenséget — akármilyen álarc mögé rejtőzik is — fölismerni, hogyan kell ellene harcolni.

A szovjetellenes párhuzamos központ pőre megmutatta, hogy a trockista kártevők és diverzánsok — ha sikerült is nekik sorainkba befurakodni, sőt olykor fontos állásokba is befurakodni s érzékeny kárt okozni — a Szovjetunió szocialista épitését győzelmes előrehaladásában fel nem tartóztathatják, meg nem állithatják. Fel nem tartóztathatják, meg nem llithatják, mert vezet bennünket a párt, a bolsevik párt, élünkön Sztálin elvtárs halad, a világ dolgozóinak nagy vezére, tanitója és barátja, akit mindnyájan szivvel-lélekkel követünk.

A „Sarló és Kalapács" mai számában közöljük — amennyire lapunk terjedelme megengedte — a pőranyagot. Kivánjuk, hogy olvasóink ezt az anyagot, a trockista gyalázat e dokumentumát, — mely azonban egyben ama éberség és lelkiismeretes munka dokumentuma is, amit a szovjetállam biztonsági szervei, Jezsov elvtárs vezetése alatt kifejtenek — áttanulmányozzák, alaposan földolgozzák és a dolgozók ügyének, Marx-Engels-Lenin-Sztálin ügyének érdekében hasznositsák.

A TROCKISTA SZOVJETELLENES KÖZPONT PÖRE

Sarló és Kalapács
9. évf. 4–5. szám, 1937. március 1.
Petőfi Irodalmi Múzeum

Politikai gyilkosok társasága

A trockista-zinovjevista banditák elleni vádirat

A Szovjetunió és az egész világ dolgozói lélegzetvisszafojtva követték a trockista-zinovjevista gyilkos, terrorista banda elleni pör minden mozzanatát, amely a világtörténelemben aljasságában egyedülálló politikai banditizmusról rántotta le a leplet. Már a pört megelőző vizsgálat minden kétséget kizáróan megállapította, hogy Zinovjev, Kámenyev és társaik, akik több mint egy évtized óta minden megengedett és meg nem engedett eszközzel kíméletlen harcot folytattak a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja és a szovjetkormány politikája ellen, a legutóbbi évek folyamán olthatatlan hatalmi vágyukban az erkölcsi züllésnek olyan mély fokára süllyedtek, hogy a nemzetközi kapitalizmus védelmét élvező Trocki vezetése alatt és a német fasizmus politikai titkosrendőrségével szövetkezve, terrorista merényleteket szerveztek a Szovjetunió népei és a világproletariátus szeretett vezére: Sztálin elvtárs, valamint pártunk és a szovjetkormány többi vezetőinek a meggyilkolására. Minden kétséget kizáróan bebizonyosodott az is, hogy Kirov elvtársunknak 1934 december 1-én történt gaz legyilkolása is Zinovjev és Kámenyev és az „egyesült trockista-zinovjevista központ" egyenes utasítására és vezetése alatt lett végrehajtva.

Ennek a feneketlen gazsággal kieszelt bűncselekmény-sorozatnak hű képét adja a Szovjetunió ügyésze, Visinszki elvtárs által megszerkesztett vádirat. Ez a történelmi jelentőségű mesteri okirat a megdönthetetlen igazság meggyőző erejével, maguknak a vádlottaknak a vizsgálat folyamán tett — és a nyilt bírósági tárgyaláson később megismételt — beismerő vallomásaival illusztrálva, megdöbbentő világossággal és drámai tömörséggel tárja elénk a romlottságnak és erkölcsi züllésnek azt a szinte elképzelhetetlen állapotát, a hazugságnak, csalásnak, képmutatásnak és kétkulacsosságnak azt a gonosz szövevényét, amellyel Trocki, Zinovjev, Kámenyev és cinkosaik, ezek a minden emberi mivoltukból kivetkőzött vérszomjas bestiák pokoli terveiket előkészítették, megszervezték és — részben — végre is hajtották.

Megcáfolhatatlanul mutatja ki a vádirat, mint egyesültek a földalatti trockista és zinovjevista ellenforradalmi csoportok egy egységes blokba és hogy ennek az egyesülésnek az alapja minden politikai tartalom hiján, kizárólag a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja és a szovjethatalom elleni közös állati gyűlölet, valamint a párt s a szovjetkormány vezetői elleni terrorista merényletek szükségességének a kölcsönös elismerése volt.

Megdöbbentő erővel bontakozik ki a vádirat sorai közül a gyilkos terrorista banda főkolomposának: Trockinak a képe, aki külföldről, a nemzetközi kapitalizmus védőszárnyai alatt, szervezi a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja és a szovjetkormány vezéreinek a legyilkolását és a Szovjetunió elleni ellenforradalmi imperialista háborut. Napnál világosabban bebizonyosodott, hogy Trocki — Hitler nemzeti „szocialista" pártjával és a Gestapo-val, a német fasizmus politikai titkosrendőrségével szövetkezve — csempészte be a Szovjetunióba terrorista ügynökeit és szervezte Sztálin, Vorosilov, Kagánovics, Kirov, Zsdánov, Ordzsonikidze, Koszior és Posztisev elvtársak meggyilkolását. Kétségtelenül bebizonyosodott, hogy Trocki és cinkostársai a Szovjetunió elleni imperialista háborura és ebben a háboruban a Szovjetunió vereségére tették fel szennyes kártyájukat.

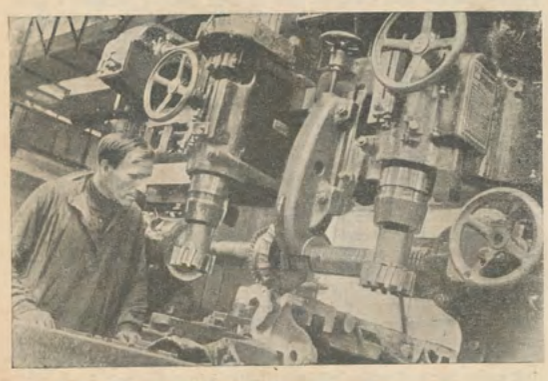

Sztachánovista a frézelőgép mellett

Egyenesen hajmeresztően hat a vádiratnak az a megállapítása, amely arról tanuskodik, hogy ezekből a vadállatokból kiveszett még annak a zsiványbecsületnek az utolsó szikrája is, amely megvan a legelvetemültebb közönséges gonosztevőben is. Trocki, Zinovjev, Kámenyev és társaik ugyanis tervbe vették, hogy gaztetteik minden nyomának eltüntetése céljából elpusztitják saját cinkosaikat és eszközeiket, a gyilkos merényleteket közvetlenül végrehajtó terroristákat is.

A vádiratot olvasva eszünkbe jutnak azok a vádiratok, amelyeket a fasiszta országok ügyészei szoktak összetákolni a karmaik közé került kommunista forradalmárok ellen és önkéntlenül is párhuzamot vonunk a kettő között. Mig az utóbbiakban a „vád" alapját kivétel nélkül szerzőiknek szegényes fantáziával párosult tudatlansága képezi és lényegbeli tartalmuk a forradalmi proletariátus elleni veszett osztálygyülöletre szoritkozik, addig a trockista-zinovjevista banditák elleni vádirat ténybeli megcáfolhatatlanságának lenyügöző hatása alól még az osztályellenség sem vonhatja ki magát. És ezeket a ténybeli adatokat százszázalékosan megerősitik a vádottak vallomásai. Nem az őszinte megbánás eredményei ezek a vallomások. Az összes vádlottak, amig csak erre módjuk volt, a legmegátalkodottabb módon hazudtak, csaltak és tagadták bünösségüket. Csak a megdönthetetlen bizonyitékok halmazának sulya alatt törtek meg és fogcsikorgatva, a győzelmes szocializmus elleni veszett gyülölettől eltelve vallották be ezek a zsákuccába került fasiszta banditák irózatos büneiket.

Lapunk szük terjedelme — sajnos — nem engedi meg, hogy a trockista-zinovjevista gyilkos banda elleni vádiratot egész terjedelmében leközöljük. Ezért kénytelenek vagyunk arra szoritkozni, hogy ezt a nagyfontosságu okiratot néhány szemelvényben ismertessük olvasóinkkal.

A trockista-zinovjevista egyesült terrorista központ

„Megállapitást nyert a vizsgálat során, hogy a zinovjevisták bünös terrorista müködésüket a trockistákkal és a külföldön tartózkodó Trockival alkotott közvetlen blokban folytatták...

Zinovjev, Kámenyev, Jevdokimov, Mracskovszki, Bakájev és a jelen pör több más vádlottjainak vallomásából minden kétséget kizáróan kiderült, hogy a trockista-zinovjevista blok megszervezésének egyedüli inditóoka a hatalom megragadására irányuló törekvés volt és hogy ennek a célnak az elérésére, mint egyedüli és döntő eszközt: a párt s a kormány legkiválóbb vezetői elleni terrorisztikus cselekedetek szervezését választották..."

„Zinovjev vádlott, makacs tagadás ellenére, a nyomozó hatóságok által elébe tárt bizonyitékok nyomasztó sulya alatt kénytelen volt bevallani, hogy: »... A trockista-zinovjevista központ legfőbb feladaaául a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja vezetőinek és elsősorban Sztálinnak és Kirovnak a meggyilkolását tüzte ki.«"

„Rendkivül jellemző Kámenyevnek errevonatkozó vallomása. »... Mi, vagyis az ellenforradalmi szervezet zinovjevista központja, amelynek összetételét fentebb megjelöltem, valamint a trockista ellenforradalmi szervezet: Szmirnov, Mracskovszki és Ter-Vaganyán személyében, az 1932. évben megegyeztünk abban, hogy egyesitjük mindkét, vagyis a zinovjevista és a trockista ellenforradalmi szervezetet a Központi Bizottság vezetői és mindenekelőtt Sztálin és Kirov elleni terrorista cselekedetek előkészitése céljából.«

»... A leglényegesebb az, hogy ugy Zinovjev és mi: én Kámenyev, Jevdokimov, Bakájev, mint a trockista vezetők: Szmirnov, Mracskovszki, Ter-Vaganyán, 1932-ben arra az elhatározásra jutottunk, hogy az egyedüli eszköz, amelynek segitségével remélhetjük, hogy hatalomra juthatunk — terrorista merényletek szervezése a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja vezetői és elsősorban Sztálin ellen. Ezen az alapon: a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja vezetői elleni terrorista harc alapján folytak a tárgyalások közöttünk és a trockisták között az egyesülésről.«

»... Az ország által átélt nehézségek leküzdhetetlenségére, a gazdaság válságos állapotára, a pártvezetők gazdasági politikájának összeroppansára épitett számitásunk az 1932. év második felében már nyilvánvalóan összeomlott.

Politikai gyilkosok társasága
Sarló és Kalapács
8. évf. 18. szám, 1936. szeptember 15.
Petőfi Irodalmi Múzeum

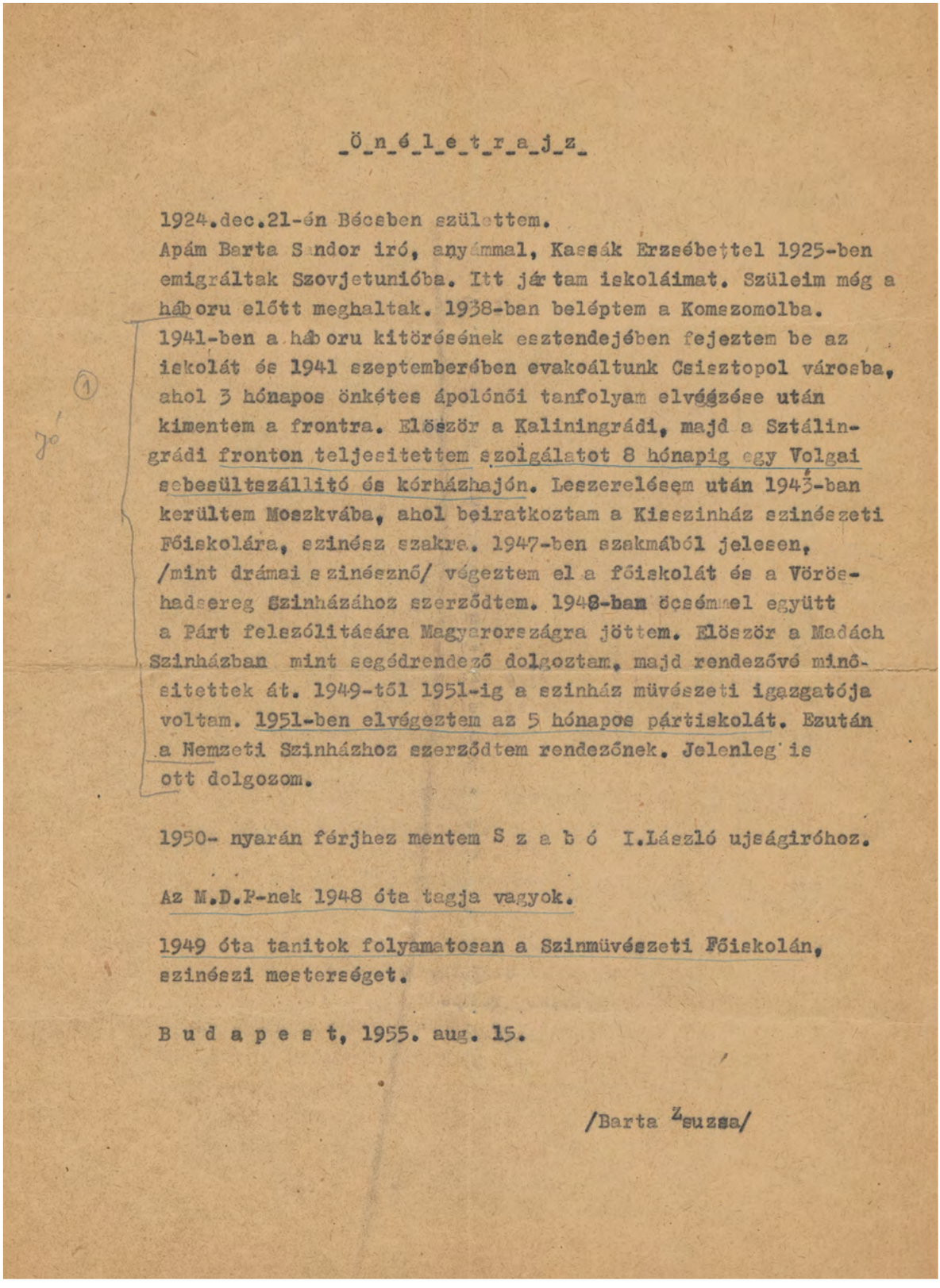

_Ö_n_é_l_e_t_r_a_j_z_

1924.dec.21-én Bécsben születtem.
Apám Barta Sándor iró, anyámmal, Kassák Erzsébettel 1925-ben emigráltak Szovjetunióba. Itt jártam iskoláimat. Szüleim még a háboru előtt meghaltak. 1938-ban beléptem a Komszomolba. 1941-ben a háboru kitörésének esztendejében fejeztem be az iskolát és 1941 szeptemberében evakoáltunk Csisztopol városba, ahol 3 hónapos önkéntes ápolónői tanfolyam elvégzése után kimentem a frontra. Először a Kaliningrádi, majd a Sztálingrádi fronton teljesitettem szolgálatot 8 hónapig egy Volgai sebesültszállitó és kórházhajón. Leszerelésem után 1943-ban kerültem Moszkvába, ahol beiratkoztam a Kisszinház szinészeti Főiskolára, szinész szakra. 1947-ben szakmából jelesen, /mint drámai szinésznő/ végeztem el a főiskolát és a Vörös-hadsereg Szinházához szerződtem. 1948-ban öcsémmel együtt a Párt felszólitására Magyarországra jöttem. Először a Madách Szinházban mint segédrendező dolgoztam, majd rendezővé minősitettek át. 1949-től 1951-ig a szinház müvészeti igazgatója voltam. 1951-ben elvégeztem az 5 hónapos pártiskolát. Ezután a Nemzeti Szinházhoz szerződtem rendezőnek. Jelenleg is ott dolgozom.

1950- nyarán férjhez mentem S z a b ó I.László ujságiróhoz.

Az M.D.P-nek 1948 óta tagja vagyok.

1949 óta tanitok folyamatosan a Szinmüvészeti Főiskolán, szinészi mesterséget.

B u d a p e s t, 1955. aug. 15.

/Barta Zsuzsa/

Barta Zsuzsa önéletrajza
1955. augusztus 15.
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa érettségi fotója
Moszkva, 1941
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa egyetemi színielőadáson
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa színészhallgatókkal
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa szaval
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa portréja
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa portréja
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

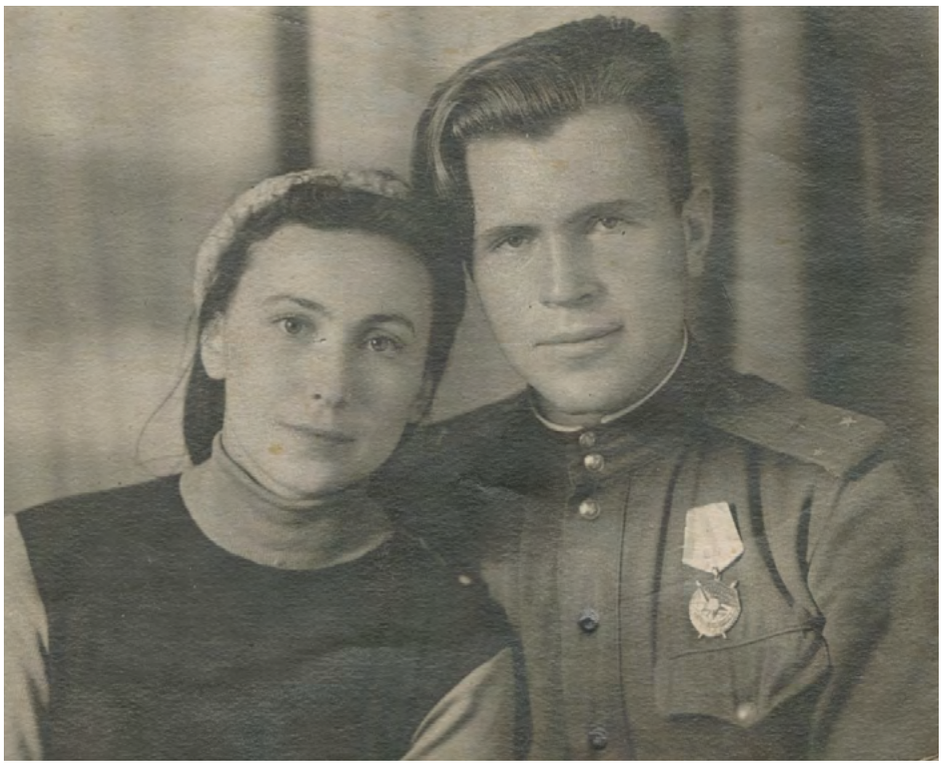

Barta Zsuzsa első férjével, Nyikolájjal
Moszkva, 1940-es évek
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa második férjével,
Szabó L. Lászlóval
Budapest, 1950-es évek eleje
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa a május 1-jei felvonuláson
Budapest, 1950
Kassák Múzeum

Barta György élete

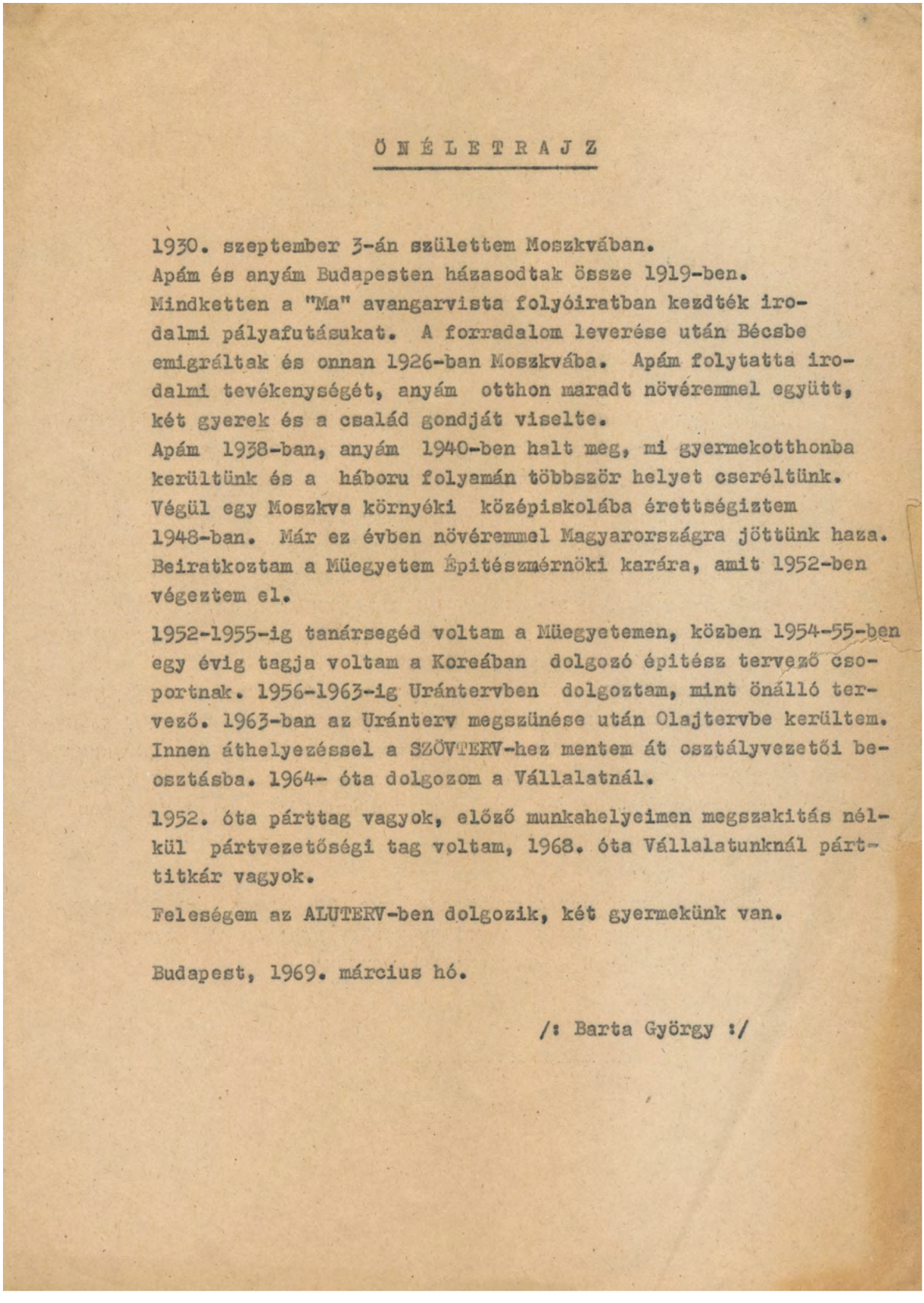

ÖNÉLETRAJZ

1930. szeptember 3-án születtem Moszkvában.
Apám és anyám Budapesten házasodtak össze 1919-ben.
Mindketten a "Ma" avangarvista folyóiratban kezdték irodalmi pályafutásukat. A forradalom leverése után Bécsbe emigráltak és onnan 1926-ban Moszkvába. Apám folytatta irodalmi tevékenységét, anyám otthon maradt nővéremmel együtt, két gyerek és a család gondját viselte.
Apám 1938-ban, anyám 1940-ben halt meg, mi gyermekotthonba kerültünk és a háboru folyamán többször helyet cseréltünk.
Végül egy Moszkva környéki középiskolába érettségiztem 1948-ban. Már ez évben nővéremmel Magyarországra jöttünk haza.
Beiratkoztam a Müegyetem Építészmérnöki karára, amit 1952-ben végeztem el.

1952-1955-ig tanársegéd voltam a Müegyetemen, közben 1954-55-ben egy évig tagja voltam a Koreában dolgozó épitész tervező csoportnak. 1956-1963-ig Uránterv-ben dolgoztam, mint önálló tervező. 1963-ban az Uránterv megszünése után Olajtervbe kerültem. Innen áthelyezéssel a SZÖVTERV-hez mentem át osztályvezetői beosztásba. 1964- óta dolgozom a Vállalatnál.

1952. óta párttag vagyok, előző munkahelyeimen megszakitás nélkül pártvezetőségi tag voltam, 1968. óta Vállalatunknál párttitkár vagyok.

Feleségem az ALUTERV-ben dolgozik, két gyermekünk van.

Budapest, 1969. március hó.

/: Barta György :/

Barta György önéletrajza
1969
Kassák Múzeum

Barta György a dubki gyermekotthonban
Oldalpár Barta György fotóalbumából
1947
Kassák Múzeum

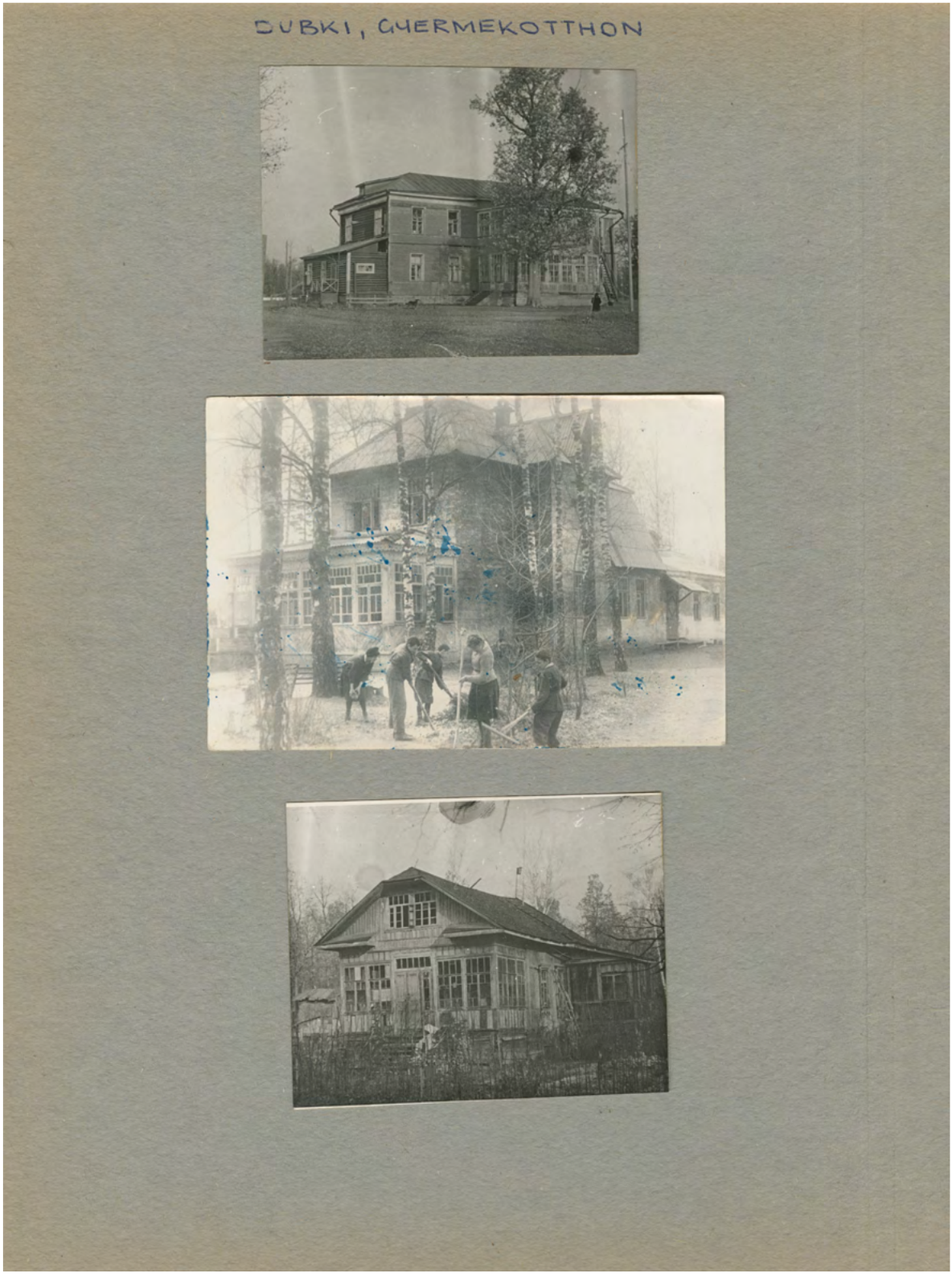

1944., DUBKI

1944.

Barta Sándor rehabilitálása

A sztálini terror alatt, koholt vádakkal kivégzett Barta Sándor politikai rehabilitációjára 1957-ben került sor, lánya, Barta Zsuzsa kezdeményezésére. Még abban az évben megjelent az 1930-as években írt, gyermekkori élményeken alapuló regénye, az *Aranyásók*. A regény kéziratát Barta Zsuzsa és György 1945 után, a Szovjetunióból hozták Magyarországra, Barta és Újvári további kézirataival és könyveivel együtt. Ennek a gyűjteménynek egy része az 1970-es években a Petőfi Irodalmi Múzeumba került.

1977. október 7-én, Barta születésének 80. évfordulója alkalmából emléktáblát helyeztek el egykori budapesti otthona, a Károly (Tanács) körút 22. szám alatti ház homlokzatán. Az avató ünnepségen Tamás Aladár író mondott beszédet, és a Kulturális Minisztérium, a Magyar Írók Szövetsége, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, az V. Kerületi Tanács, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum képviselői is megjelentek. Barta Zsuzsa 1987-ben, a Fiatal Művészek Klubjában tervezett emlékkiállítást édesapjáról, azonban ez a tárlat nem valósult meg.

Barta Sándor: *Aranyásók*
Utószó: Lányi Sarolta
Illusztrálta: Rogán Miklós
Budapest, Szépirodalmi: 1957
Braun-Barta család gyűjteménye

Barta Sándor emléktáblájának felavatása
Budapest, 1977. október 7.
Kassák Múzeum

Barta Zsuzsa
A Barta Sándor emlékkiállítás plakátterve
Kollázs
1987
Kassák Múzeum

Újvári Erzsi és Barta Sándor kötetei 1957 után

Az *Aranyásók* 1957-es kiadását követően, szintén a Barta Zsuzsa által megmentett, az eredetileg oroszul vagy németül megjelent szövegek magyar változatát is tartalmazó írói hagyaték alapján Barta Sándornak több kötete is napvilágot látott. A válogatott novelláit és verseit tartalmazó kötetek két kiadást is megéltek, azonban írói hagyatékának jelentősebb része továbbra is kéziratban maradt. Újvári Erzsi verseiből Barta Zsuzsa közreműködésével, Kálmán C. György tanulmányával jelent meg az első és eddig egyetlen válogatáskötet.

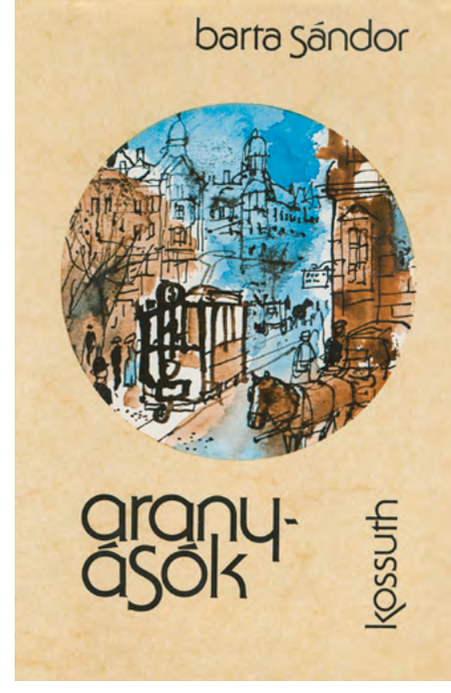

Barta Sándor: *Ki vagy?*
Válogatott versek
Bevezető: Illyés Gyula
Válogatta: Vászoly Erik
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962
Petőfi Irodalmi Múzeum

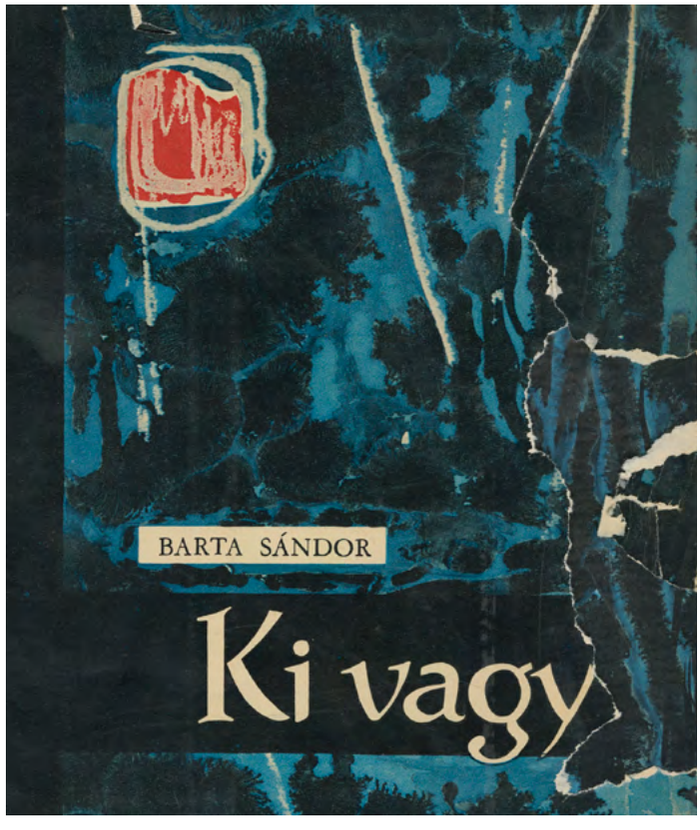

Barta Sándor: *Pánik a városban*
Válogatott elbeszélések, prózai írások
Válogatta és a bevezető tanulmányt írta:
Varga Lajosné
Borító: Réber László
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Aranyásók*
Regény, 2. kiadás
Utószó: Lányi Sarolta
Budapest, Kossuth, 1977
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Pánik a városban*
Válogatott elbeszélések, prózai írások, 2. kiadás
Válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Varga Katalin
Borító: Zörgő János
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *A kilyukasztott szavazólap*
Novellák
Válogatta és szerkesztette: Varga Katalin
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981
Petőfi Irodalmi Múzeum

Újvári Erzsi: *Csikorognak a kövek*
Válogatta és a tanulmányt írta: Kálmán C. György
Borító: Kiss Marianne
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986
Petőfi Irodalmi Múzeum

Barta Sándor: *Ki vagy?*
Válogatott versek, 2. kiadás
Bevezető: Illyés Gyula
Válogatta: Vászoly Erik
Borító: Dobrovits Ilona
Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1987
Petőfi Irodalmi Múzeum

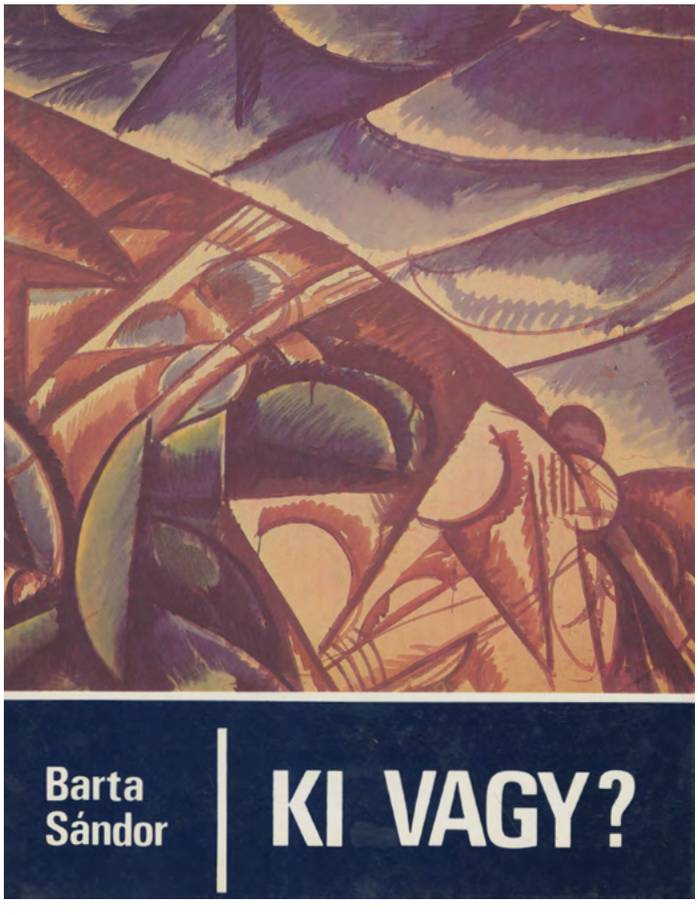

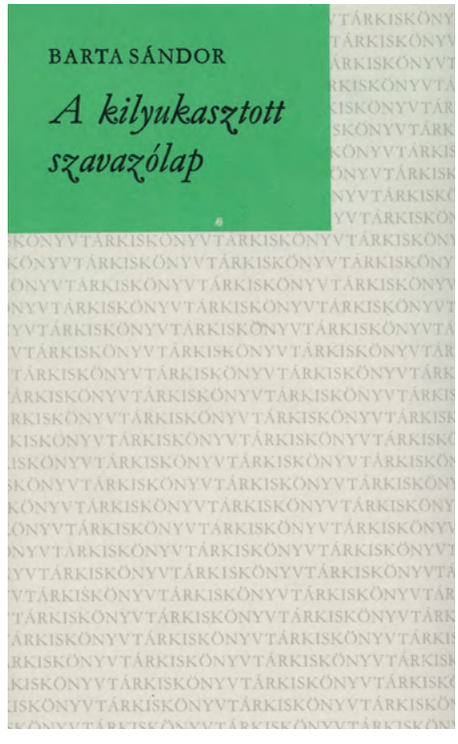

Irodalomjegyzék

Aczél 1976 | Aczél Géza, Barta Sándor dadaista korszakáról, *Literatura*, 3. évf. 3–4. szám, 1976, 65–79.

Aczél 1977 | Aczél Géza, „Az ember is csak barátos vagy ellenes matéria." Barta Sándor költészetének hazai fejezetéről, *Irodalomtörténet*, 59. évf. 9. szám, 1977, 342–367.

Barta 1925 | Barta Sándor, *Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él,* Kassai Munkás, Košice, 1925.

Barta 1972 | Barta Sándor, *Pánik a városban. Válogatott prózai írások*, szerk. Varga Katalin, 2. kiadás, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

Barta 1977 | Barta Sándor, *Aranyásók,* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Bebel 1907 | August Bebel (Bebel Ágost), *A nő és a szocializmus*, ford. Somogyi Béla, Népszava könyvkereskedés, Budapest, 1907.

Bernstein – Burton – Healey 2010 | Frances Lee Bernstein – Chris Burton – Dan Healey, *Soviet Medicine. Culture, Practice, and Science*, Northern Illinois University Press, DeKalb, 2010.

Botka 1969 | Botka Ferenc, *A Kassai Munkás 1907–1937*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.

Botka 1984 | Botka Ferenc, Magyar irodalmárok a Szovjetunióban, *Szovjet Irodalom*, 10. évf. 8. szám, 1984, 150–162.

Botka 1990 | Botka Ferenc, *Távlatok és zsákutcák: emigráció és irodalom. Moszkva: 1921–1932/34*, Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 1990. Kézirat, Petőfi Irodalmi Múzeum, G1141/a-b.

Csányi – Gagyi – Kerékgyártó 2018 | Csányi Gergely – Gagyi Ágnes – Kerékgyártó Ágnes, Társadalmi reprodukció: Az élet újratermelése a kapitalizmusban, *Fordulat*, 24. szám, 2018, 5–30.

Csányi – Kerényi 2018 | Csányi Gergely – Kerényi Szabina, A „jó anya" mítosza Magyarországon a reproduktív munka és a piac globális történetének szempontjából, *Fordulat*, 24. szám, 2018, 134–160.

Deréky 2000 | Deréky Pál, Barta Sándor: *Az őrültek első összejövetele a szemetesládában*, in: *Tanulmányok Kassák Lajosról*, szerk. Kabdebó Lóránt – Kulcsár Szabó Ernő – Kulcsár-Szabó Zoltán – Menyhért Anna, Anonymus Kiadó, Budapest, 2000, 244–254.

Dobó 2022 | Dobó Gábor, Menjünk be az erdőbe! – Áttekintés az avantgárdkutatás lehetőségeiről egy új kötet kapcsán, *Literatura*, 48. évf. 1. szám, 2022, 118–130.

Földes 2021 | Földes Györgyi, *Akit „nem látni az erdőben." Avantgárd nőírók nemzetközi és magyar kontextusban*, Balassi Kiadó, Budapest, 2021.

Fraser 1985 | Nancy Fraser, What's Critical about Critical Theory? The Case of Habermas and Gender, *New German Critique*, 35. szám, 1985, 97–131.

Hochschild 1983 | Arlie Russell Hochschild, *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*, University of California Press, London – Los Angeles, 1983.

Illés 1961 | Illés László, Az „Új Hang" és a magyar–szovjet irodalmi kapcsolatok, in: *Tanulmányok a magyar-orosz irodalmi kapcsolatok köréből 1.*, szerk. Kemény G. Gábor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 348–402.

Illés 1962 | Illés László, Az Új Hang kritikai munkássága, in: *Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből*, szerk. Szabolcsi Miklós – Illés László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962, 409–444.

Illés 1994 | Illés László, KGB-akták vallomása magyar írói sorsokról, *Társadalmi Szemle*, 49. évf. 5. szám, 1994, 86–94.

Ilič 1999 | Melanie Ilič, *Women Workers in the Soviet Interwar Economy*, Macmillan, London, 1999.

Illyés 1962 | Illyés Gyula, Bartáról szólva, in: Barta Sándor, *Ki vagy?*, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1962, 5–38.

Jászi 1907 | Jászi Oszkár, *Új Magyarország felé. Beszélgetések a socialismusról*, Deutsch Zsigmond és Társa, Budapest, 1907.

Kálmán C. 1986 | Kálmán C. György, Utószó, in: Újvári Erzsi, *Csikorognak a kövek*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 105–120.

Kálmán C. 2008 | Kálmán C. György, *Élharcok és arcélek. A korai magyar avantgárd költészet és a kánon*, Balassi Kiadó, Budapest, 2008.

Kollontai 1977 | *Selected Writings of Alexandra Kollontai*, szerk. és ford. Alix Holt, Lawrence Hill & Co., Westport, 1977.

Latour 1999 | Bruno Latour, *Sohasem voltunk modernek: szimmetrikus antropológiai tanulmány*, ford. Gecser Ottó, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Neubauer – Török 2009 | John Neubauer – Borbála Zsuzsanna Török, szerk., *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe: A Compendium*, De Gruyter, Berlin – New York, 2009.

Schein 2019 | Schein Gábor, Az emigráció mint a magyar irodalomtörténeti gondolkodás szerkezeti problémája, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 100. évf. 1. szám, 2019, 3–16.

Somlai 1990 | Somlai Péter, A szabad szerelemtől az ellenőrzött magánéletig. Családpolitika a Szovjetunióban 1917 után, *Társadalmi Szemle*, 45. évf. 6. szám, 1990, 25–40.

Somogyvári 2016 | Somogyvári Lajos, Munkára nevelés a szocialista pedagógiában: az orosz-szovjet előtörténet (1917–1958), *Iskolakultúra*, 26. évf. 1. szám, 2016, 82–92.

Szeredi 2018 | Szeredi Merse Pál, A „Mácastílus irodalmi diktátora Lukács György sznob uszályában". Az aktivisták a Tanácsköztársaságban, *Enigma*, 25. évf. 94. szám, 2018, 128–146.

Szeredi 2022 | Szeredi Merse Pál, Egy poéma életrajza, in: *Úton 1909. Kassák, Szittya, hosszú versek, rövid forradalmak*, szerk. Sasvári Edit – Szeredi Merse Pál, Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Alapítvány, Budapest, 2022, 67–137.

Tanácsok országos gyűlésének naplója 1919 | *Tanácsok országos gyűlésének naplója (1919. június 14. – 1919. június 23.)*, Athenaeum, Budapest, 1919.

Tolstoy 1981 | Alexandra Tolstoy, *Out of the Past*, Columbia University Press, New York, 1981.

Tretiakov 1995 | Sergei Tretiakov, Nine Girls, ford. James von Geldern, in: *Mass Culture in Soviet Russia*, szerk. James von Geldern – Richard Stites, Indiana University Press, Bloomington, 1995, 216-227.

Újvári 1926 | Újvári Erzsi, Mihályka élete és halála, *Új Előre Naptár 1927,* New York, 1926, 61–62.

Zambani 2011 | Maria Zalambani, Literary Policies and Institutions, in: *The Cambridge Companion to Twentieth-century Russian Literature*. Cambridge Companions to Literature, szerk. Evgeny Dobrenko - Marina Balina, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, 251–268.

Csodálatos történet?
Egy avantgárd művészpár: Újvári Erzsi és Barta Sándor

Kassák-műhely 2.

Írta és szerkesztette
Bagdi Sára, Dobó Gábor, Szeredi Merse Pál

Szakértő
Balázs Eszter

Logók
Rudas Klára

Grafikai terv és tördelés
Bogyó Virág

Szöveggondozás
Gombkötő Gina, Szabó Zoltán

CC BY-NC-SA 4.0
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International

Copyright

Szöveg © 2023 a szerzők és jogörököseik

Dizájn
Logók © 2023 Rudas Klára
Grafikai terv © 2023 Bogyó Virág

Képek
© 2023 Barta-Braun család gyűjteménye
© 2023 Illyés Gyula-hagyaték
© 2023 Kovács Nimród gyűjteménye
© 2023 Országos Széchényi Könyvtár
© 2023 Österreichische Nationalbibliothek
© 2023 Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum
© 2023 Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum – Patkó Imre Gyűjtemény
© 2023 Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Kiadó: Petőfi Irodalmi Múzeum
Felelős kiadó: Demeter Szilárd főigazgató

ISBN: 978-615-5517-84-6

A kötet a Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeumban 2022. január 29. és augusztus 28. között megrendezett, azonos című kiállításhoz kapcsolódóan készült.

A kötet a Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott, „Kassák Lajos és Simon Jolán 1909 és 1928 közötti levelezésének digitális kritikai kiadása és a modernségkutatás új perspektívái" (OTKA FK-139325) című projektjéhez kapcsolódóan készült a Kassák Múzeum oktatási és kutatási segédanyagaként.

KASSÁK MÚZEUM

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

KASSÁK MÚZEUM

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM